

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

**ҚАЛА ЖӘНЕ АУЫЛ МЕКТЕПТЕРІ АРАСЫНДАҒЫ
АЛШАҚТЫҚТЫ ҚЫСҚАРТУ БОЙЫНША ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ
ТӘСІЛДЕР**

**Әдістемелік ұсынымдар
(2 бөлім)**

Нұр-Сұлтан
2021

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесінің шешімімен баспаға ұсынылды 2021 жылғы 3 маусымдағы № 7 хаттамасы).

Қала және ауыл мектептері арасындағы алшақтықты қысқарту бойынша тұжырымдамалық тәсілдерді әзірлеу. – Нур-Султан: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2021. – 960 б.

Әдістемелік ұсынымдарда ауылдық шағын жинақты мектептерде білім беру сапасын арттыру бойынша халықаралық және отандық тәжірибе, нормативтік-құқықтық база қарастырылды және талданды.

Зерттеу нәтижелері бойынша қалалық және ауылдық мектептер арасындағы білім сапасындағы алшақтықтың себептері мен факторлары, өңірлердегі, қалалар мен ауылдардағы нәтижесі жоғары және төмен мектептер анықталып, оқыту процесінің ұйымдастырылуы мен сапасына талдау жүргізілді.

Еліміздің ауылдық мектептерінде «Мобильді мұғалім», «Уақытша отбасы», «Нәтижелілігі төмен мектептерге мықты мектептердің қамқорлығын ұйымдастыру» жобаларын енгізу және масштабтау бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірленді.

Әдістемелік жұмыстың ауылдық, шағын жинақталған мектептердің педагогтері, білім беру ұйымдарының басшылары мен әдіскерлері үшін ауылдық мектептердегі білім беру сапасын арттыру мәселелері бойынша практикалық маңызы бар.

2 АУЫЛДЫҚ МЕКТЕПТЕРДЕГІ БІЛІМ САПАСЫН ЖАҚСARTУДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ТӘЖІРИБЕ

Халықаралық тәжірибе. Әлемдегі ауылдық білім беру мәселелерін шешудің жаһандық сын-қатерлері мен тәсілдері

Зерттеулер көрсеткендей, ауыл мектептерінің оқушылары қиын әлеуметтік-экономикалық жағдайдағы өмірден бастап технологиялық қамтамасыз етудегі қиындықтарға дейін көптеген жеке және білім беру қиындықтарына тап болады. Ауыл мектептері географиялық орналасуына байланысты қалалық мектептерге қарағанда ерекше. Мектептің орналасқан жері мен қауымдастығын көп нәрсе анықтайды. Егер қалада мектеп ғимараты кең инфрақұрылымға сәйкес келсе, онда ауылдарда мектеп көбінесе әлеуметтік өмірдің орталығына айналады. Сондықтан ауыл мектептеріндегі бүкіл білім беру процесі дәстүрлі құндылықтарды, ауданның экономикалық жағдайын ескере отырып, мұқият қарауды талап етеді. Әр мемлекет білім беру саясатын қалай жүргізу керектігін және бүкіл жүйенің құрылымын қалай құратындығын өзі шешеді. Білім беру тәсілі стратегиялық саясат пен экономикалық даму деңгейіне негізделеді. Бүкіл әлем бойынша ауыл мектептері бір бірімен ұқсас проблемалардың болуымен сипатталады. Кадрлардың жетіспеушілігі, әлеуметтік-экономикалық қиындықтар және гендерлік мәселелер - бұл бүкіл әлемдегі ауыл қоғамдастығының және олардың мектептерінің алдында тұрған негізгі макрожүйелік проблемалар. Олар ауыл мектептерінің мәселелеріне қатысты тым жаһандық болып көрінгенімен, олар ауыл мұғалімдері жұмысында ескеруі қажет ететін тұрақты процестер

Көбінесе, ауыл мектеп оқушылары оқуын аяқтағаннан кейін ауылынан кетуге. Олар арнайы білім мен кәсіби мансап алу мақсатында қалаларға кетеді. Осы пікірді қолдай отырып, мұғалімдер ауылда өмір сүретін оқушылар білім алуда да, әлеуметтік та жетістікке жете алмайды деп санайды. Ауылдағы білімге деген көзқарас барлық елдерде осы көзғараста. Мысалы, бұқаралық ақпарат құралдары, әсіресе теледидар мен интернет арқылы белгілі бір өмір

салты туралы хабардарлықты арттыру жасөспірім балалардың көзқарастарын анықтауда үлкен рөл атқарды. Дамушы елдердегі ауыл мектептері бұқаралық ақпарат құралдарының ықпалына соншалықты ұшырамайды. Өйткені теледидарлық хабар тарату жиілігі, Интернетке пен радиоға қол жетімділіктің төмендеуі, проблема ретінде қарастыруға болады. Жаһандану барлық жерде тез арада технологиялық құрылғыларға деген қажеттілікті тудырды, бұл әсіресе 2020-2021 жылдардағы пандемия кезінде байқалды. Сондықтан жастардың басым көпшілігі қалаға жақсы өмір сүру үшін кетуге тырысады. Индустрияланған әлеуметтік-экономикалық жағдай жастарды өздері өскен ауылдық қоғамдастықтардан алшақтатуы мүмкін. Ата-ана тәрбиесі де маңызды фактор болып табылады. Америка Құрама Штаттарында ата-аналар балаларының ауылда қалуына қатысты екіұшты ойда екендігі анықталды. Аустралиялық фермерлер де осындай көзқараста. [82] Ауыл тұрғындары өздерінің өмір салты мен құндылықтарын балалары сақтап қалғысы келгенімен, қалалық білім мен мансап жоғары шаруа қожалығына аз кірісті әлеуетті ұсынатынын біледі. Адамдардың ауылдық елді мекендерден кетуі ауылдың өзіндегі экономикалық проблемаларды тудырады. Ауылдағы экономикалық мүмкіндіктердің нашарлығы жастардың ауылдардан кетуіне әкеледі. Эмиграция, халықтың салық төлеу үлесінің азаюы мектептің жұмыс істеуі үшін қажетті қаржылық ресурстарды азайтады, бұл көбінесе мектептің бірігуіне немесе жабылуына әкеледі.

Қаржылық қиындықтар.

Тұрғындардың әлеуметтік-экономикалық жағдайы - бұл ауылдық деңгейде білім беруге байланысты тұрақты макрожүйелік проблема. Ауылдық әлеуметтік-экономикалық әлеуеті кейбір елдерде демографиялық жағдайымен байланысы бар [83]. Алайда, білім беру ауылдағы күрделі әлеуметтік-экономикалық жағдаймен үш себеп бойынша байланысты. Біріншіден, білім қаржылық әлсіздіктің алдыңғы кезеңдерін жеңу үшін пайдаланады. Мысалы, Пәкістанның бастауыш мемлекеттік білім беруді әмбебаптандыру туралы

бастамасы болашақ ұрпақтардың қаржылық проблемалардан арылуға мүмкіндік беру әрекетінің бірі болып табылады.

Екіншіден, мектептегі сабаққа қатыспауының себебі қаржылық проблемалар деп есептелген кезде, балалардың ақылы жұмыста болатын жағдайларды жою қажет. Біріккен Ұлттар Ұйымының Азық-түлік және ауылшаруашылық ұйымы мен ЮНЕСКО арасындағы «Ауыл тұрғындарына білім беру» сияқты бірлескен серіктестік жобалары, жаһандық іс-қимыл жоспары, барлық мақсатқа білім алуға қол жеткізу үшін елдік қолдауды күшейту - ауылдық қоғамдастықтардың нақты білім алу қажеттіліктерін жақсартуға бағытталған кешенді тәсілдерді мысалға келтіреді, қол жетімділік, сапа, қоршаған орта және оқыту нәтижелері бойынша білім беру.

Білім алушылардың санын азайту және кәсіби кадрлық проблемалар ауылдық қауымдастықтар мен мектептер тап болатын басқа да негізгі сұрақтар болып табылады. Бұл проблемалар Жергілікті деңгейде оқшауланбайды және олар көбінесе жаһандық жағдайлардан туындайды.

Жұмысқа қабылдау мен қаржыландырудың қысқаруы.

Білім алуға мұқтаж балалар көбінесе қаржыландыру деңгейі ең төмен мектептерде оқиды. Қалалық мектептерден гөрі ауылдық мектептер нашар жабдықталған, кадрлармен және жеткіліксіз қаржыландырылған болуы ықтимал, өйткені көптеген елдерде мектептердің қаржыландырылуы оқушылар санына тәуелді. Жағдайды ауыл біліміне бөлінетін ресурстардың жетіспеушілігі қиындатады. Мектептер ауылдық қоғамдастықтарда дамудың негізгі мүмкіндігі ретінде қабылданғандықтан, ауыл мектептері бұл тұрғыда әсіресе осал.

Ауылдық мектептер демографиялық жағдайға байланысты қолайсыз жағдайда. Қалалық елді мекендерге көшу, онда жұмысқа орналасу мүмкіндігі болғандықтан ауылды мектептерде оқушылар саны қысқаруда. Оқушылар санының үздіксіз қысқаруы мектептерді біріктіруге немесе жабуға әкеледі. Бұл көбінесе ауылдың тұрғындары үшін оңтайлы шешім болып табылмайды.

Қаржыландырудың белсенді әдістері мен құрылымдық тетіктері мектепті сақтап қалудың практикалық баламаларын ұсынады. Кентуккидің ауылдық бірлігінде жүргізілген зерттеу төрт күндік оқу аптасын енгізудің күтпеген пайдалы жақтары болғанын анықтады.

Қаржылық шығындарды қысқартумен қатар, Вебстер Каунти ауданындағы мемлекеттік мектеп жүйесі оқушылардың үлгерімінің жоғарылауын және сабақ жоспарлауға және біліктілігін арттыруға көбірек уақыт жұмсаған мұғалімдер үшін оң нәтиже берді. Ұзақ оқу күнінің нәтижесінде оқушылардың шаршауы сын көтермеді және оқу процесіне кедергі бола алмады. Басқа шығындарды үнемдеу тәсілдеріне мектептер арасында әкімшілік ресурстарды бөлісу және деңгейлік сыныптар құру, басқа мектептермен серіктес болу, мектептегі бухгалтерлік есеп сияқты мамандандырылған қызметтермен алмасу және қашықтықтан оқыту енгізілген.

АҚШ-та «Бірде бір бала көңілсіз қалдырылмайды» (No Child Left Behind Act 2001 г.) Заңы нақты ауылдағы білім беруге бағытталған саясатты қамтиды. Ауылдық білім беруге қол жеткізу бағдарламасы (Rural Education Achievement Program) ауылдағы мектептерге қосымша қаражатты шағын ауыл мектептерінің жетістіктері гранты (SRSA) арқылы бағыттайды және бар қаражатты пайдалануға икемділікті қамтамасыз етеді [84]. Бұл федералдық қорлар ауылдағы мектеп мәселелеріне басымдық беріп қана қоймай, сонымен бірге жергілікті өзін-өзі басқару органдарына жергілікті жағдайларға жауап беріп, жаңашыл болуға мүмкіндік береді.

Экономикасы өте нашар дамыған кейбір елдерде мектептерді қаржыландыру проблемалары сөзсіз макросистемалық шаралар арқылы шешілуі керек. Атап айтқанда, экономикалық ынталандыру және ауылшаруашылығын әртараптандыру салауатты ауылдық аудандардың ресурстар базасы үшін өте маңызды. Солтүстік Ирландияда LEADER бағдарламасы штаттар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарын аграрлық экономиканы әртараптандыруға қатыстырады. Ұқсас әдістер Мексика мен Испанияда сыналған. Экономикалық әртараптандыру, аграрлық сектордағы

биоэртүрлілік әдісі сияқты, жиі кездесетін халықаралық тәжірибенің идеясы болып табылады және көбінесе орналасқан орнына, демографияға және білікті жұмыс күшіне тәуелді. Өз кезегінде мектептер тек соңғысына әсер етеді. Мектепке қабылдаудың төмендеуінен туындаған қаржыландырудағы олқылықтар мектеп құрылымдарын басқа аудандармен серіктестік қатынастарды дамытуға мәжбүр етеді. Олардың жетістігі серіктес мектептер мен қоғамдастықтар арасындағы географиялық таралуға, сондай-ақ серіктестер арасындағы іскерлік қатынастарға және ауыл мектебін сақтап қалуға деген дайындыққа байланысты. Жаһандану міндеттемелері экономикалық бәсекелестік пен дамуға бағытталған халықаралық ұйымдар үшін жергілікті қоғамдастықтың басымдығы бола алмайды. Зерттеулерден белгілі болғандай, ауыл мектебі қай жерде болмасын, табысқа жету үшін бірнеше қосымша қаржыландыру арналары қажет.

Жаһандық тақырыптардың ішінде гендерлік мәселе ерекше орын алады.

Жаңа Оңтүстік Уэльстің ауылдық жерлерінде жүргізілген зерттеу деректері шағын орта мектепте қалған ер балалардың саны қыздарға қарағанда төмен екенін көрсетті. Ауыл ұлдары өз болашағын отбасылық фермамен байланыстырса, жоғары білім алу қажеттілігін алу туралы білмеуі мүмкін. Ерлердің көшбасшылығына ұмтылу ауылдық елді мекендерде басым. Ауылдық гендерлік қатынас ерлердің басым рөлі болатын форматта өтеді. Бұл талап дәстүрлі әдет-ғұрыптармен жерді әкелік мұра ету және экономикалық ресурстарға қатысты. Бұл жағдай дәстүрлі әдет-ғұрыптармен байланысты, сондай-ақ жергілікті билік органдарында, шаруа қожалықтарында, заң мен тәртіп органдарында, діни мекемелерде орын алады.

Батыс сарапшылары гендерлік теңсіздік тарихи тұрғыдан әлеуметтік құрылым мен әлеуметтік қатынастардан бастау алады деген идеяны ерекше атап көрсетеді. Теориялық пікірталастар осыған байланысты. Атап айтқанда, 1970-80 жылдары АҚШ-та, Ұлыбританияда, Аустралияда және Еуропада

жүргізілген зерттеулер гендерлік негіздегі еңбек бөлінісі және әйелдермен байланысты ауылшаруашылық жетістіктерінің маңыздылығын төмендету мәселелеріне назар аударды. Әйелдердің басым бөлігі үй шаруасындағы рөлге ие. Сондықтан ол ауылшаруашылық еңбегінің де, меншіктің де патриархалды сипатын ашады. [85] әйелдер Қонақжайлылық және ауылдық жерлерде қоғамдық тамақтану сияқты кәсіпкерлікпен айналысады.

Алайда, парадигманың әйелдер мен қыздар үшін әлеуметтік әділеттілікке қарай жылжуын жалғастыру үшін мұғалімдердің ауылдық жұмыстағы гендерлік мәселенің маңыздылығын түсінуі өте маңызды.

Гендерлік теңдік мәселесі ауылдағы және әлеуметтік-экономикалық жағдайдың үйлесімінен күшейе түседі, өйткені көптеген табысы төмен елдерде ауылдық жерлердегі гендерлік алшақтық көбінесе қалалықтарға қарағанда екі-үш есе жоғары. Статистикаға сүйенсек, қаржылық осалдық ауыл тұрғындары арасында көбірек кездеседі, сондықтан гендерлік теңдік мәселелері, әдетте, әйелдердің әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсартуда оларды дамыту құралы ретінде білімге дейін азаяды. Ауылдық білім берудің халықаралық проблемалары саласында жүргізілетін зерттеулер зерттелетін аймақтың экономикалық жағдайына байланысты. Мысалы, сарапшылар өздерінің зерттеулерін АҚШ-тағы жасөспірім қыздардың жеке басын қалыптастырудағы мұғалімдердің рөліне тоқталады. Алайда әлемнің дамымаған аймақтарында зерттеулер қыздарға негізгі білім беру мүмкіндіктеріне бағытталған.

Сонымен қатар, гендерлік теңсіздіктің төмендеуі кейбір жағдайларда экономикалық, білімдік және құндылықтық стратегияларды біріктіру арқылы жүреді. Қытайдың ауылдық жерлерінде шалғай ауылдар дәстүрлі мәдениетті сақтауға бейім, сондықтан гендерлік рөлдер туралы ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрлерді өзгерту қиын [86]. Үндістанның ауылдық жерлеріндегі білім беру бағдарламалары, мысалы Лок Джумбиш (сөзбе-сөз «халықтық қозғалысы» дегенді білдіреді) жобасы жергілікті тұрғындардың қоршаған ортасын өзгертуге мүмкіндік беру үшін қоғамдастықтың қатысуына бағытталған. Бұл бағдарламада әйелдер мен қыздардың қажеттіліктеріне

басымдық берілді. Әйелдер мен қыздардың мәртебесін жақсарту үшін әйелдерді жұмыспен қамтамасыз ету, мұғалімдерді гендерлік тұрғыдан оқыту және әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу сияқты стратегиялар жүзеге асырылды. Оңтүстік Африка, Бангладеш және Қытайдағы бағдарламалар ұқсас стратегияларды қолданады.

Біріккен Ұлттар Ұйымы мен оның құрылымдық ұйымдарының (ЭКОСОС) өз саясатында және бағдарламаларында гендерлік теңдікке басымдық көңіл аударуы гендерлік теңсіздік мәселесі барлық елдерге тән екенін айқын көрсетеді. Гендерлік паритет жүзеге асырылмайтын жағдай үкіметтер мен халықаралық ұйымдардың гендерлік теңсіздікті жоюға бағытталған саналы күш-жігерінің болмауынан емес, керісінше, гендерлік мәселелер әлеуметтік, мәдени, тарихи және саяси мәселелермен қиылысатындығынан.

Кейбір елдерде қыздар мен әйелдер білім беруді әрекет ету бостандығын және сонымен бірге олардың әлеуметтік өміріне қауіп төндіретін мүмкіндік ретінде қарастырады. Бұл жерде бір жағынан, білім әйелдердің жеке қызығушылықтарын дамытуға және өз әлеуетін іске асыруға мүмкіндік бергенімен, екінші жағынан дәстүрлі отбасылық немесе әлеуметтік құндылықтарға қауіп төндіруі мүмкін екенін атап өткен жөн. Бұл Қытайда білім алуға ұмтылған әйелдер мен қыздар әлеуметтік дәстүрлер мен гендерлік мәселелерге қарсы тұруы керек деген тұжырымды растайды. Сонымен, білім алумен байланысты жеке пайда парадоксальды түрде қоғамның дәстүрлі құндылықтарына сәйкес білімі оларды орынсыз ететін әйелдер үшін әлеуметтік шығынға айналуы мүмкін. Сонымен қатар, дәстүрлі қоғамдық стандарттарды бойына сіңірген әйелдер қауымының күткеніне қайшы, білімді әйел ретінде жеке басының дамуына алаңдаушылық білдіруі мүмкін. Шынында да, осындай қиын жағдайға тап болған қыздар мен әйелдер білім алудан бас тартуы мүмкін. Атап айтқанда, кейбір дамушы елдерде білім гендерлік теңсіздік сияқты ғаламдық әлеуметтік мәселелерді шешудің әмбебап әдісі ретінде

қарастырылады, бірақ бұл мәселе әйелдердің білім алуына және экономикалық мүмкіндіктеріне қол жеткізу арқылы жай шешілмейтіні анық.

Кадрлық қамтамасыз ету

Білікті мұғалімдерді іріктеу және қолдау ауыл мектептері үшін ерекше қиындықтар тудырады. Ауыл мектептерінде жұмыс істеуге дайын жоғары білікті немесе сертификатталған мұғалімдердің жетіспеушілігі байқалады.

Ауыл мұғалімдерінің жұмысы олардың кәсіби мансабына дейін мұғалімдердің біліктілігін арттыру және одан әрі қолдау көрсету ретінде қарастырылады. Ауылдық жерлердегі мұғалімдердің білімі туралы сауалнама ауыл мұғалімдерін оқыту мен тұрақты қолдауға қатысты төрт негізгі бағытты анықтады. Оларға мыналар жатады: мұғалімдердің білімін жетілдіру үшін ауыл оқушыларына арнайы стипендия ұсыну, ауылда өмір сүру мен білім алу жағдайларына бағытталған мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстарын құру, ауылдық практиканы ұйымдастыру және мұғалімдерге әлеуметтік және психологиялық өзгерістерді жеңуге көмектесетін тәлімгерлік бағдарламалар құру. Ауылдық мектеп мұғалімдерін дайындау және оларды қолдау психологиялық дайындықпен қатар, мұғалімнің шеберлігін де қажет етеді.. Аляскадағы ауылдық мұғалім болам дегендерге, шалғайдағы ауыл мектебінде қашықтықтан тәжірибеден өтуге мүмкіндік береді. Осы бағдарламаны аяқтаған мұғалімдерді зерттеу бұл мұғалімдердің ауылдағы білім туралы түсініктеріне әр түрлі әсер ететіндігін көрсетті. Нәтижесінде кейбір мұғалімдер шалғайдағы ауыл мектебіне жұмыс іздесе, басқалары ауыл мұғалімі болуға ұмтылмағанын растады. Ауылдық мұғалімдерді жалдау сауалнамасының жалпы нәтижелері көрсеткендей, жетілген мұғалімдер ауыл мектептеріне орналастырылған кезде көбірек табысқа жетеді, ал ауылдық мектептердегі жұмысқа қанағаттану мәселесінде ауылдық мектептердегі мұғалімдер мен қызметкерлер арасындағы берік кәсіби және әлеуметтік қатынастар маңызды. Белгілі бір ауылдан шыққан мұғалімдер ауыл мектептерінде қалу ықтималдығы

жоғары болса, ауыл мектептеріндегі тәжірибелер де табысты оқуға ықпал етуі мүмкін..

Мектептердің қашықтығы

Мектептердің орналасуына қарай, шалғай жатуына байланысты технологиялық бастамалар кейбір кедергілерді жоюға бағытталған. Оларға Аляскадағы ноутбук сыныптары, Үндістандағы электронды медиа жобалар және Америка Құрама Штаттарында және басқа елдерде кеңінен қолданылатын қашықтықтан оқыту сияқты жобаларды жатқызуға болады. [87]. Осындай басқа стратегияларға алыс аудандарға оқу бағдарламаларын жеткізетін мобильді фургондар, тәуелсіз оқыту, телефондық сенім телефондары, мобильді мұғалімдер, жазғы семинарлар, сырттай сабақ, жазғы резиденциялар, қашықтықтан оқыту, хабарлама тақталары және видео алмасу кіреді. Кейбір аудандарда, мысалы, Аустралияның шет аймағында мектептер мүлдем жоқ. Авиация мектебі (SOTA) және оқшауланған және қашықтықтан білім беру мектебі (SIDE) сияқты бағдарламалар оқу бағдарламаларын жеткізу үшін радио мен компьютерлерді қолданады. Аустралияда ата-аналар, әсіресе аналар мұғалімдердің орнын басады, ал сертификатталған тәрбиешілер мобильді мұғалімнің ролін алады. Шалғай аудандардағы инфрақұрылым мен жобалық шығындар тиімді технологияларды пайдалануға кедергі келтіретінін атап өту маңызды. Осылайша, ауылдарға қатысты мемлекеттік саясат телекоммуникацияларды реттеуі керек.

Мектептердің географиялық орналасуы, ауылдық жерлерде білім беруді қиындатады, әлеуметтік-психологиялық қашықтық бұл проблемаларды одан сайын күшейтеді. Кейбір ауыл оқушылары мен ата-аналары тәрбиенің мәні мен мақсатын мұғалімдермен салыстырғанда басқаша бағалайды. Мұғалімдер өздерінің тәжірибелеріне сүйене отырып, білімге интуитивті тәуелділік танытса да, кейбір ауылдық ата-аналар мен білім алушылар өмірдің негізгі қажеттіліктерінен қысым көріп, білім алудың толық пайдасын көрмеген, мектепке бару және заманауи білім алуды талап етпейді. Бұл тұрғыда ауылдағы

ата-аналардың Қытайдағы білімге реакциясының сипаттамасы ең тағылымды. Қытайда міндетті оқуға қарамастан, ұтымды таңдау заңнан гөрі маңызды екендігі түсіндіріледі. ата-аналар балаларын қаржылық ауыртпалыққа байланысты мектепті тастағысы келгенде, жеңілдікке ұшырағанын айтады (Қытайда міндетті мектеп оқуы қоғамдық біліммен теңестірілмейді). Кейбір ауыл тұрғындары үшін білім алыс мүмкіндіктерге байланысты. Бұған қытайлық ата-аналардың балаларын мектепте апармаудағы келесі себептері дәлел. Олар оқуға ақша таба алмайды, университетке түсуге деген үміттің аздығы, университетті бітірсе де, жұмыс таба алмауы. Мектеп өмірі тым ауыр, қалада жұмыс жасап ақша табатын жастарға еліктеу бар. «Шалғай» ата-аналар мен оқушылардың болашақ перспективаларын құрудың алғышарты ретінде білімге қатысты пессимизмімен байланысты екендігі көрсетілген.

Оқу бағдарламасының сапасы мен өзектілігі

Ғылыми әдебиеттердің басым көпшілігі ауылдық қоғамдастықтағы балаларға арналған оқу бағдарламаларын сақтаудың маңыздылығы туралы хабарлайды. Сонымен қатар, егер ата-аналар мектептегі оқытудың маңызды екендігіне сенімді болмаса, олар сабаққа жүйелі түрде келуге жол бермейді. Демек, жергілікті білім беру бүкіл жүйені жетілдірудің маңызды стратегиясына айналды. Оның философиясы жергілікті білім мен шешім қабылдау парадигмасына негізделген, икемділік пен жаңашылдықты қажет етеді және қоршаған ортаның сабақтастығын дамыту мақсатын қояды.

Оқу бағдарламасындағы екпін мұғалімдерден жергілікті мәдениет пен қоғамдастықпен байланыс орнатуды, олардың дәстүрлері мен құндылықтары мен ресурстарын оқу бағдарламасына енгізуді талап етеді. Орынды ескере отырып жасалған оқу бағдарламасы білім алушыларға өмір бойы жеке тұлғаны дамыту маңыздылығын ескертеді және олардың қоғамдағы өзектілігін растайды. Оқу бағдарламаларының өзектілігі ауыл тұрғындарының білімін жақсартудың негізі болып табылады, өйткені олар формальды білім беру жүйесіне аз қатысады. Жергілікті білім мектептің жетіспеуінен туындайтын

және байырғы тұрғындар үшін маңызды салдары бар қаржылық осалдық пен эмиграцияның әлемдік циклдарын еңсерудің күшті құралы бола алады.

Көптеген елдерде байырғы халықтар отарлау, маргиналдану, географиялық оқшаулану және үкіметтің қаржыландыруына тәуелділікті бастан кешті. Батыс мектептерінің байырғы тұрғындарға тиісті білім бере алмауы туралы көп жазылған. Сонымен, әдебиеттер мектептерде жергілікті тілді қайта қарау мен сақтаудың маңыздылығын, сондай-ақ жергілікті балалардың білім беру және мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыратын білім беру бағдарламаларын жасау үшін жергілікті қоғамдастықтармен кеңесу маңыздылығын атап көрсетеді. Оқу бағдарламасы жергілікті қажеттіліктер мен жағдайларға жауап беріп, байырғы халықтың дүниетанымына бейімделген жағдайда, оқушылардың сабаққа қатысуы, өзіндік ерекшелігі мен меншік сезімі жақсарды. Әдебиеттердегі басты тұжырым - бұл әлеуетті арттыру ауылдық және жергілікті топтар арасында білім берудің өзегі болып табылады, өйткені ұжымдық оқыту және ұжымдық мәселелерді шешу басым болып табылады.

Ауылдық білім беру: мұғалімдер үшін ғана емес. Мыңжылдық декларациясында жаһандану тек дамыған және қоныстанған емес, әлемнің барлық аймақтарына пайда әкелуі керек делінген. [88] Халықаралық тәжірибеде ауылдық білім беру туралы ғылыми әдебиеттерді талдау кезінде бір нәрсе анық. Ол ауылдық тәсілге көп көңіл бөлуді қажет етеді. Дүниежүзілік қоғамдастықта ауыл біліміне кім жауап береді деген сұрақ серіктестік тұжырымдамасында көбірек шешілуде. Ата-аналармен, қоғамдастық мүшелерімен, діни топтармен, ұлттық бірлестіктермен, жергілікті атқарушы органдармен, коммерциялық емес және халықаралық ұйымдармен серіктестік қаржылық және адами ресурстарға, тәжірибеге және стратегиялық тәсілге деген қажеттіліктен туындайды. Ресми және бейресми жағдайда ата-аналар мен қамқоршылар балаларын оқыту үдерісіне қатысуға шақырылады. Кейбір ауылдық ата-аналар, мысалы Аустралияда, білім алу үшін жауапкершіліктің көп бөлігін өздері алады. Әлеуметтік-экономикалық жағдайлар ауылдағы ата-аналардың қатысу

деңгейіне әсер етсе, барлық ата-аналар балаларының білімін дамытуға үлес қосады деп күтілуде.

Мүмкіндігінше ауыл мектептері өзара тиімділік үшін топтастырылған. Жергілікті мектеп құрылымдарында жиі кездесетін мұндай шаралар Англия мен Уэльстің ауылдық жерлерінде сәтті болды. Серіктестік ресурстарды бірлесіп пайдалану арқасында оқу бағдарламаларын ұлғайтады, кәсіптік дамудың кең мүмкіндіктері, кадрлар мен қызметкерлерді көбейту арқылы артықшылықтар жасайды. Бірлескен оқу бағдарламаларын қолданатын сыныптар Оңтүстік Африка, Гватемала және Таяу Шығыста сәтті болды.

Ауыл мектептеріндегі тәжірибе мен адам ресурстарының жетіспеушілігін өтеу үшін олар қоғамдық ұйымдармен және жергілікті жоғары оқу орындары мен колледждермен серіктестік қарым-қатынасты дамыта алады. Мысалы, Аустралиялық қауымдастықтарда жергілікті мәдени орталықтар мәдени ресурстарды ұсынады, іс-шаралар ұйымдастырады және тәрбиешілерге мәдени оқу бағдарламасын жоспарлауға көмектеседі.

Аляскадағы Тынық мұхит университеті Аляскадағы ауылдық мектептерде өндірістік практиканы қолдау үшін Қашықтағы ауылдық практикалық курсты жасады. Біріккен Ұлттар Ұйымының Азық-түлік және ауылшаруашылық ұйымы сондай-ақ шалғайдағы және экономикалық тұрғыдан қолайсыз ауылдық елді мекендерде білім берудің маңызды көзі ретінде Қоғамдық оқыту орталықтарын қолдайды. Қоғамдық оқыту орталықтарымен серіктестіктердің артықшылығы олардың экономикалық стратегиямен қатар ауылдың білім беру саясатын әзірлеумен біріктірілген кадрларды даярлаудағы кешенді және аумақтық тәсілдемесінде. Қауымдастықтың мектептермен серіктестігі әрдайым мектеп тұрғысынан бір бағытты бола бермейтінін атап өту маңызды. Мысалы, Жаңа Зеландиядағы Нгати Раукава Маори тайпасы барлық мектептерде кем дегенде бір маори мұғалімін қамтамасыз етуді ойдағыдай қолдайды. Мұғалімдерді даярлауға және оларды қолдауға аймақтық және жергілікті білім беру мекемелері мен басқа бірлестіктердің қатысуы кейде бұл ұйымдардың мұғалімдерді аттестаттау мен біліктілікке қатысты шешімдер

қабылдауға ықпал ететіндігін білдіреді. Тағы да ынтымақтастық туралы келісімдер оқу процесінің ерекшеліктеріне байланысты.

Мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдар аймақтық, ұлттық және халықаралық деңгейде әртүрлі тәсілдермен бірлесіп жұмыс істейді. Мысалы, Зимбабве ұлттық интеграцияланған ұлттық мұғалімдер курсы (ZINTEC) үкіметтік емес ұйым құрды. Қытайдағы мобильді оқу бөлімдері осындай демеушілікке ие болды. Ынтымақтастық көбінесе ресурстардың жетіспеушілігінен болғанымен, бұл жобаларды алға жылжыту да осы бағыттағы бірлескен күш-жігердің негізі болып табылады. Мысалы, Аустралияда Адам құқығы және тең мүмкіндіктер жөніндегі комиссия ауылдық және қашықтықтан білім беру бойынша ұлттық зерттеу туралы есеп дайындады, онда мұғалімдердің біліктілігін арттыру және ауылдық жерлердегі кадр мәселесі басты назарда болды. Білім алуға қызығушылық танытқан адамдардың әлеуметтік қолдауы ауыл мектептері үшін үйде қолдау сияқты маңызды.

Ауылдық білім беру проблемаларын шешу үшін басқарудың барлық деңгейлерінде ведомствоаралық ынтымақтастық және әріптестік құрылды. Ең бастысы, барлық ұйымдар бірдей ақпаратқа ие бола бермейді, сондықтан тәжірибе алмасу қаржылық және адами ресурстарды бөлу сияқты маңызды нәрселер қарастырылады. Сонымен қатар, жаһандық технологиялар өзара тәуелділік пен инновация философиясын қолдайтын ауылдық институттар үшін жаңа өзара әрекеттесу әдістерін жасады. Қоғамдық іс-шаралардан бастап мұғалімдердің біліктілігін арттыру және білім беруді жетілдірудің мемлекеттік бағдарламаларына дейін ауылдағы білім беру интеграцияланған кәсіпорын ретінде сипатталады. Заманауи нарықтың талаптарына сай болу қажеттілігі оны осы бағытқа итермеледі. Ынтымақтастықтың бұл үрдісі ауылдық білім берудің айқын емес перспективаларын ұсынады. Сыртқы құндылықтарды енгізу және салыстырмалы автономияны жоғалту көптеген қалалық мектептермен салыстырғанда жергілікті бақылау мен бақылаудың артықшылығы бар ауыл мектептері үшін кейбір мүмкін проблемалар болып табылады. Сонымен қатар,

кейбіреулер қаржылық жауапкершіліктің өсу үлесін жергілікті жерлерге ауыстыру Білім берудегі теңсіздікті тудырады деп санайды. Осы тұрғыдан алғанда, ортақ жауапкершілік ауылдағы білімге қызықты баламаларды ұсынады, ал кейбір жағдайларда бұған мүмкін етеді. Қазіргі жаһандану әлемінде ауыл тәрбиешілері мен саясаткерлері африкалық нақыл сөзбен қосылуы әбден және орынды: «Ауыл баласын өсіру үшін үлкен ауыл қажет».

ЭЫДҰ елдеріндегі ауыл мектептеріндегі білім

ЭЫДҰ (Экономикалық Ынтымақтастық және Даму Ұйымы) елдеріндегі ауыл мектептерінде білім беру дәстүрлі түрде әр жастағы оқушыларға сабақ беретін, оларға қарайтын және оларға жетекшілік ететін бір мұғаліммен шағын мектептерде жүзеге асырылды.

Қазіргі уақытта ЭЫДҰ елдеріндегі көптеген мектептерде көп деңгейлі білім әлі де кең таралуда, мемлекеттік шығыстарды ұлғайту, коммуникациялық ортаны жақсарту және жоғары білім беру стандарттары сияқты іс-шаралар көп жағдайда сыныптары мен мұғалімдері көбірек мектептерде оқытуға жол берді. Ауылдық білім беру жүйесі ықшам мектептер пайда болғаннан бері ұзақ жолдан өтті, бірақ осы уақыт аралығында жаңалары пайда болғанына қарамастан, ауылдық білімге тән кейбір проблемалар мен стандарттар түбегейлі өзгерген жоқ.

«Ауылдық аймақ» терминін анықтаудың әмбебап тәсілі жоқ. Ауыл әлеуметтік тұрғыдан құрылған және қоғамдастық сезімі мен дәстүрлілік сияқты дерексіз сипаттамаларға немесе пейзаж немесе кәсіби сияқты ерекше ерекшеліктерге негізделген деп анықтауға болады деп болжауға болады. Анықтаманың статистикалық бөлігі әр түрлі демографиялық, географиялық және әлеуметтік-экономикалық факторларға негізделген, мысалы, халықтың тығыздығы, арақашықтық немесе экономикалық даму. Сонымен қатар, ауылдық жерлер топографиясы мен әлеуметтік, мәдени және экономикалық факторлары бойынша әр түрлі, олар ішкі және халықаралық деңгейде. Сол

сияқты «ауыл мектептерін» әр түрлі анықтауға болады және бұл анықтама тікелей мектеп округі, аудан, провинция және т.б. деңгейіне негізделуі мүмкін.

Жалпы алғанда, әлеуметтік, экономикалық және басқа тұжырымдамалық факторлардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын, сондай-ақ олардың әртүрлі жерлерде, соның ішінде қалалық-ауылдық құрылымдағы білім беру процестерімен және оқыту нәтижелерімен өзара әрекеттесуін қарастыру қажет. Кейбір қалалық аудандар сол қаладағы басқа ауылдық жерлерге қарағанда білім беру тұрғысынан ауылдық қоғамдастықтармен көбірек ортақ болуы мүмкін. Мысалы, халықтың азаюы ауыл қауымдастығына қиындықтар туғызып қана қоймайды, сонымен қатар кейбір қалалар үшін проблемаға айналуы мүмкін. Мысалы, Америка Құрама Штаттарында Балтимор, Чикаго, Детройт және Филадельфия сияқты кейбір қалалық мектеп аудандары оқудың төмендеуіне және оқу үлгеріміне жауап беру үшін мектеп желілерін біріктірді [89].

Аймақтық даму саясатын талдауда және тұжырымдауда география мен кеңістіктің маңыздылығы туралы дау айтуға болады. Алайда, ауылдық жерлерде білім беру және басқа қызметтерді ұсынудың бірқатар ортақ ерекшеліктері бар, атап айтқанда алыс қашықтық және тұтынушылардың жеткілікті көп болмауы қызметтердің бағасы мен сапасына кері әсер етуі мүмкін. Халықтың тығыздығының төмендігі ауылдық жерлерге масштабтық және желілік факторларға байланысты экономиканың артықшылықтарын пайдалану қиынырақ болатындығын, ал алыс қашықтықтар саяхатқа, байланысқа және оқуға кететін шығындарды көбейтеді. Нәтижесінде көптеген ауылдық отбасылар қол жетімсіз, қымбат немесе талапқа сай емес қызметтерге тап болады, әсіресе мемлекеттік шығындар аз болатын секторларда. Осылайша, білім беру сапасы мен нәтижелеріндегі географиялық айырмашылықтар осы айырмашылықтарды түсіндіретін әр түрлі географиялық орындардағы факторлар мен жағдайларды әділеттілікке және еңбекке талдау мәселелерін көтереді. Содан кейін бұл талдау білім беру кеңістігінің маңыздылығын мойындайтын саясат пен зерттеулер туралы ақпарат бере алады.

Сонымен қатар, географиялық орналасуына қарамастан барлық мектептердің жоғары стандарттарға жетуін қамтамасыз ету теңдікке ықпал етіп қана қоймай, бүкіл білім беру жүйесінің тиімділігін арттыра алады. 2015 жылғы ЭЫДҰ Халықаралық оқушыларді бағалау бағдарламасы (PISA) көрсеткендей, ауыл мен қала арасындағы алшақтықты сәтті құрайтын мектеп жүйелері жақсы жұмыс істейді және әлеуметтік жағынан әділетті.

Сол сияқты, алдыңғы зерттеулер ауыл мен қаланың инфрақұрылымдық алшақтықты азайтқан елдердің экономикалық дамуда сәтті болғандығын көрсетеді.

Ауылдық жерлердің сипаттамалары

Ауылдық білім беруді талдау үшін ауыл мектептерінің жұмыс істейтін жағдайларын нақты түсіну және анықтау қажет. Екі бірдей ұқсас ауылдық аймақ жоқ, бірақ кейбір анықтамаларда ЭЫДҰ елдеріндегі ауыл қоғамдастығы азды-көпті анықтайды және оларды ауылдық білім беру стратегиясын әзірлеу кезінде мысал ретінде ескеру керек. [90]:

- Географиялық арақашықтық: Ауылдық қауымдастықтар басқа елді мекендерден айтарлықтай географиялық қашықтықта орналасуы мүмкін. Ауылдық қоғамдастықтардың қашықтығы мен қол жетімділігі олардың мамандарды жинау, ұстап қалу және ортаға бейімділігін қалыптастырады. Өйткені жергілікті жердегі мектептің өміршеңдігі осыған байланысты. Тұрғындардың қашықтықтан байланыс жасау қабілеті және жергілікті қоғамдастықтан тыс жұмыс істеуге дайындығы қалыптасады, сонымен қатар өмірге қажеттіліктерді қанағаттандыру, жергілікті қызметтермен шектеледі.

- Халық саны шағын елді мекендер: анықтамасы бойынша ауылдық жерлерде дәстүрлі түрде аз қоныстанған. Халық аз қоныстанған аудандарға қызмет көрсету кезінде жергілікті қызмет көрсету нарығында ұсыныстардың аздығына байланысты экономиканың артықшылықтарын пайдалану қиын, бұл кейде қымбат немесе сапасыз қызметтерге алып келеді. Білім беру жағдайында

бұл дегеніміз ауыл мектептері білім беру қызметтерін, үйірмелерді, секцияларды және т.б. ұйымдастыруға кедергі жасайды.

Мысалы, PISA 2015 мәліметтері бойынша, ЭЫДҰ елдері бойынша орта есеппен 15 жасарлар арасында 369 оқушы ауыл мектептерінде оқиды, ал қалалық мектептерде 890 оқушы оқиды. Мексикада, Португалияда және АҚШ-та ауыл мен қаладағы орта мектептерге оқушылар арасындағы айырмашылық шамамен 1000 оқушыны құрайды. [91]

- Ауыл тұрғындарының үлесінің қысқаруы: Дамыған елдердің көпшілігінде ауыл тұрғындарының саны ауылшаруашылық өнімділігінің артуына, агломерацияның кеңеюіне және туу коэффициентінің төмендеуіне немесе қалаларға қоныс аударуға байланысты азайды. ЭЫДҰ елдері бойынша орта есеппен 2018 жылы халықтың шамамен 22% -ы ауылдық жерлерде тұрды, ал шамамен жетпіс жыл бұрын 45% -дан астамы ауылды жерлерде мекендеген. Интернет, ауылшаруашылық туризмі немесе жаңартылатын энергия көздері сияқты жаңа экономикалық іс-шаралар елді мекендерге келе бастады. Пайдалы табиғи, экологиялық тағамдарға деген сұраныс соңғы онжылдықта кейбір елдердегі ауылдардан кетуді бәсеңдетті. Алайда ЭЫДҰ елдерінің көпшілігінде, әсіресе Жапонияда, Нидерландыда, Португалияда және Түркияда қалалық шоғырлану өсуде. Бұл елдер сонымен қатар бала туудың төмен коэффициентімен, жастардың кетуімен және өмір сүру ұзақтығының ұлғаюымен ернекшеленеді. Бұл өз кезегінде ауылдық жерлердің демографиялық және жас құрамының өзгеруіне ықпал етеді. Бұл барлық елдерге тін болмасада ЭЫДҰ-ның ауылдық аймақтарында егде жастағы адамдардың еңбекке қабілетті халық санына қатынасы едәуір жоғары, бұл экономикалық әлеуетті дамыту және ресурстарды алу үшін ықтимал қиындықтар тудырады.

- *Төмен әлеуметтік-экономикалық деңгей:* Әсіресе дамушы елдерде ауылдық қауымдастықтар қалаларға қарағанда кедей тұрады. PISA талдауына қатысқан барлық елдер мен экономикаларда қалалық отбасыларға қарағанда ауылдық отбасылар арасында кәсіби имиджге, білім мен жеке меншікке негізделген PISA экономикалық, әлеуметтік және мәдени мәртебесінің индексі

Бельгия мен Ұлыбритания елдерінде ғана жоғары. Германия, Израиль, АҚШ, Коста-Рика, Франция және Швейцария сияқты алты елде ауылдық және қалалық отбасылар арасында әлеуметтік-экономикалық алшақтық жоқ. Барлық басқа елдерде, атап айтқанда Венгрия, Индонезия, Мексика, Перу, Тунис және Түркияда әлеуметтік және экономикалық тұрғыдан осал оқушылар қалалық мектептерден гөрі ауылда жиі кездеседі. Сондықтан ауылдық елді мекендерде сапалы қызметтерді ұсыну немесе төлеу мүмкіндігі шектеулі.

- Қауымдастықтың біртектілігі және әлеуметтік келісім: Ауылдық аймақтар - бұл көбінесе бейбіт орта, жергілікті тұрғындар тығыз, тұрақты және негізінен біртектес қоғамдастықтар құрайды. Алайда, кейбір ауылдық жерлерде халықаралық көші-қонның нәтижесінде этникалық және мәдени әртүрліліктің артуы байқалады (мысалы, мигранттар ауылшаруашылығындағы немесе құрылыстағы төмен ақылы және біліктілігі төмен жұмыс орындарындағы жұмыс күшінің тапшылығын толтырады). Бұл қоныстарға қоныс аударудың үлкен әлеуметтік салдары болуы мүмкін, өйткені жаңа қоныс аударушылар кішігірім ауылдық елді мекендердегі халықтың көп бөлігін құрайды. Алайда, халықаралық мигранттардың басым бөлігі әлі күнге дейін қалаларға қоныстанған, өйткені жұмысқа орналасуға жағдайлар мен ұсыныстар онда көбірек.

PISA 2015 деректері көрсеткендей, ауыл мектептеріндегі мигрант адамдардың балалары бар оқушылардың үлесі қалалық мектептермен салыстырғанда төмен, бұл білім беру жүйелеріндегі зерттеулердің жартысына жуығын құрайды [92]. Ауыл мен қала арасындағы айырмашылық иммигранттардың жалпы үлесі ең көп елдерде байқалады.. Мысалы, Канадада қалалық мектеп оқушыларының 45% -ымен салыстырғанда ауыл мектептерінің 9% -ы ғана мигранттар болды. Ауыл мен қала арасындағы айырмашылық 20 пайыз шегінде Аустралияда, Аустрияда, Бельгияда, Германияда, Жаңа Зеландияда, Катарда, Біріккен Араб Әмірліктерінде, Ұлыбритания мен АҚШ-та байқалады.

Оқушылардың жағдайы және ауыл мектептеріндегі оқу ортасы

PISA 2015 деректері орташа алғанда, ЭЫДҰ елдерінде қалалық мектеп оқушылары ғылым бойынша ауыл оқушыларына қарағанда 31 ұпай көп жинайтынын көрсетеді, бұл шамамен бір жылдық оқуға тең. Болгарияда, ҚХР-да, Венгрияда, Португалияда, Словакияда және Түркияда әлеуметтік-экономикалық өмір деңгейін қоспағанда, ауылдық жерлердегі айырмашылық кем дегенде 80 балды құрайды. Алайда, Бельгия, Ұлыбритания және АҚШ-та ауылдық мектептерде оқитындардың саны қалалықтардан көп. Коста-Рика, Германия, Израиль және Испания сияқты бірнеше елдерде бұл көрсеткіш бойынша тең жағдайда.

Ауылдық жерлердегі алшақтық оқушылардың оқушылардың білім берудің жоғары деңгейіне өтуімен айқын көрінеді. PISA 2015 көрсеткендей, орта есеппен ЭЫДҰ елдерінде қалалық мектеп оқушыларының жартысына жуығы кем дегенде бір жоғары білім алуды армандайды, ал сол мәселе бойынша ауыл мектептерінің 30% -ы ғана.

Қалалықтардан академиялық тұрғыдан озып жүрген Ұлыбритания мен АҚШ-тағы ауыл оқушылары оқушылары университеттік дипломды алуда қаладағыларға қарағанда азырақ. Еуропалық Одақта дәстүрлі түрде ауыл мектептері жоғары білім берудің ең төменгі пайызына ие және ауыл мен қала арасындағы алшақтық уақыт өткен сайын арта түсуде.

Кейбір зерттеулер көрсеткендей, ауыл оқушылары орта білімге көшу кезінде және оның соңында көптеген қиындықтарға тап болады. Мысалы, Норвегия мен Ұлыбританиядағы өткізілген зерттеулер көрсеткендей, мектепке дейінгі қашықтық пен жолға кететін уақыты мектепте және орта мектепті бітіруге, әсіресе, үлгерімі төмен және қаржылық жағдайы төмен оқушыларға кері әсерін тигізуі мүмкін [93].

Бірқатар дамушы елдерге ауыл оқушылары оқушылары мен олардың отбасы мүшелері жоғары білім алуға ұмтылу үшін ақпарат пен кеңес жетіспейтін жағдай тән. Сондай-ақ, бұл олардың үйінен тыс жерде олардың білім беру процесіне нақты әлеуметтік және моральдық қолдауды қажет етеді.

Ауылдық жерлер ұсынатын әртүрлі жағдайлар мен мүмкіндіктер оқушылардың ынтасы мен таңдауына әсер етуі мүмкін. Қалалар әртараптандырылған еңбек нарығына ие болып, көбінесе қажетті дағдыларды алуға мүмкіндік беретін университеттер мен басқа жоғары оқу орындарын шоғырландырады, ал ауылдық еңбек нарықтары онша жетілмеген дағдыларды қажет етеді.

Сонымен қатар, ауылдағы балалардың ата-аналары үшін білім деңгейі төмен, бұл олардың мектептегі іс-шараларға қатысу сипатына, ата-аналардың балаларына білім беру жүйесін басқаруға көмектесетін хабардарлық дәрежесіне және мансаптық ұмтылысына әсер етуі мүмкін. Одан әрі оқуға дайын болған кезде де, ауыл оқушылары өз мақсаттарына жетуде ерекше кедергілерге тап болады. Олар көбінесе туған ауылдарында қажет болмауы мүмкін қосымша білім алу үшін ұзақ жол жүруге немесе үлкен елді мекендерге қоныс аударуға мәжбүр болады.

Мектептегі климат пен әл-ауқат тұрғысынан алғанда, ауыл мектептеріндегі оқушылар орта есеппен ЭЫДҰ елдері бойынша қалалық мектептердегі оқушылардан гөрі қорқыту күш көрсетуге көбірек ұшырайды. Мысалы, ауыл мектептеріндегі оқушылардың шамамен 15% -ы басқа мектептерден соққыға жығылғанын немесе итермелегенін хабарлады, ал қалалық мектептердегі оқушылардың 11% -ымен, ал ауыл мектептеріндегі оқушылардың шамамен 27% -ы басқа оқушылармен салыстырғанда оқуды әдейі шектегенін хабарлады. Қала мектептерінің оқушылары саны 22% құрайды.[94].

Ерте жастағы балаларды оқыту мен тәрбиелеу қаржылық қолайсыз жағдайдағы балалардың мүмкіндіктерін жақсартады. Бұл тағы бір мысал, қалалық отбасыларға қарағанда ауылдық отбасылардың мүмкіндіктері аз болуы мүмкін. PISA 2015 деректері қалалар мен ауылдар арасындағы айырмашылық орташа алғанда орташа деңгейде екенін ескере отырып, жасөспірім балалардың бастауышқа дейінгі білім беру кезеңіне қанша уақыт кеткендігін көрсетеді. ЭЫДҰ елдері бойынша орта есеппен ауыл мектептерінде оқитын жасөспірім

балалар шамамен 2,5 жыл мектепке дейінгі мекемелерде болды, ал қала балалары 3 жыл оқыды. Алайда Эстония, Финляндия, Ирландия, Латвия, Португалия, Словакия және Словения сияқты кейбір ЭЫДҰ елдерінде мектепке дейінгі мекемелерге барудағы айырмашылық едәуір үлкен, ал орташа кірісі бар бірнеше төменгі және жоғарғы елдерде, соның ішінде Қытайда, Доминикан Республикасында кеңірек, сондайақ Литва, Ресей, Тунис және Уругвай елдерінде де.

Ауылдық жерлердегі қамтудың төмендеуі сұраныс пен ұсынысқа әсер ететін бірқатар факторларға байланысты болуы мүмкін, мысалы, қол жетімді қашықтықта және қол жетімді бағамен қызметтерді ұсыну, сондай-ақ кәсіби модельдер мен отбасылық жағдайлар. Чилидің ауылдық жерлерінде ерте жастан білім беруді зерттеу нәтижелері бойынша алыс қашықтық пен үлкен олқылықтар қол жетімділікке кедергі келтіреді, ал персоналды жинаудағы қиындықтар мен ерте жастағы тәрбиешілер біліктілігін алу мүмкіндігі шектеулі болса, бұл қызмет көрсету сапасына әсер етеді.

Орта және жоғары білімге көшу мүмкіндігі аз ауыл жастары үшін үлкен қиындық болуы мүмкін. Ауыл оқушылары сонымен қатар білім берудің жоғары деңгейлеріне өту кезінде қаржылық, логистикалық және эмоционалды кедергілерге жиі кездеседі. Қалалық құрдастарымен салыстырғанда, ауыл оқушылары оқуын жалғастыру үшін көбінесе жұмысқа баруға немесе үлкен қалалық орталықтарға қоныс аударуға мәжбүр болады. Бұл өз кезегінде кеңестерге қол жеткізу және басқа білім беру шараларына қатысу мүмкіндігінің аз болуына әкеледі.

Бұл оларға стипендия, гранттар, әлеуметтік және эмоционалды қолдау, кәсіптік бағдар беру және кеңес беру, интернат пен баспана сияқты қосымша қолдау мәселелеріне ерекше назар аударуды қажет етеді. Мысалы, Аустралияның Квинсленд штатында өтпелі қызметтер оқушыларға және олардың отбасыларына Кейп-Йорктегі, Солтүстік түбегі мен Торрес бұғазындағы қашықтағы бастауыш мектептен мектеп-интернатқа ауысқанда көмектеседі. Мұғалімдер мен өтпелі кезеңдегі көмекші персонал өздерінің

мектеп-интернаттарындағы оқушылармен, сондай-ақ қызметкерлермен және отбасылармен жұмыс істейді. Егер жастар байланысын үзіп, туған ауылдарына оралса, бағдарлама көптеген қашықтықтан білім беру және басқа қызмет көрсетушілермен серіктестікте жұмыс істейді, бұл жастарға және олардың отбасыларына білім беруді жалғастыру үшін іс-шаралар жоспарын жасауға көмектеседі.

Ауылдық оқушылардың мектепте алатын білімдері мен дағдылары көбінесе ауыл өмірінің мәнін төмендетеді және жергілікті еңбек нарығының сұраныстарына қайшы келуі мүмкін. Бұл өз кезегінде ауыл түлектерінің, әсіресе үздік оқушылардың қалаға кетуіне алып келеді. Мұны ауылдық жерлерден қоныс аударғандардың көпшілігі қалуды қалайтындарға қарағанда жас әрі білікті екендігі туралы бақылау қолдайды. Сондықтан, ауылдағы білім беруді жергілікті еңбек нарығының жағдайларымен байланыстыруға көп көңіл бөлу қажет болады. Мұны кәсіптік білім берудің жоғары сапалы модельдері мен кәсіпкерлік мүмкіндіктері арқылы жасауға болады. Мысалы, мектепті жергілікті азық-түлік өндірушілерімен байланыстыру практикасы кең тараған, онда мектеп бақшалары өсіріледі, мектептерге фермаларға саяхаттар ұйымдастырылады және тамақтану жүйесін ұйымдастыруға және денсаулық сақтау үшін сынып уақыты бөлінеді.

Мүмкін болатын шешімнің бірі - ауыл мектептеріне оқытуды жергілікті жағдайларға жақсы бейімдеуі үшін, әсіресе оқу жоспары мен бағалауға қатысты, дербестік беру. Ауыл мектептері оқу бағдарламаларын жергілікті жағдайларға бейімдеу үшін үлкен дербестікті қолдана алады, осылайша олардың құндылықтары мен мақсаттары оқушылардың қызығушылықтары мен ерекшеліктеріне сәйкес келеді. Алайда, зерттеулердің деректері көрсеткендей, орта есеппен ЭЫДҰ елдерінде ауыл мен қала мектептері арасында мектеп әкімшілері мектептерді басқаруға қаншалықты жауапты болатындығында аз айырмашылық бар.

Мектептердің кәсіби және кадрлық әлеуеті

Мектептегі көшбасшылық сенімді және қамқор мектеп мәдениетін, оқыту мен оқушының дамуы үшін ұжымдық жауапкершілікті сезінуді және ортақ шешім қабылдау мен ынтымақтастық құрылымын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Мектептегі ойдағыдай көшбасшылық әрдайым мектептің бағдарына байланысты болады, ал мектеп әкімшіліктері олардың қызмет ету ерекшеліктерін және олардың қызметі мен білім беру тәжірибесін соған сәйкес қалай реттейтінін білуі керек. Ауылдық орта мектеп басшылығы үшін өзіндік қиындықтар тудырады. Олардың кейбіреулері ауыл мұғалімдеріне ұқсас және кәсіптік оқшаулану қаупі және кәсіптік оқуға қол жетімділіктің шектеулілігі сияқты ауылдық мектептердің аздығымен байланысты. Басқалары, әсіресе, басшылық қызметте жүргендерге қатысты.

Жалпы мектеп басшыларының алдында көптеген міндеттер мен жауапкершіліктер бар, бұл ауыл мектептеріне де қатысты. Ауыл мектеп директорлары сыныпта, кейде бірнеше сыныптарда сабақ беруден бастап, бірнеше пәндік салалар бойынша жетекші оқыту мен бағалауға, мектеп бюджеттерін басқаруға, есеп беру мен есеп берудің өсіп келе жатқан талаптарын орындауға және жергілікті тұрғындармен берік қарым-қатынасты дамытуға қатысады.

Алайда, ауыл мектеп директорлары өздерінің қызметтік міндеттерін орындау кезінде қалалық әріптестеріне қарағанда аз әкімшілік қолдауға ие бола алады және сыртқы бақылау мен білім беру органдарынан кері байланыс аз алады. Кейбір жағдайларда мектеп директорлары бір ғана емес, бірнеше мектепті басқарады. Орталық талаптарды жергілікті мақсатқа сәйкестендіру тағы бір қиындық тудырады.

Сонымен қатар, ауыл әкімдіктерінен мектеп әкімшілерінен күтулер, сондай-ақ жариялылық пен бақылау ерекше жоғары болуы мүмкін, ал көшбасшылықтың салдары кішігірім мектептерде айқын сезілуі мүмкін. Оқушылар санының азаюы салдарынан мектептердің жабылу қаупі мектептің үнемі жетілдірілуі мен дамуын қиындатады.

Мектептің профилі мұғалімдер мен көшбасшылардың бөлінуіне әсер етеді, ал еңбек жағдайлары қиын мектептер көбінесе кәсіби кадрларды ұстауды қиындатады.

Мектептің орналасқан жері - тәжірибесі мен біліктілігі әр түрлі деңгейдегі қызметкерлердің бөлінуіне әсер ететін факторлардың бірі. Мысалы, АҚШ-та күрделі мектептерге қызмет көрсететін қалалық мектеп аудандары мұғалімдердің ерекше тапшылығына тап болады, дегенмен аудандар арасында үлкен айырмашылықтар бар..

Аустралия, Исландия және АҚШ-та өткізілген зерттеулер көрсеткендей, кейбір ауыл мектептері де біліктілік тапшылығынан зардап шегеді. [95].

Тапшылық, әсіресе, ғылымның кейбір пәндік салаларында және қажеттіліктердің мамандануында қатты сезіледі. Бұл көбінесе тәжірибелі және жоғары білікті мұғалімдердің үлесі республикалық деңгейден төмен болуына, ал оқу бағдарламаларын бір мұғалім немесе пәндік дайындығы аз мұғалімдер қамтуына әкеледі.

PISA 2015 көрсеткендей, орта есеппен ЭЫДҰ елдері бойынша ауылдық жерлердегі жаратылыстану пәні мұғалімдерінің жаратылыстану ғылымдарының дәрежесін алуы қалалық деңгейдегі мұғалімдерге қарағанда сәл аз болады. Алайда бұл айырмашылықтар шамалы, сондықтан бірнеше елдерде ғана ауыл мектептерінің директорлары қалалық мектеп директорларына қарағанда өз мектептеріндегі мұғалімдер құрамына көбірек көңіл бөлетіндігін түсіндіретін шығар.

Тіпті құзыретті мұғалімдер мен мектеп басшылары жұмыс істейтін болса да, ауыл мектептері ауылдық жерлерде сабақ беруге дайын болмауы мүмкін. Мұғалімдерді даярлаудың бастапқы бағдарламасы негізінен үлкен қалалық мектептердегі тәжірибеге бағытталған. Мысалы, ауылдық бастауыш мектептерде көп бөлмелі сыныптар кең таралған. Бұл мектептердегі оқушылар мен мұғалімдердің аздығы мектептердің мұғалім мен оқушының уақытын қалай пайдалана алатындығын және олардың сынып пен шеберлік бойынша топтастырылуын анықтайды. Кез-келген жағдайда, көп сыныпты оқытудың

нәтижелері, сонымен қатар, олардың оқушыларының мұғалімдерінің дайындығы мен қолдауына, сыныптағы өзара іс-қимыл мен тәртіпті басқаруға және олардың сыныптарының шеберлік деңгейіне байланысты.

Штат санының аздығын ескере отырып, ауыл мұғалімдері кейде әр түрлі пәндерді, соның ішінде олардың кейбіреулері кәсіби біліктілік аясынан тыс сабақ беруге мәжбүр болады. Олардың кейбіреулері үшін олар кәсіби дайындықтан өтпеген және академиялық олқылықтардың орнын толтыру үшін қосымша уақыт пен қаражат қажет болуы мүмкін. TALIS 2013 деректері, шын мәнінде, бірнеше елдерде және орта есеппен ЭЫДҰ елдерінде ауыл мұғалімдерінің көп бөлігі өздерінің сыныпта оқытатын барлық пәндері бойынша академиялық білім немесе білім алмағандықтарын хабарлады. [96] Мысалы, Чехияда қалалық мұғалімдердің 61% -ы ауыл мұғалімдерінің 36% -ымен салыстырғанда, олар оқытатын барлық пәндер бойынша тәжірибе немесе тағылымдамадан өткенін хабарлады. Мұғалімдер сонымен қатар сабақтарды ауыл оқушыларының білімі мен қызығушылығына бейімдеуді қаламауы мүмкін, мысалы, оқу бағдарламаларын ауыл мектептеріндегі шығармашылық бастамалармен толықтыра отырып, оларды жаһанданған әлем мен экономикаға дайындау.

Осы мәселелердің кейбірін тиісті біліктілікті арттыру мүмкіндіктерін беру арқылы шешуге болады. Алайда, кейбір зерттеулер ауыл мұғалімдерінің біліктілігін арттыру мүмкіндіктерінің шектеулі екендігіне назар аударады, егер алыс аудандарда оқыту жергілікті бюджетке немесе олардың жеке шығындарына қымбат болса ғана. Мысалы, Америка Құрама Штаттарында жүргізілген зерттеулер ауыл мұғалімдерінің біліктіліктерін оқытудың жаңа стандарттарына бейімдеуіне қолдау көрсету мәселелерін анықтады. Барлық мектептер жаңа стандарттарға сәйкес оқыту және оқу жоспарының нормаларын жүзеге асыру үшін қолдауды, уақытты және ресурстарды қажет етеді. Ауыл мектептері іске асырудың сарапшылары сияқты өздеріне қажет мамандандырылған қызметтерге қол жетімділігі шектеулі. Семинарларға

қатысу ұзақ қашықтықты және түнде қалып, мұғалімдерді алмастыру қажеттілігін ескере отырып қиынға соқты [97].

PISA деректері көрсеткендей, елдегі ауыл мектептері мамандарды іріктеу сияқты ішкі оқыту шараларын ұйымдастыруда қиындықтарға тап болады. Алайда PISA-ға қатысатын көптеген мектеп жүйелеріндегі зерттеулерге сәйкес, ауылдық және қалалық мектептердегі орта мектеп мұғалімдері біліктілікті арттыруға бірдей дәрежеде қатысады. Алайда, ауыл және қала мұғалімдерінің біліктілігін арттыру қажеттіліктері кейбір жағынан әр түрлі болып көрінеді. ЭЫДҰ елдерінде орта есеппен ауыл мұғалімдері қалалық мұғалімдерге қарағанда көпмәдениетті және көптілді білім беру бойынша мамандандырылған дайындықты қажет етпейді. Бұл, мүмкін, ауылдық мектептерде оқушылар саны аз болатындығына және қарама-қайшылықтарға, мысалы, көрінетіндігін көрсетсе керек.

Күнделікті тәжірибеге енетін және мұғалімдердің бірлескен білімін қамтитын мектептегі іс-шаралар мұғалімдерді дамытудың ерекше қуатты формалары ретінде танылды. Сонымен бірге пікір алмасу және әріптестермен ынтымақтастық мүмкіндіктері мектептің көлемімен және кейбір ауыл мектептерінің географиялық оқшаулануымен шектелуі мүмкін. Бұл ауыл мұғалімдерінің кәсіби тұрғыдан шектеулі екенін сезінуіне әкелуі мүмкін. Ауыл мектептеріндегі мұғалімдерге әкімшілік тапсырмаларға көбірек уақыт жұмсауға тура келуі мүмкін, бұл олардың әріптестерімен немесе курстастарымен жұмыс істеу уақытын шектеуі мүмкін.

Ауыл мектептерінің қаржылық және материалдық ресурстары

Ауылдық қауымдастықтардың аздығы білім беруді халықтың жан басына шаққандағыға қарағанда анағұрлым қымбатқа түседі және оқушылар мен мұғалімдерге қатысты шағын мектептер үшін жоғары тұрақты шығындарды болжайды. Мұғалімдерге бірнеше оқушыдан келетін бір мұғалімді мектептер, ал бір оқушыны оқыту айтарлықтай қымбатқа түсуі мүмкін. Мектептерді қаржыландыру жүйесі ауыл мектептеріне де кері әсерін тигізуі мүмкін. Көбіне

білім алушыларды қабылдауға негізделген ағымдағы шығындар туралы ережелер салыстырмалы бағдарламалар мен қызметтерді төмен тығыздықтағы және қашықтықтағы қондырғылармен қамтамасыз етуге кеткен шығындарды жеткілікті түрде көрсете алмайды. Ауылдық және қалалық мектептер арасындағы шығындар құрылымы бірдей болғанымен, қаржыландыру деңгейлері әр түрлі болуы мүмкін. Қаржыландыру тетіктері шығындарды түзетуді енгізе алады және олар ауылдық жерлердегі шығындарды бөлу кезіндегі қаржылық осалдық сияқты факторлардың нақты әсерін төмендете алады. Кейбір жүйелерде мектептердің жергілікті өзін-өзі басқаруы жергілікті салық базасына тәуелді, бұл ресурстардың аздығымен ауылдық елді мекендердің жағдайын нашарлатуы мүмкін.

Сонымен қатар, ауыл мектептерінің аздығы бюджеттердің тұрақты еместігін және болжамды болатындығын, бір оқушыға шығындардың айтарлықтай өзгеруіне әкелетінін білдіреді.

Ауылдық мектептер мен үкіметтер оқушылар саны азайған кезде мектептердің жабылуын болдырмау үшін айтарлықтай қаржылық шығынға ұшырайды. Сонымен қатар, мұндай қаражат конкурстық негізде бөлінетін шағын ауылдық қоғамдастықтар үшін инфрақұрылым мен техникалық қызметке инвестиция салу қиынға соғуы мүмкін. Сонымен бірге, ауылдағы бір оқушыға жоғары шығындар ресурстарды басқа басым бағыттардан, мысалы, өз проблемаларына тап болатын қалалық мектептердегі инвестициялардан алшақтатуы мүмкін.

Бұл жағдайда ауылдық мектептер үшін қол жетімді материалдық ресурстарда айырмашылықты күту қиынды болар еді. Алайда, директорлардың хабарламаларына сәйкес, ауыл мектептері ЭЫДҰ елдерінің көпшілігінде қалалық мектептер сияқты жабдықталған. Мысалы, Австрия, Финляндия және Израиль ауыл мен қала мектептері арасындағы айтарлықтай айырмашылықтар туралы хабарламайды. Бельгия, Канада, Дания, Германия, Венгрия, Исландия, Латвия және Словения сияқты бірқатар елдерде ауыл мектептері мектеп директорларына сәйкес жалпы қалалық мектептермен

салыстырғанда жақсы жабдықталған. [98] Бұл Аустралиядағы, Ирландиядағы және Норвегиядағы жағдаймен, әсіресе ауылдық мектеп директорлары қалалық мектеп директорларына қарағанда материалдық ресурстармен көбірек айналысатын Мексикадағы жағдайға қарама-қайшы келеді. Бұл сонымен қатар көптеген дамушы елдердің жағдайына қайшы келеді. Мұнда ауыл мектептерінің директорлары қалалық мектептер директорларына қарағанда материалдық проблемалармен көбірек айналысады. Қала мектептерінің пайдасындағы ең үлкен алшақтық - бұл ғылымға негізделген ресурстар. Мектеп директорларының айтуынша, орта есеппен ЭЫДҰ елдерінде және 29 PISA елдерінде қалалық мектептердегі ғылым бөлімі ауыл мектептеріне қарағанда жақсы жабдықталған. Екінші жағынан, ауыл мектептерінің пайдасына ең үлкен алшақтық бір оқушыға шаққандағы компьютерлер санында байқалады. Орташа алғанда, ЭЫДҰ елдерінде және елдердің шамамен үштен бір бөлігінде ауыл мектептерінде бір оқушыға қалалық мектептерден гөрі көбірек компьютер келеді, бұл олардың ауқымды экономикаға капиталдандыру қабілетсіздігін көрсетуі мүмкін. Алайда, ауыл мектептерінде көбінесе Интернетке қосылған компьютерлер аз болады. Мысалы, Мексикада ауылдық мектептердегі компьютерлердің тек 42% -ы ғана интернетке қосылған, ал қалалық мектептердегі компьютерлердің 90% -ы.

Оқушылардың, сондай-ақ мұғалімдер мен басқа қызметкерлердің негізгі бөлігінің болмауы, шектеулі бюджетке және ауылдағы аз халыққа үйлеседі, таңдаудың шектеулі болуына әкеледі. Көбіне көптеген ауылдық отбасыларда мектептерді, білім беру бағдарламаларын, сыныптан тыс жұмыстарды таңдау мүмкіндігі шектеулі және қосымша әлеуметтік қолдауға ие.

Ауылдық мектеп жүйесін қайта құру стратегиясының мақсаттарының бірі - білім беру және әлеуметтік қызмет түрлерін одан әрі кеңейту үшін мектеп көлемін ұлғайту арқылы ауыл оқушыларына ұсынылатын оқу бағдарламаларын, курстар мен сыныптан тыс жұмыстарды кеңейту және жетілдіру. Жалпы білім алушылардың жетіспеушілігі ЭЫДҰ елдерінің көпшілігінде ауылдық жерлердегі демографиялық өзгерістермен және кейбір

ауыл отбасыларының балаларын көрші қоғамдастықтардың үлкен мектептеріне жазуға тырысуымен күшейе түседі.

Ата-аналар балаларына арналған мектепті таңдай алатын жерде, ауылдық отбасыларда таңдау өте шектеулі. Көптеген ауыл отбасыларында ауылда таңдауға болатын бір ғана бастауыш мектеп бар, ал көптеген орта мектеп оқушылары күнделікті жұмысқа баруы немесе интернатта оқуы керек. PISA 2015-те ЭЫДҰ-дағы ауыл отбасыларының тек 38% -ы аудандағы кем дегенде тағы бір мектеп қазіргі мектептерімен бәсекелеседі, ал қалалық отбасылардың 71% -ымен салыстырғанда. Ауыл мектептерінің жабылуы немесе бірігуі ата-ана таңдауын одан әрі шектеуі мүмкін. [99]

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және қашықтықтан оқыту

Сапалы қосылудың артықшылықтары шағын және шалғай аудандарға ғана тән болмаса да, олар бұл аймақтарға қалалық инфрақұрылымға қосылған ірі қалалық орталықтардан гөрі көбірек пайда әкеледі. Ұялы телефондардың, дербес компьютерлердің, Интернеттің және басқа да ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың пайда болуы ауыл мектептерін бұрынғыдан да кең білім беру қауымдастығымен, оның ішінде бүкіл ғаламдық желімен байланыстырды. Сонымен бірге, жақсы, арзан және тиімді көліктің дамуы көптеген ауылдық қауымдастықтардың географиялық оқшаулануын біртіндеп төмендетіп жіберді. Қалалық жерлер ауылға қарағанда жақсы байланысқа ие бола отырып, алшақтық ЭЫДҰ елдерінде соңғы бірнеше онжылдықта айтарлықтай өсті. Көліктік шығындар көбінесе қалаға қарағанда ауылдық жерлерде білім беру саласына жұмсалатын мемлекеттік және жеке шығындардың көп бөлігін құрайды. Сондықтан, ең жақсы жол жүйелері мен сенімді көлік құралдарын дамыту ірі қалалық орталықтардан гөрі ауылдық қоғамдастықтарға пайдалы болады. Мысалы, ауылдық жерлерде білім беруге қатысты болсақ, мысалы, ауылдық елді мекендер мен үлкен қалалық орталықтар арасындағы қашықтықты қысқарту мектептен тыс жұмыстардың

қол жетімділігі мен шағын ауылдық жерлерде қалып отырған білім алушылар мен мұғалімдердің біліктілігін арттыру мүмкіндіктерін арттырады.

Компьютерлер мен интернет географиялық тұрғыдан шалғай орналасқан оқушылар мен мұғалімдерді байланыстыру арқылы ауылдық жерлерде білім сапасын арттыруға айтарлықтай мүмкіндіктер ашты. Мысалы, Шотландияда ақпараттық технологиялар бірін-бірі оқыту және қызметкерлер арасындағы ынтымақтастық құралы ретінде насихатталуда, мысалы, онлайн-оқыту платформалары мен практик мұғалімдер қауымдастығы арқылы. Қашықтықтан оқыту қашықтан білім беру, білім беру теледидары, аудио және бейнеконференциялар және онлайн-оқыту сияқты әртүрлі байланыс форматтары арқылы қашықтағы елді мекендерді байланыстыру үшін ежелден бері қолданылып келеді.

Үкімет компьютерлер мен интернеттің ауылдық жерлердегі оқу процесіне әкелетін шешуші рөліне сенімді. Бұл тұжырымды ЭЫДҰ елдеріндегі ауыл мектептеріндегі компьютерлердің болуымен анықталады. Орташа алғанда, бұл елдерде ауыл мектептерінде бір оқушыға 1 компьютерден келеді, оның 94% -ы Интернетке қосылған, ал қалалық мектептердегі бір оқушыға 0,7 компьютерден келеді, оның 97% -ы Интернетке қосылған [100]. Алайда, Мексикада бүкіләлемдік желіге ауылдық мектептердегі шамамен 10 компьютердің тек 4-уі қосылған, ал қалалық мектептердегі 10 компьютердің 9-ы қосылған. Көптеген басқа елдерде ауылдық мектептердегі компьютерлердің жартысынан азы да Интернетке қосылған, мысалы Косово (13%), Колумбия (38%), Доминикан Республикасы (40%), Перу (45%), Индонезия (Интернет). 45%) және Албания (47%). Интернет байланысы жоқ қазіргі әлемде компьютерлердің әлеуеті өте шектеулі. Ауылдық мектептерді цифрлық жабдықтау бойынша жүргізіліп жатқан жұмыстарға қарамастан, жалпы және әсіресе ауылдық жерлерде қашықтықтан білім берудің экономикалық тиімділігі туралы салыстырмалы түрде аз мәлімет бар. Бұл жалпы білім беру саласындағы ел экономикасындағы практикалық артықшылықтардың ұзақ мерзімді перспективада жүзеге асырылатындығымен байланысты шығар.

Жеткізудің артуына байланысты сатып алу шығындары болса да, техникалық қызмет көрсету шығындары үлкен болуы мүмкін және жақын арада құрылғылар жиі ауыстырылуы керек. Білім беру үдерісіндегі технологияның мүмкіндіктерін ескере отырып, кейбір зерттеулер қашықтықтан оқытуды бетпешет оқытумен салыстырады. Қорытындылар қашықтықтан оқыту дәстүрлі білім беру сияқты тиімді бола алатындығын көрсетеді, бірақ оқушылар оқу тәртібін ұстанған жағдайда да, бұдан артық болмайды. Зерттеулер сонымен қатар білім берудегі артықшылықтар оқушының мотивациясы, жас ерекшелігі және кәсіби тәжірибесі сияқты ерекшеліктеріне байланысты әр түрлі болатындығына баса назар аударады.

Жалпы технологияның оқуға әсері туралы дәлелдер мектептер мен білім беру жүйесі ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктерін қаншалықты пайдаланды деген сұрақтар тудырады. Алайда, ауылдық мектептер жағдайында ақпараттық технологиялар ауыл мектептеріне қосымша сабақтар беру немесе серіктестік қатынастарды жеңілдету сияқты ауылдық білімге тән кейбір мәселелерді шешуге көмектеседі. Негізгі мәселе қашықтықтан білім берудің сапалы бағдарламасын ұсыну мақсатында ақпараттық технологиялардың бастамаларын әзірлеу және қолдау болып табылады.

Компьютерлер, планшеттер, смартфондар және интерактивті тақта сияқты ақпараттық-коммуникациялық технологиялар күнделікті оқуға тиімді интеграцияланған кезде жақсы білім, оқушылардың ынтасы мен оқу үлгерімін жақсартып алады. Мектептерге компьютерлер мен басқа да цифрлық құрылғыларды интеграциялау сонымен қатар барлық оқушыларға, оның ішінде үйде компьютер мен интернетке қол жетімділігі жоқ адамдарға қоғамның әлеуметтік өміріне толыққанды қатысуға және білім беруді дамытуға қажетті АКТ дағдыларын бере алады. қазіргі әлем. Шалғайдағы ауылдық жерлерде оқыту үшін АКТ оқушыларды, мұғалімдер мен мектептерді кеңейтілген білім беру ресурстарына және әлемдік оқу қауымдастығына қосу арқылы географиялық оқшаулануды жеңуге және білім берудің жоғары шығындарын азайтуға көмектеседі.

АКТ-ны ілгерілету саясаты мектептердегі цифрлық байланысты кеңейтуге, оқытудың цифрлық ресурстарын дамытуға немесе оқыту мен дамыту арқылы технологияларды пайдалануды жақсартуға бағытталуы мүмкін. Технологиялық білімге бүкіл әлем бойынша ең үлкен инвестиция мектептердегі компьютерлер мен басқа сандық құрылғылардың санын көбейтуге бағытталды. Мысалы, Испанияда 2009-2012 жылдар аралығында жүзеге асырылған үкіметтік бағдарлама Plan Escuela 2.0 әр оқушыға бір ноутбук беріп, барлық мектептерде сандық сыныптар құрды. [101]

Елдер ауыл мектептерінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды кеңейту бойынша нақты бағдарламалар да жасай алады. Чилиде Enlaces ауылдық бағдарламасы 2000 жылдан бастап жаңа технологияларды ауылдық жерлерге интеграциялау үшін арнайы жасалған бағдарлама арқылы ауылдық және шалғайдағы мектептерді компьютерлермен және сандық инфрақұрылыммен қамтамасыз етті. Стратегия мұғалімдерге техникалық құзыреттілікті дамытуға және көп сыныптарда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді пайдалануға қолдау көрсетуге бағытталған. 2014 жылы ауылдың қосымша интеграциясы бағдарламасы (Integrando la Ruralidad) интернетке қол жетімділігі шектеулі 2043 мектеп үшін оффлайн цифрлық ресурстарды ұсынды. 2018 жылы Франция цифрлық мектептер мен ауылдық жерлерге арналған инновациялық бағдарламаны (Écoles numériques innovantes et villageité Program) іске қосты. 20 миллион еуро көлемінде міндеттеме алып, бағдарлама оқытуды дамыту, отбасылармен қарым-қатынасты байыту, мектептер мен ауылдық жерлерді тартымды ету үшін 3000 мектепті цифрлық жабдықтармен жабдықтауды жоспарлап отыр. [102].

Алайда, мұндай бағдарламалардың білім берудегі артықшылықтары туралы деректер әлі де әртүрлі. Мысалы, Перудағы бір балаға арналған ноутбуктың ауқымды бағасы бір оқушыға келетін компьютерлер санының едәуір артқанын көрсетті, бірақ оқытудың нәтижелеріне аз әсер етті. Бұл мұғалімдерге жаңа технологияларды қолдануға ыңғайлы және құзыретті ету үшін оларды компьютерлік сауаттылыққа тәрбиелеудің рөлін атап көрсетеді.

Мұнымен қатар мұғалімдер үшін цифрлық құзыреттіліктің негізін білдіретінін және осы дағдыларды қалай дамыту, бағалау және сертификаттау керектігін анықтау қажет, мұнда бірінші кезекте ең қиын саты болады. Аустралияда мұғалімдерге арналған кәсіби стандарттар басшылықты қамтамасыз етеді, сондықтан олар өздерінің мансаптарының кез-келген кезеңдерінде сәттілікке жету үшін қандай қиындықтарды жеңу керектігін біледі.

Қашықтықтан оқыту ауыл мектептері, мұғалімдері мен оқушылары үшін басқаша жағдайда қол жетімді болмайтын мүмкіндіктер жасайды. Мысалы, Америка Құрама Штаттарында көптеген ауылдық мектеп аудандары қашықтықтан оқытудың бір немесе бірнеше формаларын қабылдады, басты мақсаты мектепте қол жетімді болмайтын курстарды ұсыну. Олардың қатарына үздіксіз білім беру, екі дәрежелі білім, несиені қалпына келтіру, кәсіптік және техникалық білім беру курстары жатады. Қашықтықтан оқытуды тәуелсіз провайдерлер, жоғары оқу орындары, басқа мектеп аудандары және үкімет қаржыландыратын виртуалды мектептер жүзеге асырады. Ауылдық мектептер виртуалды оқыту орталары арқылы өзара іс-қимыл жасай алады және бір-бірімен оқытуды бөлісе алады, бұл курстық ұсыныстарды кеңейтуге көмектеседі, бірақ оқу жоспары мен оқуға үлкен жауапкершілікті сақтайды.

Алайда, қашықтықтан оқытуды тиімді жүзеге асыру және қаржыландыру, жоспарлау немесе оқушылар қажеттіліктерінің сипаты сияқты мәселелер туралы көбірек білу қажет. Сонымен қатар, мектеп ұжымы, цифрлық қолдау бойынша мамандарды оқыту мен қолдауға назар аударыңыз.

Италияда ұлттық желі құру және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы географиялық оқшауланған мектептерде қашықтықтан оқытуды дамытуға бағытталған шағын мектептер жобасы (Piccole Scuole) бар. Жоба орта білім беру саласындағы ынтымақтастықты дамытудың, асинхронды және синхронды коммуникация құралдары арқылы коммуникация мен жазу дағдыларын жетілдірудің екі моделін әзірледі, яғни бірлесіп оқыту және кеңейтілген оқыту ортасы. Кондукция арқылы әр түрлі мектептерге жататын екі немесе одан да көп сыныптар бір-бірімен тәжірибе алмасуды

жеңілдету және барлық пәндердің әр түрлі жастағы балаларға оқытылуын қамтамасыз ету үшін күнделікті бейнеконференция байланысы арқылы байланысады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар оқыту әдістері мен бағалау жүйесін қайта құрудың, әр түрлі мектептің оқушыларын байланыстырудың және тәртіптік сарапшылармен және мұғалімдермен қашықтықтан кездесулерді ұйымдастырудың негізі болып табылады. Жетілдірілген оқыту жағдайында бір немесе бірнеше сыныптар бірлескен жоба бойынша жұмыс істейді және бейнеконференцияны қолдана алатын тәрбиешілер, білім алушылар мен сарапшылар, сонымен қатар жоба түріне байланысты басқа технологиялық параметрлерді қолдана отырып, мерзімді кездесулер ұйымдастырады. Бұл жағдайда қашықтықтан оқыту стандартты оқыту практикасын ауыстыруға арналмаған, керісінше дәстүрлі оқытуды толықтырады, мұғалімдер, оқушылар мен отбасылар арасындағы өзара әрекеттесуді жеңілдетеді, ресурстар мен кәсіби қызметтерді пайдалануды оңтайландырады [103].

Арнайы қолдау, сыныптан тыс жұмыстар және қоғаммен байланыс мектепті дамыту сапасының факторы ретінде

Ауыл мектептері көбінесе жағымсыз көзқарастарға ие. Олардың географиялық оқшаулануы, кішігірім өлшемдері және әлеуметтік-экономикалық проблемалары олардың тиімсіз инфрақұрылымнан, сапалы мұғалімдердің жетіспеушілігінен және білім беру қызметтерінің шектеулі түрлерінен зардап шегу мүмкіндігін арттырады деп сенеді. Алайда, бұл проблемалар әмбебаптан алшақ, ал ауылдағы білім берудің кейбір сипаттамалары, мысалы: оқушы мен мұғалімнің төмен коэффициенті, әлеуметтік мүмкіндіктер және жаңа ақпараттық технологиялардың пайда болуы, ауыл мектептері үшін жаңа перспективалар ашады. Мысалы, Чилиде Puentes Educativos (білім беру көпірлері) бастамасы ауыл мұғалімдерінің білім беру тәжірибесінде, оқу бағдарламасы мен оқытудағы өзгерістер арқылы оқушылардың шығармашылық, қарым-қатынас және сын тұрғысынан ойлау сияқты құзыреттіліктерін дамыту үшін ауылдық мектептердегі көп деңгейлі

білім беру әлеуетін пайдалануға бағытталған. материалдар [104]. Ауылдық білім берудің ең көп айтылатын ерекшеліктерінің бірі - мектептер мен сыныптардың аздығы және оқушылар мен мұғалімдер арасындағы қатынастың төмендігі. Орта білім берудің өзінде ауыл мектептері мен сыныптары қалалық жерлерге қарағанда аз болады, және PISA 2015 деректерінде көрсетілгендей, бір мұғалімге шаққанда оқушылар аз болады [105].

ЭЫДҰ елдері бойынша орта есеппен ауылдық мектептерде қаладағы мектептерден бес сынып оқушысы аз және бір мұғалімге екі оқушыдан аз келеді. Ешқандай білім беру жүйесінде ауылдық мектептерде үлкен сынып бөлмелері немесе оқушылар мен мұғалімдердің арақатынасы жоғары емес. Оқушылар мен мұғалімдер арасындағы қатынастардың ең үлкен айырмашылықтары Чилиде, Ресейде және Испанияда кездеседі.

Оқушылардың шектеулі саны қаржылық жағынан қиын болуы мүмкін, сонымен қатар нақты педагогикалық стратегияларды қажет етеді. Шағын сыныптардың қолайлы оқу ортасын құру әлеуетін 2015 PISA нәтижелерінен көруге болады. ЭЫДҰ елдері бойынша орта есеппен алғанда, сынып өлшемдері кіші жаратылыстану пәні мұғалімдері сабақ көлемін үлкен мектептердегі жаратылыстану пәні мұғалімдеріне қарағанда өз сабақтарының оқушылардың қажеттіліктері мен біліміне бейімделуі ықтимал екендігі туралы хабарланған. Сонымен қатар, ЭЫДҰ-ның кез-келген елінде жаратылыстану пәнінің мұғалімдері өздерінің оқытуларына бейімделетін оқушылар көп, олардың мұғалімдері өздерінің оқуларын аз өзгертеді.

ЭЫДҰ елдерінде орта есеппен ауыл мектептеріндегі мұғалімдер қалалық мектептердегі мұғалімдерге қарағанда көбірек қолдау көрсетеді. Мысалы, Словакияда ауыл мектептеріндегі оқушылардың шамамен 42% -ы жаратылыстану пәнінің мұғалімі оқушыларға әр сабақта қажет болған кезде қосымша көмек көрсетеді, ал қалалық мектептердегі оқушылардың 22% -мен салыстырғанда. ЭЫДҰ елдері бойынша орта есеппен мұғалімдері анағұрлым жақсырақ оқитын оқушыларға қарағанда жаратылыстану ғылымында сәл жоғары балл жинайды.

Ауылдық мектеп оқушылары әр түрлі курстар мен бағдарламаларды, әсіресе орта білім беруді таңдай алмауы мүмкін, бұл олардың оқу үлгерімі мен одан әрі оқу мүмкіндіктеріне әсер етуі мүмкін. Мектептерде алдыңғы қатарлы математика сияқты арнайы курстарда сабақ беру үшін қажетті тәжірибесі бар мұғалімдер болмауы мүмкін. Сонымен қатар, деректер, ең болмағанда, белгілі бір деңгейге жеткеннен кейін үлкен мектептерде оқу бағдарламаларының сапасы міндетті түрде жақсармайтынын және оқу бағдарламаларының әртүрлілігі барлық оқушылардың жетістіктерін жақсартпайтындығын көрсетеді.

Ауылдардың экономикалық шектеулі типтегі экономикалық тәуелділігі, әдетте ауылшаруашылығы, табиғи ресурстар және туризм, адам ресурстарының шектеулілігі ауыл мектептері өз оқушыларының қызығушылықтарына сай білім беру бағдарламаларын кең көлемде ұсына алмауы мүмкін екенін білдіреді. Ресурстардың шектеулілігі сонымен қатар мамандандырылған жабдықтар мен жабдықтарды қажет ететін кәсіби бағдарламалардың ауылдық жерлерде жұмыс істеуі қиынырақ болатындығын білдіруі мүмкін. Екінші жағынан, мектеп пен қоғам арасындағы жақындық оқуды жергілікті еңбек жағдайымен байланыстыруға мүмкіндік береді. Ауыл оқушылары оқуға табиғи түрде қатыса алады, жергілікті қауымдастықты оқу зертханасы ретінде қолдана отырып, өздерінің жергілікті қоғамдастықтарының нақты мәселелерін жақсартуға болатын іс-шаралар ұсына алады.

Шағын ауыл мектептері академиялық тереңдік пен кендік үшін бәсекеге түсіп қана қоймай, сонымен қатар қосымша қолдау мен қосымша қызметтер, соның ішінде оқушылардың белгілі топтары үшін бәсекеге түсе алады. Мысалы, ауыл мектептері ерекше қажеттіліктері бар оқушылар үшін инклюзивті оқыту ортасын құруда ерекше қиындықтарға тап болуы мүмкін. Қалалық және қала маңындағы мектептерден гөрі ауыл мектептері кеңістіктің шектеулілігі аз болғанымен, олар өздеріне қажет мамандандырылған кадрларды іздеу және сақтап қалу немесе орналасқан жеріне байланысты сыртқы қызмет көрсетушілерден қолдау алу кезінде қиындықтарға жиі тап болады. Аз санды

тәрбиешілерге олардың құзыретінен тыс кең ауқымды сипаттамалармен жұмыс жасау қажет болуы мүмкін, ал ата-аналар жүйелі оқытуды үйдегі оқытумен толықтырудың қажеттілігін түсінуі мүмкін.

Академиялық талантты оқушыларда, әсіресе шағын және шалғай аудандарда, әрдайым қала мектептерінде болатын тақырыптар мен оқу мүмкіндіктері бірдей бола бермеуі мүмкін. Ауылдық мектептер мен сыныптардың аздығы мұғалімдерге оқушылар бойындағы ерекше дарындылықты анықтауға жақсы жағдай туғызғанымен, көзқарас пен алшақтық дарынды оқушыларды анықтауға қарсы әрекет етуі мүмкін. Сол сияқты жаңадан келген мигрант балалар үшін дайындық сабақтарын ұйымдастыру, тіл үйрету және әлеуметтік қолдау көрсету қиынға соғуы мүмкін. Әр түрлі оқушылармен жұмыс істеуге дағдыланбаған ауылдық мектептерде қажетті персонал немесе біліктілікті арттыру мүмкіндігі болмауы мүмкін.

Мектептер сонымен қатар білім алушылар бақытты әрі толыққанды өмір сүруге қажетті көптеген әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларды дамытатын орын. Алайда, ауыл мектептері оқушыны кеңірек дамытуға және өмір сүруге қолдау көрсетуде ерекше кедергілерге тап болуы мүмкін.

Спорт, музыка және басқа оқу іс-әрекеттері сияқты сыныптан тыс жұмыстар оқушылардың табандылық, тәуелсіздік және ұжымдық жұмыс сияқты танымдық және танымдық дағдыларын жақсарта алады. Алайда, ауыл мектептері қайтадан метрополия экономикасы мен жергілікті ресурстардан өздерінің қалалық әріптестері сияқты пайда көре алмайды, көбінесе олардың сыныптан тыс жұмыстарға ұсыныстарын шектейді. Кейбір балалар осы іс-шаралардың кейбіріне, мысалы, ғылыми клубтар, мәдени іс-шаралар және спорттық іс-шараларға жақын маңдағы қалалық орталықтарға қатыса алады, бірақ ата-аналар мен балалар үшін материалдық-техникалық, уақыттық және шығындық жүктеме кезінде. Мысалы, Америка Құрама Штаттарынан келген бір зерттеуде мектеп жабылғаннан кейін үлкенірек мектепке ауыстырылған көптеген оқушылар мектептен тыс жұмыстардың кеңеюін оларды мектепке ауыстырудың негізгі, кейде тек пайдасы ретінде атады.

Мектептер үлкенірек орта білім беру жүйесінде де ауыл мектептерінің оқушылары сыныптан тыс жұмыстарға қалалық құрдастарымен бірдей мүмкіндіктерге ие бола алмайды. ЭЫДҰ елдері бойынша орта есеппен ауыл мектептеріндегі жасөспірім балалардың 29% -ы қалалық үйірмелермен салыстырғанда 41% -бен мектептегі сабақ ретінде ғылыми үйірмелерге қызығушылық танытады. Ауыл мектептерінің оқушыларына қала мектептерінің оқушыларына қарағанда өнер, мәдениет, ғылым және спорт жұмыстарының мүмкін болатын ондығының тізімінен мектептегі сыныптан тыс жұмыстар ұсынылады. Екінші жағынан, шағын жинақты мектептерде жүргізілетін сыныптан тыс жұмыстардың артықшылықтары болуы мүмкін: кейбір зерттеулер үлкен мектептердегі сыныптан тыс жұмыстар көбіне адам көп болады және оқушылардың барлығы бірдей негізде қатыса алмайтындығын дәлелдейді.

Осыған байланысты аймақтағы басқа өмір салаларымен байланыстар туралы айту керек. Ауыл мектептері ата-аналарды және ауыл тұрғындарын оқуға және мектептегі маңызды шешімдерді қабылдауға тарта отырып, ауылдардағы ынтымақтастық пен берік қарым-қатынастан ұта алады. Ауылдық қауымдастықтардың шағын болуы мектеп мәдениетін дамыта алады және мектептен басқа салаларда ата-аналар мен мектеп қызметкерлері арасында байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Ауылдық жерлерде мәдениеті жағынан біртектілікке бейім мектеп ұйымдары мұғалімдер, оқушылар және олардың отбасылары арасындағы білімді, сенімділікті және ынтымақтастықты дамыта алады. Алайда, бұрын айтылғандай, ауылдық жерлерде де демографиялық көрсеткіштер өзгеруде, ал ауыл мектептері мен олардың қызметкерлері әртүрлі әлеуметтік өзгерістерге бейімделуі керек.

Ауылдық және шалғайдағы мектептер көбінесе әлеуметтік келісім мен ауыл қоғамдастығының өмірі үшін маңызды. Сонымен қатар, олар ауылдағы жұмыс орындарының маңызды көзі болып табылады. Сондықтан Германиядағы Шлезвиг-Гольштейн әкімшілік штаттарының кейбір жергілікті органдары өздерінің жергілікті мектептеріне, әсіресе инфрақұрылым, техникалық қызмет

көрсету, көлік және сыныптан тыс жұмыстарға қаражат салады. Бұл жас отбасыларды тартуға, оқушылар санын сақтауға және көбейтуге, мектептердің жабылуын болдырмауға мүмкіндік береді [106].

Зерттеулер көрсеткендей, ауылдағы ата-аналар қаладағы әріптестеріне қарағанда ерікті түрде мектеп шараларына қатысады, бірақ бұл тәжірибе кең таралмаған. PISA 2015 деректерін қарастыра отырып, орта есеппен ата-аналарға сауалнаманы таратқан ЭЫДҰ мектептерінің тоғыз жүйесі олардың балаларының үлгерімін талқылау, мектеп қызметін қолдауға ерікті болу және мектепті басқаруға қатысу сияқты мектептегі іс-шараларға көбірек қатысатындығын көрсетті. ата-аналарға қарағанда қала мектептерінде, өз есептері бойынша. Мысалы, қалалық мектептердегі ата-аналардың 40% -ымен салыстырғанда, ауыл мектептеріндегі ата-аналардың жартысына жуығы баласының үлгерімін талқылады. Сол сияқты, қалалық мектептердегі ата-аналардың тек 15% -ы өткен оқу жылында мектепті басқаруға қатысқанын мәлімдеді, ал ауылдық мектептердегі ата-аналардың 24% -ы бұл туралы айтты. [107]

Ауылдық өмір мен әлеуметтік қатынастар кейбір мұғалімдер мен мектеп басшыларын ауылдық мектепте жұмыс істеуге тартатын факторлардың бірі болуы мүмкін, бірақ ол басқаларға кедергі бола алады. Кейбір мұғалімдерге жаңа қарым-қатынас орнату, жергілікті қоғамдастыққа кіру, кішігірім қоғамдастықта жұмыс істеу және өмір сүру қиынға соғуы мүмкін, бұл әдеттегідей қалалық жерлерде кездеседі. Мектеп басшыларына мақсаттағы білім беру мақсаттарын ата-аналардың және жергілікті қоғамдастықтың басқа мүшелерінің мүдделерімен үйлестіру қиын болуы мүмкін. Олар мектептің жергілікті қоғамдастық үшін жасайтын маңызды рөлін түсінуі керек. Колумбиядан [108] және Түркиядан [109] жүргізілген терең сапалы зерттеулер сонымен қатар, менеджмент бір жағынан мектеп жұмыс күші мен екінші жағынан ауылдық қоғамдастық пен отбасылар арасындағы алшақтықты жою қиынға соғатынын көрсетеді. Кем емес маңызды, біртұтас, ұжымдық мектеп құру.

Канадалық тәжірибе, Британдық Колумбия

2016 жылдың қарашасынан 2017 жылдың сәуіріне дейін Канадада кең зерттеу жүргізілді. Провинцияның түкпір-түкпірінен келген Британдық Колумбия тұрғындарымен олардың ауылдық мектептердегі білім беру тәжірибесі, мәселелері мен көзқарастарын түсіну үшін диалог құрылды [110].

Ауылдық білім беруді талқылауға қатысу әр түрлі жолдармен сұралды: онлайн-талқылау; мектеп аумағын техникалық зерттеу; жұмыс берушілер мен басқа да мүдделі тараптардың көзқарасы және тоғыз ауылдағы аймақтық ашық есік күндері. Британдық Колумбиядағы халықтық білім беру жүйесіндегі оқушылардың шамамен 32 пайызы Үлкен Виктория, Төменгі Материал және Келовна аудандарының негізгі метрополияларынан тыс жерлерде оқиды. Осы аудандардан тыс мектептер әр түрлі географиялық аймақтарда орналасқан, олар - ханзада Джордж және Камлупс сияқты қалалардан орталық орталықтардан алыс орналасқан Порт-Ренфрю сияқты өте кішкентай қалаларға дейін, кейбіреулерінде жергілікті мектептердің оқушылары 15-тен аз. Нәтижесінде, ауылдық мектептер мен қауымдастықтардың қажеттіліктері көбінесе ауданның тығыз қоныстанған аймақтарына қарағанда әр түрлі болады. Осы ғылыми ынтымақтастықтың негізгі мақсаты мектептер мен білім беру бағдарламалары және ауылдық жерлерде жұмыс істеу тұрғысынан бірегей мүмкіндіктер мен байланысты қиындықтарды жақсы түсіну болды. Зерттеу барысында ауылдық білім берудің екі бағыты жедел назар аударуды қажет ететін басым бағыттар ретінде анықталды:

Біріншісі - педагогикалық кадрларды іріктеу және сақтау туралы мәселе.

Қызметкерлерді жинауға және сақтауға мүмкіндігінше тезірек басымдық беру үшін білім беру басқармасы 1,5 миллион доллар тұратын ауылдық және қашықтағы жұмыс күшін қолдау қорын (RRWSF) құрды. Қорды Британдық Колумбия мемлекеттік мектеп жұмыс берушілер қауымдастығы (BCPSEA) басқарады. Ауылдық мектеп аудандарында кадрларды іріктеуге

орталықтандырылған, үйлестірілген қолдау көрсету үшін BCPSEA-ға қосымша 0,5 миллион доллар бөлінді (Болашақ жасаңыз - BC Education-тағы мансап).

[111] Алайда, өтемақысыз жеңілдіктер бірыңғай қолдау пакетіне енгізілді. қормен қамтылған және мыналарды қамтиды:

- Уақытша тұру және іссапар шығындарын қоса, көшу шығындарын төлеу.

- қоныс аударуға, оның ішінде жергілікті деңгейдегі кәсіби қызметтерге бейімделуге, сондай-ақ ерлі-зайыптылар мен жұмыссыздарға көмек беру

- жол ақысы, жатақхана және оқу ақысын қосқандағы оқу және кәсіптік оқыту төлеу.

- жас мұғалімдер мен олардың отбасыларына жұмысқа орналасудың бірінші жылы отбасылық байланыстарды сақтау үшін көмек.

- Айырбастау бағдарламалары, мұғалімдер мен әкімшілік қызметкерлерін ауылдық және қалалық мектептер арасындағы іссапарға жіберу, соның ішінде ақылға қонымды әкімшілік немесе байланысты қаржылық шығындар.

- қала сыртында тұратын мұғалімдердің қолданыстағы біліктілігін көтеруге және сертификаттау ақысы мен жұмысқа рұқсат алуға байланысты шығындарды көтеруге көмек.

- практикалық сабақтарда (қысқа және толық) тыңдаушыларға жол жүру ақысын төлеу (аралық практикалық сабақтарды қоса) және жергілікті өмір шығындарын ұйымдастыру және жабу арқылы қолдау.

- BCPSEA-мен бірлесіп жұмыс істейтін, жаңа кадрларды жинауға тырысатын мектеп ауданына арналған жарнамалық, маркетингтік және брендтік қолдау.

Ауылдық білім берудің екінші маңызды мәселесі - мектептің материалдық-техникалық және функционалды жабдықталуы.

Мамандандырылған техникалық және бағдарламалық жабдықтардың сапасы ауыл тұрғындарын жайлылықпен қамтамасыз ету барысында жиі талқыланатын тақырып болды. Нәтижесінде «Жастар қолөнері» бағдарламасы

мектеп капиталын жабдықтау жобаларының оқу жылы аяқталғанға дейін басталуын қамтамасыз ету үшін құрылды. Жаңа кәсіптік оқыту жабдықтарын сатып алуға 3 жыл ішінде бөлінген 15 миллион доллардың 9 миллион доллары ауылдық кәсіптік округтерге бөлінеді, егер бұл инвестициялар Жастардың кәсіптік білім беру басқармасы (ИТА) бағдарламасын іске асыруға қолдау көрсетсе. Қауіпсіз әрі заманауи құрал-жабдықтар және оқушылармен тығыз байланыс ауыл оқушылары үшін жақсы жағдайлар мен мүмкіндіктер береді және олардың өз қоғамдастығында білім алуға және жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Мектеп округінің қамқоршыларына, басқарушыларына және қазынашылардың хатшыларына 2016 жылғы 21 қараша мен 2017 жылғы 9 қаңтар аралығында сауалнамаларды (1 кесте) толтыру ұсынылды. Барлығы 110 жауап алынды, респонденттердің 71% -ы Британдық Колумбиядағы мектеп ауданында жұмыс істейтіндерін және 26% -ы жергілікті білім кеңесінің мүшелері ретінде қызмет ететіндіктерін көрсетті. Мектеп ауданының қызметкері ретінде анықталғандардың 53 пайызы мектеп округі басшылығы немесе әкімшілігі, ал 40 пайызы мұғалімдер немесе көмекші қызметкерлер деп аталған. Респонденттердің 48 пайызы ауылдан келген.

1- кесте. Ауылдық білім беру - сандық зерттеу нәтижелеріне шолу

Дереккөз: Larson, L. (2017). Report on rural education (draft). B.C. Ministry of Education. – P.60

Төмендегі факторлардың әрқайсысы қашықтағы мектептерді немесе ауыл мектептерін анықтауда қаншалықты маңызды?

	Өте маңызды	Маңызды	Орташа маңызды	Аздап маңызды	Маңызды емес
Мектептердің көлемі	41%	29%	17%	9%	3%

Мектеп аймағындағы халықтың тығыздығы	44%	21%	20%	8%	6%
Қоғамдастықтың көлемі	52%	37%	8%	3%	0%
Мектептер арасындағы қашықтық	61%	28%	8%	2%	1%
Ірі мекенжайға дейін қашықтық	65%	28%	5%	2%	1%

Төмендегі факторлардың әрқайсысы ауылдық мектеп аудандарын анықтауда қаншалықты маңызды?

	Өте маңызды	Маңызды	Орташа маңызды	Аздап маңызды	Маңызды емес
Мектептердің көлемі	41%	32%	16%	6%	5%
Мектеп аймағындағы халықтың тығыздығы	51%	26%	17%	4%	2%
Аудандағы мектептер арасындағы қашықтық	53%	39%	7%	0%	0%
Қоғамдастықтың көлемі	52%	31%	17%	0%	0%

Төмендегі жедел және білім беру мәселелерінің әрқайсысы ауылдық елді мекендерде / ауыл мектептерінде білім беру бағдарламаларын іске асыруға байланысты қаншалықты маңызды?

	Өте маңызды	Маңызды	Орташа маңызды	Аздап маңызды	Маңызды емес
Мектеп ғимаратындағы орынды оңтайландыру мүмкіндігі (яғни өткізу қабілеттілігін бөлу)	32%	28%	18%	12%	9%
Объектілерге қызмет	52%	32%	11%	4%	1%

көрсету					
(яғни кешіктірілген қызмет)					
Географиялық және ауа райы жағдайлары	53%	29%	13%	4%	1%
Ауылдық мектеп объектілеріне жалпы пайдалану шығындары (мысалы, коммуналдық қызметтер, қызметкерлер, жабдықтар)	56%	31%	8%	2%	3%
Оқу және сыныптан тыс жұмыстардың болуы, мысалы спорттық командалар немесе экскурсиялар	57%	26%	14%	4%	0%
Кадрларды даярлау және олардың біліктілігін арттыру (мысалы, жаңа оқыту бағдарламасының түріне көшу)	63%	23%	11%	3%	0%
Оқушыларға арналған көлік / сапар уақыты	72%	21%	6%	2%	0%
Оқушыларға арналған бірқатар білім беру бағдарламаларын / арнайы бағдарламаларды ұсыну мүмкіндігі	78%	17%	4%	2%	0%
Қызмет етушілерді іріктеу және орнында сақтау	83%	14%	4%	0%	0%

Қаржыны бөлу жүйесіндегі географиялық факторлардың әрқайсысы ауыл мектептерінің бизнес қажеттіліктерін қаншалықты қанағаттандырады?

	Өте маңызды	Маңызды	Орташа маңызды	Немного важно	Маңызды емес
Климаттық фактор	3%	9%	32%	25%	3%
Сиректік факторы	6%	9%	25%	27%	17%
Шағын қауымдастық үшін	6%	14%	26%	20%	20%

қосымшасы					
Ауылдық фактор	6%	12%	25%	25%	18%
Оқушылардың орналасу коэффициенті және қосымша орналасу коэффициенті	6%	8%	25%	29%	16%
Қамтудың төмен коэффициенті	7%	9%	22%	24%	22%

Соңғы 10 жыл ішінде (жалпы алғанда) сіздің мектеп ауданыңызға жазылу төмендегідей болды:

Ұлғаю	7%
Сол туралы	13%
Қысқартылу	78%
Білмеймін	2%

К-12 білім беру бағдарламаларынан басқа, сіздің мектептің үй-жайлары тағы қандай мақсатта қолданылады?

Демалу / спорт	23%
Ата-аналармен немесе қоғаммен кездесу	21%
Балабақша	17%
Ересектер / қоғамдастық / үздіксіз білім беру бағдарламалары	15%
Саяси кездесулер	10%
Басқа	5%
Қарт адамдар	3%
Медициналық қызметтер	3%
Қоғамдық кітапхана	2%
Мектеп үй-жайы басқа ештеңеге пайдаланылмайды	1%
Білмеймін	1%
Мұражай	1%

Сіздің ойыңызша, орта есеппен бір мектепте үй-жайлар білім алып бағдарламаларын искі аирумен тікелі баянды эмес баадарламалар неміс ис-шаралары үшін төленеді ма?

Аптасына 0-5 сағат	21%
Аптасына 6-10 сағат	33%
Аптасына 11-14 сағат	11%
Аптасына +15 сағат	20%
Білмеймін	15%

Соңғы 5 жылда сіздің мектептеріңізде қанша мектеп жабылды деп есептейсіз?

Ешкім	14%
1-5	78%
6-10	4%
11+	1%
Білмеймін	3%

Орташа есеппен бір мектеп үшін үй-жайлар білім беру бағдарламаларын жүзеге асырумен тікелей байланысты емес бағдарламалар немесе іс-шаралар үшін қанша уақыт пайдаланылады деп ойлайсыз?

Аптасына 0-5 сағат	21%
Аптасына 6-10 сағат	33%
Аптасына 11-14 сағат	11%
Аптасына +15 сағат	20%
Білмеймін	15%

Соңғы 5 жылда сіздің мектептеріңізде қанша сынып жабылды деп есептейсіз?

Ешкім	14%
1-5	78%
6-10	4%
11+	1%
Білмеймін	3%

Сіздің оқушыларыңыздың қанша пайызы өзін жергілікті ұлт деп санайды?

0%-20%	28%
21%-40%	49%
41%-60%	7%
61%-80%	7%

81%-100%	0%

Сізде төмендегі санаттардың кез-келгеніне жататын байырғы тұрғындарға арналған нақты білім беру бағдарламалары немесе бастамалары бар ма?

Жергілікті халықтардың мәдениеті	30%
Британдық Колумбияның тарихы, мектеп-интернаттарды қоса алғанда	25%
Экологиялық мәселелер	12%
Экономикалық қиындықтар	10%
Денсаулық және әл-ауқат	18%
Ешкім	0%
Басқа	5%

Сіздің ойыңызша, сіздің ауданның келесі топтармен және ұйымдармен жұмыс жасайтын байланысы қаншалықты мықты:

	Өте күшті	Күшті	Отраташа	Наша р	Өте наша р
Өңірлік үкімет	6%	17%	48%	26%	5%
Жергілікті ҰҚЖ	5%	19%	29%	29%	17%
Жергілікті табиғатты қорғау ұйымдары	9%	21%	43%	23%	4%
Сауда-өнеркәсіп палатасы сияқты іскери ұйымдар	5%	23%	43%	23%	6%
Жергілікті / муниципалды басқару	11%	28%	45%	17%	0%
Басқа қоғамдық ұйымдар (мысалы, коммерциялық емес қоғамдар, мәдени ұйымдар және т.б.)	14%	32%	40%	12%	2%
Lions немесе Rotary Club сияқты жергілікті қайырымдылық	13%	34%	34%	15%	5%

Осы сауалнамаға кім жауап беретінін жақсы түсіну үшін, өзіңіз туралы ақпарат беріңіз - бұл сұрақтар міндетті емес.

Сіз кім болып табыласыз:

Британдық Колумбиядағы білім беру жөніндегі жергілікті кеңестің мүшесі.	23%
Британдық Колумбия мектебінің округ офицері.	71%
Басқа	6%

Егер сіз мектеп округінің мүшесі болсаңыз, сіз:

Басқарушы немесе көмекші / көмекші бастығы	19%
Қазынашының хатшысы немесе іскери аға офицер	8%
Мектеп әкімшісі	27%
Мұғалім	32%
Қолдау қызметі	8%
Басқа	7%

12 жасқа дейін халық ағарту саласында қанша уақыт жұмыс істедіңіз?

0-5 лет	19%
6-10 лет	10%
11-15 лет	15%
16-20 лет	6%
21-25 лет	23%
25+ лет	23%
Белгісіз	6%

Ауылдық немесе шалғайдағы мектептің тұжырымдамасы мен сипаттамаларын анықтау кезінде маңызды факторлар анықталды:

-үлкен елді мекенге дейінгі қашықтық, мектептер арасындағы қашықтық және қоғамдастыққа тартылған адамдар саны. Алайда, онлайн-қоғамдық пікірталастардағы түсініктемелердегідей, қашықтық пен мектептің көлемінен басқа да факторлар атап өтілді; мысалы, пайдаланылатын көлік түрі (автобус немесе қайық), ауа райы түрі және көлік инфрақұрылымының шарттары

ескерілуі керек. Сол сияқты, ауылдық мектеп округін анықтауда қоғамдастықтың мөлшері мен аудандағы мектептер арасындағы қашықтық маңызды факторлар болып саналды, бұл жерде айтылған ойлар мектептер туралы алдыңғы сұраққа сәйкес келді. Алайда көпшілік үшін үлкен қала орталықтары жоқ және сол аумақтың географиялық ауқымына байланысты инфрақұрылымға қол жетімділігі шектеулі аудандарға көп көңіл бөлу маңызды. Атап айтқанда, дамымаған қоғамдық көлік инфрақұрылымының салдары және мамандандырылған оқытушылар құрамына қол жетімділігі мен оқытушылар құрамына қолдау көрсету.

Ауыл мектептерінде білім беру бағдарламаларын іске асырудағы негізгі мәселелер кадрларды іріктеу және сақтау болды, бірқатар білім беру бағдарламаларын жүзеге асыра алу мүмкіндігі және оқушыларды тасымалдау уақыты болды, бірақ бұған қарамастан, жоғарыда аталған мәселелердің барлығы жоғары болды бағаланды. Қаржыны бөлу жүйесіндегі географиялық факторлардың ешқайсысы жоғары рейтингке ие болмады. Респонденттердің 78 пайыздан астамы өздерінің мектептерінде оқуға түсу азайып бара жатқандай әсер қалдырды, дегенмен 13 пайызы соңғы он жыл ішінде мектептерге жазылу өзгеріссіз қалды дейді. Осыған қарамастан, респонденттердің көпшілігі басқа мектеп аудандары мен провинцияларынан (Альберта сияқты) отбасылардың оралуы сияқты әр түрлі факторларға байланысты соңғы екі жылдағы мектепке қабылдаудың артуын (немесе, кем дегенде, құлдыраудың бәсеңдеуін) хабарлады); жергілікті қауымдастықтардағы экономикалық өзгерістер және жаңа білім беру бағдарламаларын қосу.

Барлығы 94 адам білім беру бағдарламаларын іске асыруға және мектеп округі қызметіне әсер ететін оқуға түсу тенденцияларының өзгеруі туралы сұраққа жауап берді. Респонденттердің басым көпшілігі мектеп санына түсудің төмендеуі курстарды таңдауға едәуір әсер ететіндігін, орта және орта мектептердің бағалары пропорционалды емес әсер ететіндігін атап өтті. Сонымен қатар, көп деңгейлі сыныптар санының өсуі байқалды, ал мобильді мұғалімдер мен маман мұғалімдердің қол жетімділігі төмендеді. Жалпы

алғанда, мектеп контингентінің барлық құрамы артық деп есептелді және әлдеқайда көп функцияларды атқарды, ал оқушылардың саны азайды, бұл қызметкерлер мен, сайып келгенде, оқушылар үшін стресс пен уайымға әкелді. Оқушылардың қажеттіліктері мен мектеп ауданын ұстауға арналған тұрақты шығындар оқуға түсу кезінде өзгермейтіндігі туралы жиі айтылды. Респонденттер бұл тәжірибе қаржыландыру жүйесінде жеткілікті түрде көрініс таппағанын атап өтті, өйткені мұндай қосымша шығындардың көп бөлігі (көлік және оқыту сияқты) сонымен қатар ауылдық емес мектептермен салыстырғанда едәуір жоғары..

Көңіл көтеру мен спортқа арналған мектеп құралдарын қосымша пайдалану тұрғысынан ата-аналар жиналыстары, мектепке дейінгі және ересектерге арналған білім беру бағдарламалары және үздіксіз білім беру бұл нысандарды жиі пайдаланды (қосымша пайдалану үшін 75 пайыздан астам). Респонденттер кеңістікті басқа пайдалану ретінде мәдени және сыныптан тыс жұмыстарды ұсынды. Өз пікірлерін білдіргендердің 37 пайызы мектеп бөлмелері осы жұмыстарға аптасына он сағаттан артық пайдаланылады, ал 39 пайызы аптасына алты-он сағатты пайдаланады деп есептеген. Мектептерді жабу туралы сөйлескен кезде респонденттердің 78% -ы соңғы бес жылда өздерінің мектептеріндегі бір-бес мектептердің жабылғанын, ал 14% -ның мектептердің жабылмағанын айтқан. Респонденттер сонымен қатар мектептердің жабылуы оқушыларға да, қоғамдастыққа да әртүрлі әсер ететіндігін атап өтті. Оқушылар көбінесе жол жүру уақытын көбейтеді және ұйқы уақытын қысқартады, соның салдарынан кейбір оқушылар сабақтан тыс қалады. Оның үстіне, мектепке дейінгі ұзақ жолға байланысты оқушылар мектептен тыс жұмыстарға аз тартылады. Сонымен қатар, көптеген оқушылар үшін, әсіресе аз қамтылған ауылдық қоғамдастықтар үшін мектеп және онымен байланысты мектеп практикасы олардың өміріндегі пайдалы және пайдалы тәжірибе екендігі айтылды. Мектептің жабылуы және алыс қашықтыққа тасымалдау бұл тұрақтылықты төмендетеді. Алайда, жұмысын жалғастырып жатқан мектептер толып жатыр деп саналады және соның салдарынан қалалық

жағдайдағы оқу артықшылықтары жоқ оқушыларға тиімді, мамандандырылған нұсқаулық беру қиынға соғады.

Тұтастай алғанда қоғамға әсер ету тұрғысынан көптеген респонденттер мектептер жабылған жерлерде өмір сүру онша ұнамсыз болып бара жатқанын және жеке меншік құнының төмендеуіне алып келетіндігін атап өтті. Мектептер көбінесе оқудан тыс орталықтар болғандықтан, бұл ауылдық қоғамдастықтар әлеуметтік байланыс пен қауымдастық қабілетінің төмендеуіне қосымша әсер етеді. Нәтижесінде білім беру кеңесі сияқты құзырлы органдардың, ауылдық қоғамдастықтар мен саясаткерлердің арасындағы байланыс нашарлайды. Нәтижесінде мектептердің жабылуы көбінесе бұл қоғамдастықтардың моральдық жағдайына кері әсер етеді.

Сауалнаманың басқа бағыттары Солтүстік Американың жергілікті оқушылары мен білім беру бағдарламалары болды. Респонденттердің көпшілігі (77 пайыз) оқушылардың 40 пайызына дейін өздерін жергілікті ұлт деп санайды деп санайды. Оқу бағдарламаларын әзірлеу тұрғысынан мектеп аудандарының 55 пайызы Британдық Колумбия тарихындағы жергілікті мәдениеттерге, оның ішінде интернаттардағы оқу-әдістемелік кешендерге арнайы бағдарламалар ұсынады. Осы категориялардан басқа, лингвистикалық, мәдени, экономикалық және әйелдерге бағытталған білім беру бағдарламалары мен жергілікті халықтардың бастамалары туралы айтылды. Жергілікті оқушыларға арналған білім беру бағдарламаларын өтудегі ерекше проблемалар немесе қиындықтар арасында білім беруді қаржыландыру және жергілікті оқушылардың төменгі (көбінесе маусымдық) қатысуы маңызды болды. Қылмыстық жағдай әр түрлі ұлттық-этникалық топтардың оқушылары арасындағы қақтығыстармен қатар тағы бір проблема ретінде қарастырылды. Жергілікті қоғамдастық пен өз тәжірибесімен және білімімен бөліскісі келетін адамдар үшін маңызды және пайдалы ақпарат көздерін табуға байланысты көптеген проблемалар атап өтілді.

Жергілікті оқушылар федералды және ауылдық мектептер арасында ауыса отырып, білім берудің үздіксіздігіне қиындықтар туғызады, өйткені

оқушыларды бір елді мекеннен екінші елді мекенге тасымалдау, сонымен қатар брондау кезінде Интернетке қосылу бүкіл жүйеге үлкен қиындықтар тудырады.

Мектеп аудандары басым көпшілігінің, жалпы 74 пайызының, тізімге енгізілген топтар мен ұйымдардың әрқайсысымен тиісті серіктестіктері бар екенін хабарлады. 53 адам қосымша кері байланыс сұрауына жауап берді. Көптеген адамдар блоктық қаржыландыру моделі ауыл мектептерінің қажеттіліктеріне жеткілікті түрде сәйкес келмейтіндігін, атап айтқанда, инфрақұрылым шығындарының қажеттілігіне және оқушылардың өсіп келе жатқан ерекше қажеттіліктеріне ерекше назар аудару қажеттілігін қайталайды (Мемлекеттік қаржыландыру дәстүрлі қаржыландыру моделі болып табылады) онда үкімет мақұлданған провайдерлерге мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру үшін гранттар береді. қызметтер). Тағы бір жалпы тақырып - қалалық мектептер мен ауыл мектептерінің қаржыландыруы мен мүмкіндіктері арасындағы айырмашылық. Мектеп көлігі және көлік инфрақұрылымы (мысалы, аялдамадағы тиісті жарықтандыру) қосымша түсініктемелер алды. Сонымен қатар, жастардың белсенділігі үшін олардың дамуын қолдау үшін сыныптан тыс сапарларды тиісті қаржыландыру қажеттілігі туралы мәселе көтерілді.

Ауылдық білім беру жағдайын тексеру - сауалнама

Британдық Колумбиядағы ауылдық білімнің жоғары деңгейін ұстап тұру оның қай жерде екенін нақты түсінуді талап етеді. Парламенттің ауылдық білім беру жөніндегі хатшысы Линда Ларсон үкіметтің мәртебесін тексеріп, британдық колумбиялықтардан ауылдық білімнің бейнесін қазіргі күйінде бейнелеуін сұрады. Зерттеулер ауылдағы білім берудің болашағын жоспарлаудың келесі қадамдарын басшылыққа алуға көмектеседі.

Төменде желідегі пікірталастан туындаған 11 негізгі тақырыптың қысқаша мазмұны келтірілген [112].

1-тақырып: Ауыл мектебінің тұжырымдамасын анықтау

1-талқылаудың көптеген қатысушылары ауыл мектебінің әмбебап анықтамасын құру мәселесін түсінді. Олар ауыл мектебі қалалық жерде болатын жағдайлар болғанымен, алыстағы ауылдық жерде мектеп болатын жағдайлар да бар екенін айтты.

Авторлар көптеген анықтамалар мен критерийлер ұсынған. Көптеген адамдар популяцияның саны әр түрлі болғанымен, негізгі фактор ретінде шағын популяцияларды анықтады. Мысалы, бір адам 25000-нан аспайтын халқы бар кез-келген мектепті ауыл мектебі деп санауға болады десе, басқалары мектепті ауыл деп санау үшін қоғамдастық 5000-нан аз болуы керек деп ойлады.

Көпшілік қала орталығынан қашықтықты негізгі фактор деп санайды, дегенмен қандай қашықтық болуы керек деген пікірлер әр түрлі. Біреулер 12 немесе 15 минуттық жол жүру критерийі болуы керек десе, енді біреулері мектеп жақын қаладан кем дегенде 30 немесе 45 минуттық жерде болуы керек деп есептейді. Авторлар сонымен қатар 15 км-ден 80 км-ге дейінгі қашықтықты да анықтады.

Басқалары бұл анықтама мектепке жету, жолмен немесе суда жүру қиындықтарының дәрежесін қамтуы керек деп есептейді. Көптеген адамдар ауыл мектебін балалар мектеп автобустары мен оқушылар қара жолмен жүруге тура келетін мектептер деп айтады. Басқалары пароммен оқушылар келетін мектепті ауыл мектебі деп санау керек деп санайды.

Кейбіреулері ауыл мектептерін шағын және кең мектептермен анықтауға болады деп мәлімдеді. Ұяланған сыныптар критерийлердің бір бөлігі болуы керек екендігі туралы бірнеше рет айтылды.

Бірнеше адам ауыл мектептері жеке негізде бағалануы керек және әр мектеп демографиялық, экономикалық және адами факторларға байланысты

бағалануы керек екенін айтты. Бірнеше адам ауылшаруашылығы мен өнеркәсіпке баса назар аудару ауылдың анықтамасының бір бөлігі болуы мүмкін екенін айтты.

2-тақырып: Мектептің қашықтығын анықтау

Көптеген адамдар қашықтағы мектеп базалық инфрақұрылымдардан алыс және басқа мектептер мен қауымдастықтардан оқшауланған деген пікірге келді. Алайда бірқатар ұсынылған қашықтықтар туралы айтылды.

Кейбір қатысушылар басқа мектептерден бір немесе бірнеше сағаттық қашықтықта орналасқан немесе қайықпен жақын қалаға баратын мектеп болуы керек. Тағы бір ұсыныс: шалғайдағы мектеп қаладан 30 минуттық жерде болуы керек немесе шалғайдағы мектеп - қала орталығынан 100 км-ден астам қашықтықта орналасқан мектеп.

Кейбір жалпы шарттар - қашықтағы мектеп дегеніміз - оқушыларды автобуспен тасымалдау немесе катермен немесе ұшақпен саяхаттау үшін басқалардан оқшауланған, қызметтерге және қоғамдық инфрақұрылымға қол жетімділігі шектеулі мектеп.

Кейбіреулер Интернетке қосылудың нашарлығы немесе мүлдем болмауы, бөлшек сауда бизнесі сияқты әртүрлі нысандарға қол жетімділіктің шектеулілігі, бір-екі сынып оқитын мектептің болуы және қол жетімді климаттық жағдайлар сияқты факторлар шалғайдағы мектептерді ауыл мектептерінен бөліп тастады деп ойлады.

3-тақырып: Ауылдық мектеп округін анықтау

Кейбіреулері ауылдық мектеп округінің анықтамасы ауылшаруашылық аймағында бар мектептер , ол оқушылар автобуспен жүретін қалалық жағдайға ие емес деп анықтады. Басқалары бұл жерді балалар ұзақ қашықтыққа немесе су айдынына байланысты үй мен мектеп арасында қауіпсіз қозғала алмайтын орын деп тапты.

Бірнеше автор ауылдық мектеп округін аудан ретінде анықтаған: аудан ауыл мектебін қадағалайды; мектептердің көпшілігі ауыл немесе шалғай мектеп деп белгіленеді; кез-келген мектеп қаладан 30 минуттық жерде орналасқан; немесе мектептердің көпшілігі ауылдық жерлерде орналасуы мүмкін.

4-тақырып: Ауыл мектебі - қоғамның жүрегі

Тақырып бойынша пікір білдіргендердің көпшілігі, әсіресе ата-аналар, ауылдағы мектеп тәжірибесінің көптеген жағымды жақтарын атап өтіп, өз мектептерін қоғамдастықтың орталығы және жүрегі ретінде сипаттайды. Өздері шағын қалаларда өскен ата-аналардың көпшілігі балаларын ауылда білім алуға мүмкіндік беру үшін шағын қалаларда тәрбиелеуге шешім қабылдады. Бұл ата-аналар өмірдің артықшылықтары туралы жеке әңгімелерімен бөлісті. Басқалары ауыл мектептері оқушыларға жабайы табиғат пен қоршаған ортаға ерекше көзқараспен қарауды ұсынады.

Көптеген адамдар ауыл мектептері қоғамдастықтарды қалай құратыны және олар өсе келе балаларға маңызды сабақтар беретіні туралы әңгімелейді.

Сонымен қатар, кейбіреулер есірткі мен психикалық денсаулық сияқты өсіп келе жатқан проблемаларды ескере отырып, ауыл мектептерін қолдау мен біріктіруші ортаға айналдыру және жастардың оңды әлеуметтік қарым-қатынас жасай алатын орны болу үшін көп нәрсе жасау керек деп ойлайды.

5-тақырып: Білім сапасы және әртүрлілігі

Оқушының ауыл мектебінде алатын білім сапасы туралы көп айтылады. Көпшілік ауылдағы оқу тәжірибесі қалалық мектептерден гөрі жақсы деп санаса, басқалары керісінше сезініп, ауыл мен қаладағы оқушылардың тәжірибесі арасындағы үлкен алшақтықты сипаттайды.

Кейбіреулері шағын ауыл мектептеріндегі әртүрліліктің жоқтығы туралы айттады және оқушыларды ауыл қоғамынан тыс өмірге дайындау үшін ауыл мектептеріне мәдени тәжірибелер мен әлеуметтік оқытуды көптеп әкелуге болады деп санады. Сондай-ақ, мектеп жүйесі ауыл балаларына осы балаларға

көбірек жеңілдіктер беру үшін шет тілдерін қаржыландыру қажеттілігі туралы айтылды. Сондай-ақ, босқын оқушылардың тұрақтануына көмектесу үшін мектептерге қаржыны көбейту керек деген ұсыныс айтылды.

Шағын жинақталған мектепте қандай жетістіктерге жетуге болатындығы туралы әртүрлі пікірлер айтылады. Бүкіл өмірін ауылда өткізген және ауыл мектебінде оқушы, мұғалім және әкімші болып жұмыс істеген тәжірибесі бар бір комментатор өзінің білім беру бағдарламаларында нақты проблемаларды тудыратын оқуға түсудің төмендеуіне куә болып отырғанын айтады. Керісінше, тағы бір түсініктеме беруші бұл санның аздығы прогрессивті көзқарас пен мектептің қайта қаралуына түрткі болғанын, соңғы бірнеше жыл ішінде оның жекелендірілген оқытуға деген шығармашылық көзқарасы туралы 31 мектепке баруына себеп болғанын атап өтті. Біз үнемі ауыл мектебінің жетістікке жеткен оқушыларына үлкен мақтаныш сезінеміз.

6 тақырып: Оқыту мәселелері

Ұсынылған мәселелердің көпшілігі ауыл мектептерінде жұмыс істеген мұғалімдерден келді. Кейбіреулер жұмысқа қабылдау және кадрлардың ауысуы проблемалары туралы, ал көпшілігі мұғалімдер уақыт өте келе үлкен елді мекенге немесе қалаға көшу үшін уақыттарын жоғалтқаны туралы айтты.

Ата-аналар да, мұғалімдер де барлығы бір-бірін білетін шағын қоғамдастықта ата-ана мен мұғалімнің қарым-қатынасының проблемалары туралы әңгімелейді. Сол сияқты, екінші ата-ана ауыл мектептеріндегі мұғалімдер мықты бола алады деп сенеді.

Тағы бір мұғалім ауылдық мектептердегі технологиялық қиындықтар мен Интернетке қосылу туралы айтады. Жаңадан келген мұғалім оқыту технологиясын, Интернетке қосылуды және онлайн білім беруді ауылдағы білім беру талқылауына қосуды ұсынады.

Көп деңгейлі оқыту шығармашылық және инновациялық ойлауды талап ететін қиындық ретінде анықталды. Кейбір ауыл мектептерін ауылдық білім

берудегі жаңа идеялар мен тәсілдерді зерттеуге арналған сынақ алаңы ретінде пайдалану ұсынылды.

7-тақырып: Ауылдық мектептер жұмыс орындарын және экономиканы қолдайды

Ауыл мектептері мен жергілікті экономика жағдайы арасындағы байланысты баса көрсететін көптеген пікірлер болды. Ауылдық мектептер болмаса, ауыл өндірістері жұмысшыларды тарту үшін күресетіні және тірі отбасылар мықты ауыл мектебі болмаса қоғамдастықта қала алмайтыны белгілі болды.

Көптеген қатысушылар қоғамсыз мектептер жоқ, өйткені қоғам жас отбасыларсыз дами алмайды деп санайды. Атап айтқанда, мектептің жергілікті бизнеспен байланысы екі жаққа да тиімді, өйткені мектеп қауымдастығы жергілікті кәсіп иелері үшін клиенттер жасайды және мектеп өз кезегінде жергілікті кәсіп иелерінен қолдау алады деген пікір айтылды.

Бірнеше адам ауылдық үйлердің қымбаттауы және ауыл мектептерінің меншік құндылықтарына әсері туралы айтты.

Сондай-ақ, ауыл мектептері оқушылардың оқуды бітіргеннен кейінгі бірінші және екінші жылдары екі кредитті өз қауымдастығынан шықпай-ақ аяқтауы үшін маңыздылығы туралы түсініктемелер берілді. Бұл сол жылдары оқу ақысы мен баспана шығындарын үнемдеуге көмектеседі.

8-тақырып: Ауылдық мектептер мәдениетті және ұрпақты интеграциялау орталығы ретінде

Сонымен қатар ауыл мектептерінің әртүрлі ортада әртүрлі мәдениеттер мен ұрпақтарды біріктіретін мысалдары көп болды. Кейбіреулер ауыл мектептері оқушыларды байырғы мәдениетімен қаншалықты жақсы таныстыратындығы және олардың мектебі қарттар жиналатын орын және барлығына арналған мәдени орын екендігі туралы айтады. Оқушылардың басқа

тілдерден байырғы тілдерді үйрену қабілеті де ауыл мектептерінің мәдени күші ретінде атап көрсетіледі.

Басқалары өз мектебінің аға буындар мен қоғамдағы басқа ересектер үшін қауымдастық құруға және оқуға мүмкіндік беретін орны ретінде қаншалықты маңызды екендігі туралы және оқушылар өздерінің ақсақалдарымен уақыт өткізу арқылы қаншалықты білім алатындығы туралы әңгімеледі. Бұл мәдениет пен ұрпақтардың тоғысуы көпшілік үшін ауыл мектебінің тәжірибесінің өте маңызды бөлігі ретінде анықталды.

9-тақырып: Үй-жайларды жалға алу және пайдалану

Зерттеушілер өздерінің мектеп үй-жайларын қалай бөлісу және әр түрлі ұйымдармен серіктестік құру туралы әңгімелерімен мақтанышпен мақтанған сияқты. Кейбір ерекше қолданудың түрлері: тұмауға қарсы иммундау клиникалары және мейірбике сессиялары, ересектер мен жұмыс істейтін адамдар үшін білім беру мүмкіндіктері, мәдени жиындар, орта мектепті әлеуметтік ас үй ретінде пайдаланатын коммерциялық емес ұйымдар, спорт залы, жеңіл атлетика кешені сияқты спорт нысандары, көпшілік мерекелер, поэзия кафелері, ақсақалдардың жас ұрпақпен тәжірибе алмасатын орны, театр ұжымдары, жиындар, скауттар мен жергілікті гидтердің қызметі, әскери курсанттарды қалыптастыру, көлік жүргізу сабақтары, аймақтық ғылыми жәрмеңкелер, йога, зумба, семсерлесу, жекпе-жек өнері, алғашқы медициналық көмек көрсету бойынша сабақтар, қалалық кеңестер мен қоғамдастық жиындары, төтенше жағдайлар кезінде қауіпсіз орын, мысалы, өрт, сайлауға арналған учаскелер, қолөнер жәрмеңкелері, бақшалар.

Басқалары мектептер мен мекемелермен көп нәрсе жасауға болады деп сенді. Кейбіреулері мектеп аудандары мен муниципалитеттер арасындағы ынтымақтастық ауыл мектептерін қаржыландырудың шешуші шешімі деп санады, ал муниципалитеттер мен мектеп аудандары арасындағы аз қызметтерді біріктіру шығындарды күрт төмендетіп, білім беру мақсаттарына көп ақшаны жұмсауға мүмкіндік береді.

10 тақырып: Мектептің жабылуынан қорқу

Интернеттегі пікірталас кезінде мектептердің жабылуына қатысты алаңдаушылық кең таралды. Өз балаларына және олардың өміріне алаңдаушылық білдіретіндер, егер олар өз ауылындағы шағын ауыл мектебіне жақын қашықтыққа жүрудің орнына мектепке бару үшін ұзақ жол жүруге мәжбүр болса. Кейбіреулер автобустағы ұзақ уақыт үй жұмысы мен отбасылық уақытты азайтады деп сенеді.

Сонымен қатар, ауылдағы мектеп жабылса, жергілікті қоғамның әлауқаты не болады деген алаңдаушылық болды. Мектептердің жабылуы мен жұмыс орындары мен экономикаға әсері арасында байланыс орнатылады.

Кейбіреулер мектептерді жабу идеясы балалар мен отбасыларды қатты алаңдатады деп ойлады. Басқалары мектептерді жабу мүмкіндігіне байланысты көшу немесе қоғамда орта мектеп бағдарламаларының болмауына байланысты қоныс аудару туралы әңгімелерімен бөлісті.

Бағдарламалардың болуы және сапасы

Қатысушылар мектепке қабылдаудың төмендеуі ауылдық жерлерге әсер етеді, ал төмендеу қашықтағы мектептерде анағұрлым көп болады деген пікірге келді. Бұрын 100 оқушы оқитын мектептерде енді 20 бала болуы мүмкін. Тіпті бірнеше баланы көшіру мектептің өміршеңдігіне әсер етуі мүмкін. Мектеп неғұрлым кіші және шалғай болса, білім беру қызметін қолдау соғұрлым қиын болады. Шағын мектептер кадрлар ауысымы жоғары және қосымша қолдауға мұқтаж деп анықталды.

Орта мектепте, әсіресе математика мен жаратылыстану бағдарламаларында академиялық бағдарламалаудың шектеулілігі туралы кеңінен алаңдаушылық туды. Тыңдаушылар санының аздығы соншалық, кірістілікті арттыру мақсатында курстар әр жылдары, ал екеуі бір жылы ұсынылатын. Қалалық жерлерде курстарды өткізу үшін (мысалы, кодтау) арнайы мұғалімдерді жалдай алады деп сенген, ал ауыл мектептерінде көптеген

курстарды маман емес адамдар ұсынады. Кішірейту бағдарламалары отбасыларды балаларының курстарға қол жетімділігін қамтамасыз ету үшін осы қоғамдастықтардан кетуге мәжбүр етеді.

Көптеген қатысушылар ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға қосымша қолдау қажет екенін мәлімдеді. Жоғары саяхат шығындары, білім беру психологтарын жинау қиындықтарымен қатар, оқушыларді бағалау жылдамдығын төмендетеді және қоғамдастыққа тұрақты қызмет көрсету мүмкіндігін төмендетеді. Үздіксіз білімге қол жетімділік ауылдық елді мекендердің кейбір топтары үшін проблема болып саналды.

Кедергілерге қарамастан, қатысушылар ауыл мектептерінің артықшылықтары туралы үнемі айтып отырды. Қатысқан директорлардың бірі айтқандай, ауыл мектептері қолдауды қажет ететін инновациялық кәсіпорындар емес, шешілетін мәселе ретінде қарастырылса, бұл әділетсіздік. Инновация көбінесе мектептердің қиындықтарына байланысты болды және көптеген оң нәтижелерге әкелді.

Авторлар ауылдық қоғамдастықтарда отбасылар бір-бірін қолдайды және бұл қолайлы ортаны құруға ықпал етеді деп атап өтті. Жергілікті қоғамдастыққа жақын болу ақсақалдарға дәстүрлі білім мен мәдениетті оқушылармен бөлісуге мүмкіндік берді. Табиғатқа еркін қол жетімділік табиғи нысандарды апта сайын бақылауға мүмкіндік берді, шаңғыларға, қайықтарға және ашық ауада жұмыс жасаудың басқа түрлеріне қол жетімділікті қамтамасыз етті.

Жергілікті өндіріс құралдарымен берік қарым-қатынас тыңдаушыларға ашық карьерде ауыр техниканы пайдалануға үйретуге мүмкіндік береді. Жергілікті суретшілермен, қолөнершілермен және музыканттармен жаңа қарым-қатынас орнатуға қызығушылық кең болды. Министрлікке сәтті ауылдық жобалардан сабақ алу және оларды басқа жерде қалай көшіруге болатындығын зерттеу ұсынылды.

Шағын қауымдастықтардан үлкен қоғамдастыққа ауысатын оқушылар қиындықтарға тап болуы мүмкін деген жиі хабарламалар болды. Сонымен бірге, қатысушылар ауыл мектептерінде оқушылардың жетістікке жетуі оңай екенін атап өтті, өйткені әр оқушы мектеп ұжымдары мен іс-шараларға қажет. Оқушылар ауыл мектептерінде жеке оқыту тәжірибелері арқылы ерекше дағдылар мен күшті жақтарын дамытады.

Онлайн оқыту білімге қол жетімділік пен қол жетімділікті жақсарту ретінде қарастырылды. Алайда, кейбір қауымдастықтарда технологиялық кедергілер бар және бұл барлық отбасылар үшін жұмыс істемейді. Интернет-мектептің директоры мұғалімдерден оқушыларға қолдау көрсету үшін үйлеріне баруды сұрады және экскурсиялар мен жанармай төлемдері сияқты әлеуметтік шараларға қосымша қаражат талап етті. Басқа кездесуде бұған дейін виртуалды сыныптарда ғана кездесетін әр түрлі қауымдастықтардың балалары роботтар жасау үшін жеке кездескенде, әлеуметтік мүмкіндік пен оқу мүмкіндігі ретінде нәтижелер оң болғандығы айтылды.

Объектілердің жағдайы

Кездесулерде білім беру мекемелеріне қатысты түрлі мәселелер көтерілді. Көп оқушыларға арналған мектептерде қазір оқушылар аз болды. Кейбір жағдайларда үй-жайлар ортақ пайдалануды немесе топтық пайдалануды жеңілдету үшін бейімделген, бірақ көбінесе бұл болмады. Сондай-ақ, ескі мектептерде логопедтер немесе мектеп психологтары қатыспайды деген алаңдаушылық болды.

Жаңа технологиялар ауылдағы және шалғайдағы мектептердегі оқытуды қолдап, физикалық, әлеуметтік және демографиялық шектеулерден арылуға көмектесетіні белгілі болды. Дегенмен, технологияға қол жетімділіктің шектеулі болуы және Интернетке қосылу көптеген ауылдық елді мекендерде проблема болып қалады және виртуалды сыныптар құру мүмкіндігін шектеуі мүмкін.

Жалпы, байланыс жақсарды, бірақ жаңа буын желісін (NGN) пайдалану құны жоғары деп бағаланды. Шалғайдағы елді мекендерде жоғары ақы төлейтін шектеулі қызмет көрсетушілер кейбір отбасылардың цифрлық сауаттылығын және кейбір оқушылардың интернетті үйде оқуды қолдау үшін пайдалану қабілетін төмендеткен.

Жабдыққа қызмет көрсету қиынға соғуы мүмкін. Жөндеу жылдық жабдықтау гранты (AFG) шеңберінде аяқталады, бірақ ауылдық және шалғай аудандарда жобаның тек кейбір бөліктерін кез-келген уақытта аяқтауға болады, мысалы, күрделі жөндеу құны (әдетте AFG-ден асады) және одан қысқа факторлар көптеген аудандарда құрылыс маусымы. Көптеген мекемелердің қартайып бара жатқанына алаңдаушылық білдіріп, ғимараттардың болашағына қатысты алаңдаушылық тудырып отыр, өйткені адам аз жүретін жерлерде күрделі жөндеулер мен жөндеулердің қабылдануы екіталай.

Мектептің үй-жайына қатысты белгісіздік негізгі проблема болды. Қатысушылардың кейбіреулері үкіметтен қоғамдастықтардың одан әрі қалай дами алатындығын анықтап, бұл үшін білім беру жүйесін пайдалану жолдарын қарастырғысы келді. Мектептің болуы дәрігерлер мен басқа мамандарды қоғамға тартуға көмектеседі. Керісінше, мектептердің жабылу қаупі қауымдастықтарға айтарлықтай әсер етеді. Отбасылар соңғы шешімді қабылдағанға дейін-ақ қауымдастықтарды жабылу қаупіне қалдырды. Бұл циклды құрды, бұл бұрыннан бар қаржылық және колледждерге түсу қысымын күшейтті.

Мектеп үй-жайларын пайдалану

Онлайн-пікірталас сияқты ауыл мектептерін қоғамдық орталық ретінде пайдалану кең қолдау тапты. Қатысушылар көптеген ауыл мектептеріндегі іс-шаралардың кең тізімін ұсынды және жергілікті қоғамдастықпен интеграция оң бағаланды. Ауылдық және шалғайдағы мектептер көптеген қауымдастықтарда қарттарды жинауға, сайлауға, қоғамдық бақшаларға, қоғамдық театрларға,

жәрменкелерге, іс-шараларға және қажетті заттарды сақтауға арналған орындармен қызмет етеді.

Көп жағдайда мектеп аудандары өз шығындарын азайту немесе жою үшін ақы алады. Қатысушылар қоғамдастық топтарының шығындар өскен сайын мектепті пайдалануды қысқартқанын немесе тоқтатқанын айтты. Ата-аналардың біреуі іс-шараларға тапсырыс берілген уақыттың қысқарғанын және жана қысқартылған уақыт оның жұмыс уақытына сәйкес келуін қиындатқанын айтты. Кейбір қатысушыларға кейбір мектеп аудандары үй-жайларды қалай тегін беретінін түсіну қиын болды.

Сақтандыру екінші кезекте жиі кездесетін кедергі болды. Кейбір топтар бұл шығындарды көтере алмайды, ал көпшілігі сақтандыру талаптары мен процестерін қалай басқаруды білмейді. Сондай-ақ, қоғамдық қызметті сақтандыру ережелері және кейбір аудандарда сақтау орындарының жоқтығы талқыланды. Қозғалған басқа мәселелер несиелік карта арқылы төлем жасай алмау және орынға алдын ала төлем жасау қажеттілігі; көптеген отбасыларда ұзақ мерзімге алдын-ала төлеуге қаражат жоқ. Ставкалар да күмән тудырды. Қатысушылар неге қауымдастық топтары өз кеңістігін тазалай алмайды немесе шығындарды азайту үшін жинауға көмектесе алмайды деп сұрады.

Қатысушылар мектепке қабылдау үшін үй-жайларды қоғамдық пайдаланудың маңыздылығын атап өтті. Ауылдық қоғамдастықтардың кейбіреулері жергілікті мектепке бармай-ақ қойды. Егер отбасыларға нысанды басқа мақсаттарда пайдалануға шақырылған болса, онда олар мектепке көбірек баратын. Қатысушылар үшін жыл бойы бөлісуге және мектеп үй-жайларының рөлін арттыру тәсілдеріне икемділік маңызды болды.

Қаржыландыру мүмкіндіктері

Оқушылар саны азаюымен ауыл мектептері өздерінің өндірістік шығындарын өтеуге жеткілікті қаражат жинамауы мүмкін деп танылды. Қаржылық қиындықтарға қарамастан, кейбір мектептерді жабуға болмайды,

өйткені оқушылар үшін ақылға қонымды балама жоқ. Қаржы тапшылығына байланысты мектептердің жабылуына қарсы қатысушылар да болды.

Көпшілік қазіргі қаржыландыру моделі ауыл мектептері үшін жұмыс істемейді деп ойлады, әсіресе шалғайдағы мектептер. Ауылдық диспропорцияны ескере алатын, білімнің теңдігін қамтамасыз ететін және ауыл мектептерін қоғамдастықтың жүрегінде ұстай алатын тұрақты және болжамды қаржыландыруға басымдық берілді. Егер қаржыландыру формуласы басқа жолмен мектептерді қанағаттандыра алмаса, мақсатты қаржыландыруға қолдау көрсетілді.

Шағын қауымдастықтардың ата-аналық кеңес ретінде сыртқы қаржыландыру көздеріне сенім артуына қатысты мәселелер көтерілді. Бір топ ерікті ата-аналарға білім беру қызметі үшін қайта-қайта қаражат жинауға сенім арту кейбір қауымдастықтарда қолайсыз болып саналды. Жолақы қымбат. Авторлар Ванкуверге күндізгі саяхаттардың құны 1200 доллардан асатынына назар аударды. Ванкуверге көптеген қауымдастықтар бір күнде оңай жете алмады. Әділ білім беру тәжірибесін қамтамасыз ету үшін қосымша қаржыландыруға қолдау көрсетілді, бірақ оқушылардың ынтасы артқан кезде немесе бағдарлама студентке жақсы сәйкес болған кезде әлдеқайда күшті қолдау болды. Мысалы, тыңдаушылар бірлестіктер бір-бірінен бір сағаттай қашықтықта тұрғанына қарамастан регби командасын шығара алатындай етіп бірге жұмыс істеді, өйткені бірде-бір мектеп өздігінен команда шығара алмайтындай дәрежеге жетті.

Оқушыларға қызмет көрсетуді арттыру, шығындарды азайту және қоғамдастық құру үшін әлеуетті арттыру серіктестігі мен ортақ қызмет модельдеріне қызығушылық болды. Коммерциялық емес ұйымдармен серіктестік арқылы қосымша қаржыландыру мүмкіндігі болуы мүмкін деген болжамдар болды, өйткені олар білім беру кеңесі қолдана алмайтын қаражат пен гранттарға жүгіне алады.

Кейбір кездесулерде инновациялық серіктестіктер мен бірегей бағдарламалар құру мәселелері талқыланды. Мысалы, «Сатурна» экологиялық білім беру орталығы «қоғамдастық бастамашылығы мектеп ауданында қолдау тапты. Бұл кішігірім аралдық мектепте көбірек оқушылар мен инвестициялар тартты. Оқушылар оқу тәжірибесі үшін провинцияның басқа аймақтарынан келеді.

Серіктестіктер және бірлескен қызметтер

Серіктестіктер мен жалпы қызметтер кең қолдау тапты. Көбісі қаржылық себептерге байланысты білім кеңестері доллардан долларға серіктестік іздейтіндігін түсінді. Алайда, мүмкіндігінше мұндай деңгейге жете алмаған коммерциялық емес ұйымдармен серіктестік серіктестікке қызығушылық туды. Бұл серіктестік түрлері қоғамдастықтың нығаюына және бірегей білім беру тәжірибесімен қамтамасыз етуге көмектеседі. Мысалы, мектеп үй-жайларын пайдаланатын егде жастағы адамдар ұрпақты біріктіре алады және оқушыларға болашақ көшбасшылық мүмкіндіктерін ұсына алады.

Қатысушылар білім алушылар үшін оқу мүмкіндіктерін дамыту үшін жергілікті қоғамдастықтармен жұмысты қолдады. Олар басқа жерлерде бағдарламаларды жақсарту үшін табысты бағдарламаларды провинцияның басқа аймақтарымен бөліскілері келді. Қалалық мектептерден провинциялық мектептерге және керісінше, оқушыларға анағұрлым дәйекті әрі жеңіл өтуге мүдделілік болды. Жергілікті қоғамдастықтармен формаландырылған білім беру қатынастары провинцияларда әр түрлі болып көрінді және жалпы қарым-қатынасты жақсартуға қызығушылық болды.

Қатысушылар басқа серіктестермен бірлесіп жұмыс жасаудың маңыздылығын талқылады, өйткені агенттіктер бірлесіп жұмыс істеген кезде жақсы нысандар салуға болады. Үлкен спорт залдары, қоғамдық театрлар, асүйлер және басқалары серіктестіктер арқылы провинциялық қауымдастықтарда мүмкін болды немесе салынды. Белсенді қоғамдастықтар, мықты мектептер мен сапалы қызметтер отбасын сақтау және ауылға жаңа

адамдарды тарту үшін маңызды болып саналды. Мықты серіктестіктер инфрақұрылымның салыну ықтималдығын арттырып қана қоймай, сонымен қатар нысандардың сапалы болуына ықпал етеді. Қатысушылар қоғамға да, оқушыларға да қызмет ете алатын объектілердің толық пайдаланылмай жатқанын түсінген кезде көңілі қалған.

Кейбір серіктестіктер жалпы сипатта болса (мысалы, жергілікті өзін-өзі басқару және мектеп аудандары), басқалары ерекше. Топтың қатысушылары өздерінің төрт күндік оқу апталарын шаңғы тебуге байланысты 5-ші күнмен біріктіру туралы айтты. Сонымен қатар, кеңістіктің шектеулі болуына байланысты олар қонақ үй мен мәжіліс залдарын кездесулер мен мектептегі іс-шараларға пайдаланды. Жалпы алғанда, ауыл оқушыларына жергілікті мүмкіндіктер туралы білуге және білім алушылардың кәсіптік таңдауын жақсартуға мүмкіндік беретін өндірістік алаңдармен серіктестіктер сақталды. Көбісі психикалық денсаулық пен нашақорлық саласындағы басқа мемлекеттік қызметтермен серіктестікті, сондай-ақ Интернет пен технологияға қол жетімділікті кеңейту үшін тығыз серіктестік қатынастарды жақсартқысы келді.

Персонал

Аймақтық ашық есік күндерінде Британдық Колумбияның ауылдық жерлерінде кадрларды іріктеу және сақтау проблемалары туындағаны белгілі болды. Ауылдық мектеп аудандарында мұғалімдерді тарту ғана емес, сонымен қатар оларды ұзақ мерзімді перспективада мектеп ауданында ұстау проблемалары бар. Қатысушылар арнайы мұғалімдер, сондай-ақ әр түрлі мектеп аудандарының қызметкерлері сияқты лауазымдарға қабылдау кезіндегі қиындықтарды атап өтті.

Ауыл мұғалімдері, әдетте, өз кәсібіне жаңадан кіріседі және олар үлкен орталықтарға ауысқанға дейін бұл қызметті уақытша деп санайды. Мұғалімдердің оқу жылының ортасында кетіп қалған мысалдары болған, бұл оқушылар мен басқа қызметкерлерге қиын. Маман оқытушылар өз мамандықтары бойынша немесе әуесқойлығы бойынша уақыттың бір бөлігін

ғана сабақ береді және басқа сыныптарда сабақ беруі керек. Демек, тақырып бойынша күндізгі жұмыс істеуге мүмкіндік туғанда, олардың қалуы екіталай.

Тұрақты алаңдаушылық өзгермелі қаржыландырудың кадрларды қабылдаудың төмендеуіне байланысты жалдауға және сақтауға әсер етуі болды.

Нәтижесінде ауыл мектептері жылдық келісімшарттарға сүйенеді, содан кейін келесі жылы оларды жұмысқа қабылдайды. Бұл персоналды ұстап қалуға кедергі болады және бағдарламаны жоспарлауды қиындатады. Көбіне мұғалімдер ғана емес, директорлар мен әкімшілік қызметкерлері де ауысады. Қызметкерлерді жалдау мәселесін шешудің ең көп тараған идеялары жалақыны көтеру немесе студенттік несиені кешіру туралы ұсыныс болды. Шалғай аудандардағы білім беру объектілерін пайдалану кейбір қоғамдастықтарда жұмыс істеу мен өмір сүрудің тартымдылығын арттырудың маңызды факторы болып саналды.

Шағын, алыстағы мектептер қызметкерлер үшін өте қиын деп саналды. Бір немесе екі сыныпты мектептердегі тәжірибе мұғалімдерді даярлау бұл қажеттілікті жеткілікті түрде қанағаттандырмайтындай болды. Ұстау мәселесі мұғалімдерге де, басшыларға да қойылды, өйткені кезекші мұғалімдер аз болғандықтан, менеджмент қызметкерлердің жұмыс уақытын көбейту арқылы олардың жұмыс уақытын көбейтеді. Бірнеше жиналыста барлық мектептерде оқушылардың санына қарамастан кем дегенде екі мұғалім болуы және мектеп аудандарында оқшаулану сезімін азайту үшін тәлімгерлік бағдарламасын әзірлеу ұсынылды.

Мықты серіктестіктер жүктемені азайтудың әлеуетті тәсілі ретінде қарастырылды. Ауылдық мектептер психолог сияқты мамандандырылған ресурстармен қамтамасыз ету қиынға соғады, сондықтан денсаулық сақтау және әлеуметтік қызметтермен ынтымақтастық оқушылар мен отбасылардың күші мен тұрақтылығын арттырудың баламасы бола алады. Жергілікті сарапшыларды сыныпқа енгізу тәсілдері кеңінен талқыланды. Мұны қалай жасаудың ауқымы мен қарқындылығы сертификаттау талаптарын жеңілдетуден

бастап, жергілікті жұмысшылар мен қолөнершілер білім алушыларға басқа ауылдық және шалғайдағы қоғамдастықтарда болмаған білім беру тәжірибесін беруі үшін қауымдастықта тәлімгерлік мүмкіндіктерін құруға дейін болды. Бір кездесуде оқушыларға арналған шығармашылық ашылу бағдарламалары орман, экология, тау-кен өнеркәсібі саласындағы жергілікті мамандарды тарта отырып талқыланды. Соңында мұғалімдерді шығармашылық тренерлер ретінде даярлау ұсынылды. Барлығы білім саласындағы теңдікті жақсартуға және кадрлық мәселелерді шешуге ұмтылды.

Көлік

Көлік барлық ашық есік күндерінде талқыланды. Қатысушылар ауылдық мектеп ауданын көліксіз елестету мүмкін емес деген пікірлерін білдірді. Демеушілер көптеген ауылдық елді мекендерде оқушылар үшін көлік қорын құрғанға дейін бірқатар жеңілдіктер немесе автобустарға ақы төлеу қарастырылғанын көрсетті. Олар қаржыландыру барлық жол шығындарын өтемейтіндігін ескертті.

Көлік шығындары мен уақыты бәріне маңызды болды. Мұғалімдер үшін бұл қосымша оқыту шығындарына әкеледі және көбінесе қосымша демалыс уақытын қажет етеді, өйткені жергілікті жерлерде бұл демеушілікке сирек болады. Қатысушы мұғалімдер мектептен тыс жерде немесе қол жетімді қоғамдастықта тұрғылары келетіндіктен, жұмыс кезінде және қайту кезінде қосымша жанармай шығындары бар екенін көрсетті.

Оқушыларға қоғамнан тыс жерде оқыту мүмкіндіктерін ұсыну құны кеңінен талқыланды. Төменгі материкке (Солтүстік Америка, Канада) кіру құны әдетте көптеген ауылдық елді мекендер үшін күніне 1200 доллардан асады. Жақын маңдағы облыс орталықтарына тіпті қысқа сапарлар күніне 200 доллардан асады. Бұл оқытуды жүзу сабақтары сияқты қайта бағдарламалауды қиындатады және сыныптан тыс жұмыстарға қосымша автобустар беру мүмкіндігін азайтады.

Аудандық басқарушы білім беру шешімдерін қабылдау кезінде қашықтықтың қиындығына мысал келтірді. Бір қоғамдастықтың студенті басқа қоғамдастықта оқуға қолайлы болуы мүмкін; дегенмен, бұл ауданға студент үшін алатын негізгі бөлудің жартысын алады. Бұл үнемді шешім емес, бірақ бұл оқушының мүддесіне сай келеді.

Бағдарламаларға тең қол жетімділік туралы ғана емес, сонымен қатар көліктің білім беру тәжірибесіне әсері туралы алаңдаушылық туғызды. Ұзақ сапарға шыққан оқушылар қосымша көмек алу үшін мектептен тыс жерде қала алмайды немесе сыныптан тыс жұмыстарға қатыса алмайды. Қатысушылардың бірі мұны «кемшіліктердің жиынтығы» деп атады. Қатыса алмау әлеуметтік оқшаулауды тудырды, содан кейін олардың автобустағы жүріс-тұрысы мен оқу үлгеріміне әсер етті. Егер бұл басталса, оқушылардың мектепті бітірмей, мектепті тастап кетуіне әкелуі мүмкін деп қауіптенді.

Екі кездесуге қатысушылар кірістердің мүмкін болатын жақтарын атап өтті, өйткені кейбір отбасылар қосымша жолақы ала алмады.

Мүдделі тараптар

Оқуға түсудің төмендеуі қаржылық тұрақтылыққа әсер етеді және тиімділікті жоғарылатуға, орталықтандырылған орындарға, білім беру мекемелеріндегі артық орындарды азайтуға және мектептерді жабуға қажеттілік туғызады. Егер қаржыландыру ауылдық және шалғай аудандардың стандартты анықтамасына негізделген болса, кейбір мүдделі тараптар оны дамытуға бірлесіп қатысқысы келеді. Атап айтқанда, олар қалалық объектілердің жанында орналасқан шағын мектептер мен үлкен қашықтықта орналасқан мектептер арасындағы айырмашылықты жақсырақ анықтайды. Ауылда сөйлесуді жалғастыру және ауылдағы білім беру саясаты мен шешімдері туралы пікір айтуға мүмкіндік беру кеңінен қолдау тапты.

Ұсыныстар сонымен қатар көптеген ауылдық және шалғай мектептерде байырғы оқушылардың үлесі жоғары екендігін және бұл оқушылардың қажеттіліктері мемлекеттік білім беру жүйесінде ауыл білімін күшейтуге

арналған кез-келген жоспарда шешілуі керек екенін еске салды К-12. Жергілікті оқушылар үшін тең нәтижелерге жетудің жалпы мақсатына жету үшін ауылдық қоғамдастықтар мен мектептерде (федералдық қаржыландырылатын мектептерді қоса алғанда) барабар әділ ресурстар мен бағдарламалар қажет.

Жалпы алғанда, мүдделі тараптар интеграцияланған қызметтер мен құралдардың құнын түсінеді, бірақ ресурстарды бөлу кез-келген қосымша шығындарды өтеу үшін жеткілікті болады деп алаңдайды. Кейбір мүдделі тараптар мемлекеттік К-12 білім беру қорлары білім беру емес бағдарламаларды субсидияламауы керек деген алаңдаушылық білдірді. Сондай-ақ, барлық мектептерде барлық бағдарламаларды ұсынуға қажетті кеңістік пен ресурстардың болуын қамтамасыз ету үшін ауылдық мектеп аудандарына қосымша гранттар мен ресурстар ұсыну ұсынылды. Басқалары әкімшілік қолдау, сыртқы қызметтер мен мекемеден тыс сапарларға байланысты ауыл мектептерін ұстауға арналған қосымша шығындарды, сондай-ақ бағдарлама шығындарын атап өтті. Бірнеше аймақтық мұғалімдер қауымдастығы сыныптардың саны мен құрамы туралы келісімдерді толығымен жүзеге асырудың маңыздылығын атап өтті.

Британдық Колумбия мектебінің қамқоршылар қауымдастығы мұғалімдерді даярлау бағдарламаларының болуы маңызды деген пікірге келді және мұғалімдерге тең қол жетімділік мәселесі көтерілді. Қауымдастық провинцияның ауылдық жерлеріндегі сертификатталған мұғалімдердің жеткізілуіне алаңдады, ал жалпы мүдделі тараптардың көпшілігі ауылдық және шалғай аудандардағы кадрларды жинау және сақтау туралы алаңдатты. Британдық Колумбия директорлары мен вице-директорлары қауымдастығы да осындай стипендияға қызығушылық танытты.

Білім беру саласындағы мүдделі тараптар келесі буын желісі Интернетке қосылуды жақсартқанын атап өтті, дегенмен көптеген шалғай мектептерде шектеулер әлі де бар. Компьютерлік және технологиялық жабдықтар кейбір ауылдық және шалғай мектептерде кездесетін білім берудегі шектеулерді жою

үшін қажет. Сондай-ақ, ауылдық жерлерде озық шеберлікті көрсетіп, ауыл мектептері не ұсынатындығын атап өтуге қызығушылық танытты.

Британдық Колумбия мектептерінің көлік қызметтері қауымдастығы көлік тақырыбын әзірледі. Британдық Колумбия мектептерінің көлік қызметтері қауымдастығы және директорлар мен вице-директорлар Британдық Колумбия қауымдастығы кейбір провинциялық ережелердің қажеттілігін талқылады (мысалы, автобуска барудың ең көп уақыты). Көлік қызметтері санкцияланған, қаржыландырылған және ресурстармен қамтамасыз етілген жөн. Сондай-ақ, білім беру мақсатындағы саяхат шығындарын жабу үшін ауылдық жерлерге сыныптан тыс сапарларға қосымша қаражат сұрайды. Олар мектеп автобустарын ауыстыру және жөндеу мен техникалық қызмет көрсету шығындары үшін күрделі қаржыландыру ауылдық жерлерде жол жағдайлары мен қашықтықтарға байланысты ауылдық жерлерде жоғары болатындығын атап өтті. Мектептегі барлық қызметкерлер сияқты, оқу шығындары және білім беру ұйымдарына кіру мүмкіндігі ескерілуі керек.

Мектеп аудандық білім беруді басқару

Материалдар бүкіл Британ Колумбиясының түкпір-түкпірінен келіп түсіп, ауыл мектептерінің мықты жақтарын көрсетті. Мектептің шағын болуына байланысты оқушылар жеке назар аудара алады және олар еңбекке ерте жастан үйренеді. Ауыл мектептері көбінесе шағын қауымдастықтардың жүрегі болып табылады. Қоғамдық пайдалану ерте балалық шақтан бастап ересектерге арналған білім беру, егде жастағы адамдарға арналған бағдарламалар, қоғамдық шаралар, спорттық және қоғамдық жұмыстарға дейін кең ауқымды. Мектептер - би, театр, музыка және көпшілік мерекелерінің негізін қалаушы ретінде қызмет ететін мәдени мекемелер. Материалдар тіпті медициналық қызмет көрсету үшін мектептердің қолданылуына да назар аударды.

Ұсыныстар мектептердің қауымдастық үшін олардың пайдаланудан тыс маңыздылығын талқылады. Қызметкерлерді отбасымен қызықтыру үшін жұмыс берушілер балалар оқи алатын мектеп бар деп айта алуы керек. Мысалы,

60-шы мектеп, ауыл мектептерінің шығындары осы мектептердің қоғамға қосқан үлесімен немесе мектеп жабылған кезде қоғамға тигізетін зиянымен салыстырғанда шамалы екенін хабарлады. Ауылшаруашылық және ресурстық қауымдастықтарда шалғай мектептер отбасыларға жер өңдеуге және өнім өндіруге мүмкіндік береді.

Қаржыландыру алгоритмі

Оқушылардың азаюына байланысты ауыл мектептерін қаржыландыруда проблемалар бар, бұл мектеп округі қаржысына қысым жасайды. Сонымен қатар, ауылдағы бизнесті жүргізуге арналған салыстырмалы жалпы шығындар экскурсиялардан бастап, біліктілікті арттыруға дейін әсер етеді. Оқушылар саны аз үлкен географиялық аймақта қызмет көрсету және тасымалдау географиялық жағынан шағын аймақта бірдей қызмет көрсетуден ерекшеленеді. Шалғайдағы немесе оқшауланған мектептерді ұстауға және оқушыларды тасымалдауға кететін шығындар әлдеқайда жоғары.

Ұсынылған материалдар осы мәселені қалай шешуге болатындығына байланысты әртүрлі болды. Өтініштердің бірінде өте кішкентай және шалғайдағы мектеп аудандары үшін қысқартылған жалдау мен бейімделу кезеңдерінің әсеріне мөлдір шекті белгілеу ұсынылды. Басқасы, шалғайдағы және ауылдық жерлерді қаржыландыру формулаға сәйкес келмейтін шығындардың орнын толтыру үшін бірегей қоғамдастық бөлетін қоғамдастық қаражаттарымен толықтырылуы керек деп болжайды.

Материалдарда қаржыландыру формуласына толықтыруларды жаңарту мүмкіндігі туралы айтылды, оны қазіргі кезде Білім министрлігі қолданады. Кейбір қосымшаларды есептеу үшін мәжіліс залына дейінгі қашықтықты пайдаланудың орнына, олар мектеп ауданының географиялық өлшемін немесе ірі орталыққа дейінгі қашықтықты немесе екеуінің тіркесімін қолдануды ұсынады. 50-мектеп округі (Хайда Гвай) бұл жергілікті оқушылар деп санайтындарға арналған гранттарға әсер ететіндігін түсіндірді. Бұл қаражат

провинция бойынша бірдей бөлінеді; дегенмен, қызметтерді ұсыну құны жоғары және мақсатты қаржыландыруға кірмейді.

Әр түрлі ауылдық мектеп аудандары өздерінің бюджеттік мәселелерін қалай шешуге тырысатыны туралы пікірталастар болды. Кейбіреулер әсерді халықаралық білім беру бағдарламалары, үздіксіз білім беру, үлестірілген оқыту, гибридті білім беру және мамандық бағдарламалары арқылы азайтуға тырысады. Басқа білім кеңестері төрт күндік оқу аптасына көшті, бұл жол ақысы мен оқытудан тыс шығындарды азайтты.

Қаржыландыру

Ұсынылған материалдар қаржыландырудың әмбебап модельдері ауылда жұмыс істемейтінін көрсетеді. Тіркеу негізінде қаржыландыру, оқуға түсу төмендеген қауымдастық үшін мәселе болып табылады. Үш немесе бес жылдық жоспарлау циклдары білім беру кеңестеріне шешім қабылдауға көмектесу және серіктестіктер құруды және қоғамдастық құру үшін бірлесіп жұмыс жасауды жеңілдету үшін ұсынылды.

Өтініштер өте аз, ауылдық жерді анықтайтын критерийлердің анықтамасы немесе жиынтығы талқыланды; ұсыныстар бірінші кезекте қаржыландыру проблемаларын көрсетті.

Шағын мектептері бар ауылдық мектеп аудандары бюджеттерінің көп бөлігін үлкен қалалық мектептермен салыстырғанда қызметтерге, жабдықтауға және оқушылардың басқа қажеттіліктеріне емес, тұрақты және үстеме шығындарға жұмсайды. Дисперсті география және көлік оқушылардың сыныптан тыс жұмыстарға, сонымен қатар оқу және сауықтыру жұмыстарына қатысуын шектейді.

Оқушыларға мүмкіндік беру үшін олар кешіккен автобустар мен таксилерді қолдайды. Мектептерді қаржыландыру кезінде олардың қашықтығы мен қашықтығы ескерілуі керек. Сондай-ақ ерекше факторларды ескеру қажет; мысалы, өзенге жақын жолдарда тор жоқ, бұл оқушылар жиналуға арналған

қиыршық тас жолдардағы қашықтықты арттырады. Нәтижесінде ол газ, тозу және жалақы жағынан қымбатырақ.

Бағдарламалар және оқыту

Жергілікті және аймақтық билік ауылдағы білімді жақсарту үшін бірқатар жаңалықтар ұсынды. Ұзақ жоспарлау циклы курстың қол жетімділігіне белгілі бір сенімділікті қамтамасыз етеді және орта мектеп оқушыларының өз аймағында оқуды аяқтай алатындығына сенімділікті жақсартады. Курстарды акваториялық орталықтар мен ареналар сияқты үшінші тарап объектілерімен жақсырақ біріктіруге болады. Кейбіреулер мектеп бітіргеннен кейін жастар үлкен қауымдастықтарға көшеді деп алаңдаушылық білдірді. Мектептер өздерінің еңбек нарығын зерттей алады және біліммен тығыз байланысты қамтамасыз ете алады. Мысалы, бос орындар жәрмеңкесін жергілікті мансаптық мүмкіндіктермен қамтамасыз ету үшін төменгі сыныптарда өткізуге болады.

Шағын ауылдық қоғамдастықтарда мұғалімдерді мансапқа жақсы даярлау үшін сыныптарды басқаруға, деңгейлік сыныптарға және шектеулі ресурстарды тиімді пайдалануға мүмкіндік беру ұсынылды. Бағдарламаның қол жетімділігі мен оқудың мүмкіндіктерін арттыру үшін Интернетке көбірек сенімді болу және компьютер мен бейнеконференциялардың жақсартылған мүмкіндіктері өте маңызды. Бірнеше ұсыныстар психикалық денсаулықты қолдаудың және ауыл мектептерінде логопедия сияқты оқушыларға қызмет көрсетудің жетіспеушілігі туралы алаңдаушылық туғызды.

Объектіні пайдалану

Ауылдық мектептерді қоғамдастықтар түрлі іс-шараларға пайдаланады. Кеңірек пайдалану мүмкіндігі болса да, кедергілер қасиеттердің ықтимал әлеуметтік құндылығын төмендетеді. Мектептер көбінесе жаз мезгілінде, қысқы демалыс кезінде және демалыс күндері жабылады. Олар үй-жайларды пайдалану шығындарының өсуін және мәңгілік тәсілдерден гөрі ресми жалдау

талаптарының өсуін анықтады. Жауапкершілікті сақтандыру және тазалауға арналған шығындар қоғамдастықтың пайдалануына кедергі ретінде айтылды.

Мектеп жабдықтары және жабылуы

Тофино аймағынан түскен өтінішті қоспағанда, оқуға қабылдаудың өсуі кеңістіктегі шектеулерге және ноутбук компьютерлеріне деген ықтимал қажеттіліктерге қысым күшейтті, ұсыныстар шағын қауымдастықтардағы мектептердің тұрақтылығы үшін оқуға түсудің төмендеуіне әсер етеді. Бір қоғамдастық жергілікті бастауыш мектепте тек К-7 сыныптарын оқыту арқылы көптеген қалыптасқан отбасылар орта мектепке көшу үшін үлкен орталықтарға көшті дейді.

Мектептің жабылуына байланысты алаңдаушылық туды. Олар мектептер жабылған кезде қарттар үшін орталыққа, жергілікті демалыс орнына және мерекелейтін орынға әсер етуден гөрі автобус саяхаты мен бюджетке назар аударылатынын ескертті. Osoyo City өкілдігі мектептің жабылуы мүмкін екендігі туралы хабарландыру адамдар қаланы үй сатып алуға арналған орын ретінде шығарып тастады, ал кейбір тұрғындар өз үйлерін сатуға қойды дегенді қалай бейнелейтінін көрсетті. Олардың пікірінше, Osoyo-дан сатып алудағы екіұштылық қоғамға өз зардабын тигізуде. Жергілікті жұмыс берушілерді оқушылардың әлеуетті қызметкерлерінің жоғалуы да алаңдатты.

Болашақта пайдалану есебін күшейтуге, сондай-ақ мектептің үй-жайы мен жер телімін жабылғанға дейін қоғамға беруге мүдделі болды. Бұрын салық салынатын жабық мектептер үшін төлейтін қоғамдастықтар туралы сұрақтар көтерілді. Жабық кеңістіктерге қол жетімділіктің болмауы білім беру кеңестерімен қарым-қатынасқа кері әсерін тигізді деп саналды. Консультацияларға сонымен қатар қоғамды пайдалануды жеңілдету және жабылу ықтималдығын азайту үшін мектепті қайта құру немесе түрлендіру процесін әзірлеу кірді. Ауылдық жерлерден сейсмикасы жоғары аудандардан келіп түскен сұраныстардың баяу жаңартылатыны немесе баяу ауыстырылатындығы туралы қосымша алаңдаушылық туды.

Серіктестік қатынастар

Уэллс Каунти жергілікті қоғамның және білім беру кеңесінің көмегімен жергілікті мектептің жабылуына жол бермеу үшін мектеп жабдықтары мен техникалық қызмет көрсету шығындарын қалайша шеше алатындығын көрсетті. Қазір қоғамдастық орта білімді Уэллске қайтарудың шығармашылық жолдарын табуға тырысуда. Боуэн Айленд муниципалитеті олардың бөлісу келісімі Боуэн Айленд Қоғамдық демалыс кеңсесін мектепте орналастыруға қалай мүмкіндік бергенін суреттеген кезде. Мектептерде орналасқан жалпы алаңдарға гимназия, көп мақсатты бөлмелер, спорт алаңдары және ас үй жатады. Топтар бұл бағдарламаны мәдени және спорттық алаң ретінде пайдаланады.

Уистлер курорттық муниципалитеті олардың серіктестігін мемлекеттік білім беру секторында К-12 ауылдық білім беру үлгісі ретінде ұсынды. 1992 жылы муниципалитет пен 48-ші аудан өздерінің алғашқы мемлекеттік мектебін ашты. Қоғамдық донорлардың серіктестігі мен қолдауының арқасында қазір тағы екі мемлекеттік мектеп бар, оларда мектеп және мектеп басқару туралы келісімдер арқылы басқару жүзеге асырылады. Муниципалитет пен мектеп округі арасындағы серіктестік Вистлерде көпшілікке білім беру және ойын-сауық үшін сенімді орта құруда өте маңызды болды.

Провинцияның әр түрлі аймақтарынан келген басқа ұсыныстар серіктестік қатынастардың болуын ұсынады, бірақ кедергілер бар. Бір ұсыныс қоғамдастық пен жергілікті биліктің қолдауына қарамастан, олардың тәжірибесі көрсеткендей, білім беру кеңестері бөлісу келісімдерін қолдауға өкілетті емес. Саясат пен заңнамадағы өзгерістер мектептердің қолданылуын арттыру және жұмыс уақытында мектептерге халықтың қол жетімділігін жеңілдету үшін ұсынылды.

Бір ұсыныста жергілікті өзін-өзі басқару органдары салық салуды қолданып, пайдаланушылар топтарына мектептерді пайдалану төлемдерінің өсуін өтеу үшін гранттар бергені айтылған. Олар төлемдер тұрақты өсіп келе

жатқанын көрсетеді, бұл провинцияның табысы провинцияның орташа деңгейінен төмен аймақтағы отбасыларға қысым жасайды.

Екі ұсыныс Білім кеңесінің құрылымы туралы және оның өкілдік пен серіктестікті қалай шектеуі мүмкін екендігі туралы мәселе көтерді. Ауылдық қоғамдастықтағы кеңестер жылына бір рет өткізіледі, бұл шешім қабылдаушыларға қол жетімділікті шектейді және отырыстарға қатысу мүмкіндігін шектейді. Кейде мектеп аудандары әртүрлі экономикалық жағдайлары мен демографиялық ерекшеліктері бар бір-біріне ұқсамайтын қауымдастықтардан құралады. Бұл жағдайда олар аймақтық өкілдіктері күшті модельдерді ұсынады.

Көлік

Автобустардың немесе шақыру көлігінің болмауы оқушылардың сыныптан тыс жұмыстарға қатысу мүмкіндігін шектейді. Бұл спортпен айналысу, үйірмелерге бару, репетиторлық сабақтарға қатысу немесе қызметкерлерден қосымша қолдау алу қабілетіне әсер етеді. Мектептер арасындағы қашықтық ұлғайған сайын ата-аналардың еріктілігі де төмендеді деген белгілер болды. Басқа көзқарас бойынша, автобустың қайықпен үйлесуі көрші қоғамдастықтардың жергілікті оқушыларының бағдарламаларға қатысуына жол бермейді. Сол құжатта байырғы түлектердің саны туралы және жергілікті жастардың және олардың отбасыларының қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін не істеу керек екендігі туралы алаңдаушылық білдірілген.

Бірнеше қойылым паром өткелдеріне қатысты болды. Олар Британдық Колумбия тұрғындары бағдарламасына кеңейтілген қаржыландыруды және мектептерге белсенді көлік жоспарлары үшін провинциялық қаржыландыруды ұсынады. Оқушылар мектепке немесе материкке барғанда пароммен тегін саяхаттайды. Алайда, мұғалімдер, жаттықтырушылар, ата-аналардың сүйемелдеуі, мектеп автобустары және ұйымдастырылған автомобиль бассейндері Британдық Колумбия паромдық бағдарламасына кірмейді деген

алаңдаушылық бар. Паромға қосымша шығындар ата-аналарға спорттық шаралар мен экскурсияларға шығындарды көбейту арқылы беріледі.

Негізгі нәтижелер мен ұсыныстар

Сапалы білім беру бағдарламаларына қол жетімділік

- Нәтижелік статистика ауыл және қала оқушыларының оқу нәтижелері арасындағы алшақтықты растайды. Ауылдық жерлерде тұратын жергілікті оқушылар арасында алшақтық одан да көп.

- Аймақтық мәдениетті және / немесе экономиканы ескеретін білім беру бағдарламалары оқушылар мен олардың ауылдық қоғамдастықтары арасындағы берік байланысты нығайтуға көмектеседі.

- Ауыл оқушылары білім беру бағдарламалары мен сыныптан тыс жұмыстарға қаладағы құрдастарымен бірдей деңгейде қол жеткізе алмайды.

«Виртуалды, оңайлатылған және эксперименттік нұсқаларды қоса алғанда, әдеттегі құралдардан басқа сапалы білім беру бағдарламаларын ұсынудың көптеген инновациялық әдістері бар.

- Провинцияның барлық мектептерінде инновациялық бағдарламалар мен білім беру проблемаларын шешу жүзеге асырылуда; дегенмен, бұл бағдарламалар мен шешімдердің тиімділігі жүйелі түрде зерттелмейді және табыстар кеңінен таратылмайды.

- Көп деңгейлі сыныпта сабақ беру қиын болуы мүмкін; ауылдағы және шалғайдағы мектептердегі көптеген мұғалімдер жаңадан келеді және көбіне сыныпта қолдауға шектеулі.

- Мамандандырылған қызметтерге қол жетімділіктің болмауы, ұзақ уақыт жүру және кейбір ауыл мектептері мен қоғамдастықтарында жоғары шығындар арнайы қажеттіліктерді бағалауды күтудің ұзақ уақытына және соның салдарынан қызметтерді кешіктіруге әкеледі.

- Ауыл оқушылары жұмыста немесе қосымша білімде болсын, үлкен қауымдастықтарға көшу қиынға соғады.

- Білім беру кеңестерімен бірлесе отырып, оқушылардың оқу нәтижелеріндегі қала мен ауыл арасындағы алшақтықты жоюдың мақсатты стратегияларын әзірлеу.

- Ауылдық мектептерге жергілікті күшті пайдалану, қоршаған ортаға бейімделген инновациялық бағдарламалар әзірлеу және провинция деңгейінде перспективалық тәжірибе алмасу үшін қолдау көрсету.

- Оқушыларға білім беру бағдарламаларына, қызметтерге және сыныптан тыс жұмыстарға тең қол жетімділікті, сондай-ақ қызметкерлерге олардың қай жерде тұруына қарамастан кәсіби оқыту мүмкіндіктерін қамтамасыз ету.

- Ауыл мұғалімдері мен әкімшілеріне күрделі білім беру орталарында (мысалы, көп деңгейлі сыныптар) сапалы білім беру бағдарламаларын ұсынуға жақсы қолдау көрсетілуін қамтамасыз ету.

- Білім алушыларға олардың ауылдағы және одан тыс жерлерде жоғары білім алуға, мансапқа және өмірдегі өзгерістерге дайын болуын қамтамасыз ету үшін қолдауды арттыру.

- Инновациялық білім беру бағдарламаларын ынталандыратын технологиялық құралдарға, бағдарламалық жасақтамаға және қолдауға, соның ішінде бүкіл провинция бойынша мектептер мен мектеп аудандары арасындағы ынтымақтастық мүмкіндіктерін жақсарту.

Мектеп жабдықтарының қалпы

- Объектіні күтіп-ұстауға қаржыландыруға «пайдалану немесе жоғалту» тәсілі ауылдық мектеп округіне техникалық қызмет көрсетудің ауқымды жобаларын жүзеге асыруды қиындатады, соның салдарынан техникалық қызмет көрсету шығындары кешіктіріліп, нысан тозады.

- Ауылдық мектеп аудандары сабаққа қатысудың төмендеуі жағдайында мектеп ғимараттарының «дұрыс мөлшерін таңдауға» көмектесу үшін қаржыландыруды шектейді.

- дүкендер / қолөнер сияқты арнайы бағдарламалар мен жабдықтарға арналған бөлме тыңдаушыларды жұмысқа жеткілікті деңгейде даярлау үшін жанартуды қажет етеді.

- білім беру бағдарламаларын ұсыну және ата-аналармен өзара әрекеттесу үшін технология мен байланыс маңызды; дегенмен, провинцияда жаңа технологиялар мен / немесе Интернетке қол жетімділігі шектеулі немесе жоқ екендігі туралы есеп беретін көптеген мектептер бар.

- Капиталды қаржыландырудың икемді критерийлерін белгілеу: үй-жайларды оңтайландыру; объектілердің пайдалану мерзімін ұзарту; «заманауи» жабдықтарға қол жетімділікті қамтамасыз ету; халықтың ауыл мектептеріндегі орындарды пайдалануын кеңейту.

- XXI ғасырдағы оқытуды қолдау үшін барлық ауыл мектептерінің технологиялық инфрақұрылымға және Интернетке қосылуға ең төменгі деңгейіне қол жеткізуді және бұл қол жетімділіктің технологиялық жетістіктерге сәйкес келуін қамтамасыз ету.

Кадрлар және кадрлық ресурстар

- Ауылдық мектеп білім беру, әкімшілік және пайдалану қызметтеріне білікті кадрларды іріктеу мен сақтауда үлкен қиындықтарға тап болды.

- Ауылдық мектеп округтерімен олардың кадрлық қажеттіліктерін анықтау және олардың орындалуын қамтамасыз ету үшін жергілікті іс-шаралар жоспарларын құру бойынша жұмыс.

- Ауыл мектептеріне білім беру саласының білікті мамандарын тарту үшін кадрларды жинаудың үйлестірілген бағдарламасын жүзеге асыру.

- Ауылдағы мектеп аудандарында кадрлардың ауысымын азайту және сыныптағы оқушылардың тұрақтылығын арттыру үшін ынталандыру ұсыну.

Қаржыландыру мүмкіндіктері және мектепті жабу

- мүдделі тараптар арасында К-12 мемлекеттік секторды қаржыландыруды бөлу жүйесі мен басқару құрылымы қалай жұмыс істейтіні

туралы түсінік жетіспейді, бұл білім беру кеңестері мен мүдделі тараптар арасындағы қатынастарға әсер етеді.

- Тұрақты және болжамды қаржыландыру білім беру үшін өте маңызды. Қаржыландырудың қазіргі моделі ауылдық мектептер үшін қосымша ақы төлеуді көздейтін болса, ең алдымен оқуға түсуге негізделген қаржыландыру қатысуға келмейтіндер мен шалғай аудандарда салыстырмалы бағдарламалар мен қызметтерді ұсыну шығындарының жоғарылығын көрсетпейді.

Мектептің жабылуы барлық қатысушы үшін қиын болуы мүмкін. Көптеген қауымдастықтарда жергілікті өзін-өзі басқару органдары, ата-аналар топтары және қоғамдық ұйымдар бұл үдерісте күштірек дауыс алуға мүдделі.

- ауылдық және шалғай аудандардағы қолданыстағы мектептердің жұмыс және білім беру жағдайларын жақсы көрсету үшін К-12 қаржыландыру бөлу жүйесіне кешенді шолу жүргізу.

- көлік және тұрғын үй сияқты бірегей ауылдық мәселелерді шешу үшін тұрақты жұмыс істейтін гранттардан тыс мақсатты қаржыландыруды жалғастыру.

- білім беру мағынасы бар және жабылу қоғамдастыққа кері әсер етуі мүмкін жерлерде білім кеңестеріне мектептерді ашық ұстауға көмектесу.

Мүдделі тараптармен әрекеттесу

- Білім беру кеңестері қолданатын көпшілік алдында есеп беру және мүдделі тараптарды тарту тәжірибесі провинциялар бойынша әр түрлі. Бірқатар мүдделі тараптар ұсынылған ақпарат деңгейіне, жоспарлаудың жеткіліксіздігіне және мемлекеттік сектор ұйымдары арасындағы үйлестіруге көңілі толмайтындықтарын білдірді.

- жергілікті / аймақтық органдар мен білім кеңестерін өз қауымдастықтарының пайдасы үшін бірлесіп жұмыс істеуге шақырыңыз (мысалы, бірлескен жоспарлау, қоғамдастық жоспарлары, бағдарламалар / қызметтер және т.б.) және нәтижелерді көпшілікке жеткізіңіз.

- Директорлар кеңесінің мүдделі тараптарға есеп беруі, оның ішінде стратегиялық жоспарлар, жоспарлар және тұрақты қаржылық есептер жақсартылды.

Кадрлік қызмет етушілер тапшылығының проблемасы

Ауылдық және шалғайдағы қоғамдастықтар мұғалімдерді тарту және ұстап қалу үшін күреседі. Канаданың географиялық аймағы кең, халықтың көп бөлігі Канада мен АҚШ шекарасында тұрады. Ауылдық канадалықтар барлық канадалықтардың шамамен 25 пайызын құрайды және олардың көпшілігі Канаданың солтүстік және шалғай аудандарында тұрады. Бұл ежелден бері белгілі, бірақ осы салаларға әр түрлі қызметтермен, әсіресе оқумен байланысты қызметтермен жақсы қызмет ету үшін ерекше қиындықтар туғызады.

Әдетте ауылдық және шалғайдағы аудандарға сертифицикатталған мұғалімдерді көптеп тарту үшін әр түрлі қаржылық ынталандыру шаралары ұсынылады. Бұған біраз уақытты ауылдық мектеп округінде сабақ беруге, субсидияланған өмірге немесе қалаға және ауылдық жерлерге баруға кететін оқушыларға арналған стипендиялар кіруі мүмкін. Басқа жағдайларда, қалалық мұғалімдерді оқыту бағдарламалары ғылыми дәрежеге ұмтылатын үміткерлердің кеңірек қоры болу үшін қосымша кампустар жасайды. Екі стратегия да шектеулі және орташа сәттілікке ие болды. Бұрынғы жағдайда адамдарды қоғамға тарту үшін қаржылық ынталандыру келісімшарт пен қаржылық міндеттемелерден кейін мұғалімдердің жоғары ауысуына әкеледі. жерсеріктік қалашықтар бұл бағдарламаларды қаржылық тұрғыдан тиімді және тұрақты модель ретінде қолдауға тырысуда. Мұғалімдерді орта білімнен кейінгі білім беру бағдарламалары ауылда тұратын және қоғамдастықтың ұзақ мерзімді өміршеңдігін сақтайтын адамдарға жету үшін көбірек шақырылуда. Мысалы, Солтүстік Альбертаның даму есебінде «үй мұғалімдерінің» қажеттілігі туралы айтылады: олар өздеріне тиесілі және сол жерде тұратын ауылдық қоғамдастықтан шыққан мұғалімдер. [114]

Алайда, бұл тапсырма бір қарағанда көрінгендей оңай емес. Оқушыларға туындайтын қаржылық және материалдық-техникалық шектеулерді ескере отырып, ауылдық елді мекендерді оқушылар қалашығындағы немесе тіпті екінші қалашықтағы бағдарламаға қатысуға тарту қиын. Оқушылар қалаға немесе басқа кампусқа тұрақты түрде көшіп келуге кететін шығындар өте үлкен проблемалар деп санайды. Егер оқушылар қалалық мұғалімдерді даярлау бағдарламасына көшуді шешсе, онда тенденция басым көпшілігі ешқашан өз ауылдарына оралмайды. Осылайша, бұл адамдарды университетке тартудың өзі ауыл қауымдастығының тіршілігін одан әрі бұзуы мүмкін. Осы дилемманы ескере отырып, адамдарды өз қауымдастығының ұзақ мерзімді маманы болатын ауыл мұғалімдері болуға тарту үшін баламалы модельдер зерттеліп, жүзеге асырылуда.

2015 жылдың шілдесінде Калгари Университетінің Верклунд білім мектебі жаңадан әзірленген «Қоғамдық негіздегі білім бакалавры» бағдарламасы бойынша оқушылардың алғашқы тобын қабылдады. Бұл бағдарлама оқушыларға жазда кампуста күндізгі оқытуды күзде және қыста онлайн курстармен біріктіретін модель арқылы толық бакалавр дәрежесін аяқтауға мүмкіндік береді. Бұл олардың ауылдық елді мекендеріндегі тәлімгер-оқытушылармен және осы бағыттардағы директорлармен бірге жұмыс істейтін жергілікті тәжірибемен үйлеседі. Бұл тыңдаушыларға оқу кезеңінің көп уақытында өздерінің жергілікті ауылдық қоғамдастықтарында болуға мүмкіндік береді. Верклундтағы Қоғамдық білім беру бакалавры оқушыларға екі жақтан да жақсылық алуға мүмкіндік береді. Әр жазда шілдеде оқушылар Калгари университетіне екі апта бойы өздерінің оқытушылар құрамымен және өз сыныптарындағы басқа оқушылармен жеке кездесу үшін келеді. Осы екі апта ішінде білім алушылар өз курстарын бастап қана қоймай, сонымен қатар арнайы профессорлық-оқытушылар құрамы мен көмекші персонал ұсынатын академиялық, мансаптық және оқушыларға қолдау ала алады. Алайда, ең бастысы, осы екі апта ішінде оқушыларға өздерінің когорт мүшелерімен және мұғалімдерімен ынтымақтастық қарым-қатынасты дамыту мүмкіндігі беріледі,

осылайша олар бір-бірімен және Верклунд мұғалімдер даярлайтын мектебімен байланысты сезінеді.

Негізгі кампустағы екі апталық қарқынды сабақтар күні бойына өз курстарында бірге жұмыс істейтін және когорт ретінде резидент компонентті сезінетін оқушылар арасында байланыс жасайды. Курстардың уақыты шілде айында мақсатты түрде белгіленді, өйткені көптеген оқушылардың балалары бар. Жазғы демалыс осы екі апта ішінде бала күтушісін іздеуде икемділікті арттыруға мүмкіндік береді, алайда балалардан алшақтық тым көп емес. Екі апталық жазғы резиденция аяқталғаннан кейін оқушылар үйге оралғанда, өз бағдарламаларының онлайн компонентін бастайды. Білім беру курстары интерактивті және бірлескен түрде ұйымдастырылып, білім алушыларға жеке алған тәжірибесін алуға мүмкіндік береді. Курстар дербес емес және желілік хат алмасу моделін ұстанбайды. Керісінше, курстар икемді және синхронды онлайн оқудың тепе-теңдігіне ие, сонымен қатар ауылдық оқуға бағытталған педагогикалық және нұсқаулық бағыты бар.

Жергілікті қоғамдастықтағы тәжірибе қолданбалы дағдыларды дамытуды қамтамасыз етеді, ал осы қоғамдастықтағы тәрбиешілер оқушыларға тәлімгерлік етеді. Олар ауылдық жерлерде нақты және мағыналы педагогикалық тәжірибеге ие, жергілікті және мәдени нормалар мен қоғамдастық құндылықтарына назар аударады. Бұл мұғалім-оқушыға ауыл мектептерінде тәжірибе жинауға мүмкіндік береді. Бұл дәстүрлі түрде қалалардағы мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламаларында шектеулі ерекше мүмкіндік. Бұл ауыл оқушыларының қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін терең түсінетін ауыл мұғалімдері мен мектеп директорларына тәлімгерлік мүмкіндіктер ұсынады және осы ауылдастық қауымдастыққа өздерінің қоғамдастықтарында өздерінің үздіксіз кәсіби білімін қолдауға мүмкіндік береді.

Соңғы бірнеше жыл ішінде бағдарлама бағдарламаға тіркелген оқушылардың табиғатын бақылап, бағдарламаның ауыл және шалғай аудандардан келген оқушыларды қызықтырып жатқанын анықтады. Әзірге

сандардың болашағы зор. Қазіргі кезде бағдарламаға қатысқан оқушылардың басым көпшілігі 35 пен 50 жас аралығындағы әйелдер. Бұл оқушылар тұратын жерлер шынымен де солтүстік және шалғай аймақтарды иеленді. Бұл оқушылардың 90 пайыздан астамы қандай-да бір түрде мектептерде жұмыс істеді, олардың көпшілігі әлі күнге дейін көмекші болып жұмыс істейді. Мұғалімдер мен директорлар келеді және кетеді, бірақ дәл сол мектеп көмекшілері сол ауыл мектептерінде қалуға бейім, бұл мектептің институционалды жадын, сонымен қатар балаларға сабақтастық пен тұрақтылықты қамтамасыз етеді. Олардың сертификатталған мұғалім болуға деген ниеті зор екендігі, бірақ жеке жағдайларын ескере отырып, көмекші немесе қалалық мекемелерге бара алмайтындығы атап өтілді. Барлығының дерлік балалары бар, сондықтан көпшілігі отбасыларын асырау үшін жұмыс істейді. Мұғалімдерді оқытудың күндізгі бағдарламасы олардың өмір салтына сәйкес келмеді.

Осы ауылдық қоғамдастықтарда балалары мен отбасыларын асырай отырып, қиын өмір сүріп жатқан оқушылардың демографиялық жағдайын ескере отырып, курстардың қашан өткізілетініне назар аудару керек. Студенттік қалашықта тәулік бойына сабақ беретін көптеген бағдарламалардан айырмашылығы, күзгі және қысқы курстар ерте кешкі сағат 16: 30-да немесе 18: 30-да ұсынылады [115].

Бұл адамдарға күндіз жұмыс істеуге, балаларды мектептен алып кетуге мүмкіндік береді немесе қажет болған жағдайда оларды сыныптан тыс жұмыстарға жібере алады немесе кешкі ас дайындай алады. Курстың уақыты оқушыларға мектепте, кітапханада немесе басқа мекемеде болу кезінде жақсы интернет байланысы бар екеніне көз жеткізуге мүмкіндік береді, егер өз үйінде тұрақты интернет байланысы болмаса, әдетте тауларда, аңғарларда және басқа жерлерде болады.

Оқушылардың кері байланысы бағдарламаны «қашықтықтан» іске қосу кезінде оқшаулануға қатысты алғашқы алаңдаушылық әлі күнге дейін проблема болмағанын көрсетеді. Жаз мезгілінде оқушылар берік байланыстар жасайды

және олардың қайталанатын оқиғаларын ескере отырып, оларда қоғамдастық пен бір-біріне деген адалдық сезімдері күшті болады. Көптеген оқушылар атап өткендей, бағдарламаға тіркелу туралы шешім қабылдағанда, олар өз жетістіктерінің ауырлығын иықтарында сезінеді. Сертификатталған мұғалім болу тек жеке сапар емес; олар бізге балаларының, отбасыларының және қоғамдастықтарының осы мақсатқа жету үшін өздерін жинап жатқанын сезінетіндіктерін айтады. Бұл екі жақты қылышты жасайды. Бір жағынан, олар осы дәрежеге жету үшін өз қоғамдастығының қолдауын сезінеді, бірақ олар академиялық тұрғыдан күрессе, қоғамдастыққа жол бермеу туралы қысым сезінеді. Бұл сертификатталған мұғалім болғысы келетін оқушылар арасында кең таралған тақырып екенін ескере отырып, оқушылар сыныптастарына өздерінің отбасыларын біріктіріп, бағдарламамен жұмыс істеген-келмегенін білу үшін қоңырау шалуы ғажап емес. Осылайша, бұрын қаладағы жоғары оқу орнына түсуге тырысқан оқушылар басқа оқушыларға деген керемет қызығушылықты сезінеді, олар ғимараттардағы үлкен дәрістерге қатысқанда сезінбейтін. Көп жағдайда шынайы отбасылық сезім, бағдарламаны сыныптастары мен жергілікті қоғамдастықтың қолдауымен аяқтауға мүмкіндік бар.

Аралас бағдарламаның табиғаты шынымен де проблемалы. Қауіпсіз Интернетке қол жеткізуге қарамастан, аңғарлар, таулар және провинцияның шалғай аудандары кейбір оқушыларға үнемі онлайн байланысын қиындатады. Бұл бізді аз салық салынатын шектеулі әрекеттермен шектеп, басқаша енгізілуі мүмкін желідегі әрекеттерді тоқтатады. Мысалы, саусақ іздері бар фотосуреттері бар оқушылардың барлығы онлайн-сабақ кезінде «көрінетін» болса, көптеген оқушылар желіден ажыратылады. Бұл жағдайда мұғалімдер тек дыбыспен шектеледі, бұл оқушылардың ауызша емес мінез-құлқын қадағалау қабілетін төмендетеді. Университеттердің дәстүрлі құрылымы қашықтықтан және онлайн режимінде білім алушылар үшін күтпеген кедергілерді тудырады. Оқу ақысы көбінесе жаттығу залдарына, стоматологиялық жоспарларға немесе оқушыларды қолдаудың басқа түрлеріне қол жетімді. Алайда, ереже бойынша,

бұл қызметтер тек кампустың тікелей маңындағыларға ұсынылады. Оқушылар осы университеттің төлемдерімен байланысты шығындардан бас тарта алмайды және әлі де аз пайда алады, сол сияқты стипендиялар мен марапаттар әдетте бір кампуста күндізгі жұмыс істейтін оқушыларға арналған. Осы бағдарлама жағдайында сияқты бірнеше оқу орындарында курстарға бара алатын оқушылар бір оқу орнында курстарға қатысу үшін белгіленген критерийлерге сәйкес келмегендіктен, аталған қаржылық қолдаудан шығарылуы мүмкін.

Бұл қиындықтар белгілі бір кеңсеге немесе орталыққа барудың орнына онлайн режимінде немесе телефон арқылы ұсынылатын оқушыларді қолдау жағынан университеттердің институционалдық құрылымдарындағы артта қалушылықты көрсетеді. Бұл оқушылардің аралас бағдарламаға қатысуына ғана емес, сонымен қатар студенттік қалашықтан тыс өмір сүретін оқушыларға қол жетімділікті кеңейту үшін икемді қолдау қажеттілігіне назар аударады.

Осы қиындықтарға қарамастан, бұл модель шалғай аудандардан келген оқушыларға жергілікті ауыл мектептерінде сабақ беруге дайын білікті сертификатталған мұғалімдерді даярлауға кең жол ашады деген сенімді оптимизм бар. Ауыл мектептерінің директорлары мен жергілікті қоғамдастықтар өздерінің мектептері мен қоғамдастығын қолдауға деген ұмтылысын дәлелдеген адамдарды сертификатталған мұғалім болуға қадам жасауға шақырады деп үміттенеді. Осы мақаланы жазу кезінде осы қоғамдық білім бакалаврының бірінші бітіруші сыныбы мұғалім мамандығына көшеді және олардың көпшілігі осы ауылдық жерлерде сабақ беру үшін келісімшарттар алды. Бұл мұғалімдер қоғамда тұрақты білім саласының маманы бола ма, жоқ па белгісіз. Бағдарлама кадрлардың тұрақты ауысуына және ауылдық жерлердегі мұғалімдердің жетіспеушілігіне айтарлықтай өзгерістер енгізе ме, жоқ па, уақыт көрсетеді. Алайда, біз бұл мәселені шешуде бетбұрыс болуы мүмкін деген болжаммен сақтықпен қараймыз.

Шағын және ауылдық елді мекендерде көлік мүмкіндіктерін жақсарту

Инфрақұрылымға біртұтас, стратегиялық көзқарас ұстаныңыз. Шағын қауымдастық шешім қабылдауға түрткі болатын және басшылыққа алатын кешенді стратегиялық жоспарға ие бола алады. Мұндай жоспардың болуы пайдалы болғанымен, даму процесінің өзі көбінесе маңызды. Қоғамдастық мүшелерін біріктіру және олардың ұжымдық мақсаттарын, ресурстарын, қиындықтары мен мүмкіндіктерін анықтау жұмысы - бұл қалаған болашақ туралы және оған қалай жетуге болатындығы туралы шығармашылық ойлау мүмкіндігі. Мұндай жоспар болмаған жағдайда, туристік мүдделі тараптар саяхаттардың қажеттіліктерін және олардың қоғамдастықтағы мүмкін шешімдерін тексеру үшін ұқсас процесті орындай алады. Бұл тәсіл муниципалдық үкімет ішіндегі саяхатты ұйымдастырудағы жауапкершіліктің бөлінуін кесіп өтеді және ұйымның мемлекеттік, үкіметтік емес және жеке секторларын бөлетін бөлімдерден шығады. Бұл қазіргі ресурстар мен қызметтерді саяхатшылар үшін де, салық төлеушілер үшін де қалай оңтайландыруға болатындығын анықтайтын ең жақсы әдіс. Бұл сондай-ақ қолдауды құруға, жаңа серіктестіктер құруға және еріктілерді жауапсыз қалуы мүмкін міндеттемелерге тартуға мүмкіндік береді.

Әдеттегі «таза пайда» экономикалық мәселе болып табылады, бірақ муниципалитеттер үшін ең жақсы тәжірибе - экономикалық, әлеуметтік және экологиялық нәтижелерге бірдей салмақ беретін «үш есе таза пайданы» қарастыру. Көлік муниципалдық жауапкершілік ретінде экономикалық әсерден басқа әлеуметтік-экологиялық жүйелерге үлкен әсер етеді, бұл үш есе пайданы талдаудың ерекше маңызды бағыты. Көліктік жобалар тек бюджеттік баптар ретінде қарастырылмауы керек - олар муниципалдық жинақ пен шығындарды жеке адамдар, отбасылар, қауымдастықтар, кәсіпорындар мен экожүйелер үшін пайда мен шығындармен теңестіруі керек. Осылайша, олар шешім қабылдаушыларға кәсіпқойлар туралы және бастаманы мақұлдау немесе

қабылдамаудың минуттары туралы көбірек ақпарат бере алады. Ал шешім қабылдаушылар өз кезегінде қоғам алдындағы есеп беруді күшейтті.

Туристік тәжірибені жақсартудың дәстүрлі тәсілдеріне көлік ұсыныстарын қосатын немесе өзгертетін шаралар жатады - жолдарды кеңейту, жол салу, автобус маршруттарын немесе велосипедтер қосу. Бұл маңызды және жиі қажет шаралар, бірақ олар құралдардың арсеналында жалғыз емес. Жақында көптеген қауымдастықтар ұсынысқа емес, көліктік сұранысты басқаратын шаралармен тәжірибе жинақтауда. Көлікке деген сұранысты басқару адамдардың неге, қашан, қайда және қалай баратындарына әсер етеді. Ол саяхаттау туралы жеке шешімдердің артында экономикалық және әлеуметтік факторларды қалыптастырады және адамдарды тұрақты таңдау жасауға итермелейді [116]. МТС-тің муниципалдық бастамалары білім беру және жарнамалық құралдарды, ынталандыру мен кедергілерді қамтуы мүмкін. Бұған үгіт-насихат, арнайы іс-шаралар, қоғамдық көліктердегі жеңілдіктер, балаларға арналған мектеп бағдарламаларына белсенді және қауіпсіз маршруттар, жұмыс орнына жұмыс сапарына бару бағдарламалары және жеке маркетинг сияқты шаралар кіреді. МТС шаралары көбіне муниципалитеттер мен жұмыс берушілердің, мектептер мен қоғамдық ұйымдардың серіктестігін қамтиды. Әдетте олар инфрақұрылымдық шешімдерге қарағанда арзанға түседі, бірақ олардың қолданылуын көбейту арқылы экономикалық тиімділікті арттырады.

Кез-келген қоғамдастықта әр түрлі адамдар тобы үшін саяхат тәжірибесін жақсартуға мүмкіндік беретін әр түрлі іс-шаралар сөзсіз бар. Алайда олардың барлығын орындауға тырысудың артықшылығы аз. Шын мәнінде, алғашқы күш-жігеріңізді аз ғана басымдықтарға шоғырландырған және олардың сәтті екендігіне көз жеткізу, осылайша қарқын алып, бірін-бірі толықтыратын іс-әрекеттерге қолдауды арттыру пайдалы болар еді. Мысалы, жақсы әзірленген пилоттық жобалар пайдалы болуы мүмкін: бұқаралық ақпарат құралдарында жариялау, жаңа жақтастар тарту және қоғамның күмәндануын жою.

Соңғы жылдары Канаданың көптеген ірі қалалық орталықтары жердің тапшылығы, инфрақұрылым шығындарының өсуі, көлік кептелісі сияқты мәселелерді шешуге арналған ақылды өсу жоспарын қабылдады (жерді пайдалану, көлік және басқа салаларға қатысты ұзақ мерзімді көзқарасты біріктіреді). тұрақтылыққа, экономикаға және қоршаған ортаға басқа қауіптер. Кішігірім қауымдастықтар (олардың көпшілігінде қысым күшейеді) қоғамдастықтың дамуына кешенді көзқарас ұзақ мерзімді өркендеу мен өмір сапасының кепілі екенін барған сайын түсінеді. Кешенді жоспарлардан пайда көруі мүмкін қауымдастықтарға мыналар жатады:

- жұмысқа қол жетімділікті жақсартуды көздейтін мегаполистердің жанындағы қала маңындағы қауымдастықтар

- туристер мен жаңа тұрғындарды тартқысы келетін мақсатты қоғамдастықтар

- өндірістік құлдырауға тап болған және нарыққа қол жетімділікті жақсартқысы келетін, қызмет көрсететін және экономикасын әртараптандырғысы келетін өндірістік қауымдастықтар

Жақсы байланысқан көлік жүйелерімен байланысты ықшам жоспарлауды ынталандыру арқылы тіпті шағын және ауылдық елді мекендер басқа көлік түрлеріне төзімділікті арттыра отырып, автомобильдерге деген қажеттіліктерін азайта алады.

Жоспар - стратегияны сәтті іске асырудың алғашқы қадамы. Көлік жоспарларын құру инфрақұрылым тапшылығы, әлеуметтік әділеттілік, экономикалық даму және экологиялық проблемалар сияқты көптеген мәселелерді шешудің тиімді әдісі болып табылады. Сондай-ақ, бұл баламалы жобаларды бағалауға және мемлекеттік, провинциялық және аумақтық атқарушы органдардан қаражат тарта алатын басымдықтарды анықтауға мүмкіндік береді. Шағын және ауылдық қоғамдастықтар біріккен көлік жоспарын салыстырмалы түрде сирек қабылдайды, бірақ олар әртүрлі режимдерге байланысты бастамаларды белсенді түрде біріктіре алады (автомобильдерді пайдалану, жаяу жүру, велосипедпен жүру, транзит), сондай-

ақ жерді пайдалану және экономикалық даму мақсаттарын қолдау жоспарларын күшейту. Тасымалдау жоспарлары мүдделер мен іс-әрекеттерді басқа атқарушы органдармен (іргелес муниципалитеттермен немесе провинциялық / аумақтық юрисдикциялармен) келісу үшін форум ұсынады.

Автокөлік жүргізушілері, транзиттік жолаушылар, жаяу жүргіншілер немесе велосипедшілер болсын, жолдар кішігірім ауылдық елді мекендердегі саяхатшылар үшін маңызды. Соңғы он шақты жыл ішінде жолдарды жобалаудың озық тәжірибелері айтарлықтай өзгеріске ұшырады. «Бір масштаб бәріне сәйкес келеді» қағидасы «сезімтал тәсілмен» ауыстырылды. Жолдар, әсіресе дамыған аудандарда, қазіргі кезде дамудың қажетті формаларын ынталандыратын және өмір сүру сапасын сақтайтын қоғамдық кеңістік ретінде қарастырылуда. Жаяу жүргіншілер мен велосипедшілер қайда барғысы келсе, жолдар оларға қауіпсіздіктің және жайлылықтың қарапайым деңгейін қамтамасыз етуі керек. Тәжірибе көрсеткендей, артықшылықты дизайн ерекшеліктері көбінесе екінші дәрежелі артықшылықтарға ие, мысалы, ауылдық жолдарда төселген иықтар. Олардың жол өмірін ұзартатыны және жүргізушілердің қауіпсіздігін жақсартатыны анықталды.

Белсенді көлік - бұл адамдардың өздерінің саяхаты. Бұл термин бірінші кезекте серуендеу мен велосипедпен жүруді, сондай-ақ мүгедектер арбасында қозғалуды, роликпен сырғанауды, скейтбордінгі, шаңғымен шаңғымен сырғанауды, қарда жүруді, тіпті байдарка мен каноэде есуді білдіреді. Белсенді көліктің шағын және ауылдық қоғамдастықтардың өмір сүру сапасына бірнеше артықшылықтары бар:

- Бұл жүрек ауруы және 2 типті қант диабеті сияқты созылмалы аурулармен күресу арқылы халықтың денсаулығын жақсартады.

«Бұл балаларға, жастарға, қарттарға, аз қамтылған отбасыларға және мүгедектерге арналған ұтқырлықты ұсынады - осының бәрін автомобильдер айналып өту үшін қалдыруға болады.

«Бұл әлеуметтік көлік шығындарын азайту, жергілікті дүкендер мен қызметтерге қолдау көрсету және көліксіз жүргісі келетін туристерді тарту арқылы экономикалық пайда әкеледі.

«Бұл азаматтармен өзара іс-қимылды күшейту және жеке қауіпсіздікті арттыру арқылы әлеуметтік өмірді жақсартады.

- Онда зиянды шығарындылар жоқ, бұл оны климаттың өзгеруіне және ауаның ластануына қарсы күшті қару етеді.

Көптеген шағын қауымдастықтар тап болатын демографиялық үрдістерге байланысты,

Егде жастағы адамдар мен жастар үшін «белсенді көліктің» артықшылықтары ерекше назар аударады. Жаяу серуендеуді қолдайтын қауымдастықтар егде жастағы адамдар мен кішкентай балалары бар отбасылар үшін және тәуелсіз, бірақ көлікке қолы жетпейтін жастар үшін тартымды орындар болуы ықтимал. Бұл популяциялары қартайып, тоқырап немесе азайып бара жатқан қауымдастықтар үшін маңызды мәселелер.

Белсенді көліктің пайдасы нақты болғанымен, түрлі қиындықтар бар. Жаяу жүргіншілер үшін салыстырмалы түрде қысқа сапарлар ғана практикалық болып табылады, тіпті көптеген велосипедшілер бірнеше шақырымнан асып кетуі екіталай.

Кейбір велосипедшілер үшін барар жерінде кездесетін кедергілер жолда кездесетін қиындықтар сияқты үлкен болып көрінеді. Ұзақ қашықтыққа сапар шегетін саяхатшыларға жуынатын және жұмыс орнында ауыстыратын орын қажет, ал кейбір велосипедшілерді тұрақсыз немесе қауіпті тұрақ тоқтатады, бұл олардың (көбінесе өте қымбат) велосипедтерін ұрлап кетуіне алып келеді. Бұл мәселелерді шешуге меншік иелері ғана жауапты болса, муниципалдық заң актілері жаңа бастамалардың бөлігі болу үшін шешімдер талап етуі мүмкін. Қауымдастықтар қала орталығында сапалы қоғамдық велотұрақ ұсына отырып, тіпті жұмыс орындарында велосипед сөрелерін орнатуға субсидия бере отырып, одан әрі қарай жүре алады.

Сонымен, қоғамдық көліктің қандай да бір түрі бар шағын немесе ауылдық қоғамдастықтар мультимодальдық көлік мүмкіндіктерін мейлінше тиімді пайдалануы керек. Транзиттік және белсенді тасымалдау тәуелсіз нұсқаларға қарағанда тиімді; сонымен қатар, қоғамдық көліктің пайдаланушылары әрдайым жаяу жүргіншілер болып табылады, және олар көбінесе велосипедшілер болып табылады. Жолаушылар тасымалын жақсарту үшін қауымдастықтар автобустарға велосипед тіреуіштерін қосып, ірі транзиттік хабтарда велосипед тіреуіштерін орнатуға, қоғамдық көлік аялдамаларының айналасында жаяу және велосипед маршруттарын жаңартуға болады.

Жергілікті билік көптеген әлеуетті серіктестер жұмыс, білім және дағды ұсына алатын кезде бәрін өз бетімен жасаудың қажеті жоқ. Коммерциялық емес ұйымдар білім беру бағдарламаларын ұсына алады, жұмыс берушілер белсенді жолаушыларға жеңілдіктер ұсына алады, көрші қоғамдастықтар арнайы іс-шараларға еріктілерді ұсына алады, қоғамдық газеттер мақалалар шығара алады, қайырымдылық ұйымдары серуендеуге немесе қаражат жинауға сапарлар ұйымдастыра алады. Соңында, бизнес көшбасшылары таптырмас серіктестер бола алады, әсіресе экономикалық тиімділікке қауіп төнген кезде (мысалы, белсенді туристерді тарта алатын бастамаларды алға тарту).

Канададағы қауымдастықтар балаларды мектепке тартудың тәсілі ретінде белсенді көлік құралдарын алға тартады. Бұл тенденция денсаулыққа, қауіпсіздікке және автомобильмен және мектеп автобусымен саяхаттаудың қоршаған ортаға әсері туралы алаңдаушылықтан туындайды, оны ауыстырудың орынды ұзындықтағы серуендеу немесе велосипедпен жүруі мүмкін. Бұл күш-жігерді көбінесе «мектепке апаратын белсенді және қауіпсіз маршруттар» бағдарламалары деп атайды және олар әдетте физикалық ортадағы өзгерістерді мінез-құлыққа әсер ететін сұранысты бастамалармен біріктіреді. Олар көбінесе ата-аналар, мектеп ұжымы және муниципалдық шенеуніктер арасындағы белсенді серіктестік қатынастарды қамтиды.

Мектептердегі белсенді көлік бастамалары бірнеше элементтерді қамтуы мүмкін:

- балаларға ата-аналарының басшылығымен топтарда қауіпсіз жүруге көмектесетін жаяу жүргіншілер мектебінің топтары немесе «велосипед пойыздары».

- Жеке отбасыларға арналған ең жақсы маршрутты жоспарлау және кеңестер, қауіпсіз жүру дағдыларын үйрету және балаларды қажетті жабдықтармен қамтамасыз ету үшін велосипед курстары

- жаяу және велосипедпен жүрудің артықшылықтарын нығайтатын оқу бағдарламалары немесе дене шынықтыру элементтері

- тротуарларды, соқпақтарды, көше қиылыстарын, жарықтандыруды немесе велотұрақты жаңарту

Қоғамдық көлік ұғымы үлкен қалалық орталықтарға қарағанда шағын және ауылдық қоғамдастықтарда әртүрлі. Адамдардың саяхатқа қажеттілігі әртүрлі, ал шоғырланған халықтың көп болмауы транзиттік көлік жұмыс істейтін негізгі экономикалық жағдайларды өзгертеді. Шын мәнінде, кішігірім қауымдастықтардағы қоғамдық көліктер әр түрлі қаржыландырумен және әртүрлі басқару құрылымдарымен мүмкін қызметтердің жиынтығы ретінде дұрыс қарастырылады.

Көптеген шағын қауымдастықтарда тұрақты қоғамдық көлік қызметтері жоқ, бірақ қарттар, мүгедектер немесе мектеп оқушылары сияқты нақты топтарға арналған «әлеуметтік көлік» қызметтері бар. Бұл қызметтерде тек бір немесе екі автокөлік немесе фургон болуы мүмкін және оларды коммерциялық емес ұйымдар немесе қайырымдылық ұйымдары қаржыландырып, басқара алады. Олар бірлесе отырып, ресми қоғамдық көлік қызметінің көптеген міндеттерін орындайды. Алайда, үлкен үйлестіру қайталануды жою арқылы тиімділікті жоғарылатып, әр түрлі аудиторияға қызмет көрсетудегі олқылықтарды жою арқылы тиімділікті арттыра алады. Бұл әртүрлі қызметтер муниципалдық ықпалдан тыс қаржылық күйзеліске ұшырайды. Бұл қоғамдық

көліктерді өз мәселелерінің шешімі деп санайтын шағын және ауылдық қоғамдастықтар үшін маңызды мәселелер.

Әрине, тіпті үйлестірілген әлеуметтік көлік қызметтері бар қауымдастықтарға да келе жатқан демографиялық үрдістер, атап айтқанда тәуелсіз қозғалғыштығы төмен қариялар үлесінің артуы қауіп төндіруі мүмкін.

Артықшылықтары

Шағын қауымдастықтар үшін қоғамдық көліктің (қоғамдық көліктен гөрі) басты артықшылығы - бұл балалар мен жастардан бастап жұмыс істейтін ересектер мен зейнеткерлерге дейін бәріне ашық. Мұның бірнеше жағымды жақтары бар:

«Бұл кішігірім қауымдастықтардағы көптеген жас және табысы төмен адамдар үшін негізгі проблеманы, атап айтқанда білімге, жұмысқа орналасуға, демалуға және әлеуметтік мүмкіндіктерге қол жетімділіктің шектеулі тәуелсіз қозғалғыштығын шешеді.

«Бұл медициналық көмекке қайырымдылық тасымалдауға құқығы бар немесе аптаның қай күндері дүкенде немесе достарына баруға шектеулер қойылған қарт адамдарға көмектеседі.

«Бұл отбасыларға жас балалармен саяхаттау тәсілі ретінде автомобильдерге балама ұсынады және қоғамдастыққа балаларды қалалық ортадан тыс жерде тәрбиелеуге ұмтылатын жас отбасыларды тартуға көмектеседі.

«Бұл жұмыс берушілерге әлеуетті қызметкерлердің ұтқырлығын арттыру арқылы еңбек нарығына шығуға көмектеседі, мысалы, табысы төмен тұрғындар, жастар, жұмыс жасындағы қарттар және көрші қоғамдастықтардың тұрғындары. Бұл әсіресе тау шаңғысы курорттары, агробизнес сияқты оқшауланған жұмыс берушілер үшін пайдалы болуы мүмкін.

«Бұл жергілікті дүкендер мен қызметтердің тұтынушылар базасын көбейтуі мүмкін, өйткені транзитке сенетіндер транзиттік маршруттар бар

жерлерде - әдетте қоғамдастықтың жеке іскери ауданында және басқа сауда аудандарында сауда жасайды.

«Бұл, әйтпесе, осы қоғамдастыққа бара алмайтын туристерді тартуы мүмкін.

Белгілі бір мөлшердегі қауымдастықтарда (мысалы, шамамен 25000 адам) бұл жеңілдіктер ұжымдық ыдырауға әсер етуі мүмкін, өйткені қоғамдық көлікті пайдаланушылар саны қолдау шегіне жетеді. Мысалы, жердің көбірек болуы және ірі транзиттік хабтардың айналасында жаяу жүргіншілердің көбірек жүруі жердің құндылығын арттыра алады, дүкендер мен қызметтердің көп шоғырлануын қолдайды және жергілікті салық базасын арттыратын жаңартуды ынталандырады.

Әрине, кішігірім қауымдастықтар қоғамдық көліктің жетістігі жолында жұмыс істеген кезде нақты қиындықтарға тап болуы мүмкін:

- Халықтың тығыздығы төмен жерлердің дисперсті пайдаланылуын күтіп ұстау қиын - олар тұрақты маршруттарды аз тиімді және икемді етеді немесе сұранысқа негізделген бағыттарды қымбаттатады.

- Жергілікті тұрғындарды қызықтыратын ірі қалалық орталықтардың айналасында негізгі жұмыс орындарына дейінгі қашықтық жұмыс бағдарын маршруттарды қымбат және автомобильдермен бәсекеге қабілетті етуі мүмкін.

- Қатал климат жағдайында жолаушылардың сыртта күтуге шыдамы шектеулі болуы мүмкін.

- Тұрғындар транзит идеясын қолдайтындардың арасында да толық көлемді автобустар тым «қалалық» деп ойлауы мүмкін.

«Федералдық үкіметтің, провинциялық немесе аумақтық үкіметтердің капиталды қаржыландыруы көлік құралдарын сатып алуды қол жетімді етсе де, операцияларды қаржылық қолдау әрдайым қиынға соғады. Бұл транзиттік қызметтердің алғашқы бірнеше жылын, әдетте, операциялық субсидиялардың жоғары деңгейлерін талап етеді, әсіресе қиынға соғады.

- Транзиттік аудиторияның қажеттіліктері әртүрлі, сондықтан жинақ табу қиынға соғады. Мысалы, қарт адамдар теміржол көлігімен жұмыс уақытынан

тыс уақытта жүруге бейім, ал жастар кешкі және демалыс күндері көбірек қызметтерге мұқтаж болуы мүмкін.

- Қоғамдық көліктер мен тұрғын аудандар, қарттар үйлері, дүкендер мен қызметтер арасындағы жүру маршруттарының сапасы нашар болуы мүмкін. Қысқы жағдайлар жағдайды тек ушықтыра түседі.

Жаңа қоғамдық көлік қызметін дамытудағы маңызды алғашқы қадам - бұл негізгі мүдделі тараптардың қажеттілігін көрсететін және қызығушылығын қамтамасыз ете алатын техникалық-экономикалық негіздеме немесе транзиттік жоспар. Бұл әрекеттерді муниципалитет, коммерциялық емес ұйым немесе мемлекеттік-жекеменшік серіктестік құруға үміттенген кәсіпкер басқаруы мүмкін. Алайда, қауымдастықтың мықты міндеттемесі өмірлік маңызды нәтиже болып табылады, өйткені клиенттердің, қоғамдастық топтарының және мемлекеттік органдардың қолдауы транзиттік жұмыс үшін өте маңызды.

Шағын және ауылдық қоғамдастықтарда экономикалық өміршеңдік кез-келген қоғамдық көлік қызметі үшін сынақ болып табылады. Транзит экономикалық жағынан тиімді болу үшін сұраныстың минималды тығыздығы қажет (бір автобуска сағатына жолаушылар), бірақ бұған түпнұсқалары мен бағыттары кең таралған, мақсатсыз жер пайдалану кедергі келтіреді. Туристік топтардың жалпы басталу немесе аяқталу нүктесі болған кезде ғана (және жақсырақ екеуі де) транзит тиімді болуы мүмкін. Жерді пайдалану тұрғысынан транзит тұрғын үй, жұмыс орындары, мектептер, медициналық және сауда орталықтарының шоғырлануын талап етеді. Транзиттік тасымалдау

Мысалдар

Саллабери-де-Веллифилд, Квебек аймағын қоса алғанда, бірнеше шағын қауымдастықтар ТахіBus моделін транзиттің практикалық және экономикалық түрі ретінде қабылдады. Жолаушылар рейсті телефон арқылы жасайды және оларды такси арқылы осы аймақтағы көптеген аялдамалар арасында тасымалдайды. Такси жолда басқа жолаушыларды ала алады [118].

Терраса, соқпақ және Форт ст. Джон мектеп автобус операторларымен жұмыс істейді. Шығыс Кутенай аймақтық округінде Элк алқабы транзиттік жолдары екі апта сайын жақын елді мекендерден Крэнбрук ауруханасына дейін; медициналық пациенттерге басымдық беріледі, бірақ орындықтар бос болса, барлық тұрғындар автобуста жүре алады. Кимберли, Голден, Ферни және Қызыл таудағы шаңғы курорттары тұрақты және маусымдық транзиттік қызметтерді біріктіру бойынша келісімшарттық серіктестер болып табылады. [119]

Британдық Колумбия Рокис колледжі U-Pass Крэнбрук транзиттік жүйесін шектеусіз пайдалануға мүмкіндік береді. Британдық Колумбиядағы Салмон Армда Shuswap Valley аймақтық транзиттік жүйесі жастардың жазғы жұмыс орны мен демалуға орын табуына көмектесетін 18 жасқа дейінгі балаларға ақысыз билеттер ұсынатын жолаушылардың жазғы төмендеуінен пайда көрді.

Кингс Каунти (Патшалар), Жаңа Шотландия. Кингс транзиттік басқармасы Канаданың ең тиімді шағын көлік жүйелерінің бірі болып табылады және экономикалық тиімді транзиттік қызмет көрсетуге ұмтылған ауылдық қоғамдастықтар үшін модель ұсынады. Жүйені Кингс муниципалитеті Кентвилл, Вулфвилл және Бервик қалаларымен серіктестікте басқарады. 1 магистраль бойымен 200 шақырымға жуық бес маршрутпен, ол Жаңа Шотландияның солтүстік жағалауындағы Аннаполис алқабындағы бірнеше ауылдық елді мекендерді біріктіреді. Kings Transit аптасына алты күн төменгі қабатты автобустарда, мүгедектер арбасына қол жетімді және велосипед сөрелерімен жабдықталған қызмет көрсетеді. Клиенттердің едәуір бөлігі - бұл егде жастағы адамдар, бұл жүйені ақпараттық түсіндіру және хабардар ету арқылы құрған нарық [120].

Хинтон, Альберта. Хинтондағы қалалық кеңес (10000 тұрғын) 2009 жылдан бастап қымбат автобустар емес, фургондар арқылы жаңа көлік қызметін енгізу туралы шешім қабылдады. 2008 жылдың аяғында аяқталған 18 айлық пилоттық жобаға 2006 ж. Жұмыс тобы жауап берді, ол аз қамтылған

адамдар мен отбасыларға қызмет критерийлеріне сәйкес келмейтін, бірақ табысы төмен қауымдастықтарды айналып өту кезінде кедергілерге тап болған «қозғалмалы алшақтықты» анықтады. Халық тығыздығы. Пилоттық қызмет аз қамтылған, жастар мен қарт адамдарға жұмыс, сауда, білім алу және демалу мүмкіндіктерін табуға көмектесу үшін жасалған [121].

Кассельман ауылы, Онтарио. Жақында іске қосылған Транзиттік Шығыс Онтарио қызметі ауыл тұрғындары үшін Оттаваға күнделікті қатынайтын қызмет ұсынады. Ұйымдастырушылар облыстың қалалары арасындағы байланысты кеңейтіп, Via Rail пойыздарының жүру кестесімен біріктіруді жоспарлап отыр. Ай сайынғы жол жүру құны 210 доллардан 320 долларға дейін, ал қосымша 8 долларға жолаушылар билет сатып ала алады, сонымен қатар Оттавадағы тұрақты транзиттік маршруттарға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Транзиттік Шығыс Онтариодағы екі муниципалдық серіктестер (ұлттық муниципалитет және Кассельман ауылы) өз тұрғындарына ай сайын 20 АҚШ доллары көлемінде жол жүруге субсидия ұсынады. [122]

Мотоциклмен бөлісу (көлікті бөлу немесе жүруді бөлісу деп те аталады) адамдар жеке көлікте бірге жүрген кезде пайда болады - көбінесе жүргізуші өз машинасын бір немесе бірнеше жолаушымен бөліскенде. Бірге саяхаттау адамдардан бір кесте бойынша жүруді талап ететіндіктен, саяхатшылардың жалпы басталу нүктесі, немесе баратын жері немесе екеуі де болған кезде жақсы жұмыс істеуге ұмтылады. Ridesharing сізге көліктегі бос орынды және жол жүру шығындарын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді, бұл барлық саяхатшылар арасында тең бөлінеді. Екінші жағынан, адамдар бірге саяхаттап, сөйлеседі; көлік те байланыс құралына айналуға. Бір жағынан сапардағы уақытты үнемдеу және жаңа таныстар мен жолдағы байланыс, шын мәнінде, бұл сапарларды танымал етеді.

Саяхаттармен бөлісу жеке адамдар үшін олардың қажеттіліктеріне байланысты ыңғайлы болуы мүмкін. Бұл көлік жүргізу құнын екі немесе одан да көп адамға бөлуге мүмкіндік беру арқылы сатып алу құнын айтарлықтай үнемдеуге әкелуі мүмкін. Бұл екі немесе одан да көп жүргізушілер өз

көліктерінің бірін үйде қалдыруға келіскен кезде, автомобильдердің шығарындыларын азайтады. Бұл, әсіресе жұмысқа ұзақ жүретін және ауа-райының қолайсыздығы бар адамдарға жұмысқа келу стрессін азайтады және көлік жүргізушілері жалпы кестені ұстануы керек болғандықтан, қызметкерлердің кешігуін төмендетуі мүмкін.

Саяхаттармен бейресми бөлісу кішігірім қауымдастықта жиі кездеседі, ал адамдар үнемі жұмысқа, мектепке және қоғамдық шараларға барады. Бұл аралар

Аустралия тәжірибесі

2017 жылы Аустралияда аймақтық, ауылдық және қашықтықтан білім беру бойынша сауалнама жүргізілді. Бұл шолу бағдарламалық құжаттың жарық көруіне, әдебиеттерге шолу жасауға және білім беру органдарымен, ауыл мектептері мен қоғамдастықтарымен ауылдық және шалғай аудандардағы оқушылар кездесетін қиындықтарды зерттеу үшін кеңес берді. Бұл кейінірек оларға мектепте және одан тыс жерлерде жетістікке жетуге көмектесетін инновациялық шешімдерді іздеуге әкелді. Бұл сонымен қатар жоғары оқу орындарына қоныс аударатын аймақтық, ауылдық және шалғайдағы оқушылар үшін қол жетімді тұрғын үйге қол жетімділікті бағалауды талап етті. Зерттеу тақырыбы сонымен қатар университеттердегі перспектива, қайырымдылық, кәсіпкерлік мәселелерін қамтыды.

Ауылдық білім беру саласындағы зерттеулер штат үкіметтерімен серіктестікте аймақтық, ауылдық және шалғайдағы қауымдастықтардағы, Аустралия үкіметтік департаменттеріндегі саясат пен бағдарламаларды жетілдіру туралы бастама көтерді.

Мысалы, Аустралиядағы оқыту және мектеп көшбасшылығы институты мұғалімдер мен мектеп көшбасшыларын даярлау және кәсіптік оқыту және аймақтық, ауылдық және шалғай аудандардағы қолдауға арналған озық тәжірибелер туралы қолда бар зерттеулерді қарастырады.

Сонымен қатар, оқуды бітіргеннен кейінгі мансаптық келешегі туралы ақпаратты жақсарту бойынша жұмыс жүргізілуде. Бұл ғылым, технология, математика және инженерия (STEM) бойынша шалғайдағы ауыл оқушылары үшін виртуалды жұмыс тәжірибесі мүмкіндіктерін ұсынатын инновациялық бағдарлама арқылы жүзеге асырылады.

Аустралияның штаттары мен аумақтары ауылдық жерлерде білім сапасын жақсарту үшін өздерінің саясаты мен стратегияларын жасады. Мысалы, NSW білім департаментінде ауылдық және шалғайдағы мектептер мен қашықтықтан білім беру мектептеріне қолдау көрсететін арнайы ауылдық және қашықтықтан білім беру бөлімі бар. Кафедра сонымен бірге оқушылар мен мұғалімдердің, көшбасшылардың және ата-аналардың қажеттіліктерін ауылдық және шалғай аудандарда кең кеңес беру процедурасы арқылы қанағаттандыру үшін стратегия мен іс-әрекет жасады. Ауылдық және шалғай аудандардағы бұл іс-шаралар жоспары: ауыл мектептеріндегі ерте балалық шақтағы білім беруді жетілдіру, сауатты мұғалімдер мен ауылдық және шалғайдағы мектептердегі көшбасшыларды тарту және ұстап тұру үшін ынталандыру, ауылдық және шалғайдағы ведомствоаралық денсаулық пен әл-ауқатты қамтамасыз етуге бағытталған. аудандар. Сонымен қатар, виртуалды таңдаулы орта мектеп құру арқылы ауылдық және шалғайдағы оқушылар үшін оқу бағдарламаларын кеңейту. Стратегия білім беру статистикасы және бағалау орталығы жүргізген зерттеулер мен бағалауға негізделген.

Сол сияқты, Квинсленд ауылдық және қашықтықтан білім беруді қолдау бойынша іс-шаралар жоспарын жасады. Бұл іс-қимыл жоспары қоғамдастықтың кеңестеріне, мүдделі тараптардың кездесулеріне және онлайн-сауалнамаға негізделген. Жоба үш негізгі бағыт пен мақсатқа бағытталған: әр ауыл оқушысының жетістігі, адами капиталды бағалау және жағымды серіктестік қатынастар. Мемлекет сондай-ақ мұғалімдер мен мектеп басшыларына кәсіптің барлық кезеңдерінде кәсіптік білім беру және олардың әлеуетін дамыту үшін қашықтағы төрт ауылдық оқу орталығын құру үстінде.

Бағдарламаның мақсаты - мектеп қызметкерлерінің әл-ауқатын қолдау және оқушылар мен олардың отбасыларын қолдау. [123]

Аймақтық және ауылдық білім беруде бағалау критерийлері көп болғанымен, Аустралиядағы зерттеулер қосымша білім беру қажеттіліктерінің негізгі аспектілері ретінде орналасу мен оқшаулануды анықтады. Осыдан 40 жыл бұрын Аустралия мектептеріне арналған есеп беруде ауылдық жерлердегі мектептер тап болатын білім берудегі кемшіліктердің бірнеше өлшемдері көрсетілген. Бұған мұғалімдердің көп ауысуы, төмен жұмыс күшінің сақталмауы, білімнің артықшылығына деген аз сенім, қоғамдағы мәдени мүмкіндіктердің шектеулілігі және мектеп бітірушілерінің жұмысқа орналасу мүмкіндіктерінің жетіспеуі төмен нәтижелер кірді. [124] Бұл сұрақтар бүгінгі күнге дейін өзекті болып табылады. Зерттеу барысында бірқатар индикаторлар қолданылады, оның ішінде Сауаттылық пен сандық көрсеткіштерді бағалаудың ұлттық бағдарламасы (NAPLAN), оқу жетістіктері, оқу бітіргеннен кейінгі ауысу, оқушылардың белсенділігі және әл-ауқаты туралы мәліметтер, ауыл мен қаладағы диспропорциялардың кейбір аспектілерін анықтау үшін қолданылады. мектепте оқыту. Нәтижелер көрсеткендей, аймақтық және ауылдық мектептердің алдында тұрған проблемалардың барлығында емес, барлығында емес, қала мен ауыл ортасы арасындағы әлеуметтік, экономикалық және қауымдастық айырмашылықтарына байланысты. 2013 жылы Экономикалық Ұнтымақтастық және Даму Ұйымы (ЭЫДҰ) қаланың артықшылығы туралы «жетістіктер туралы хабарлады:

1. ірі қала (Мельбурн и Джилонг)
2. Провинциялық қалалар (мысалы, Балларат и Бендиго)
3. Провинциялық орталықтар (мысалы, Милдура, Лебединый холм)
4. Үлкен қала (мысалы, Леонгата, Лорн)
5. Шағын қала (мысалы, Теранг, Скиптон)
6. Ауылдық (мысалы, Брайт, Дональд)
7. Қашықтықтан басқару (мысалы, Orbost)

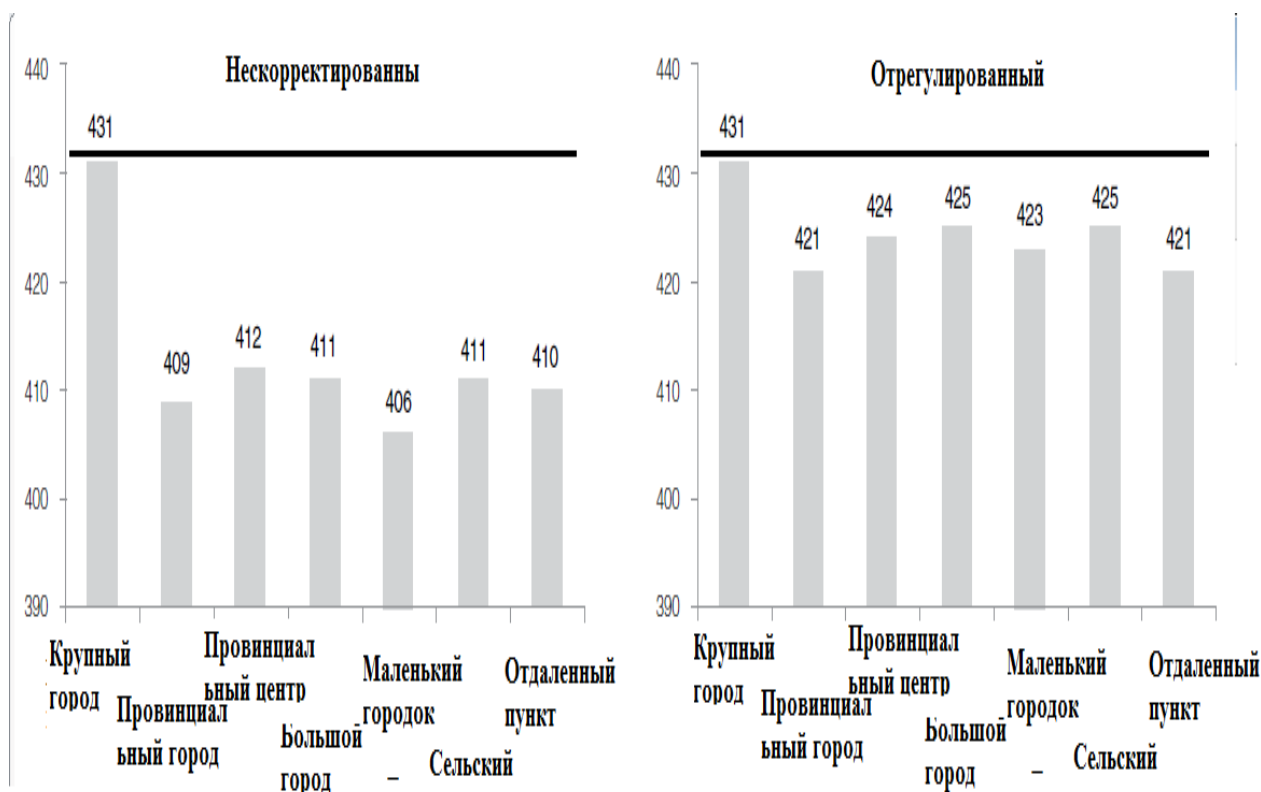

Қалалық және ауылдық / аймақтық білім арасындағы алшақтық

Викторияда қала мектептерінде, 3-сыныпта-ақ, оқушылар ауылдық және облыстық мектептердегі оқудан озып шығады. 2-кестеде мемлекеттік мектеп оқушылары үшін орналасу бойынша орташа оқу баллдары көрсетілген. Үлкен қалалық аудандардағы оқушылар үшін орташа балл басқа оқушыларға қарағанда шамамен 20 балға жоғары, ал барлық ауылдық және аймақтық аудандардағы ұпайлар үнемі төмен. 22 баллдық алшақтық NAPLAN ұпайларын оқу апталарына айналдырғанда шамамен 7 айлық оқуды құрайды. Ауылдық және аймақтық жетістіктер арасындағы алшақтықтың факторларының бірі - ата-аналар мен қоғамдастықтар арасындағы білім деңгейінің айырмашылығы. Ауылдық және аймақтық оқушылар қалалықтардан гөрі әлеуметтік-экономикалық жағдайы төмен отбасылардан шығады. Ауыл оқушыларының ата-аналары білімі төмен және дәрігерлер, заңгерлер, банкирлер сияқты кәсіби мамандықтарда жұмыс істеуге бейім. Мысалы, Мельбурнде тұратын он ересек адамның алтауы 12 жылдық мектепті аяқтағанымен, бұл көрсеткіш провинция орталықтарында оннан төртеуіне, ал ауылдық және шалғай аудандардағы ересек ерлердің үштен біріне дейін төмендейді. Алайда бұл айырмашылықтар қала оқушылары мен ауыл және аймақ оқушылары арасындағы жетіспеушіліктің барлығын түсіндіре алмайды. Баллдарды әлеуметтік-экономикалық жағдайдағы айырмашылықтарға және басқа айырмашылықтарға түзеткен кезде, қала мен ауыл арасындағы сауаттылықтың айырмашылығы азаяды, бірақ жойылмайды, демек, халықтың айырмашылықтары ғана сауаттылықтың айырмашылығының көлемін ескермейді. Мұнда «ауылдық» және «аймақтық» факторлар немесе өлшемдер рөл атқаратын сияқты (2 кесте).

2-кесте. NAPLAN-дің 3 жылдық оқу орташа көрсеткіштері бойынша: мемлекеттік мектеп оқушылары үшін түзетілмеген және түзетілген орташа балл, 2012 ж.

Дереккөз : Lamb, S., Glover, S., & Walstab, A. (2014, August 04). *Session K - Educational Disadvantage in Regional and Rural Schools* [Paper presentation].

3-кестеде сауаттылықтың 3-5 жылдардағы салыстырмалы жетістіктері көрсетілген. Нәтижелер көрсеткендей, NAPLAN-дың оқу көрсеткіштері ірі қалалық аудандардан тыс, сонымен қатар барлық аймақтарда төмен. Шамамен 8 ұпайдың айырмашылығы 3 пен 5 жас аралығындағы сауаттылықты 3 айға азайтуға тең. Бұл үлкен қалалардағы оқушылармен салыстырғанда провинциялық орталықтардағы, ірі қалалардағы және шалғайдағы балаларға қатысты. Бұл өмірдің 3-ші жылында артта қалып отырған ауылдық және аймақтық балалар орташа есеппен NAPLAN-ға сәйкес төмен табыс алатындығын көрсетеді. 5-ші және 5-ші жылдар, демек, одан да артта қалады.

3-кесте. NAPLANда оқудан орта балл: 3 пен 5 жас аралығында, мемлекеттік мектептер

Дереккөз: Lamb, S., Glover, S., & Walstab, A. (2014, August 04). *Session K - Educational Disadvantage in Regional and Rural Schools* [Paper presentation]. 2014 - Quality and Equity: What does research tell us?. https://research.acer.edu.au/research_conference/RC2014/4august/14

Сабаққа келмеу және мектепке бару - оқушылардың белсенділігі. Сабаққа келмеу коэффициенттері, бір оқушыға шаққандағы мектептегі орташа күндер санымен өлшенеді, ауылдық және аймақтық жерлерде жоғары. Ірі қалалардағы оқушылар орта есеппен 16 күнде немесе жылына үш аптада болмайды. Провинциялық қалалардағы оқушылар шамамен 23 күн немесе жылына төрт жарым апта бойы болмайды, ал провинция орталықтарындағы оқушылар үшін көрсеткіш 18,8 күнді құрайды, ірі қалаларда - 20,3 күн, шағын қалаларда - 22,4 күн. Ауылдық жерлерде - 19,4 күн және шалғай аудандарда - 17,1 күн. Осылайша, орта есеппен ауылдық және аймақтық аудандардағы оқушылар

мектептегі болмауына байланысты қалалық оқушыларға қарағанда сыныптағы сабақ уақытын аз алады.

12-сыныпты аяқтау деңгейі ауылдық және аудандық жерлерде төмен. Мемлекеттік және жеке мектеп оқушыларының 2007 ж. Жалпы ұлттық когортында 2012 жылға дейін 9 бақыланған, ставкалар 4-кестеде көрсетілгендей, әр түрлі болды. Ірі қалалық аудандардағы оқушылардың шамамен төрттен үш бөлігі Викторианның (VCE) немесе Викторианның Сертификатын аяқтады. Қолданбалы оқыту (VCAL), 12-сыныпқа барлық ауылдық және аймақтық оқушыларға қарағанда жоғары жылдамдықпен жетеді. Жалпы, үлкен қалаларда аяқталу деңгейі ең төмен болды, содан кейін шағын қалалар мен ауылдық жерлерде.

4-кесте. VCE және VCAL жетістіктері бойынша орналасқан жері бойынша (2007 жылғы 9, барлық оқушылар

Дереккөз: Lamb, S., Glover, S., & Walstab, A. (2014, August 04). *Session K - Educational Disadvantage in Regional and Rural Schools* [Paper presentation]. 2014 Quality and Equity: What does research tell us?. https://research.acer.edu.au/research_conference/RC2014/4august/14

	VCE аяқтау (%)	VCAL аяқтау (%)	Барлық аяқтау (%)
Ірі қала	68	6	74
Провинциялық қала	58	7	65
Провинциялық орталық	56	8	64
Үлкен қала	53	6	59
Шағын қалашық	55	6	61
Ауылды мекен	54	8	62
Шалғайдағы мекендер	60	6	66

VCE (білімі туралы Викториялық сертификат) бітірушілердің көп мөлшерде оқитындығын білдіретін оқушылардың саны аз болғандықтан, ауылдық және аймақтық оқушылардан үлкен қалалардағы оқушылармен тең дәрежеде оқу нәтижелеріне қол жеткізуге болады деп күтуге болады. Алайда мұнда да айырмашылықтар бар. Мысалы, VCE ағылшын тілінің орташа

баллдары, өйткені ағылшын тілі оқушылардың көпшілігі оқиды, төменде көрсетілгендей аймақтарға қарай әр түрлі болады. Аймақтар арасындағы оқушылар арасындағы айырмашылық міндетті түрде үлкен емес, бірақ ауылдық және аймақтық оқушылар үшін ұпай үнемі төмен болады. Шалғай аудандардағы оқушылар үшін кейбір жақсартулар бар, бірақ қалалардағы, елді мекендердегі және шалғайдағы оқушылардан орташа балл ең төмен.

Ауылдық және аймақтық жерлерде тұратын оқушылар мектептен қосымша білім мен жұмысқа ауысқанда үлкен осалдыққа тап болады. On Track сұрауының нәтижелерін пайдалана отырып, [125] 2011 жылы зерттелген түлектер арасында, мектепті бітіргеннен кейін шамамен алты ай өткен соң, ірі қалалардағы оқушылардың 13,4% -ы жұмыс іздеді немесе тек толық емес жұмыс уақытында жұмыс істеді. Провинциялық қалаларда 21,7%, губерниялық орталықтарда 19,8%, ірі қалаларда 23,0%, шағын қалаларда және ауылдық жерлерде 18,4%, ал шалғай аудандарда 19,3% -бен салыстырғанда. Ауылдық және аймақтық жастар мектепті бітіргеннен кейін өздерін қауіпсіздігі төмен және маргиналды жағдайға тап болады. Сондай-ақ олардың университеттік білім алу мүмкіндігі аз. Университетке қабылданған 12-сынып түлектерінің үлесі орналасқан жері бойынша айтарлықтай өзгереді. Үлкен қалалық аудандардан -54,2%, 2011 жылы университетте провинциялық қалалардың түлектерінің 36,1% -ы, губерниялық орталықтардың 37,6% -ы, 32,3% -ы ірі қалалардан, 33,9% -ы шағын қалалардан, 36,5% -ы - ауылдық жерлерден және басқа қалалардан оқыды. , 42,4% шалғай аудандардан.

Бұл нәтижелер басқа зерттеулермен дәлелденді, олар білім беру қызметіне қашықтық пен жақындық мектептен шыққаннан кейін бүкіл Аустралиядағы жастардың білімі мен жұмысына әсер ететіндігін көрсетті. Күндізгі білім берудегі 19 жастағы жастардың үлесі қашықтық деңгейіне байланысты айтарлықтай төмендейді. Барлық қалалықтардың жартысына жуығы толық білімді, ал Аустралияның ең шалғай аудандарындағы 5,8%. Керісінше, неғұрлым қауіпті жағдайда тұрған, толық жұмыссыз және күндізгі білімсіз жас Аустралиялықтардың үлесі қашықтыққа байланысты артады. Қала

тұрғындары үшін білім саласына көбірек қайтарымды қамтамасыз ететін өндірістік құрылыммен және кәсіптік және жұмыспен қамту мүмкіндіктерімен байланысты экономикалық жағдайлар қала мен ауыл арасындағы білімнің бөлінуінде маңызды рөл атқаруы мүмкін, ал мектеппен қамтамасыз ету факторлары да маңызды.

Ауылдық және аймақтық мектептер қалалық мектептерден кіші болады. Мұның бірқатар кемшіліктері болуы мүмкін, сонымен қатар ауыл және аймақ оқушылары үшін артықшылықтары болуы мүмкін. Бір жағынан, сыныптардың саны кішірейеді, оқушылар мұғалімдердің жеке назарын көбірек алады, ал мұғалімдер көбіне оқушылардың барлығын, тіпті бәрін біледі. Екінші жағынан, кішігірім мектептер ресурстардың аздығына ие, көбінесе мамандарды жалдай алмайды немесе арнайы пәндер мен бағдарламалар ұсына алмайды, бірнеше сыныптары бар күрделі сыныптарды қолдануға мәжбүр болады, біліктілікті арттыру үшін мүмкіндіктер аз, және қызметкерлерді жинау қиынға соғады мұғалімдерді ұстау.қажеттілігі бар оқушыларға азырақ қолдау көрсетіп, курстың азырақ нұсқаларын ұсынады.

4-кестеде мектеп мөлшері мен орналасқан жері арасындағы байланыс көрсетілген. Бастауыш мектептер үшін қашықтыққа байланысты мектеп мөлшері азаятыны анық. Қалаларда шағын жинақты мектептер аз (100 оқушыдан аз), бірақ елден тысқары көшіп жатқан ірі қалалардан бастауыш мектептердің жартысынан көбі 100-ден аспайды, ал ауылдық және шалғайдағы мектептер үшін бұл көрсеткіш 80 пайызға жетеді. Шағын мектептер көбінесе 25-тен аз оқушысы бар ауылдық және шалғай аудандарда басым. Ірі қалалар мен шалғай аудандардағы орта мектептердің барлығында дерлік 500-ден аз оқушы оқиды, ал урбандалған жерлерде 500-ден төмен оқушылары бар мектептер өте аз.Шағын жинақты мектептер ауылдық орта білім берудің құрылымдық ерекшелігі болып табылады.

Шағын мектептерде мұғалімдер аз және олардың қаржыландыруы мен ресурстарының арқасында икемділігі аз болады. Зерттеулерге сәйкес, ауылдық және аймақтық мектептер мұғалімдердің профилі қымбатқа түседі, өйткені

олардың негізгі және жоғары деңгейлі мұғалімдердің үлесі барлық мұғалімдермен салыстырғанда жоғары. Мысалы, «тәжірибелі» және «сертификатталған» мұғалімдердің үлесі қашықтыққа байланысты азаяды, бұл қаладағы мектептердегі 50% -мен салыстырғанда қашықтағы бастауыш мектептердегі барлық мұғалімдердің 31% құрайды, ал кішігірім мектептер сыныпта сабақ береді, бұл да артады қалалар мен елді мекендердегі, сондай-ақ шағын жинақты мектептер шоғырланған ауылдық және шалғайдағы кадрлар профилі бойынша шығындар.

Мектептің мөлшері мен орналасуына байланысты классификация мен қызметкерлердің шығындар профилінен басқа, мектептер музыка және дене шынықтыру кадрлары сияқты арнайы мұғалімдерді жалдауы мүмкін. Бюджеттердің көлеміне байланысты әлдеқайда аз болса, бастауыш мектептер, әсіресе ауылдық және шалғайдағы аудандарда мамандарды жалдау мүмкіндігі әлдеқайда шектеулі.

Ауылдық және шалғайдағы кіші мектептерге деген тенденция қалалық мектептермен бірдей білім беру мақсаттарына жету үшін осы мектептердің ресурстарына қысым күшейтеді. Қарапайым көзқарас бойынша шағын мектептер тиімділігі төмен, өйткені олардың жан басына шаққанда қаржыландыру талаптары үлкен мектептерде көрсетілетін қызметтердің бірдей деңгейімен қамтамасыз етіледі [126]. Ірі орта мектептер дәстүрлі түрде шағын мектептерден гөрі үнемді және кең оқу бағдарламаларын қолдай алатын болып саналды. Мектептердің тарылуымен олар ресурстардың икемділігін жоғалтады және олардың білім беру мүмкіндіктері шектеулі болады. Бұл орта мектеп деңгейіндегі бағдарламалардың ауқымына елеулі әсер ететін Виктория елінің мектептері үшін жағдай, мектептерде VCE үшін нұсқалары азырақ. Виктория туралы білім туралы сертификат (VCE) - Аустралияның Виктория штатында 11 және 12-сыныптарды сәтті аяқтаған орта мектеп оқушылары үшін қол жетімді ресми құжаттардың бірі. VCE - жоғары білім алуға ұмтылатын оқушылар үшін басымдық. VCE үшін жаттығулар әдеттегідей.

Мектеп саны бойынша қол жетімді орташа санды (VCE) талдау да анықтайды. 500-ден аз оқушысы бар шағын жинақты мектептер орта мектеп оқушыларына орта есеппен 16 пән ұсынады. Бұл 1500-ден астам орта буыны бар мектептер (30 пән) жалпы санының жартысынан сәл астамын құрайды. Шағын мектептер, көбінесе ауылдық жерлерде және шалғай аудандарда орналасады, олардың көлеміне байланысты пәндердің бірдей нұсқаларын ұсына алмайды, бірақ оқушыларды мектепте ұстап, оқушылардың әр түрлі қызығушылықтары мен қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін кең ауқымды оқу жоспарлары қажет.

Мектептер оқшауланған сайын, олардың мемлекеттік кірістерді жергілікті қорлармен толықтыру мүмкіндігі де, негізінен олардың көлеміне байланысты, барған сайын шектеле бастайды. Ауылдық және аймақтық мектептердің мектеп қауымдастықтарынан қаражат тарту мүмкіндігі аз. 2012 жылы Мельбурндегі бастауыш мектептер LRF-тен орташа есеппен 262000 доллар жинай алды (жан басына шаққанда 728 доллар). Алайда, шалғай аудандардағы бастауыш мектептер орта есеппен 30 000 доллар жинай алды (жан басына шаққанда 642 доллар). Ауылдық жерлердегі бұл көрсеткіш аптасына екі күн қосымша мұғалім жалдай алатындығымен пара-пар, ал ірі қалаларда бұл қосымша штаттық үш мұғалім.

Қорытынды

Ауылдық және қалалық мектептердегі оқушылардың білім беру нәтижелерін талдау көрсеткендей, ауыл оқушылары қаладағы әріптестерімен бірдей бола алмайды. Бұл олқылықтар ең алдымен ауылдық және қалалық қауымдастықтардың арасындағы айырмашылықтармен, атап айтқанда қоғамдағы ересектердің орта білімімен, қоғамдық өндіріс пен еңбек жағдайымен, сондай-ақ білім беру қажеттіліктерімен және қоғамдағы жұмыс орындарының табыстылығымен байланысты. Басқа елдердегі зерттеулер қауымдастық факторларының маңыздылығын және қоғамдастықтың рөлін мойындайтын жауаптың қажеттілігін көрсетеді. Ауылдағы және қаладағы білім

саласындағы үлкен олқылықтар туралы зерттеу көрсеткендей, бұл айырмашылықтар әлеуметтік факторлармен едәуір күшті байланысты. Бұл факторлар ауылдық жерлерде ересек тұрғындардың білім деңгейінің төмендігімен, жоғары білім алуды қажет етпейтін төмен ақылы жұмыс орындарымен және мамандықтарымен сипатталды. Мүмкін қоғамдағы жұмыс орындарының білім деңгейіне қатысты бұл айнымалылар білім алушылардың білімге деген ұмтылыстарын шектеуі мүмкін, өйткені жастар өздерінің біліктіліктерін талап ететін өз қауымдастығында жұмыс мүмкіндігінің жоқтығын мойындайды. Қоғамдастық шеңберінде білім алушылар жақсы дағдылардың құндылығын көрсете алатын ересектермен байланысқа түсе алмайды. Қауымдастық ішіндегі кішігірім ұмтылыстар білім алушылардың болашағына ұмтылуы үшін маңызды кедергі болып табылады.

Қоғамдық факторлардың әсерін қарастырғаннан кейін де мектептің оқушылардың жетістіктеріне әсер ететін көптеген белгілері бар. Ауыл мектептері кішірек және жұмыс жасауы қымбат, мұғалімдер жетіспейтін және ресурстар аз. Ауылдық мектептерде оқитын оқушылар үшін орналасу әсері мәдени іс-шараларға қатысу, сахналық және бейнелеу өнерімен танысу мүмкіндіктерінің аздығын білдіруі мүмкін; құрдастарымен әлеуметтік өзара әрекеттесу мүмкіндігі аз; модельдің жұмыс / мансаптық рөлдер ауқымына және мансап туралы ақпаратқа және ересектердің өмірлік мүмкіндіктері шектеулі. Мектептер мен мұғалімдер үшін орналасу салдары кең саяси пікірсайысқа қатысудың шектеулі мүмкіндіктерін, кәсіби алмасу мен дамудың шектеулі мүмкіндіктерін, мамандандырылған ресурстар сияқты қолдау жүйелеріне шектеулі қол жетімділікті және ресурстармен қамтамасыз етуді шектеуді қамтиды.

Аустралия, Канада және Жаңа Зеландиядағы ауылдық білім беруді салыстыру

Халықаралық ауқымды бағалау және салыстырмалы зерттеулер білім беру нәтижелері мен тәжірибелеріндегі ұлтаралық айырмашылықтарды зерттеу

үшін пайдалы. Көбінесе, олар перспективаларды кеңейтуге және білім беру құбылыстарына делдал болатын жағдайлар мен жағдайлар туралы теория құру үшін пайдалы. Осылайша, олар саясат үшін де, практика үшін де негіз бола алатын ойлардың жаңа жолдарын жарықтандыру үшін пайдалы. Зерттеуге тест нәтижелері мен орта мектепті бітіру деңгейлері сияқты білім беру нәтижелеріндегі теңсіздіктер, сондай-ақ білім беру мүмкіндіктері мен мектеп тәжірибесіндегі теңсіздіктер кіреді. Халықаралық оқушыларді бағалау бағдарламасының (PISA) статистикасы көрсеткендей, экономикалық дамыған елдер арасында 15 жасар оқушылардің оқу үлгерімі 100000 және одан да көп тұрғындары бар қалаларда орта есеппен өздерінің шағын қалалардағы құрдастарымен салыстырғанда шамамен алты айға жоғары. және қауымдастықтар [127]. Алайда, елдер бойынша жүргізілген талдаулар көрсеткендей, PISA-ға қатысқан дамыған елдердің жартысында дерлік қала мен ауыл арасындағы жетістіктерде айырмашылық жоқ. Бұл ұлттық білім беру саясаты мен мектептегі тәжірибе ауылдағы кемшіліктерді жақсартуда немесе күшейтуде рөл ойнауы мүмкін екендігін көрсетеді. Шамамен жиырма жыл бұрын Аустралияда Адам құқығы және тең мүмкіндіктер жөніндегі комиссия ауылдағы мектептер оқудың барлық көрсеткіштері бойынша төмен екенін анықтады. Шынында да, дамыған елдер арасында Аустралия PISA-дағы қалалық және ауылдық жетістіктер арасындағы ең үлкен алшақтықтардың біріне ие, ал Аустралияның ауылдық жерлеріндегі оқушылар ұзақ уақыт бойы білімі нашар деп танылған. Аустралиядағы ауыл оқушылары қаладағы құрдастарына қарағанда орта білім алу немесе университетке бару ықтималдығы төмен.

АҚШ-тан [128] және Аустралиядан [129] жүргізілген кейбір зерттеулер ауылдың білім жетістігі жағынан кемшілігі оқушылардың элеуметтік-экономикалық жағдайымен (МЖМС) тығыз байланысты деп болжайды. ЭЫДҰ халықаралық зерттеулері ауыл және қала оқушылары арасындағы оқу үлгеріміндегі айырмашылықтар оқушылардың МЖБС-мен толық түсіндірілмегендігін және мектептің сипаттамалары ауыл мен қала оқушылары

арасындағы кейбір айырмашылықтарды түсіндіре алатындығын анықтады. Ауыл мен қаладағы мектептер арасындағы айырмашылықтарды картаға түсіру, осылайша, ауылдағы кемшіліктерді жақсарту және білім беру мүмкіндіктері, тәжірибелер мен нәтижелердегі теңсіздікті азайту жолдары туралы түсінік бере алады. Оқу жетістігі маңызды, бірақ мектептегі тәжірибе де маңызды. Мектептегі және сыныптағы тәжірибенің оқумен қаншалықты байланысты екендігіне қарамастан, барлық оқушылар қауіпсіз сынып ортасында және мұғалімдерімен жағымды қарым-қатынаста болуға тиіс. Бұл зерттеулер қалалық аустралиялық қауымдастықтардың оқушылары PISA-да өздерінің ауылдағы құрдастарына қарағанда айтарлықтай жақсы нәтиже көрсететіндігін көрсетті, ал нәтижелік артықшылық мектеп ресурстарының және мұғалімдердің тең емес бөлінуімен және аз дәрежеде біркелкі еместігімен байланысты.

Зерттеу үш елдегі, атап айтқанда Аустралия, Канада және Жаңа Зеландиядағы білім беру нәтижелері мен ресурстардағы ауылдық кемшіліктерді салыстырады. Осы үш елдің таңдалуы олардың жалпы орта білім беру жүйелерінің және әлеуметтік-мәдени тарихының ұқсас болуымен байланысты. Оның үстіне, бұл үш мемлекет жоғары дамыған болып саналады. Сонымен қатар, олар Біріккен Ұлттар Ұйымының адамзат дамуы саласындағы алғашқы 15 елдің қатарына кіреді. [130]

Ауылдық білім беру мәселелерін халықаралық салыстыру сирек кездесетініне қарамастан, олар негізгі факторлар туралы түсінігімізді тереңдетуге мүмкіндік береді.

Ауылдық жерлерде білім жетіспеушілігі көптеген экономикалық дамыған елдерде, соның ішінде Аустралияда, Канадада және Жаңа Зеландияда бар. Зеландия. Мысалы, орта мектепті аяқтау деңгейі Аустралия мен Канададағы қалаларға қарағанда ауылдық жерлерде төмен. [131] Оқу үлгерімі PISA-мен өлшенгендей, барлық үш елдің ірі қалаларына қарағанда ауылдық және аймақтық жерлерде төмен. Нәтижелердің бұл теңсіздігінің себептері әртүрлі болуы мүмкін және әр түрлі болуы мүмкін.

Бұрын айтылғандай, МЖМБС - оқу жетістіктерінің ең мықты және тұрақты көрсеткіштерінің бірі, оқушылардың МЖМБС білім беру ресурстарымен, тәжірибе мен үйдегі және мектептегі мүмкіндіктермен оң байланысты, ал бұл өз кезегінде оқу жетістіктерімен байланысты. Мысалы, МЖМБС деңгейі жоғары оқушылар өз үйлерінде SES деңгейі төмен құрдастарына қарағанда көп кітаптар, компьютерлер және басқа оқу материалдары бар). Сондай-ақ оларда ата-аналары бірге оқитын болады.

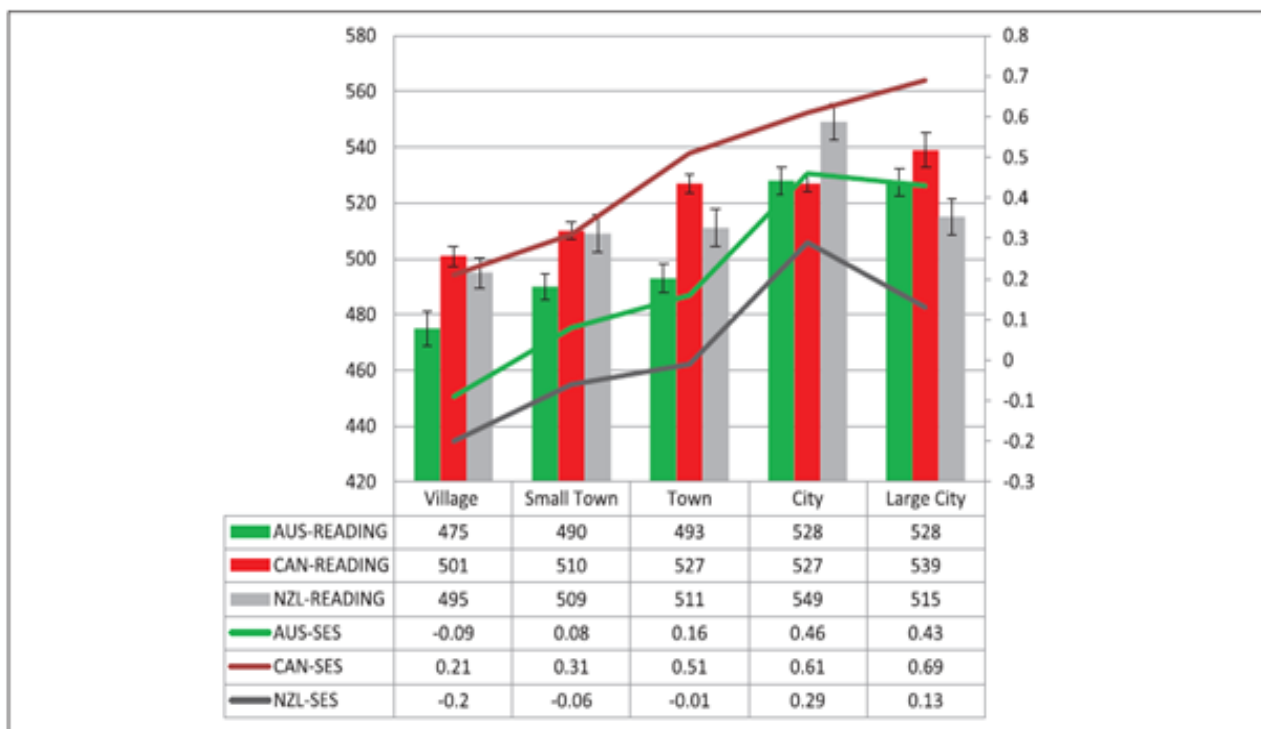
7-кесте. Мектеп қауымдастығының түрлері бойынша оқушының орташа оқу үлгерімі, әлеуметтік-экономикалық жағдайы және ата-анасының білімі.

Дереккөз: Sullivan, K., McConney, A., & Perry, L. B. (2018). *A Comparison of Rural Educational Disadvantage in Australia, Canada, and New Zealand Using OECD's PISA*. SAGE Open, 8(4), 215824401880579. doi:10.1177/2158244018805791

School Community	социально-экономический статус			% студентов, у которых есть родитель со степенью бакалавра или выше			Показатели грамотности чтения			Significance of mean difference
	Australia SD = .76	Canada SD = .82	New Zealand SD = .78	Australia	Canada	New Zealand	Australia	Canada	New Zealand	
	M (SE)	M (SE)	M (SE)				M (SE)	M (SE)	M (SE)	
Village	-.09 (0.028)	.21 (0.013)	-.20 (0.054)	4%	16%	4%	475 (6.2)	501 (3.6)	495 (5.3)	Can > Aus (p = .000) NZ > Aus (p = .015)
Small Town	.08 (0.017)	.31 (0.011)	-.05 (0.028)	13%	23%	16%	490 (4.7)	510 (3.0)	509 (6.9)	Can > Aus (p = .000) NZ > Aus (p = .021)
Town	.16 (0.014)	.51 (0.011)	-.01 (0.023)	19%	22%	22%	493 (5.0)	527 (3.2)	511 (6.8)	Can > Aus (p = .000) Can > NZ (p = .035) NZ > Aus (p = .042)
City	.46 (0.011)	.61 (0.011)	.29 (0.022)	32%	27%	27%	528 (4.9)	527 (3.1)	549 (6.4)	NZ > Aus (p = .008) NZ > Can (p = .002)
Large City	.43 (0.012)	.69 (0.017)	.13 (0.022)	31%	12%	30%	528 (5.0)	539 (6.1)	515 (6.7)	Can > NZ (p = .009)
Country Mean	.32 (0.006)	.46 (0.005)	.10 (0.012)				514 (2.5)	527 (1.6)	519 (2.3)	
Gap	.55 (.72 SD)	.48 (.59 SD)	.49 (.63 SD)				53 points	38 points	54 points	

8-кесте. Аустралия, Канада және Жаңа Зеландия мектептері қауымдастығының көрсеткіштері мен оқудың орташа балдары.

Дереккөз: Sullivan, K., McConney, A., & Perry, L. B. (2018). *A Comparison of Rural Educational Disadvantage in Australia, Canada, and New Zealand Using OECD's PISA*. SAGE Open, 8(4), 215824401880579. doi:10.1177/2158244018805791

7-кестеден және 8-кестеден көріп отырғанымыздай, мұндай ауыспалылар МЖМБС оқушылары және олардың ата-аналары арасындағы жоғары білімді оқушылар үлесі болып табылады. Бұл айнымалылар қалалық жерлерде жоғары, ал ауылдық жерлерде төмен болады, ал елдердегі айырмашылықтар, әсіресе Аустралия мен Жаңа Зеландияда маңызды. Мысалы, Аустралия мен Жаңа Зеландия ауыл оқушыларының тек 4% -ында колледждерде білім алған ата-аналар бар, ал екі елдің үлкен қалаларында 30-31%. Үш елдегі екі контекстік айнымалыларды салыстыру көрсеткендей, ел деңгейіндегі SES орташа оқушысы Жаңа Зеландияда ең төмен және Канадада жоғары; бұл модель үш елдің мектеп қауымдастығының барлық бес түріне сәйкес келеді.

7-кестеде сонымен қатар әр мектеп қауымдастығы үшін оқу сауаттылығының орташа баллдары көрсетілген. Үш елдің әрқайсысында кітап оқудың көрсеткіштері қоғамдастықтың көлемімен / түрімен оң байланысты, ауылдарда оқудың орташа көрсеткіштері ең төмен, ал қалаларда (Жаңа Зеландия) және ірі қалаларда (Аустралия мен Канада) оқудың ең жоғары баллдары бар. Жаңа Зеландияда ірі қалалардағы орташа оқу сауаттылығы 3000-100000 халқы бар шағын қалалық қауымдастықтармен бірдей. Аустралия мен

Жаңа Зеландияда мектептер қауымдастығының ең жоғары және ең төменгі ұпайларының арасындағы айырмашылық Канадаға қарағанда айтарлықтай жоғары (сәйкесінше 53 және 54) (38). 50 балл жинағы шамамен 1 жылдық оқуға тең. Аустралиядағы ең кіші (ауылдық) екі қоғамдастықтағы (ауылдар мен шағын қалалардағы) оқушылардың үлгерімі Канадаға немесе Жаңа Зеландияға қарағанда айтарлықтай төмен. Басқаша айтқанда, Аустралияның ауылдағы жетіспеушілігі Канадаға немесе Жаңа Зеландияға қарағанда анағұрлым өткір. Бұл 9-кестеде айқын көрінеді, онда әр ел үшін орта деңгей мен мектеп қауымдастығының бес түрінің әрқайсысы үшін орташа деңгей арасындағы айырмашылық көрсетілген.

9-кесте. PISA көмегімен сауаттылықты оқу бойынша елдің орташа көрсеткіші мен мектеп қауымдастығының арасындағы айырмашылық (2009).

Дереккөз: Sullivan, K., McConney, A., & Perry, L. B. (2018). *A Comparison of Rural Educational Disadvantage in Australia, Canada, and New Zealand Using OECD's PISA*. SAGE Open, 8(4), 215824401880579. doi:10.1177/2158244018805791

ШКОЛА	Australia	Canada	New Zealand
деревня	-39	-26	-24
маленький город	-24	-17	-10
средний город	-21	0	-8
город	+14	0	+30
мегаполис	+14	+12	-4

Халықаралық деңгейде көптеген ауылдық мектеп қауымдастықтарының оқушылары Аустралияда басқа елдермен салыстырғанда айтарлықтай нашар оқиды. Оқу сауаттылығының деңгейі Жаңа Зеландияда Аустралиядан гөрі барлық мектеп қауымдастықтарында үлкен қалаларды қоспағанда жоғары. 8-кестеде әр елдің мектеп қоғамдастығындағы SES орташа деңгейі мен оқу баллдары арасындағы берік оң байланыс айқын көрсетілген. Сонымен қатар, бұл Жаңа Зеландиядағы ауылдық оқудың Аустралиямен салыстырғанда орташа оқу көрсеткіші, SES пен ата-аналардың орташа білім деңгейі ұқсас болғанына

қарамастан (іс жүзінде, Жаңа Зеландия үшін төмен) 20 баллға жоғары екенін білдіреді. 20 балдың айырмашылығы айтарлықтай, бұл оқу жылының жартысына жуық. 8-кестеде көрсетілгендей, Жаңа Зеландия мектеп қоғамдастығының оқушының орташа үлгерімі болжағаннан едәуір жоғары оқу көрсеткіштері бар. Алайда, контекстік айнымалылар Аустралияда Жаңа Зеландия мен Канадаға қарағанда ауылдық (және аймақтық) қолайсыз жағдайлардың неге жоғары екенін түсіндірмейді. Ауылдық жерлерде Жаңа Зеландия мен Аустралияның байқалған айырмашылықтары таңқаларлық нәтиже ретінде қарастырылуы мүмкін, сонымен бірге білім беру нәтижелері мен негізгі мүмкіндіктер білім беру саясаты мен практикасы арқылы жүзеге асырылуы мүмкін деп болжауға болады. Оқу деңгейлеріндегі (қалалықтар мен ауылдар арасындағы) бөлінген осы ұлтаралық айырмашылықтарды одан әрі жарыққа шығару үшін мектеп оқушылары мен директорлар қабылдаған мектеп қауымдастық типтері арасындағы мектептің оқу ресурстарындағы және оқу ортасындағы айырмашылықтар салыстырылды.

10-кестеде мектеп директорларының педагогикалық кадрлар мен білім беру ресурстарының жетіспеушілігі олардың мектебінде оқуға қаншалықты кедергі болатындығы туралы көзқарасы келтірілген. Осы екі индекстің орташа мәні әр елдегі мектеп қауымдастығының әр түрі үшін есептеледі. Сонымен қатар, айырмашылықтың шамасын (эффект мөлшері) көрсету үшін стандартты ауытқу бірліктерінде көрсетілген әр ел үшін мектеп қауымдастығының ең жоғары және ең төменгі баллдарының арасындағы айырмашылық есептелді. 10-кестеде көрсетілгендей, мектеп қауымдастығының мөлшері үш елде де мұғалімдердің жетіспеушілігімен байланысты. Шағын (ауылдық) қоғамдастықтардың мектеп директорлары үлкен қауымдастық директорларына қарағанда үлкен тапшылықтар туралы есеп беруге бейім.

10*-кесте. Мектеп басшылары мен мұғалімдердің жетіспеушілігі туралы көзқарастар.

Дереккөз: Sullivan, K., McConney, A., & Perry, L. B. (2018). *A Comparison of Rural Educational Disadvantage in Australia, Canada, and New Zealand Using*

ШКОЛА	Нехватка учителей			Качество школьных образовательных ресурсов		
	Australia SD = .97	Canada SD = .84	New Zealand SD = .85	Australia SD = 1.05	Canada SD = .95	New Zealand SD = .95
	M (SE)	M (SE)	M (SE)	M (SE)	M (SE)	M (SE)
деревня	.67 (0.05)	-.04 (0.02)	.32 (0.08)	-.05 (0.06)	.11 (0.03)	-.08 (0.10)
маленький город	.27 (0.06)	-.26 (0.03)	.14 (0.10)	.16 (0.05)	.50 (0.03)	.15 (0.10)
средний город	.50 (0.05)	.17 (0.03)	-.04 (0.09)	.27 (0.06)	.29 (0.03)	.24 (0.10)
город	.05 (0.05)	-.43 (0.03)	-.21 (0.08)	.49 (0.05)	.52 (0.04)	.51 (0.10)
мегаполис	-.01 (0.03)	-.37 (0.04)	.27 (0.11)	.43 (0.04)	.43 (0.04)	.15 (0.11)
	.20 (0.02)	-.23 (0.01)	.08 (0.04)	.32 (0.02)	.35 (0.02)	.20 (0.05)
	.70 SD	.71 SD	.62 SD	.51 SD	.43 SD	.62 SD

Осы үш елде педагогикалық кадрлардың жетіспеушілігі өте әртүрлі. Аустралия мектеп директорлары, ең алдымен, мұғалімдер құрамының тапшылығы олардың мектебінде оқуға кедергі келтіреді деп хабарлауы мүмкін, ал Канададағы директорлар ең аз мүмкін. Канададағы ауылдар мен шағын қалалардың көшбасшылары тапшылықтар туралы ЭЫДҰ-ның орташа деңгейінен аз, ал тапшылықтар ЭЫДҰ-ның Аустралия мен Жаңа Зеландия бойынша орташа көрсеткіштерінен едәуір жоғары деп хабарлайды. Ірі қалаларды қоспағанда, барлық мектеп қауымдастықтарында директорлар мұғалімдердің жетіспейтіндігі туралы айтады; Аустралияда қызметкерлер Жаңа Зеландияға қарағанда көбірек, бұл оқудың неге соңғы деңгейге көтерілгенін түсіндіруге көмектеседі. Осы тұжырымнан мұғалімдердің жетіспеушілігі тек ауыл мектептері үшін ғана проблема емес екендігі шығады. Жаңа Зеландияда ірі қалалық қауымдастықтардың көшбасшылары бұл көрсеткіш бойынша орташа көрсеткіштен екінші орынды (ауылдардан кейін) хабарлады. Білім беру ресурстарының сапасы үш елдің де қоғамдастық санымен жағымды байланысты, әдетте ауылдар мен шағын қалалардағы мектеп директорлары білім ресурстарының жетіспеушілігі үлкен (қалалық) қауымдастық директорларынан гөрі көбірек білім алуға кедергі келтіреді деп есептейді.

Қалалық мектеп директорлары барлық үш елде өздерінің білім беру ресурстарының сапасына қатысты ең жақсы пікірлерге ие.

Бұл көрсеткіш бойынша қауымдастықтар арасындағы теңсіздік айтарлықтай және байқалған айырмашылықтардың мөлшері үш мемлекет үшін де білімдік тұрғыдан маңызды. Үш елде де Жаңа Зеландия мектеп директорлары оқу материалдарының жетіспеушілігі туралы айтады, ал Канада мен Аустралияның орташа көрсеткіштері ұқсас. 4-кестеде көрсетілгендей, Аустралия мен Жаңа Зеландияда 100000-нан аспайтын тұрғындары бар қауымдастықтар арасындағы мектептің білім беру ресурстарының сапасындағы айырмашылықтар өте аз. Сондықтан, бұл шара Жаңа Зеландия оқушыларының 100000-нан аз тұрғындары бар қауымдастықтардың Аустралияда оқитын құрбыларына қарағанда оқудағы жетістіктерінің неғұрлым жоғары екендігін түсіндіре қоюы екіталай.

Керісінше, 11-кестеде мектеп қауымдастығы факультет пен сыныптағы тәртіптік климат туралы оқушылар шығаратын төрт индекс үшін салыстырады. Сыныптағы тәртіптік климат үш елде де ЭЫДҰ-ның орташа деңгейінен орта есеппен сәл төмен. Бұл ел Канада мен Аустралияның Жаңа Зеландияға қарағанда өте ұқсас және сәл оң екенін білдіреді. Үш елде де ең төменгі мәндер ауылдарда емес (3000-нан аз) шағын қалаларда (3-15,000 тұрғын) және қалаларда (15-100,000) кездеседі. Аустралияда аймақтық қауымдастықтар (ауыл, шағын қала және қала) мен қалалық қауымдастықтар (қала және үлкен қала) арасындағы тәртіптік климаттың айырмашылығы үлкен, үлкен (қалалық) қауымдастықтарды қалайды. Канадада және аз мөлшерде Жаңа Зеландияда қауымдастықтар арасындағы айырмашылық біркелкі бөлінген. Бес мектеп қауымдастығының арасындағы тәртіптік климаттың айырмашылығы жаңа мектептерде білім беру тұрғысынан маңызды емес.

11 кесте. Оқушылардың сыныптағы тәртіптік климатты қабылдауы, мұғалімдер мен оқушылар арасындағы қарым-қатынас және мұғалімдердің оқыту стратегиясы.

Дереккөз: Sullivan, K., McConney, A., & Perry, L. B. (2018). *A Comparison of Rural Educational Disadvantage in Australia, Canada, and New Zealand Using OECD's PISA*. SAGE Open, 8(4), 215824401880579. doi:10.1177/2158244018805791

School Community	Дисциплинарный климат в классе			Отношения между учениками и учителями			Использование учителем стратегий структурирования и построения			Стимулирование вовлеченности учителей в чтение		
	Australia	Canada	New Zealand	Australia	Canada	New Zealand	Australia	Canada	New Zealand	Australia	Canada	New Zealand
	SD = 1.01	SD = .96	SD = .96	SD = .99	SD = 1.03	SD = .95	SD = 1.05	SD = 1.06	SD = 1.05	SD = 1.00	SD = 1.05	SD = 1.02
	M (SE)	M (SE)	M (SE)	M (SE)	M (SE)	M (SE)	M (SE)	M (SE)	M (SE)	M (SE)	M (SE)	M (SE)
Village	-.22 (0.009)	-.08 (0.006)	-.02 (0.020)	-.01 (0.010)	.24 (0.007)	.07 (0.018)	.13 (0.011)	.38 (0.006)	.43 (0.023)	-.02 (0.010)	.09 (0.006)	.08 (0.020)
Small Town	-.20 (0.006)	-.10 (0.004)	-.19 (0.010)	-.05 (0.006)	.30 (0.004)	.10 (0.010)	.06 (0.006)	.37 (0.004)	.27 (0.011)	-.09 (0.006)	.10 (0.004)	.01 (0.011)
Town	-.26 (0.005)	-.11 (0.003)	-.19 (0.009)	.03 (0.005)	.30 (0.003)	.15 (0.008)	.12 (0.005)	.38 (0.004)	.20 (0.009)	.02 (0.005)	.15 (0.004)	.06 (0.009)
City	.01 (0.004)	-.09 (0.003)	-.05 (0.008)	.15 (0.004)	.35 (0.003)	.27 (0.008)	.25 (0.004)	.49 (0.003)	.41 (0.009)	.19 (0.004)	.35 (0.003)	.17 (0.008)
Large City	.01 (0.003)	-.01 (0.004)	-.09 (0.008)	.18 (0.003)	.38 (0.004)	.23 (0.008)	.30 (0.003)	.46 (0.004)	.37 (0.008)	.24 (0.003)	.33 (0.004)	.21 (0.008)
Mean	-.07 (0.002)	-.08 (0.002)	-.12 (0.004)	.11 (0.002)	.32 (0.002)	.19 (0.004)	.22 (0.002)	.43 (0.025)	.33 (0.005)	.14 (0.002)	.23 (0.002)	.13 (0.004)
Gap	.27 SD	.10 SD	.18 SD	.23 SD	.14 SD	.21 SD	.23 SD	.11 SD	.21 SD	.33 SD	.25 SD	.20

Аустралиядағыдай Зеландия немесе Канада. Үш елдің ішінде ең кішкентай үш мектеп қауымдастығындағы Аустралиялық оқушылар тәртіптік климаттың ең аз оң нәтиже беретіндігін, ал ең үлкен екі мектеп қауымдастығындағы Аустралиялық оқушылар ең қолайлы климат туралы хабарлады.

11-кестеде оқушылардың өз мектептеріндегі мұғалімдермен қарым-қатынасы туралы түсініктерінің мектеп қауымдастығы мен еліне қарай қалай ерекшеленетіндігі де көрсетілген. Әрбір елде бұл қатынас қауымдастықтың көлемімен, ауылдық жерлерде (ауылдарда немесе шағын қалаларда) байқалатын ең кіші оң мәндермен, ал қалалар мен ірі қалаларда жағымды байланысты.

SD бірлестіктерінде көрсетілген орта және ең төменгі мектеп қауымдастықтарының арасындағы айырмашылық Аустралияда үлкен, ал Канадада ең аз, дегенмен бұл алшақтықтардың ешқайсысы білімдік мәні бар

деп санауға жеткіліксіз. Үш елдің ішінде Канада орташа (ең оң) орташа елге ие, ал Аустралия ең төмен ел. Мектеп қауымдастығының барлық бес түрінде де Аустралиялық оқушылар өздерінің мұғалімдерімен Канада мен Жаңа Зеландиядағы құрдастарына қарағанда айтарлықтай аз оң қарым-қатынаста екендіктерін хабарлайды. 11-кестеде келтірілген соңғы екі индикатор оқушылардың қабылдауы мен олардың мұғалімдерінің нұсқаулық стратегияларын көрсетеді.

Мұғалімдерді құрылымдау және құрылыс стратегияларын қолдану тұрғысынан алғанда, үш елдің барлық бес мектеп қауымдастығының оқушылары ЭЫДҰ-ның орташа мәнінен жоғары мәндер туралы хабарлайды. Құрылымдық және құрылыс стратегияларын қолдану Аустралия мен Канададағы қоғамдастықтың мөлшерімен оң байланысты. Мектеп қауымдастықтарының арасындағы айырмашылықтар Аустралияда үлкен, ал Канадада аз, дегенмен олар аз болса да. 25 Үш елде де SD, сондықтан стандарттық өлшемдер бойынша білім беру жағынан маңызды емес. Үш елде де, барлық бес мектептегі қоғамдастықтардағы Аустралиялық оқушылар өздерінің мұғалімдері құрылымдау және құрылыс стратегияларын қолданады деп есеп беруі ықтимал, ал канадалық мұғалімдер ең алдымен.

Оқудың қорытынды индексі оқытушылардың оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттыру туралы қабылдауы болды. Барлық үш елдің оқушылары Аустралияның ауылдары мен шағын қалаларын қоспағанда, мектеп қауымдастықтарының барлық түрлерінде ЭЫДҰ-ның орташа көрсеткіштерінен жақсы жауаптар туралы хабарлады. Үш елде де бұл көрсеткіш қоғамдастықтың көлемімен оңтайлы байланысты, ең жағымды жауаптар ең үлкен (ең қалалық) мектеп қауымдастығында, ал ең кішісі (ең ауылдық) мектеп қауымдастығында кездеседі. Мектеп қауымдастықтары арасындағы айырмашылық Аустралияда келесі, ал Жаңа Зеландияда ең кішкентай және Аустралия мен Канадада тәрбиелік мәні зор. Үш елдің ішінде канадалық оқушылар мектептің барлық бес түріндегі қоғамдастықтарындағы оқудың ең қолайлы екендігі туралы

хабарлайды. Ауылдық мектептердің ең кіші үш қоғамдастығы оқушыларының жауаптары Аустралияда онша қолайлы емес.

Қорытынды

Аустралиялық, канадалық және жаңа зеландиялық мектеп жүйелері бірқатар жалпы ұйымдастырушылық сипаттамалармен және әлеуметтік-мәдени ортаға ие. Осы үш мәдени ұқсас жүйелер үшін ауылдағы диспропорциялармен байланысты білім берудегі теңсіздіктерді зерттеу ауылдағы қауымдастықтар үшін білім беру мүмкіндіктері мен нәтижелеріндегі алшақтықты азайтуға мүмкіндік беретін айнымалыларды жақсы түсінуге мүмкіндік береді. PISA деректерін талдау көрсеткендей, ауылдағы білім тапшылығы Аустралияда Канадаға немесе Жаңа Зеландияға қарағанда көбірек байқалады. Біріншіден, ауыл мен қала оқушылары арасындағы білім беру нәтижелеріндегі алшақтық (әсіресе оқу сауаттылығындағы) орта есеппен Аустралияда Канадаға немесе Жаңа Зеландияға қарағанда көбірек. Екіншіден, Аустралиядағы ауыл қауымдастықтарының оқушылары Канададағы немесе Жаңа Зеландиядағы құрдастарына қарағанда онша жағымды емес оқу тәжірибелерінен ләззат алады. Бұл нәтижелер қызықты және таңқаларлық, өйткені ауылдық мектеп қоғамдастығындағы SES орташа деңгейі (мысалы, ата-аналардың білімі) Аустралия мен Жаңа Зеландияда ұқсас. Зерттеулер көрсеткендей, ауылдағы және кішігірім қалаларда тұратын, қаладағы құрбыларына қарағанда оқудың төмен көрсеткіштері бар оқушылардың МЖБС-сы төмен. Сонымен қатар, SES пен академиялық жетістіктер Аустралияның білім беру қауымдастығымен тығыз байланысты деген түсінік халықаралық білім беру зерттеулерінің ұқсас нәтижелерін көрсетеді [133]. Ағымдағы талдау көрсеткендей, PISA мәліметтері бойынша Жаңа Зеландиядағы Аустралиядағы құрдастарымен салыстырғанда орташа есеппен ұқсас ауыл оқушылары 15 жаста оқу сауаттылығы бойынша ең жақсы көрсеткішке ие. Жаңа Зеландияның ауылдағы жетістіктерінің Аустралиядағы осындай мектеп қауымдастықтарымен салыстырғанда себебі айқын емес. Алайда, бұл талдау біраз түсінік бере алады. Оқушылар есеп

берген төрт оқу ортасының индикаторлары бойынша Аустралиялық оқушылар үш елдің ішіндегі ең қолайсыздығы туралы үнемі айтып отырады. Педагогикалық кадрлардың жетіспеушілігі олардың мектептерінде оқуға кедергі келтіретіндігі туралы Аустралияның ауылдық жерлеріндегі мектеп директорлары да хабарлаған. Кейбір зерттеушілер осы бағытта біздің жақсы дамыған білімімізді ескере отырып, неге мұғалімдердің жетіспеуі үнемі проблема болып қала береді деп ойлайды. Ауыл мектептерін кадрлармен қамтамасыз етуге қатысты көптеген зерттеулер жүргізілген, бірақ саясатқа байланысты немесе уақыт өте келе бақыланған дегендер аз деп дау айтуға болады. Жауаптардың бірі географияға байланысты шығар.

Мысалы, Жаңа Зеландиядағы ауылдық және қалалық қауымдастықтар арасындағы географиялық арақашықтық Аустралиядағы кең және күрделі қашықтыққа қарағанда Жаңа Зеландиядағы ауылдық қоғамдастықтар үшін мұғалімдердің жетіспеушілігін азайтады және сол себепті ауыл арасындағы байланысты әлсіретеді деп болжам жасауға болады. және қолайсыз ел.

Аустралиядағы қалалық және ауылдық немесе аймақтық орталықтардың арасындағы үлкен қашықтықты ескере отырып, кадрлық үлкен шектеулерді болжау қиын емес. Қызметкерлерді іріктеуге және сақтауға, сондай-ақ персоналды дамытуға әсері орасан зор болар еді. Мысалы, кадрларды кәсіби даярлау тұрғысынан ауылдық жерлерде біліктілікті арттыру мүмкіндіктері қауымдастықтар тарапынан азаяды және бұл мансап пен шеберліктің өсуіне және соның салдарынан мұғалімдерді жұмысқа қабылдау мен оларды ұстап қалуға тікелей әсер етуі мүмкін. . Сондықтан, мүмкін, болашақ зерттеулер осы қатынастардың айқын айырмашылықтарын зерттей алады. Мектептегі қоғамдастықтар арасындағы географиялық қашықтық үлкен болған кезде және көптеген ауыл аймақтары Аустралиядағы сияқты «шалғай» санатына енген кезде ауылдық жерлерге жағымсыз әсер етуі ықтимал сияқты, мысалы, қоғамдастықтарды бөлетін қашықтықтар кішірек және онша күрделі емес болған кезде. Жаңа Зеландия.

Оқытушыларды іріктеу, ұстап қалу немесе оқыту арқылы ауылдың қолайсыздығына арақашықтықтың әсері туралы гипотеза сайып келгенде расталды ма, жоқ па, бұл зерттеуде шектеулер бар. Мүмкін, ең бастысы, талдау кезінде қолданылатын мектеп деңгейіндегі айнымалылар мұғалімдер мен оқушылардың тәуелсіз бақылаулардан гөрі қабылдау және тәжірибе туралы есеп беруіне негізделген. Сонымен қатар, PISA сынақтары 15 жастағы жасөспірімдерді, әдетте міндетті түрде оқудың соңғы жылында және ауыл тұрғындары, МЖМБС және білім беру нәтижелері арасында байқалатын бірлестіктер, әдетте өздерін ауылдық жерлерде білім жетіспеушілігі ретінде көрсетеді, басқаларында сақталмауы мүмкін. деңгейлер.мектептегі білім (мысалы, бастауыш). Мектептегі қоғамдастықтар мен білім беру жүйелерінің арасындағы айырмашылықтарды зерттейтін зерттеу ретінде бұл зерттеу негіз қалады

Қытай тәжірибесі

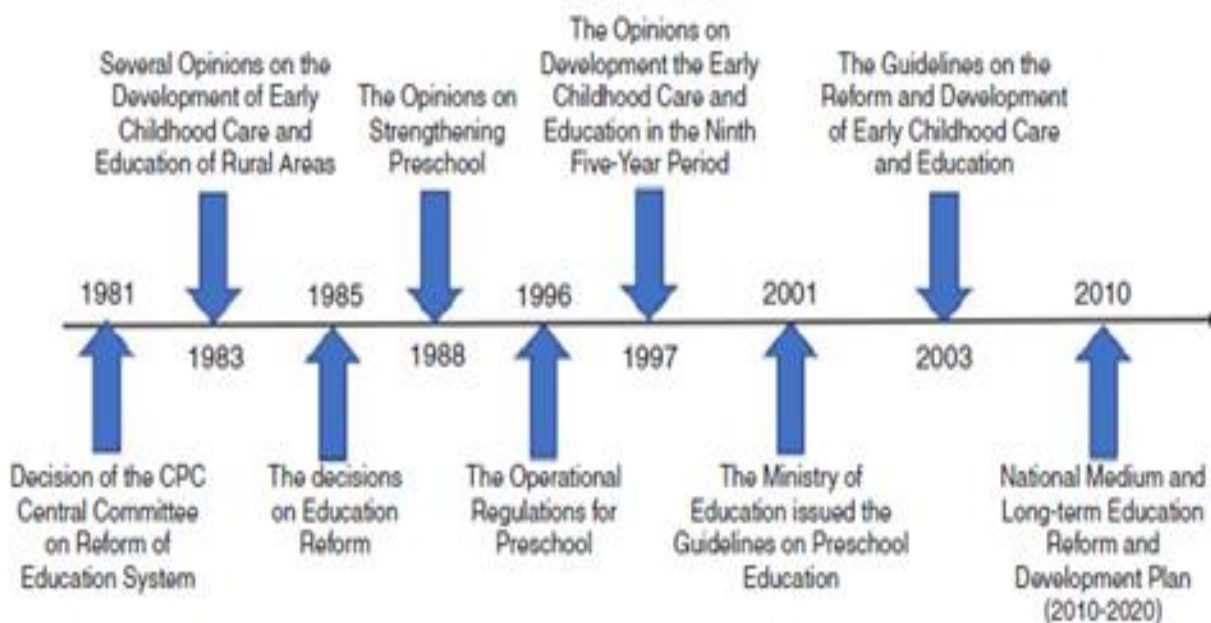
Ауылдық білім экономикалық дамуда шешуші рөл атқаратыны белгілі. Ауылдық білім беру өндіріс пен басқа да маңызды өсу салаларының өнімділігін арттыру үшін өте маңызды. Жоғары адам капиталы - табыстан орташа табысқа ауысып жатқан елдерді бөлетін басты ерекшелік [135]. Ауылдық білім беру әсіресе Қытай сияқты елдерде өте маңызды, онда туу коэффициенті тарихи тұрғыдан алғанда ауылдық жерлерде қалалықтарға қарағанда әлдеқайда жоғары болды. Қытай халқының үштен екісіне жуығы әлі күнге дейін ауылдық жерлерде тұруға рұқсаты бар және жартысына жуығы ауылда тұратындықтан, Қытай халқының едәуір бөлігі ауылдық жерлерде білім алуда. Егер біз Қытайдың соңғы 40 жылдағы даму жолын түсінгіміз келсе, онда ауылдағы білім беру саясатының, тенденцияларының және жетістіктерінің құжатталуы және түсінілуі шарт.

1980 жылдары саясаткерлер мен тәрбиешілер өздерінің мектепке дейінгі білім беру бағдарламаларын құруға арналған ережелер, ережелер мен стандарттар жасай бастады (12-кесте). 1981 ж. Алғашқы саяси мәлімдемесінде

ерте балаларды тәрбиелеудің тиімді бағдарламасы нені құрайтындығын анықтауға бағытталды. Төрт жылдан кейін (1985) ұлттық қаулы барлық деңгейдегі жергілікті өзін-өзі басқаруды мектепке дейінгі мекемелердің құрылуын қолдауға шақырды. Негізгі операторлар мемлекеттік жұмыс бөлімшелері және жеке фирмалар болады, бірақ отбасылар балаларды ерте оқытуға шығындарды төлейді деп күтілуде. Алдағы бірнеше жыл ішінде 1986 және 1987 жылдардағы саясат мектеп жасына дейінгі тәрбиешілерді күндізгі және интернаттық мектептер үшін мұғалімдерге қалай оқыту және бағалау керектігін, сондай-ақ сынып көлемін егжей-тегжейлі нақтылаған.

12-кесте. Реформа кезеңінде мектепке дейінгі білім берудің кеңеюін анықтаған ұлттық саясат

Дереккөз: Yue, A., Tang, B., Shi, Y., Tang, J., Shang, G., Medina, A. and Rozelle, S. (2018), "Rural education across China's 40 years of reform: past successes and future challenges", *China Agricultural Economic Review*, Vol. 10 No. 1, pp. 93-118. <https://doi.org/10.1108/CAER-11-2017-0222>

Национальная политика, которая определила расширение дошкольного образования в период реформ

Соңында, 1988 жылы ұлттық саясаткерлер мектепке дейінгі мекемелерді қаржыландыратын және басқаратын жергілікті өзін-өзі басқару органдары мен азаматтар болатындықтан, осы жылдардағы негізгі саяси күштер қалалар мен бай ауылдық жерлерге шоғырлануы керек екенін айқын көрсетті.

1990 жылдар ішінде саясаткерлер саясатты, әсіресе басқару стандарттарына қатысты жетілдіре берді. Құрылыс стандарттары 1990 жылдардың ортасында қайта қаралып, өтініш берушілердің талаптарын (мысалы, жасы, денсаулық жағдайы) жақсы анықтауға тырысты. Жеке фирмалар пайда болған кезде оларды жоғары сапалы мектепке дейінгі білім беру мекемелерін қаржыландыруға және басқаруға шақырды. 1980 жылдардағыдай, қаржылық тұрақтылыққа ие және жеткілікті экономикалық белсенділігі бар аудандар ғана мектепке дейінгі кең ауқымды жүйелерді қамтамасыз ете алады.

Мектепке дейінгі мекемелер 1994 жылы бюджеттік орталықсыздандыру басталғанға дейін жергілікті өзін-өзі басқарудың қаржыландыруына сүйенді. Бұл саясат жергілікті өзін-өзі басқару органдарына шығындардың едәуір үлкен бөлігі үшін тікелей есеп беріп отырды және осылайша қолданыстағы мектепке дейінгі білім беру жүйесінің әлеуметтік базасын түбегейлі бұзып, жалпы жүйелік қайта құруға жол ашты.

Жаңа саясатқа сәйкес, жергілікті бюджеттік жүйелерде республикалық деңгейдегі жергілікті бастамаларды қаржыландыру айтарлықтай қысқарды. Көптеген елді мекендерде шығындарын жабуға қаражат жетіспеді. Фискалдық белдеулердің жаңа қатаңдатылуымен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының ерте балалық шақтағы білім беруге қаржы салуға ынтасы аз (және мүмкіндігі) аз. 1995 жылға қарай мектепке дейінгі мекемелер саны да, мектепке дейінгі тәрбиешілер саны да күрт төмендеді. Оқуға қабылдау деңгейі тоқтап қалды [136].

2000 жылдардың бойында оқушыларды міндетті түрде міндетті бастауыш және орта мектепке даярлаудың бірқатар стратегиялары жасалды және алға

тартылды. Бұл тағы да саясаттың назарын мектепке дейінгі білім беру проблемасына аударды. Көптеген облыстарда дербес мектепке дейінгі білім беру ұйымдарын қолданыстағы бастауыш мектептермен интеграциялау әрекеттері жасалды.

Жергілікті өзін-өзі басқару 2010 жылы қаржыландыруды едәуір арттыруға мәжбүр болды. Сол жылы орталық үкімет шалғайдағы ауылдық жерлердегі жергілікті өзін-өзі басқару органдарына ерте жастағы балаларды оқытуға субсидиялар бере бастады. Сол кезден бастап ерте балалық шақтағы білім беруді дамытуға зор күш-жігер жұмсалды, соның ішінде оны міндетті түрде жасау керек пе, жоқ па деген мәселе талқыға салынды.

13-кестеде мектепке дейінгі мекемелерді пайдалануға беру (мектептер мен мұғалімдер саны) және реформалар кезеңіндегі нәтижелер (оқушылар саны) туралы ақпарат келтірілген. 1980 жылдардан бастап 2000 жылдардың ортасына дейін мектептер саны негізінен тұрақты болды (кесте 13-кесте А). 2000 жылы шамалы құлдырау болды, бірақ бұл іс қағаздарын жүргізудің және жоғары сапалы мектепке дейінгі білім беру мекемелерін ілгерілету мен нашар жұмыс істейтін мекемелердің жұмысын күшейтудің үйлесімі деп ойлайды. Осы кезеңде мектептер саны өзгеріссіз қалса да, әдебиеттерде мектепке дейінгі мекемелердің сапасы едәуір жақсарғандығы көрсетілген [137]. Мектепке дейінгі тәрбиешілердің саны мектептер санын көрсетеді (панель Б). Бір маңызды айырмашылық - 2000 жылдан бастап мұғалімдер саны мектептер санына қарағанда біршама тез өсті. 2000-2015 жылдар аралығында мектепке дейінгі тәрбиешілердің саны шамамен 400 пайызға өсті.

13-кесте. Реформа кезеңіндегі мектепке дейінгі білім берудің шығындары мен нәтижелері

Дереккөз: Yue, A., Tang, B., Shi, Y., Tang, J., Shang, G., Medina, A. and Rozelle, S. (2018), "Rural education across China's 40 years of reform: past successes and future challenges", *China Agricultural Economic Review*, Vol. 10 No. 1, pp. 93-118. <https://doi.org/10.1108/CAER-11-2017-0222>

Затраты и результаты дошкольного образования в период реформы

Тіркеу цифрлары тек 90-жылдардың басынан басталса да, әдебиеттерде 1980-ші жылдары мектепке дейінгі балалар тек ірі қалалармен және салыстырмалы түрде дамыған ауылдық жерлермен шектелгені айқын көрінеді. Шындығында, жеке меншік мектепке дейінгі мекемелер жоқтың қасы болды, сондықтан бейресми және жеке секторларға отбасыларды қабылдау іс жүзінде болмады.

1990 жылдары мектепке дейінгі мекемелерді негізінен жергілікті өзін-өзі басқару органдары мен фирмалар бөлінбеген қаражатқа қол жетімді салыстырмалы түрде гүлденген аудандарда басқарды (кесте 13, С панелі). Кезкелген сыртқы қолдаусыз, осы кезеңге дейін мектепке дейінгі біліммен қамту деңгейі (барлық тиісті жастық топтың үлесі ретінде) төмендеді.

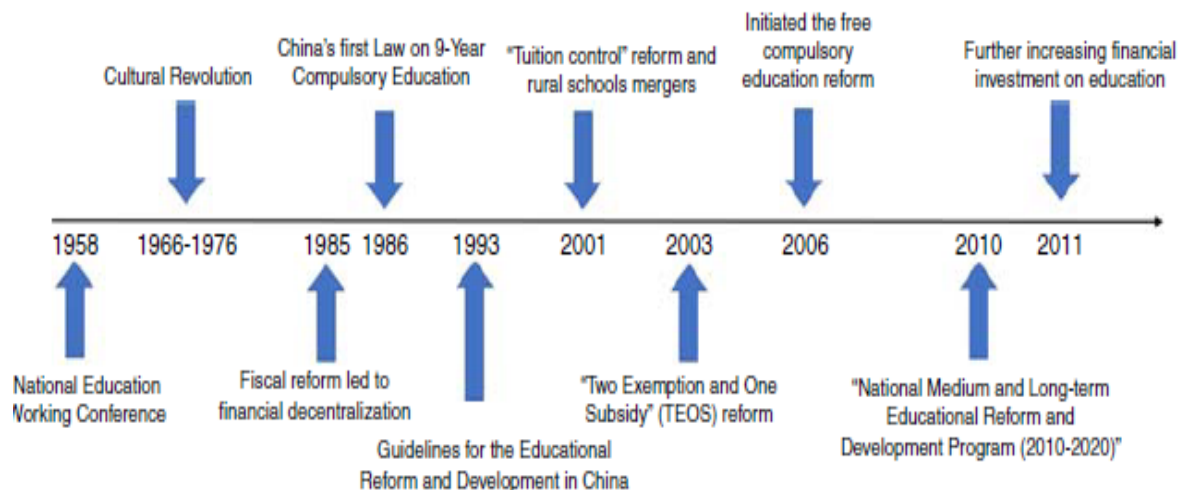
2005 жылы саясаткерлер жас балаларды мектепке баруға итермелегеннен кейін, сондай-ақ орталық үкіметтің қаржылық қолдауынан кейін мектепке дейінгі дайындық күрт өзгерді.

2000 жылдардың басында бүкіл Қытай бойынша балалардың 30 пайыздан азы мектепке дейінгі мекемелерге барды. Бұлар негізінен қалалық аудандардан шыққан балалар және жағалаудағы ауқатты аудандар мен қала маңындағы отбасылардың балалары болды. 2015 жылға қарай таңқаларлықтай балалардың 95 пайызы мектепке дейінгі мекемелерге тартылды. Тіпті оңтүстік Шэньсидегі ең кедей таулы аймақтың өзінде отбасылардың 85 пайыздан астамы балаларын мектепке дейінгі мекемелерде тәрбиелейтіні көрсетілген. Салыстырмалы деректер басқа елдер үшін қол жетімді болмаса да, әлемде қысқа мерзім ішінде мектеп жасына дейінгі балалардың қатысуының соншалықты ұлғаюы бұрын-соңды болған емес деп айтуға толық негіз бар.

14-кестеде 1-9 сыныптардағы мектептерде оқытуға ықпал ететін саясаттың дамуы көрсетілген. 1978 жылғы алғашқы реформалар Мәдени революция жетекшілері шешім қабылдау билігін реформаторларға өткізіп жатқан уақытта жарияланды. 1950-60 жылдары басшылар - көбіне орталық үкіметтің жоспарлаушыларынан қаржыландырылды - әр ауылда мектеп құруға тырысты. Оқу бағдарламасы жалпы білімге қарағанда (математика, қытай, ағылшын) саяси ойларға көбірек бағытталды. Алғашқы реформа стратегиясының екеуі сапасыз шағын мектептерді жабу және жұмыс істеп тұрған мектептердің оқу бағдарламаларын жаңарту болды.

14-кесте. Реформа кезеңінде міндетті білім беруді кеңейтуді басшылыққа алған ұлттық саясат

Дереккөз: Yue, A., Tang, B., Shi, Y., Tang, J., Shang, G., Medina, A. and Rozelle, S. (2018), "Rural education across China's 40 years of reform: past successes and future challenges", *China Agricultural Economic Review*, Vol. 10 No. 1, pp. 93-118. <https://doi.org/10.1108/CAER-11-2017-0222>

Национальная политика, определившая расширение обязательного образования в период реформ

Осы алғашқы реформалар басталғаннан кейін көп ұзамай, 80-ші жылдардың басында саясаткерлер сонымен қатар аудандық деңгейде білім беру мен қаржыландыруды орталықсыздандырған қаржылық реформаларды бастады. Сонымен қатар, қаржылық мүмкіндіктеріне қарамастан, жергілікті билік балаларды мектепте оқытуға міндетті. Қаржылық қиыншылықтарға байланысты барлық дерлік үкіметтерден, әсіресе кедей аудандардан, олар ұсынған мектеп ақысын алу талап етілді. Ақшаны үнемдеу үшін көптеген жергілікті өзін-өзі басқару органдары мектептерді біріктіре бастады немесе оларды аз мектептерде балаларды тиімдірек оқыту үшін стратегиялық тұрғыдан орналастыра бастады. [138]

1986 жылы реформаторлар Қытайдағы алғашқы міндетті 9 жылдық білім туралы заңды қабылдау арқылы жаңа қадам жасады. Тіпті оқу ақысын төлей алмайтын кедей отбасылар балаларын мектепке жіберуге мәжбүр болды. Бұл уақытта мұғалімдерді жинауды жергілікті үкімет қолға алды, ол енді мұғалімдердің жалақысын төлеуге де жауапты болды. Мұғалімдердің жетіспеушілігіне және қаражаттың жетіспеуіне байланысты көптеген елді мекендер уақытша (дайке) келісімшарт бойынша оқытушыларды жалдады, олар

жалпы білімі төмен және жалақы мемлекеттік қызмет мұғалімдеріне қарағанда едәуір аз болды.

1990 жылдардың ортасында қаржылық реформалар басталғаннан кейін жүйеге қысым күшейе берді. Жақсы сапалы білім беру үшін көптеген елді мекендер оқу ақысы мен оқу ақысын үнемі көтеріп отырды. Бұл қысым 2001 жылға дейін күшейе берді, содан кейін үкімет оқу ақысы мен төлемдерді бақылау саясатын жариялады. Бұл саясат үкіметке 2003 жылы оқу ақысы мен оқу ақысын (екі жеңілдік пен бір субсидия саясатын қолдана отырып) толығымен алып тастауға жол ашты. 2006 жылы көшбасшылар «Тегін жалпыға міндетті білім туралы» заң қабылдады. Мәдени революциядан кейін бірінші рет ұлттық үкімет ауылдағы білім беруді қаржыландыру жауапкершілігін өз мойнына ала бастады.

Орталық үкіметтен қаржыландыру көбейген сайын білім сапасын жақсарту үшін қысым күшейе түсті. Мұның алғашқы ресми белгісі орталық үкіметтің 2000 жылдардың басында шағын мектептерді үлкен қалалық және ауылдық мектептерге біріктіру әрекеті болды. Бұл мектептер үшін жаңа физикалық инфрақұрылым құруға бағытталған күш-жігерді әкелді. Оқу бөлмелері, мұғалімдер кабинеттері, мұғалімдер мен оқушылар жатақханалары қайта жөндеуден өткізілді. 2010 жылдардың ортасына қарай Қытайдың көптеген ауылдық бастауыш және орта мектептері толықтай жаңартылды.

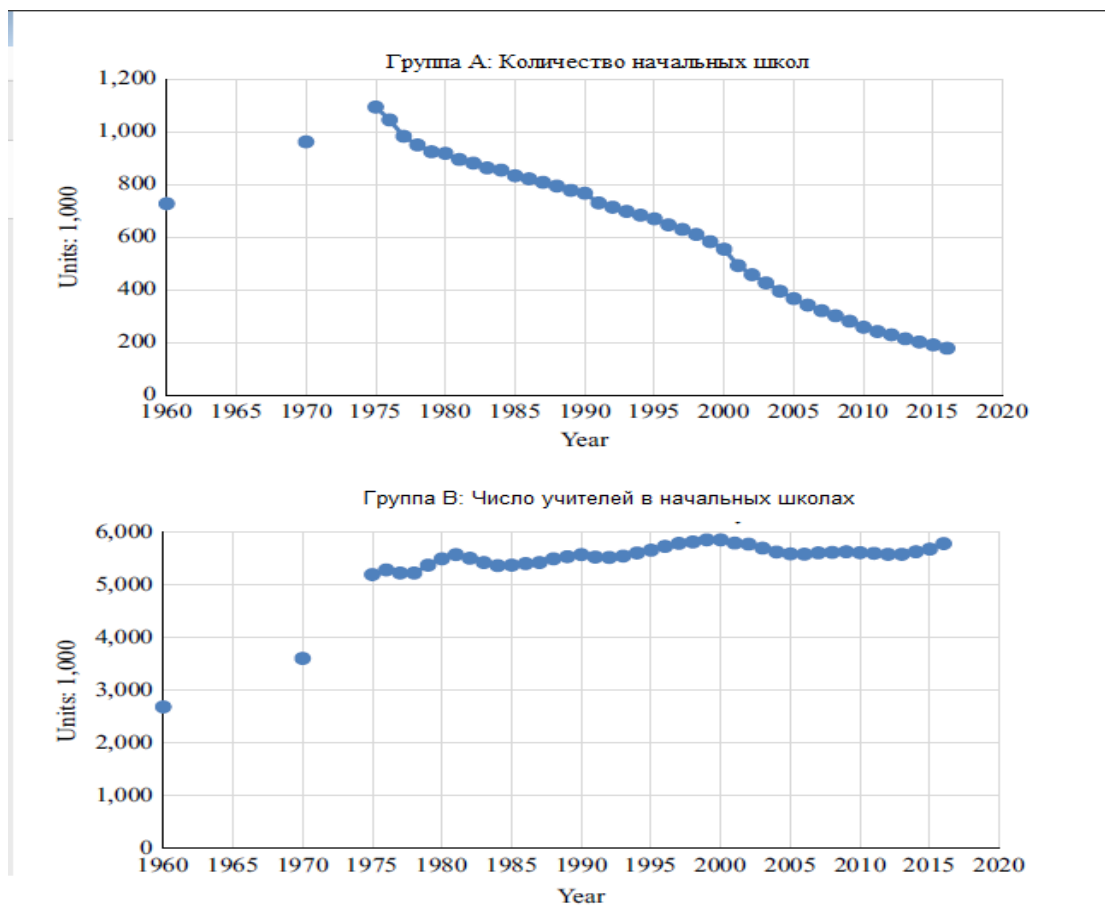
2000 жылдары қаржыландыру мен мұғалімдерді іріктеуде де күрт өзгерістер болды. 1990 жылдардың аяғындағы саясат келісім-шарт бойынша оқытатын мұғалімдерді жалдауға жол бермеді, бірақ 2006 жылға дейін олардың тістері болмады. Биыл орталық үкімет кедей ауылдық жерлердегі барлық мемлекеттік мектеп мұғалімдерінің жалақысын төлеуге міндеттеме алды. 2009 жылы жалақы қарапайым мемлекеттік қызметшілердің еңбекақысына теңестірілді. 2010 жылдан бастап ұлттық үкіметтің негізгі күш-жігері қаржыландыруды көбейтуге және жергілікті мектеп аудандарын білім сапасын жақсартуға ынталандыруға бағытталды.

Реформа дәуіріне дейінгі (1960-1978 жж.) Және (1978 ж. Бастап 2015 ж.) Кезеңіндегі мектептер санының графигі екі күрт әр түрлі тенденцияны көрсетеді (кесте 15, А панелі). 1960-70 жылдардағы екі онжылдық ішінде орталық үкімет дерлік әр ауылда мектеп құрды (1970 жылы олардың саны 1 миллионға жуық мектепке жетті). Алайда 1978 жылдан бастап сызықтық құлдырау болды. Жоғарыда сипатталғандай, жергілікті өзін-өзі басқару органдары шектеулі қаражатқа және сапалы білім беру мандатына тап болған кезде, шығындарды азайтудың олардың негізгі құралдарының бірі мектептерді біріктіру болды. 1978 жылдан 2015 жылға дейін мектептер саны күрт және дәйекті түрде азайды. 2015 жылға қарай Қытайда 200000-нан аз бастауыш мектептер бар.

Сол кезеңде мұғалімдер саны іс жүзінде өзгеріссіз қалды (15-кесте, Б панелі). 1980 жылдардағы мұғалімдер саны 2015 жылғы мұғалімдер санымен бірдей. Алайда келісімшарт бойынша оқытатын және мемлекеттік қызметтің штаттық мұғалімдерінің арақатынасы өзгеруде. Қытайдың ауылдық жерлеріндегі келісімшарт бойынша оқытатын мұғалімдердің үлесі 2010 жылы 4,5 пайыздан аспайды, бұл 1980-1990 жылдармен салыстырғанда едәуір төмен. Сонымен қатар, барлық мұғалімдерге жалақы мен қосымша жеңілдіктер айтарлықтай жоғары.

15-кесте. Реформа кезеңіндегі бастауыш мектепке қосқан үлесі

Дереккөз: Yue, A., Tang, B., Shi, Y., Tang, J., Shang, G., Medina, A. and Rozelle, S. (2018), "Rural education across China's 40 years of reform: past successes and future challenges", *China Agricultural Economic Review*, Vol. 10 No. 1, pp. 93-118. <https://doi.org/10.1108/CAER-11-2017-0222>

Вклад в начальную школу в период реформ

Уақыт өте келе бастауыш сынып оқушыларының саны азая бастады (кесте 16, А панелі). Таңқаларлық емес, реформа кезеңінде мұғалімдердің тұрақты саны туралы білетінімізді ескере отырып, реформа дәуірінде оқушылар мен мұғалімдердің арақатынасы үнемі төмендеп келеді (кесте 16, В панелі). Бұл сөзсіз Қытайдың ауылдық жерлерінде оқытудың сапасын жақсартты.

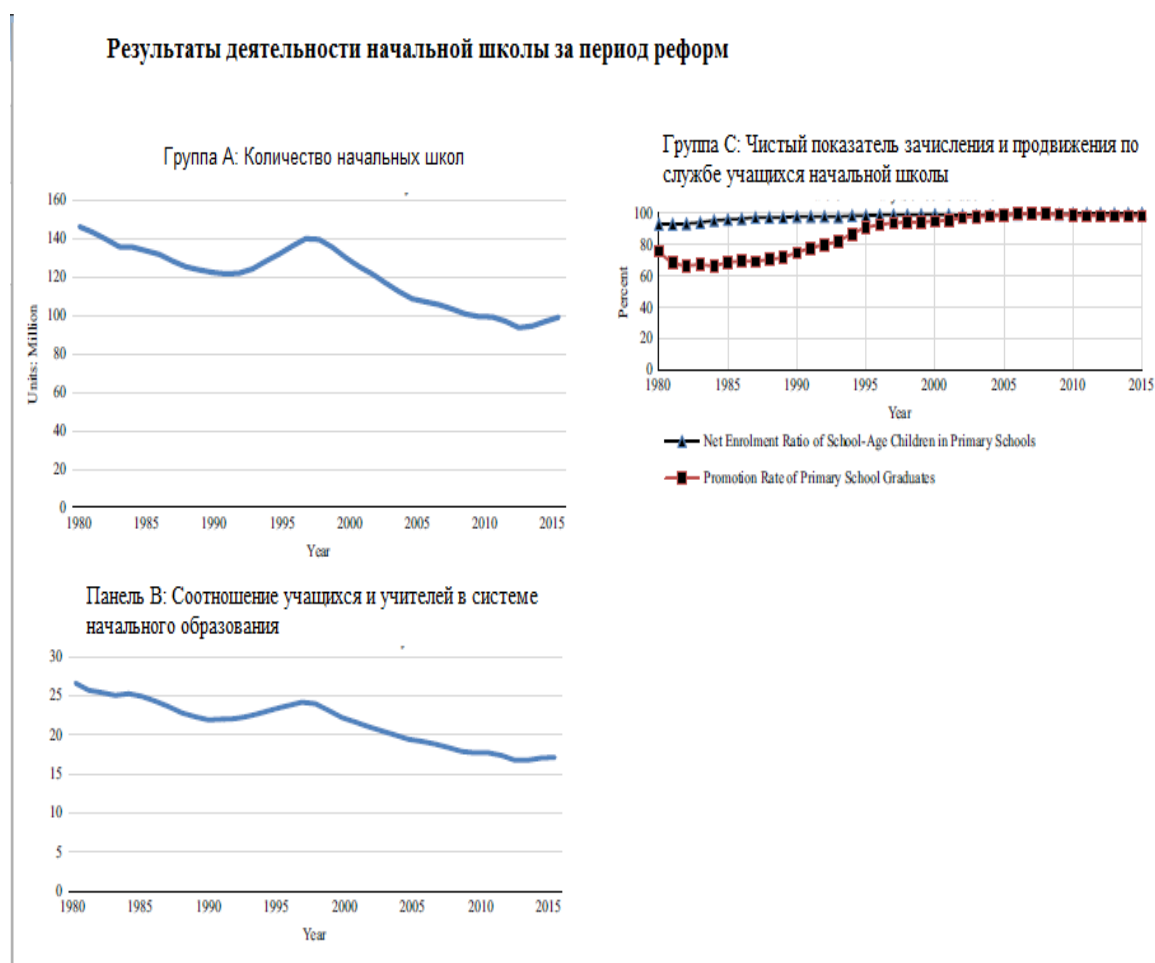
Реформалау кезеңінде бастауыш мектептерге қабылдау деңгейі жоғары болып қалды (кесте 16, С панелі). Шындығында, социализм дәуірінің соңында да балалардың көпшілігі бастауыш мектепте оқыды. 1990 жылы деректер 6 мен 12 жас аралығындағы балалардың 97 пайыздан астамы бастауыш мектептерге баратынын көрсетеді. Тоғыз аудандағы 181 мектепте жүргізілген сауалнамаға сәйкес, балалардың 99 пайыздан астамы бастауыш мектепті 2010 жылдың басында бітірген.

Тіркеудің таза коэффициентінен гөрі әсерлі - бұл орта мектепке көшетін бастауыш мектеп түлектерінің үлесі (кесте 16, С панелі). 1980 жылдардың

басында Қытайдағы балалардың 60-70 пайызы бастауыш мектепті бітіріп, орта мектепте оқыды. Бұл жиынтық көрсеткіш қала мен ауыл арасындағы алауыздықты бүркемелейді; бұл көрсеткіш ауылдық жерлерде әлдеқайда төмен болса керек. 80-жылдардың ортасында Жалпыға міндетті білім туралы заң қабылданғаннан бастап бастауыш мектепті бітіріп, орта мектепке ауысқан балалардың үлесі біртіндеп өсті. 1990 жылдардың аяғында балалардың барлығы дерлік орта мектепте оқыды.

16 кесте. Реформа кезеңіндегі бастауыш мектептегі көрсеткіш

Дереккөз: Yue, A., Tang, B., Shi, Y., Tang, J., Shang, G., Medina, A. and Rozelle, S. (2018), "Rural education across China's 40 years of reform: past successes and future challenges", China Agricultural Economic Review, Vol. 10 No. 1, pp. 93-118. <https://doi.org/10.1108/CAER-11-2017-0222>

Төмен орта мектептегі тенденциялар бастауыш мектептердегі тенденцияларға ұқсас, олардың деңгейлерінде және саясатты іске асырудың

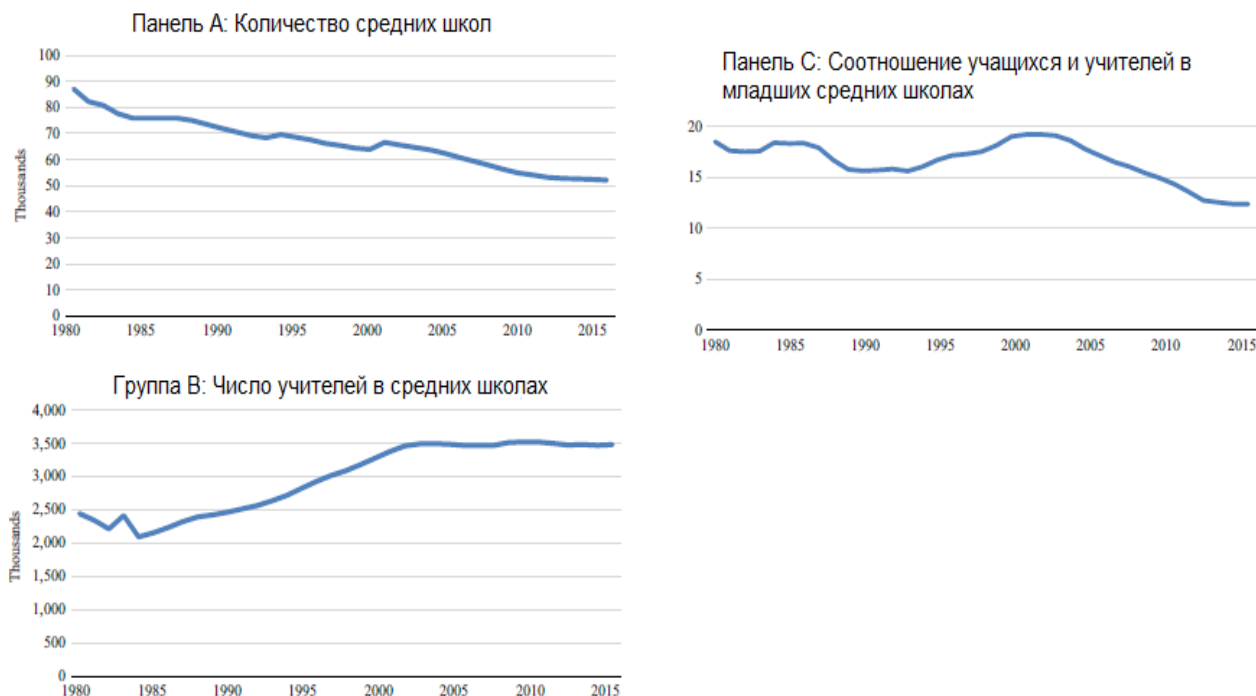

нақты жылдарында кейбір айырмашылықтар бар (кесте 17). Мысалы, бастауыш мектептердегідей, 40 жылдық реформа кезеңінде төменгі орта мектептер саны үнемі азайды (кесте 17, А панелі).

Мұғалімдер санының тенденциялары мен оқушылар мен мұғалімдердің арақатынасы негізгі орта мектептердегідей бастауыш мектептермен бірдей. Мұғалімдер саны тұрақты дерлік (кесте 17, В панелі) [1]. Оқушылар мен мұғалімдер арасындағы арақатынастың төмендеуі (17-кесте, С панелі) бастауыш мектеп оқушыларының санының төмендеуіне әкеліп соқтыратын сол демографиялық үрдістерге байланысты төменгі орта мектептегі оқушылар санының да азаюын білдіреді.

17-кесте. Реформа кезеңінде төменгі орта мектепке қосқан үлесі
Дереккөз: Yue, A., Tang, B., Shi, Y., Tang, J., Shang, G., Medina, A. and Rozelle, S. (2018), "Rural education across China's 40 years of reform: past successes and future challenges", China Agricultural Economic Review, Vol. 10 No. 1, pp. 93-118.
<https://doi.org/10.1108/CAER-11-2017-0222>

Вклад в младшую среднюю школу в период реформ

Ақырында, жақсартылған оқыту сапасының үйлесуі (оқушылар мен мұғалімнің ара қатынасы төмендеген сайын оқыту сапасы артқан кезде) және

басқа да саясаттық күштер орта мектепке қабылдануға айтарлықтай әсер етті. 18-кестеде реформа дәуірінде төменгі орта мектеп оқушылары санының тұрақты өсуі көрсетілген. 1990 жылы 13 пен 15 жас аралығындағы балалардың 60 пайызы ғана орта мектепте оқыды. Қатыспағандардың көпшілігі ауылдан келген балалар болды. 2010 жылға қарай Білім министрлігінің мәліметтері бойынша 13 пен 15 жас аралығындағы балалардың барлығы дерлік орта мектепте оқыды. [139]

18-кесте. Реформа кезеңіндегі орта мектептің көрсеткіштері

Дереккөз: Yue, A., Tang, B., Shi, Y., Tang, J., Shang, G., Medina, A. and Rozelle, S. (2018), "Rural education across China's 40 years of reform: past successes and future challenges", *China Agricultural Economic Review*, Vol. 10 No. 1, pp. 93-118. <https://doi.org/10.1108/CAER-11-2017-0222>

Орта мектепті жалғастыратын кіші мектеп бітірушілердің үлесі дәл сондай (немесе одан да көп) әсерлі. Қытай заңы бойынша орта мектеп міндетті емес. Алайда, 1980-2010 жылдар аралығында орта мектепке ауысатын балалар саны күрт өсті, үштен бірінен онына тоғызға жетті. Бұл өсім барлық қытайлық жастардың, оның ішінде ауыл жастарының, заң оларды тастауға мүмкіндік бергеннен кейін де, оқуын жалғастыруға деген үлкен қызығушылығын көрсетеді. Реформа дәуіріндегі төрт маңызды саясат осы кезеңдегі орта мектепті кеңейту үрдістерінің барлығын дерлік түсіндіреді. Қытай мәдени

революциядан шыққан кезде, әр ауданда орта есеппен оннан астам орта мектептер болды. Реформаға дейінгі орта мектептің бағдарламасы саяси идеология мен жұмысты оқу іс-әрекетінің негізінде құрылды. Бұл математика, жаратылыстану, қытай және ағылшын тілдеріне бағытталған оқу бағдарламасы емес еді.

Сондықтан, 70-жылдардың аяғы мен 80-жылдардың басында, Қытай академиялық орта мектепте дәстүрлі оқу бағдарламасын қалпына келтіргенде, жаңа саясат Мәдени революцияның көптеген талапқа сай емес орта мектептерін жабу болды. Реформаторлар сонымен қатар мәдени революция кезінде басым болған екі жылдық оқу бағдарламасының орнына жаңа үш жылдық оқу жоспарын құратын саясат енгізді. Ұлттық үкімет құрған орта мектептер үшін бос орындар саны қысқартылды.

Келесі үлкен саяси серпіліс 1980 жылдары болды және жаңа кәсіптік білім беру мен оқыту жүйесін (ТЖКБ) құруға бағытталды. Осы мақсатта жергілікті билікке бірқатар ТЖКБ мектептерін ашып, оқушыларді сол жерге тартуға кеңес берілді. Бұл мектептердің басты мақсаты Қытайға алдағы онжылдықтарда өз өнеркәсібі мен қызметтерін кадрлармен қамтамасыз ету үшін қажет болатын білікті жұмысшыларды даярлау болды.

80-ші жылдардың аяғында және 90-шы жылдардың ішінде орта мектеп жүйесінде аз өзгеріс болды. Біртіндеп кеңею байқалды, бірақ орталық үкімет колледжге баруға оқушылардің санын шектегендіктен, академиялық орта мектепке деген сұраныс шектеулі болды. Сарапшылар, егер адам колледжге бармаса, 1990-шы жылдары орта мектепке қайтып оралмағанын көрсетеді.) Осылайша, орта мектептегі білім беруді қозғайтын саясаттың үшінші негізгі өзгерісі шын мәнінде жоғары білімді кеңейткен саясат болды. 1990 жылдардың аяғы мен 2000 жылдардың басында орталық үкімет университеттер жүйесінің көлемін кеңейтті (оқуға қабылдау тұрғысынан), нәтижесінде ол төрт есеге жуық өсті. Бұл күрт кеңею орта мектептің тез кеңеюін қажет етті. Саясаткерлер орта мектепті өсірудің жаңа саясатын ұстанды.

Сонымен қатар, жоғары білім алушыларға деген сұраныстың өсуіне байланысты (сондықтан оқушыларді академиялық орта мектепте оқуға көбірек тартты), өндіріс құрылымы мен жалақының өсуі тез өзгерді. Экономикаға білікті жұмысшылар қажет деген үлкен талап болды [140]. Бұған жауап ретінде ұлттық үкімет қолданыстағы ТЖКБ жүйесін толықтыру үшін жаңа, жоғары деңгейлі ТЖКБ бастамасын көтерді. Жаңа бастама ТЖКБ білімін қолдау үшін жомарт ұлттық субсидияларды қамтыды және жергілікті өзін-өзі басқаруды ТЖКБ бағдарламаларын қаржыландыруға шақырды. Сонымен қатар, 2000 жылдардың ортасында тыңдаушыларды сабаққа қатысуға ынталандыру үшін тыңдаушыларға оқу гранты ұсынылды. Орта мектеп жасындағы оқушылардың жартысын (16-дан 18 жасқа дейін) академиялық орта мектепке, қалған жартысын ТЖКБ мектептеріне баруға ынталандыру үшін жоспар жасалды.

Қорытынды жарлық әлі жарияланбағанымен, ұлттық үкімет таяу жылдары орта мектепті жалпыға бірдей етуге ұмтылатыны анық. Жуырда (2017) үкімет ресми түрде 16 және 18 жас аралығындағы барлық балаларды 2020 жылға дейін орта мектептерге баруға шақыру туралы ресми мәлімдеме жасады.

Кірістер (мектептер саны) мен нәтижелер (оқушылар саны) саясатқа қалай жауап беретіні орта мектеп жағдайында анық болуы мүмкін. Орталық үкімет мәдени төңкерістегі орта мектептерді қаржыландыруды тоқтатып, орта мектептер үшін жауапкершілікті жергілікті өзін-өзі басқару органдарына тапсыра салысымен, мектептер саны күрт төмендеді (кесте 19, А панелі). Шынында да, 1980-1990 жылдар аралығында академиялық орта мектептер саны екі еседен астамға қысқарды, яғни 30 000-нан 15 000-ға жетпеді. Сол уақытта жаңа ТЖКБ жүйесі пайда болды, нәтижесінде 1980 жылдардың аяғында орта орта ландшафт пайда болды. 1970 жылдардан бастап түбегейлі өзгерді. Алайда, 80-ші жылдардың ортасынан бастап 90-шы жылдардың аяғына дейін орта мектептердің жалпы саны іс жүзінде өзгеріссіз қалды. Өзі туралы

20 кесте. Реформа кезеңіндегі білімге жалпы ұлттық шығындар

Дереккөз: Yue, A., Tang, B., Shi, Y., Tang, J., Shang, G., Medina, A. and Rozelle, S. (2018), "Rural education across China's 40 years of reform: past successes and future challenges", *China Agricultural Economic Review*, Vol. 10 No. 1, pp. 93-118. <https://doi.org/10.1108/CAER-11-2017-0222>

Бұл 17 жыл сайын жыл сайын 17 пайыздық пунктке өсуге тең. Жалпы ішкі өнімнің үлесі ретінде шығындардың өсуі одан да жоғары. 1996 жылы ұлттық үкімет білімге жалпы ішкі өнімнің 2,3 пайызын ғана инвестициялады. 2013 жылға қарай бұл көрсеткіш 4,11 пайызға дейін өсті. Үкімет жыл сайын білім беру саласына ЖІӨ-нің кем дегенде 4 пайызын инвестициялау бойынша мақсатты мөлшерін орындады.

Осы кіші бөлімнің қалған бөлігінде сіз 9-суреттен жалпы шығыстарды сәйкесінше ерте балалық шақтағы білім беру, бастауыш мектеп, орта мектеп, ТЖКБ, академиялық орта мектеп және университетке жұмсалған акцияларға бөлуіңіз керек. Алайда, талдаулардың осы жиынтығына кіріспес бұрын бірқатар болжамдар жасалады. Біріншіден, университеттерге қатысу тұрғысынан қалалық оқушылар басым болады деп болжануда. Екіншіден, академиялық орта мектепке де қатысты, өйткені бұл университетте оқитын халықтың саны (кесте 19). Үшіншіден, қалалық және ауылдық барлық оқушылар бастауыш мектептерге баратындықтан, ауылға қабылдау деңгейі

шамамен 70 пайызды құрайды (NSBS), демек, Қытайдағы бастауыш мектеп оқушыларының көпшілігі ауыл тұрғындары. Бұл орта мектепте де, ерте жастағы балаларды оқытуға да қатысты (соңғы жылдары). ТЖКБ оқушылары санының өсуіне байланысты жаңа түскендердің дені ауыл тұрғындары. Осы болжамдарға сүйене отырып, университеттер мен академиялық орта мектептер негізінен қалалық, ал мектепке дейінгі, бастауыш мектептер, орта мектептер мен ветеринарлар негізінен ауылдық деп айтуға болады.

Соңғы 20 жылдағы қаржыландыру үлесінің едәуір өскенін байқайтын мектеп жүйесінің екі саласы - көбіне қалалық, университеттер мен академиялық орта мектептер. Бұл реформалау кезеңінде үлестің өсуіне қол жеткізген мектеп жүйесінің екі саласы ғана. Барлық қалған салаларда білім беруді қаржыландырудың жалпы үлесі төмендеді.

Ұлттық қаржыландырудың бөлінуі сонымен қатар қаржыландыру пирогының ең көп үлесін университеттер алатындығын көрсетеді. Университеттер бастауыш мектептерден гөрі көбірек қаражат алады, дегенмен бастауыш мектептерге бару жылдары көп және әр жас тобының 100 пайызы (6-дан 12 жасқа дейін) бастауыш мектептерге барады, 19 мен 22 жас аралығындағы жастардың 30 пайыздан азы. жас жоғары оқу орнына барады. Білім беру жүйесіндегі қалалық жағымсыздықтың негізгі бөлігі университеттің осы үлкен шығындарынан туындайтын көрінеді.

ТЖКБ қаржыландыруымен академиялық орта мектепті қаржыландыруды салыстыру, сонымен қатар, әсіресе 2000-шы жылдардың ортасынан бастап қалалық жағымсыздықты көрсетеді. Жалпы білім беру бюджетінің жоғары үлесі ТЖКБ-мен салыстырғанда 7% академиялық орта мектепке (10%) жұмсалады. Соңғы 40 жылдағы білім беруді қаржыландыруға қатысты жақсы да, жаман да жаңалық бар. Жалпы өсу, абсолюттік мәнде де, ЖІӨ-нің үлесі ретінде де сау және бұл үкіметтің адам капиталын жақсартуға деген ұмтылысын көрсетеді. Өкінішке орай, алдыңғы талдаулар ауыл оқушылары мен мектептерінің ең артта қалғаны туралы айтса да, Қытайдың шығын құрылымы

қалалық оқушылар мен мектептерді қолдайды, әсіресе университеттерге баса назар аударады. Қала мен ауыл балаларының арасындағы алшақтық үлкен болып қалатын мектепке дейінгі мекемелер ең аз қаржыландыруды алады.

Соңғы 40 жылдағы және әсіресе соңғы онжылдықтағы Қытайдың ауылдық білім беру саласындағы жетістіктері салыстыруға келмейді. 1980 жылдары мектеп жасына дейінгі мектепке тек қалалық балалар барды; Қытайлық балалардың 70 пайызы 7 жасқа дейін үйде отырған. Тіпті 2000 жылдардың ортасында Қытайдың орталық және батысындағы ауылдық жерлерде мектепке дейінгі білім беру төмен деңгейде қалды. Алайда, бүгінгі таңда мектепке дейінгі біліммен қамту 90 пайыздан асты. Дәл осындай тенденцияларды бастауыш, негізгі орта және орта мектептерге қатысу деңгейлерінен байқауға болады. Соңғы 40 жылда Қытайда миллионға жуық оқушылар білім алды. Бұл үлкен жетістік.

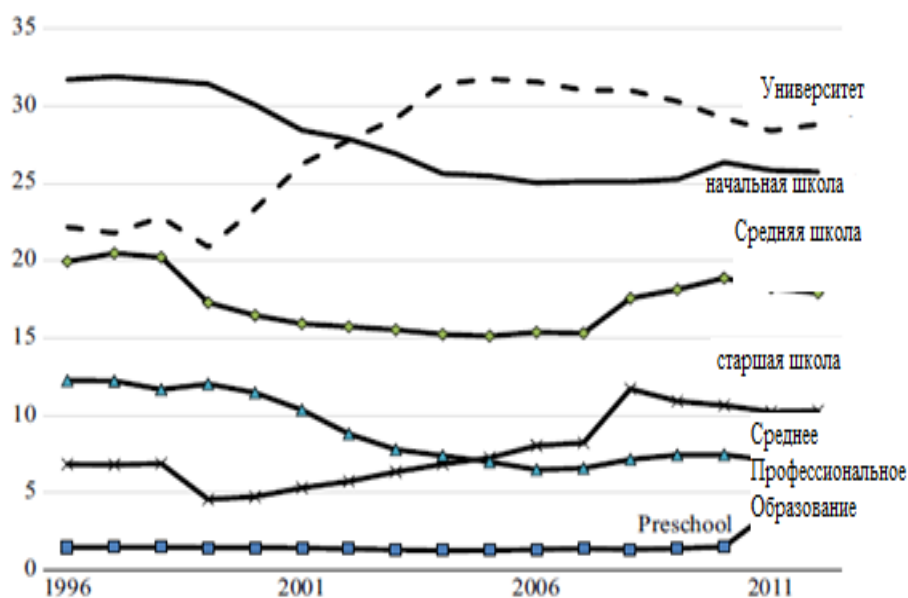
Алайда, жоғарыдағы талдау Қытайдың білім саласындағы жетістіктерін толық сипаттауға жақын емес. Мысалы, 2000-жылдары балалардың барлығы дерлік бастауыш мектепте оқыса да, олардың алған білім сапасы қазіргіден әлдеқайда төмен болды.

2004 жылы әлсіз дамыған провинцияда (Ганьсу) тұратын 13-17 жастағы ауыл тұрғындарының 88 пайызы мектепке қабылданды. Қытайдағы инженер мамандығы бойынша бірінші курс оқушылары математика, физика және сын тұрғысынан ойлау бойынша бірқатар тестілерде АҚШ пен Ресейдегі әріптестеріне қарағанда екі-үш жылға көп ұпай жинайды. Қытайда орта мектеп оқушысы болу оңай емес шығар, бірақ қытайлық академиялық орта мектептер әлемнің кез-келген жерінен гөрі көп, тіпті көп сабақ беретін сияқты.

Мектеп кітапханаларын, компьютерлік бөлмелерді және басқа да мектеп ғимараттарын салуға айтарлықтай күш жұмсалуда. Мектепке дейінгі стандарттар.

21 кесте. Білім берудің әртүрлі деңгейлеріндегі ұлттық шығындардың үлесі, 1996-2012 жж

Дереккөз: Yue, A., Tang, B., Shi, Y., Tang, J., Shang, G., Medina, A. and Rozelle, S. (2018), "Rural education across China's 40 years of reform: past successes and future challenges", China Agricultural Economic Review, Vol. 10 No. 1, pp. 93-118. <https://doi.org/10.1108/CAER-11-2017-0222>

Доля национальных расходов на образование на различных уровнях образования, 1996-2012 годы

Білім берудің қайтарымы халықтың әр түрлі кіші топтарында әртүрлі тәсілдермен жинақталады. Білім қайтарымы ер балаларға қарағанда қыздар үшін, ал қалалықтар үшін еңбек мигранттарына қарағанда сәл жоғары. Бұл соңғы тұжырым, атап айтқанда, біз жоғарыда сипаттаған білім беру жүйесіндегі кейбір теңсіздіктердің нәтижесі болуы мүмкін.

Реформа кезеңінде Қытай қыздардың білім алуы бойынша айтарлықтай жетістіктерге жетті, дегенмен кейбір гендерлік диспропорциялар әлі де бар. Реформа кезеңінің басында мектеп жасындағы қыздардың мектепке бару деңгейі ерлер қатарына қарағанда айтарлықтай төмен болды. Гендер осы ерте кезеңде, әсіресе ауылдық жерлерде, мектепті тастап кетудің маңызды болжаушысы болды және тіпті 2004 жылға дейін маңызды болжаушы болып қала берді. Алайда, білім деңгейіндегі гендерлік теңсіздік әлі де болса, олар

уақыт өте келе тарылды. Көптеген басқа индикаторлардағы сияқты, гендерлік айырмашылық аймақтарға (ауылға, қалаға қатысты) және білім деңгейіне байланысты өзгереді. Қалалық жерлерде немесе тоғыз жылдық міндетті білім беру кезеңінде елеулі гендерлік теңсіздік жоқтың қасы.

Оқу жетістігі тұрғысынан гендерлік алшақтықтың бар екендігі туралы дәлел көп араласады. Бір жағынан, кейбір зерттеулер көрсеткендей, қыздар бірқатар танымдық және білім беру көрсеткіштері бойынша ер балалардан озады. Сонымен қатар, бірнеше зерттеулер қыздардың STEM тақырыптарында еркек сыныптастарына қарағанда нашар болатынын көрсетті. Бұл нәтижелер қытайлық білім берудегі гендерлік теңсіздік алаңдаушылық тудыратындығын және жетістіктердегі гендерлік алшақтықты жақсылап түсіну үшін одан әрі жұмысты қажет ететіндігін көрсетеді.

Реформалау кезеңіндегі Қытайдың қарқынды дамуы мен урбанизациясы көптеген ауыл тұрғындарын ауылдан тыс жерлерде жұмыс табу мүмкіндіктерін іздеу үшін үйлерінен қоныс аударуға мәжбүр етті. Қытайдың тұрмыстық қатаң тіркеуі ауыл балаларына қалалық жерлерде оқуға тыйым салады (немесе шектейді), мигрант ата-аналар көбінесе балаларын қамқоршысына қалдырады - әдетте баланың әкесі мен әжесі. Қытайдағы осынау жаппай урбанизация нәтижесінде LBC деп аталатын жаңа субпопуляция пайда болды.

Бұл көші-қон үлгісі білім беру нәтижелеріне қалай әсер еткені туралы дәлелдер. Ата-анасының көші-қонына ие болу баланың математикалық рейтингін орта есеппен 15,6 пайызға төмендетуі мүмкін екендігі анықталды. Сол сияқты, басқалары ата-аналардың көші-қоны төменгі орта деңгейдегі оқушылардың үлгеріміне айтарлықтай кері әсер етеді деп санайды. Екінші жағынан, олар LBСS денсаулық пен білімнің тоғыз көрсеткіші бойынша екі ата-анасымен бірге тұратын балалармен бірдей немесе жақсы нәтиже көрсеткенін анықтады, ал басқалары ата-аналардың көші-қонының ағылшын тілінен тест нәтижелеріне айтарлықтай және оң әсер еткендігін анықтады. мектеп оқушылары [142].

Қытай 2020 жылға қарай әмбебап орта мектеп құру мақсатына жетті деп есептесек, Қытай бастауыш және бастауыш сынып оқушыларын орта мектептің қатал жағдайларына дайындауда қандай қиындықтарға тап болды? Алғашқы 40 жылдық реформаның бізді қайда апарғанына қарап, алдағы 40 жылдағы болашақ туралы ойлана отырып, біз үш негізгі саяси мақсатты анықтаймыз, егер ол жүзеге асырылса, барлық балалар үшін мектептің негіздерін нығайтуға және оларға көбірек білуге мүмкіндік береді. орта мектептің үш жылдық білімі.

Қытай бойынша жүргізілген зерттеулер көрсеткендей, кедей ауылдық жерлердегі бастауыш сынып оқушылары энергия деңгейлерін төмендететін және олардың білім алуына кедергі келтіретін түрлі аурулармен ауырады. Шынында да, денсаулықтың нашарлығы оқушылардың білім алу жолында кездесетін алғашқы және ең үлкен кедергілердің бірі болуы мүмкін.

Соңғы зерттеулер көрсеткендей, орта есеппен Қытайдағы ауылдық бастауыш мектеп оқушыларының 25-34 пайызы темір тапшылығы анемиясына шалдыққан. Анемия - бұл оқуға кедергі келтіретін тамақтанудың проблемасы: зерттеулер бүкіл әлемдегі анемиялы балалардың нашар оқитындығын, мектепке бармағандарының төмендеуін және мектептен кету деңгейінің жоғарылағанын көрсетті. Сондықтан қытайлық бастауыш сынып оқушылары негізгі тамақтанусыз да оқып, өркендейді деп күтілуде. Үкімет бұл мәселені шешу үшін шаралар қабылдағанымен, әлі де бар [143].

Екінші үлкен денсаулық дағдарысы - бұл түзетілмеген көру. Орташа алғанда, бастауыш мектепте оқушылардың шамамен 10 пайызында көру қабілеті бұзылады. Бұл көрсеткіш Қытайдың солтүстік-батысындағы ауылдық жерлердегі бастауыш мектептің жоғарғы сыныптары (4-6 сыныптар) арасында одан да жоғары. Осы балалардың көпшілігі үшін шешім қарапайым және тиімді: оларға көзілдірік киіңіз. Қытайдың ауылдық жерлерінде көзілдірік киген баланы көру өте сирек кездеседі. Ганьсу ауылында жүргізген зерттеуінде зерттеушілер анықтады

Финляндиядағы ауыл мектептерінің даму болашағы

Финляндияның білімге деген көзқарасы дүниежүзілік қоғамдастықтың көптеген адамдарды таңдандырды, қызықтырды және таң қалдырды. Жиырма жылға жуық уақыт ішінде бұл Скандинавия елі жоғары оқу жетістіктерінің басында болды [145]. Халықаралық мектептерде фин оқушылары математика және жаратылыстану ғылымдары сияқты басқа да негізгі пәндер бойынша әлемді оқуда көш бастап келеді; бұл академиялық жетістік бүкіл әлемде мойындалды. Салыстырмалы түрде, көрсеткіштері төмен басқа елдердегі мектептердегі стандарттардың өзгеруі көбінесе вертикалды араласуымен, нарықтық стандарттауымен сипатталады, бұл өз кезегінде оқу бағдарламасын тарылтады, ынтаны төмендетеді, мазасыздықты күшейтеді және оқушылардың да, мұғалімдердің де жетістіктеріне әсер етеді. Сәтсіз қабылданған реформа стратегиялары үлкен күш пен табандылықпен ойлап табылуда және жүктелуде. Керісінше, бұл Скандинавия елінде білім берудегі сәттіліктің мысалы бар. Финляндия әлемдегі ең аз жетістіктер арасындағы кемшіліктермен мақтана алады және экономикалық бәсекеге қабілеттілік, жалпы өркендеу және өмір сапасы жағынан бірдей жақсы деңгейде.

Оқу жоспары мен оқыту, оқыту және бағалау тәсілдері жоғары тиімді оқырмандар қоғамын қалыптастырды. Сонымен қатар, оқушылардың математикалық есептерді шығарудағы дағдылары мен ғылыми білімдері бойынша PISA-мен өлшенген (оқушыларды халықаралық бағалау бағдарламасы) басқа елдерден асып түсті. PISA-ға дейін тестілер әдетте оқушылардың есте сақтағанын өлшейтін; жасөспірімдердің сыни тұрғыдан ойлау қабілетіне және математика, оқу және жаратылыстану ғылымдарындағы жаңа мәселелерді шешуге көңіл бөлінбеді ». [146] PISA ұпайлары тәрбиешілердің оқушылардың шығармашылықпен ойлауын өлшеуге тырысатын ауқымды көрсеткіштерге деген көзқарасын өзгертті. Нәтижелер көрсеткендей, білім алуға жұмсалған қаражат балаларды ақылды етпейді. Мұның бәрі мұғалімдердің, ата-аналардың және оқушылардың осы инвестицияға не істегеніне байланысты болды.

Экономикалық немесе әлеуметтік жағдайына қарамастан, фин мектеп оқушылары еуропалық, азиялық және американдық оқушылардан басым болды.

Зерттеу барысында Финляндияның мұғалімдерді даярлау реформасына деген көзқарасы зерттелді, нәтижесінде жоғары сапалы, жақсы оқытылған мұғалімдер пайда болды. Бес жылдық ғылыми-зерттеу бағдарламасы, мұғалімдерді даярлау қатандықпен, үлкен үміттермен және мұғалімдердің кәсіби шеберлігіне жүйелі бағытталумен анықталады. Оқытуға қызығушылық танытқандардың 10-15 пайызы ғана кәсіптік лицейлерге қабылданады. Потенциалды сәттілікке үміткерлер тестілеудің жоғары баллына, жеке тұлғаның позитивті сипаттамасына, жақсы адамдармен қарым-қатынас қабілеттеріне және оқытушылыққа бейім болуы керек. Мұғалімге үміткерлерді мамандыққа оның жоғары миссиясы мен әлеуметтік қолдау шарттары қызықтырады. Мұғалімдер өздері үйренген дағдыларды - жоспарлау, оқыту, диагностика, орындау және бағалауды сыныптан тыс адамдар, соның ішінде әкімшілер, ата-аналар және басқа қоғам мүшелері құрметтейді деп күтеді. Жалпы, мұғалімдерге әртүрлі мүдделі тараптар, соның ішінде саясаткерлер мен ата-аналар балаларды қалай оқыту керектігі туралы сарапшы ретінде сенеді. Сонымен қатар, фин мұғалімдері қоғамның көшбасшылары болып саналады және денсаулық сақтау қызметкерлерімен бірге өте құрметті.

Финляндия - этникалық жағынан біртекті ел, екі ұлттық тілі бар: фин және швед. Барлық оқушылар осы тілдерді үйренеді, содан кейін үшінші сыныптан бастап ағылшын тілін үйрене бастайды. Жетінші сынып оқушыларының төртінші, көбіне француз немесе неміс тілдерін меңгеруі сирек емес. Тарихи тұрғыдан азшылықтарға жергілікті самилер мен сығандар жатады, бірақ жақында көшіп келудің нәтижесінде қазір орыстардың, эстондықтардың және сомалилердің маңызды топтары пайда болды. [147] Ресми білім жеті жасқа дейін басталмаса да, олар мектепке жақсы оқылған және математикалық дағдылармен оқуға түседі. Отбасылардың көпшілігінде ата-аналары жұмыс істейтін болғандықтан, балалар мектепке дейінгі және балабақшаларға барады, олар академиялық емес, бірақ сөйлеуге, ойынға, шығармашылыққа және

жаңалық ашуға баса назар аударады. Финдік балалар үшін оқу күні таңғы 8-ден 9-ға дейін басталып, 13-тен 14-ке дейін аяқталады. Әр 45 минуттық сабақтан кейін 15 минуттық үзіліс бар. Орташа алғанда, үш сағат 45 минуттық күнделікті оқу уақыты және аптасына 25 сабақ бар. Финляндия оқушылары жылына шамамен 640 сағатты мектепте өткізеді, бұл АҚШ-тағы оқушылар өткізген 900-1000 сынып сағаттарына мүлдем қайшы келеді. Үйге тапсырма беру оқыту формуласының бөлігі болып табылады, бірақ сабақ барысында ұсынылған ұғымдарды тәжірибеде қолдануға бағытталған және әдетте бір сағат ішінде аяқталады.

Финляндия үкіметінің білімді азаматтарға көңіл бөлуі сапалы жалпыға бірдей базалық білім беруде көрінеді, бұл бірыңғай ставкалар, міндетті бағалау, оқушылар оқыған кезде жүзеге асырылады.

Есеп беру және жауапкершілік

Жаһандық бәсекелестік дәуірінде Финляндия оқушыларды бөлмейтін немесе мұғалімдерді қажытпайтын жол бар екенін көрсетіп отыр. Жұмыс күнін 8: 30-дан 3: 30-ға дейін оңтайландыру оқуға назар аударуға мүмкіндік береді, өйткені білімді бірлесіп қалыптастыру ақылды ұсыныс болып табылады. Финляндиядағы мұғалімдер стандартталған тестілерге немесе мектеп аудиттеріне жауап бермегенімен, есеп берудің төмен деңгейі фин мектептерінде жұмыс істейді, өйткені кәсіби жауапкершіліктің жоғары деңгейі бар, бұл кәсіби сенімділіктің жоғары деңгейімен қамтамасыз етіледі. Көптеген елдерде еңбекқор, жауапты тәрбиешілер болғанымен, олардың айырмашылығы мәдени жағынан үлкен деп есептеледі. Оқушылардың үлгерімі үшін мұғалімдерді жауапкершілікке тарту. бұл сенімсіздікке негізделген тактика, ал мұғалімдер оқушылардың алға жылжуына көмектеседі деген сенім сенімге негізделген.

Дәстүр бойынша тестілеуді жоғары өнімділікке бағыттау дәстүрге айналған. Финляндия басқа көзқарасты ұстанды. Мұғалімдер өз оқушыларын бағалайтын болса, есеп берудің орнына оқуға көңіл бөлінеді. Фин

мектептерінің басшылары бір мұғалімді немесе мектепті екіншісімен салыстыру үшін тест деректерін жинамайды. Олар жоғары білікті және таңдалған адамдар жүргізетін сапалы оқыту оқушылардың білім алуына ықпал етеді деп санайды. Тек мектептерде ең жақсы мұғалімдердің болуы автоматты түрде оқытудың жақсы нәтижелеріне әкелмейді. Мектептегі жүйелер оқыту ретінде мамандықты және мектептің қоғамдағы рөлі қандай болатындығын қайта анықтауы керек. Ауылдық мектептер есеп беруді қалай өлшейді және мұғалімдерге оқушылардың үлгерімі үшін жауапкершілікті қалай жүктейді деген сұрақтар қою арқылы өзгерістердің катализаторы бола алады.

Дамушы елдердің ауылдық жерлеріндегі білім беру проблемалары

Чилиде 1992 жылы ауыл мектептеріне техникалық көмек көрсету үшін Ауылдық Базалық Бағдарлама құрылды (Programa de Mejoramiento de la Calidad y Equidad de la Educación para las Escuelas Básicas Rurales). Бастапқыда бағдарламада педагогика, мұғалімдерді даярлау және олардың біліктілігін арттыру, сонымен қатар оқу жоспарларын ауыл жағдайына бейімдеу бойынша оқу материалдары болды. Бағдарлама сонымен қатар ауылдық микро орталықтар, ауыл мектептерінің жергілікті желілері мен академиялық жоспарлау бойынша ынтымақтастық үшін үнемі кездесетін мұғалімдер құрды. Министрлік көп деңгейлі ауыл мектептеріне сапалы оқыту мен оқушылардың оқудың үздіксіздігін қамтамасыз ететін әдістемелерді әзірлеуде қолдау көрсетуді жалғастыруда. 2015 жылдан бастап министрлік жыл сайын үкіметтің ауылдық білім беру семинарын ұйымдастырып, бүкіл ел бойынша ауылдық микроорталықтың үйлестірушілері, аймақтық ауылдық білім үйлестірушілері және провинциялық білім басқармаларының техникалық жетекшілері арасындағы алмасуды жеңілдетуге мүмкіндік берді. [150]

Колумбияда 2002 жылдан бастап 2015 жылға дейін жұмыс істеген Ауылдық білім беру бағдарламасы (Programa de Educación Rural, PER) ауылдық жерлерде сапалы білімге қол жетімділікті кеңейтуге, мектепті тастап кетудің алдын алуға және білім беруді ауыл оқушыларының қажеттіліктерімен

үйлестіруге бағытталған. . Бағдарлама ауыл мектептеріне арналған мұғалімдердің икемді модельдері мен оқу-әдістемелік кешендерін, мұғалімдердің біліктілігін арттыру мен дамытуды және қатысушы білім беру менеджерлерінің әлеуетін арттыруды қамтитын көп өлшемді тәсілге сүйенді. Қосымша стратегиялар бастауыш білім беруде және ағылшын тілін оқытуда тіл мен математика бойынша негізгі құзыреттіліктерді жетілдіруге бағытталған. Әсерді бағалау ол енгізілген мектептердегі тиімділік пен сапаға оң және маңызды әсерді анықтады. 2016 жылы Колумбия үкіметі мен Колумбияның революциялық қарулы күштері арасындағы бейбітшілік келісімі ауылдық білімге жаңа серпін берді. Бейбітшілік келісімі ауылдарды жан-жақты реформалауды міндеттейді, оның ерекше білім беру ауылының жоспары (PEER) оның бөлігі болып табылады. [151]

Мексикада білім беруді дамыту жөніндегі ұлттық кеңес (Consejo Nacional de Fomento Education, CONAFE) 1970 жылдары оқуға қабылдауды кеңейту және ауылдық және шалғай аудандардағы білім беру саласындағы олқылықтарды азайту үшін орталықтандырылмаған орган ретінде құрылды. Оның жұмысы әр түрлі популяцияларға қызмет ететін білім беру модельдерін құруға әкелді, оларды бастауыш пен орта білім беру жүйесімен толық қамту мүмкін емес. Оған жергілікті білім алушыларға, мигрант балалар мен ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған арнайы педагогикалық және нұсқаулық тәсілдер кіреді. CONAFE өзінің интеграцияланған білім беру моделі арқылы өте кішкентай және шалғайдағы қоғамдастықтарға білім береді. Жаһандық өзгерістерге байланысты модель репетиторлық желілерді құруды және білім беру қауымдастықтары шеңберінде әр түрлі жастағы және әртүрлі жастағы оқушылардың ынтымақтастығын жеңілдеті отырып, диалог форматында ынтымақтастық пен оқуға бағытталатын етіп қайта қаралды. Білім беру көшбасшылары оқытудың үйлестірушісі ретінде әрекет етеді, ал қоғам білім беруді ұйымдастыруға және жеткізуге, педагогикалық стратегиялар мен сыныптан тыс жұмыстарды жергілікті біліммен байытуға белсенді қатысады. CONAFE өз кезегінде жедел қолдауды және қажетті материалдарды ұсынады.

Сонымен қатар, үйлестірушілер, әдетте, 16 бен 29 жас аралығындағы кәсіби педагогикалық білімі жоқ жастар. Бірақ ауыл тұрғындары ретінде олар алты апталық оқу курстары мен белгілі бір пәндер бойынша курстардан өтеді және оларды саяхатшы мұғалімдердің кеңесшілері қолдайды. Алайда, кәсіби үйлестірушілерді іріктеу мен дамыту CONAFE үшін жиі кездесетін мәселе ретінде анықталды. [152].

Индонезия жалпы білім беруді бастауыш білім беру жүйесіне енгізді. Сонымен бірге білім беру қызметін ұсыну сипаты және оқушыларды зерттеу нәтижелері төмен болып қалады. Жақында Дүниежүзілік банк Индонезиядағы ең кедей бес ауданда жүргізілген зерттеу нәтижелерін жариялады. Сауалнама 2016-2017 жылдар аралығында 270 ауылдық және шалғайдағы бастауыш мектептерде жүргізілді. Сауалнамаға жауап бергендер - мектеп директорлары, мұғалімдер, оқушылар, мектеп комитеттері, ата-аналар мен ауыл басшылары.

Сауалнамаға қатысқан оқушылардың көпшілігі қазіргі деңгейлерінен екі деңгей төмен нәтиже көрсетті. Мысалы, 5-сынып оқушылары орта есеппен 3-сыныпта оқиды.

Алынған нәтижелерді талдау келесі позицияларға келуге мүмкіндік берді:

Біріншіден, зерттелген мектептер мен ауылдар Интернетке қосылу мәселелерімен бетпе-бет келіп, осы салаларда мұғалімдерге қиындықтар туғызуы мүмкін. Олар орта есеппен 149 км (92,5 миль) немесе аудан орталықтарынан бес сағаттық жерде; орта есеппен тек 29% -ы желіге қосылған; және тек 17% Интернетке қол жетімді. Сауалнама нәтижелері ресурстарды бөлудің әр түрлілігін көрсетеді: мектептердің 91% -ында гендерлік теңдестірілген дәретханалар бар; 54% -ында кітапхана бар; және 39% оқулықтардың жеткілікті саны бар [153].

Бақылаулар қаражат бөлуге басымдық беру арқылы осы салалардағы олқылықтарды жоюға болатындығын көрсетеді. Сонымен қатар, мектеп үй-жайлары мен мұғалімдердің үйін жаңарту осы жерлерге бекітілген мұғалімдердің еңбек жағдайларын жақсарта алады.

Екіншіден, зерттелген мектептердегі білім беру қызметінің сапасы мұғалімдердің біліктілігімен, мұғалімдердің құрамымен және бірнеше сыныптарда сабақ беру қажеттілігімен шектелген. Мұғалімдердің отыз төрт пайызы мен директорлардың 18 пайызының тек жоғары білімі бар. Мемлекеттік қызметшілердің тұрақты мұғалімдері оқытушылар құрамының 40% құрайды, олардың тапшылығын қысқа мерзімді келісімшарт бойынша оқытушылар құрайды (42,5% мектептермен және 15,8% аудандармен немесе провинциялармен келісімшарт бойынша).

Штаттық мұғалімдер айына орта есеппен 600 доллар жалақы алса, мектептерде келісімшартпен жұмыс жасайтындар 40 доллар ғана алады. Келісімшарт бойынша жұмыс істейтін мұғалімдер өздерінің қатарластарына қарағанда екінші жұмысқа орналасады және біліктілігі төмен болады. Сыныптар коэффициенті орташа республикалық деңгеймен жақсы келісілгенімен (зерттелген аудандардағы бір сыныпқа 20 оқушыдан 23-ке қарсы), сұхбаттасқан мұғалімдер көбінесе қатыспаған мұғалімдерді ауыстырады және тиісті дайындықтың болмауына қарамастан бірнеше сыныптарға сабақ беруі керек (мектептердің 25% -ында).

Үшіншіден, мұғалімнің жұмыс орнында болмауы күрделі проблема болып табылады, себебі бұл оқушылардың сабақ оқуына немесе оқуына тікелей әсер етеді. Зерттелген мектептерге күтпеген сапарлар көрсеткендей, сыныптардың 25% -ында белгілі бір уақытта мұғалім болмаған, ал мұғалімдердің 17% -ы белгілі бір күні мектепке келмеген [154].

Талдау көрсеткендей, мұғалімнің болмауы мемлекеттік қызметшінің мәртебесімен, мұғалімдердің арасында сабаққа келмейтін ер адамдар болғандығымен байланысты және жағдай мектеп әкімшілігінің төмен бақылауымен толықтырылған. Басқаша айтқанда, келісімшарт бойынша жұмыс істейтін мұғалімдер мен әйелдер жиі сабақ бере бастады. Сонымен қатар, талдау көрсеткендей, мектеп директорлары оң бағалаған мұғалімдердің мектепте қатысуы жоғары болады. Осылайша, мұғалімдерге қадағалау мен

қадағалауды қамтамасыз ету мұғалімдердің сабақтан қалуын азайтуға мүмкіндік береді.

Индонезияның шалғай аудандарында қызмет көрсету сапасын арттыру мұғалімдердің біліктілігі мен біліктілігін арттыруды және оның мұғалімдердің қызметін басқару мен есеп беру жүйесін жетілдіруді қажет етеді. Қысқа мерзімді потенциалды арттыру бойынша тренингтер шалғайдағы мұғалімдерге басымдық беруі керек немесе осы аудандардан қатысушылардың белгілі бір пайызын қажет етеді.

Ұзақ мерзімді перспективада білікті мұғалімдер, жаңа және ұзақ мерзімді, алыс аудандарда жұмыс істеуге жақсы ынталандырылуы керек. Шалғай жерлерде жұмыс істеу мұғалімдерге мемлекеттік қызметші болу үшін кәсіби тәжірибесі жағынан көп пайда әкеледі, алайда шалғай аудандардағы жұмыс орындары белгіленген мерзімге емес, мерзімінен бұрын келісімшарт жасасуы мұғалімдерге көптеген сұрақтар туғызады. Сонымен, жергілікті қауымдастықтарға мұғалімдердің кәсіби құзыреттіліктерін бақылауға мүмкіндік беру және еңбек жағдайларына сәйкестігі негізінде шалғай аудандардағы мұғалімдерге қосымша жеңілдіктер беру оқу нәтижелерін жақсартты.

Төртіншіден, тестіленген оқушылардың көпшілігі қазіргі деңгейлерінен екі деңгейден төмен нәтиже көрсетті. Талдау көрсеткендей, оқушылардың оқудағы нашар нәтижелері ата-аналардың білім деңгейінің төмендігімен, балаларын оқуға аз уақыт бөлумен және өзара әрекеттесуімен байланысты.

Оқушылар мен мектеп қызметкерлерінің дұрыс тамақтануын қамтамасыз ету.

Тәжірибе көрсетіп отырғандай, көбінесе мектепке бармаудың себебі ата-анасының қашықтығы мен жұмысында емес, мектепте тиісті тамақтанудың болмауында және оны жұмыс уақытында отбасында қамтамасыз ете алмауда. Қазіргі заманғы технологияларға бай әлемде де аштық бүкіл әлем бойынша миллиондаған балалардың мектепке баруына жол бермейді. Ата-аналарға

көбінесе жұмысқа таңертең кетуге тура келетіндіктен, Лаостағы ең кедей ауылдардың көптеген балалары мектепке кейде тамақсыз баруға мәжбүр. Үйде қалып, жалғыз тамақ дайындауға тырысса, ата-аналар балаларының қауіпсіздігіне алаңдайды. Көптеген отбасылар балаларын мектепке аш жібермей, өздерімен бірге далаға апаруды немесе тамақтандыруға болатын жерде жұмыс істеуді таңдайды.

Бұл мәселені шешу үшін 2013 жылы Ұлттық кедей провинциялардағы балаларды мектепте тамақтандырумен қамтамасыз ететін Ұлттық тамақтандыру бағдарламасы іске қосылды. Жергілікті еріктілер бұл бастамаға басшылық етіп, пайдалы ас мәзірін жасау үшін үйдегі ингредиенттерді қолданады. Мектептер жергілікті фермерлерден үнемі жаңа піскен жемістер мен көкөністермен қамтамасыз етеді.

Бұл бағдарламаның нәтижелері әлі жарияланбағанымен, Ганадағы мектепте тамақтану бағдарламасының нәтижелерін болжауға болады, нәтижесінде мектепке бару 43,4% -ға өсті.

Мұғалімдердің сабаққа қатысуы мен жауапкершілігін бақылау.

Білім сапасына көптеген факторлар әсер етеді, ал ең маңыздыларының бірі - мұғалімдердің кәсіби сауаттылығы мен жауапкершілігі.

Дамушы елдердегі бұл фактордың ерекшелігі - мұғалімдердің мектепке бару проблемасы. Көптеген елдер мұғалімдерді жұмысқа тартудың жолдарын іздеуі керек.

Жоғары сырттай келу Азия, Африка және Оңтүстік Американың көптеген дамушы елдеріндегі шалғай жерлерде де, қалалық жерлерде де жиі кездеседі. Бұл оқушылардың оқу нәтижелеріне кері әсерін тигізіп қана қоймай, жергілікті бюджетке өте қымбатқа түседі. Мысалы, Үндістанның ауылдық жерлерінде мұғалімдердің болмауы үкіметке жылына 1,5 млрд.

Индонезия мұғалімдердің сабаққа келмеуінің ең жоғары деңгейіне ие, шамамен 25%. Бұл үкіметтің 2016 жылы KIAT Guru пилоттық жобасын іске қосуына әкелді. Бастама жергілікті қоғамдастық өкілдерін өз кезегінде осы

бағалау негізінде арнайы үстемеақы ала алатын мұғалімдердің жұмысын бақылауға тартады. 2017 жылдың ортасына қарай қоғамдастықтың мұғалімдердің қатысуымен қанағаттануы 22% өсті, ал мұғалімдердің жұмысына қанағаттанушылық 36% өсті. Бағдарлама сонымен қатар қатысушы мектептердегі оқушылар үшін сауаттылық пен есептеуді оқыту нәтижелерін жақсартуға көмектесті. [156]

Оқытындардың өз бетімен білім алуы.

Сабақтағы мұғалімдердің болмауы проблемасы олардың болмауымен ғана емес, көбінесе білікті кадрлардың жетіспеушілігімен байланысты. Бұл мәселені шешудің айқын тәсілі - мектептегі педагогикалық құрамды көбейту. Сонымен қатар, тағы бір маңызды аспект мектептер санын көбейту мен олардың сапасын арттыру арасындағы тепе-теңдікті табу қиын болған кезде туындайды. Шағын мектептер саны көбірек болса, оқуға түсу жақсарады, бұл өз кезегінде мұғалімдердің кәсіби ұсыныстарын азайтады.

Біріккен бірнеше сыныбы бар мектептер әлемдік тәжірибеде, әсіресе аз қоныстанған аудандарда сирек кездеседі. Өзіне талап етілетін барлық оқу бағдарламаларын оқытуға біліктілігі жоқ бір мұғалім бір сыныпта бірнеше топ оқушыларына сабақ беруге тырысуы керек. Нәтижесінде, бұл мектеп оқушылары анағұрлым штаттық мектептердегі құрдастарынан артта қалуға бейім.

Колумбияда көп деңгейлі білім берудің тиімділігін арттыру үшін Escuela Nueva-да (Escuela Nueva) оқыту моделі жасалды. Оқушыларға өз біліміне жауапкершілік алу үшін ресурстар берілді, ал мұғалімдер көшбасшы және «кеңесші» ретінде оқытылды.

Балаларға бағытталған бұл белсенді оқыту моделі мұғалімдерге жүктемені жеңілдетеді, сонымен қатар оқушыларға өз деңгейінде және өз қарқынында білім алуға мүмкіндік береді. Мұғалімдердің дәстүрлі форматының орнына оқушыларға дәрістер арқылы білімді беру әдісі қолданылады. Керісінше, Эскуэла Нуваның жаңа тәсілі мектеп оқушыларына

сыныптастарымен бірге өз жобаларында жұмыс жасау мүмкіндігін ұсынады, бұл оқуды көңілді етіп қана қоймай, сыни ойлау мен проблемаларды шешу дағдыларын дамытады. Әдетте он шақты студент бір-біріне қарама-қарсы жұмыс істейді, ал олардың барлығы мұғалімге қарама-қарсы емес. Оқытудың көп бөлігі оқушылар арасындағы пікірталас түрінде және оқытушылардың немесе жасы үлкен оқушылардың басшылығымен өзіндік жұмыс барысында өтеді, ал пәнді игерген оқушылар оны оқып жатқан адамдарға көмектеседі. Қажет болған жағдайда мұғалім кеңестер мен ұсыныстар береді [157].

Мұғалімдердің біліктілігін арттыру - бұл әдістеменің тағы бір маңызды элементі. Escuela Nueva мұғалімдері әдетте оқушыларға өзін-өзі тәрбиелеуде қолдау көрсететін және барлық қол жетімді ақпараттың жалғыз көзі болмайтындай әрекет етуі керек. Мұғалімдер жыл сайын үш аптаға созылатын семинарларға қатысады және Escuela Nueva бағдарламасын қолдау сайттарына кіріп, соңғы мәліметтермен танысады.

Escuela Nueva мектептеріндегі үшінші сынып оқушылары барлық бағаланған бағыттар бойынша дәстүрлі мектеп құрдастарынан озады (испан тілі, математика, шығармашылық, азаматтық құқық және өзін-өзі бағалау), испан тілінен орташа есеппен 3,7% жоғары және математикадан 2,4% жоғары. Бесінші сынып оқушылары математикадан басқа барлық жетістіктерді көрді.

Бұл инновациялық тәсілдер қолайсыз аудандардағы балаларға жақсы білім беру қол жетімді еместігін көрсетеді. Білім берудегі кедергілерді жоятын қарапайым шаралар жағдайды теңестіре алады, қандай жағдайда болмасын білімге қол жетімділікті кеңейтеді.

Қорытынды

Сапалы білімнің негізінде әділетті, ауыл мен қалада ерекшеленбейді. Тәжірибе оқу уақытын тиімді пайдалануды, жағымды оқу ортасын құруды, зерттеу мен бақылауды стратегиялық тұрғыдан қолдануды, мектеп жұмысшыларынан білікті және команда құруды қамтуы мүмкін. Алайда, кейбір аудандарда ауыл қоғамдастығына білім беру қашықтық пен үлкендіктің

қиындықтарын, сондай-ақ ауыл мен қала арасындағы алшақтықты түсіндіруде маңызды рөл атқаратын әлеуметтік-экономикалық факторларды жою үшін мақсатты жауаптарды қажет етеді.

Ауыл мектептері алдында тұрған күрделі мәселе - мұғалімдер мен мектеп басшыларының ауылда тұруға және жұмыс істеуге, сәйкесінше ауыл мектептерінде сабақ беруге және сабақ беруге дайын еместігі. Осындай бейімделу проблемаларын жеңу үшін кейбір ауылдық қоғамдастықтар өзін-өзі дамыту стратегиясын таңдайды, оған сәйкес жергілікті тұрғындар өзін потенциалды ауыл мұғалімдері ретінде санайды, кейінірек тиісті лауазымдарға алынады және оқушылар жоғары мұғалім біліміне жіберіледі.

Мұндай модель кадр жетіспейтін ауыл мектептерін кадрмен қамтамасыз етудің тиімді әдісі бола алады. Америка Құрама Штаттарындағы зерттеулер көрсеткендей, мұғалімдердің еңбек нарығы локализацияланған, мұғалімдер көбінесе үйге жақын жерде жұмыс іздеуді таңдайды. Исландияда аймақтық орталықтардағы мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламалары осы аймақтық орталықтарда білікті мұғалімдермен қамтамасыз етілуін арттыра алады, ал қашықтықтан білім беру нұсқалары ауылдық және шалғай аудандарда білікті мұғалімдермен қамтамасыз етуге көмектесетіні анықталды.

Кадрларды іріктеу процесінде ауылдардағы мұғалімдердің білімге дайындығының деңгейін ескеру мұғалімдер мен олардың жұмыс орны арасындағы жақсы байланысты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, осылайша жұмыс орнында қалып қоюға ықпал етеді. Мысалы, қызметкерлерді іріктеу органдарына үміткерлердің көп деңгейлі, көпсалалы және жеке оқыту тәжірибесі және білім беру мақсатында АКТ-ны меңгеру сияқты критерийлер кіруі мүмкін. Кейбір оқытушылық бос жұмыс орындарын толтыру қиын болған жағдайда, материалдық ынталандыру мүмкіндігі болуы мүмкін, бірақ оларды экономикалық тұрғыдан тиімді қолдану қажет, атап айтқанда, бүкіл ел бойынша өмір сүру құнындағы айырмашылықтарды ескеру қажет. Қаржылық ынталандыру мұғалімдерді ауыл мектептеріне тартуға тиімді екендігі дәлелденгенімен, олар шалғайдағы мектептер үшін басым және абсолютті емес.

Кәсіби қарым-қатынасты және мектеп ұжымы арасындағы қолдауды қамтамасыз ететін жұмыс ортасы екендігі байқалды. Мектеп басшыларының қолдауы және жалпы оқушылардың ынтасы мектептердегі мұғалімдерді ұстап қалудың шешуші факторы болып табылады. Мұндай мамандық үшін мұғалімдердің дамуы және болашақ ұрпақты оқытуға пайдалы болуы өте маңызды.

Сондықтан ауылдық жерлерде осындай кәсіби ортаны құру бірінші кезектегі мәселе болуы керек. Алайда, мұғалімдер жүктемесінің аздығы мен сипатын ескере отырып, ауылдық жерлерде ерекше қиындықтар туындайды. Мұғалімдер көбінесе оқшауланады, әсіресе шағын мектептерде сабақ бергенде, пікір алмасу мүмкіндігі аз және сыртқы әріптестермен байланыс аз. Сонымен қатар, мұғалімдер негізгі мектептен кейін бірнеше пәндер мен үйірмелерді қамтиды және көшбасшылық пен менеджмент, сондай-ақ жеке уақытқа ерекше жүктеме беретін сыныпта сабақ беру сияқты бірнеше рөлдерді атқарады. Сондықтан ауыл мектептерінде кәсіби перспективалар мен қолайлы еңбек жағдайларын жасау арнайы инвестициялар мен модельдерді қажет етеді.

Ауылдық мектептердің кейбір проблемаларын ауыл мектептерін басқа мектептермен және жергілікті қоғамдастықты стратегиялық инфрақұрылыммен байланыстыру арқылы азайтуға болады. Ауылдық мектептер арасындағы ынтымақтастық, ресурстармен, басқару әдістемесіндегі тәжірибемен алмасу түрінде білім алушылар мен мұғалімдерге ұсынылатын білім беру бағдарламаларын, мамандандырылған қолдауды, сыныптан тыс жұмыстарды және кәсіптік дамуды кеңейту үшін қажетті білім, ресурстар мен білім алушыларды құруға болады. Мысалы, ауыл мектептері мұғалімдердің виртуалды қоғамдастығын құру арқылы мұғалімдердің ресурстарын және уақытын бөлісе алады, олардың педагогикалық шеберліктерін арттыру. Қашықтық пен саяхат уақыты тиімді болған кезде, ауылдағы мектеп тобы бір мектеп оқушылардың маңызды санына жетуі үшін бірлескен білім беру бағдарламалары мен сыныптан тыс жұмыстарды ұсына алады. Мектептегі ынтымақтастық мектеп басшыларының арасындағы байланыс пен кәсіби өзара

әрекеттесуді жеңілдетуі мүмкін. Ауыл мектептері қала мектептерімен, әсіресе, мектептермен серіктесе алады

АУЫЛ МЕКТЕПТЕРІН РЕФОРМАЛАУДЫҢ ОТАНДЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

Шағын жинақты мектептердің нормативтік-құқықтық базасын талдау

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының , Мемлекеттік жалпыға міндетті бастауыш, жалпы орта білім беру типтік үлгілердің негізгі ережелері бастауыш негізгі жалпы орта білім берудің базалық мазмұнына біздің мемлекеттің территориясындағы білім беру ұйымдарының нормативтік және құқықтық қызметтерін реттейді. Орта білім беру салаларында жүзеге асырылған нормативтік – құқықтық актілер шағын жинақты мектептер мен тірек мектеп (ресурстық орталықтарға да) жарамды.

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрілігінің нормативтік құжаттарында шағын жинақты мектептер типологиясы анықталған .

1) Тірек мектеп-ТМ (ресурстық орталық РО)-шағын жинақталған мектеп оқушыларының сапалы білім алуына қолжетімділігін қамтамасыз ету мақсатында қысқа мерзімді сессиялық сабақтарды және аралық әрі қорытынды аттестаттауды өткізу үшін базасында таяу маңдағы шағын жинақталған мектептердің білім ресурстары шоғырланатын жалпы орта білім беру ұйымы ;

2) Шағын жинақталған мектеп (ШЖМ)- білім алушылар контингенті шағын, сынып-жинақтары біріктірілген және оқу сабақтарын ұйымдастырудың өзіндік нысаны бар жалпы білім беретін мектеп;

3) магниттік мектеп - аудандық (қалалық) білім бөлімдерінің бұйрығымен тірек мектебіне (ресурстық орталыққа) бекітілген шағын жинақталған мектеп.

Білім беру ұйымдары желісінің кепілдік берілген мемлекеттік нормативі Қазақстан Республикасының Конституциясымен және «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңымен кепілдік берілген азаматтардың тегін мектепалды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алу құқығын қамтамасыз ету мақсатында айқындалған [1]. Білім алушылар мен тәрбиеленушілердің жалпы саны әрбір ауылдық елді мекенде:

1) кіші мектеп жасындағы адамдардың саны 5 және одан көп болғанда, бастауыш білім беретін мемлекеттік оқу орнының жұмыс істеуіне кепілдік беріледі;

2) кіші және орта мектеп жасындағы адамдардың саны 41 және одан көп болғанда, негізгі орта білім беретін мемлекеттік оқу орнының жұмыс істеуіне кепілдік беріледі;

3) кіші, орта және жоғары мектеп жасындағы адамдардың саны 81 және одан көп болғанда, жалпы орта білім беретін мемлекеттік оқу орнының жұмыс істеуіне кепілдік беріледі.

Көрсетілген нормативтер, білім беру ұйымдары мектепалды және мектеп жасындағы тәрбиеленушілер мен оқушылардың тұратын елді мекендерден 3 километрден астам қашықтықта болған кезде белгіленеді. Елді мекендердің арасында табиғи кедергілер (өзендер, көлдер және т.б.) болғанда және бір-бірінен аз арақашықтық жағдайында да білім беру ұйымдары болуы мүмкін.

Жоғары сыныптардағы (10-11) оқушылар ОМ –ге ауыстырылады, оларға сапалы білім беру процесін интернаттар қамтамасыз етеді.

«Алыс орналасқан ауыл мекендердегі балаларды жалпы білім беру ұйымдарына және қайта үйлеріне апаруға ақысыз тасмалдау туралы» мемлекеттік қызмет стандарты бастауыш және негізгі орта білім беру мектеп оқушыларын тасымалдау мәселелерін шешуге мүмкіндік береді.

ҚР БҒДМБ 2011-2020, 2016-2020 және 2020-2025 жылдардағы мәліметтері салыстырмалы талдаудан өтті. Ең маңызды – міндеттерді қоюдан бастап көрелік, өйткені мәселе қаншалықты өзекті және ол кейінгі уақыттарда

шешімін табады ма, міндетті дұрыс қоя білуге байланысты. Алдымен орта білім беру жүйесі үшін анықталған тапсырмалардың толық нұсқаларын беріп көрелік.

ҚР БҒДМБ 2011-2020 жж. міндеттері:

« - білім беру мазмұнын жаңарта отырып, 12-жылдық оқыту моделіне көшуді жүзеге асыру;

- ШЖМ проблемаларын шешу;

- мектептегі инклюзивті білім беру жүйесін жетілдіру».

ҚР БҒДМБ 2016-2020 жж. міндеттері:

« - педагог кәсібінің беделін көтеру және олардың сапалық құрамын арттыру;

- орта білім берудің инфрақұрылымдық дамуын қамтамасыз ету;

- орта білім мазмұнын жаңарту;

- оқушылардың бойында "Мәңгілік Ел" Жалпыұлттық патриоттық идеясының рухани-адамгершіліктік құндылықтарын және салауатты өмір салты мәдениетін қалыптастыру;

- орта білім беру менеджментін және даму мониторингін жетілдіру».

ҚР БҒДМБ 2020-2025 жж. міндеттері:

« - педагог кәсібіне сұранысты арттыру және педагогикалық білім беруді жаңғырту;

- білім беру сапасындағы алшақтықты қысқарту;

- балалардың қауіпсіздігі және жайлы оқуы мен өмір сүруі үшін жағдай жасау, баланың салауатты өмір салтын қалыптастыру;

- білім беру сапасын бағалаудың тиімді біртұтас жүйесін түзу».

Жоғарыда келтіріліген бағдарламалық міндеттерден, 2010 жылдан бастап 12-жылдық оқытуға көшуді жүзеге асыру, ШЖМ проблемаларын шешу және инклюзивті білім беруге назар аудару маңызды болғандығын көруге болады. 2015 жылдан бастап басымдықты бағыттар өзгереді, білім берудің жаңартылған мазмұны, инфрақұрылымдық даму, педагог мәртебесін арттыру және білім алушыларды рухани-адамгершілік құндылықтарына тәрбиелеу бойынша реформалар басталады. Бүгінгі таңда мұғалім мамандығына сұранысты арттыру, қолайлы педагогикалық жағдай жасау және мектептер арасындағы өңірлік және аумақтық белгілері бойынша алшақтықты қысқарту өзекті болып отыр.

Толық көрініс үшін 30 қыркүйек 2000 жылы қабылданылған «Білім беру» Мемлекеттік бағдарламасының мәтіндері қайта ой елегенінен өткізілді, 2005 жылға дейін есептелінген бұл бағдарламада ШЖМ-ға көп көңіл бөлінген, әрі

ШЖМ-да білім беру сапасын арттыру және оларды іске асыру бойынша шаралар қабылдау үшін ауқымды міндеттер қойылған. Заң жүзінде күшін жойған бұл құжатта, ШЖМ-ге қатысты міндеттердің жеке тобы қарастырылған:

«- ауылдық мектеп пен ШЖМ-нің тиімді моделін әзірлеу және оны кезең-кезеңімен енгізу;

- ШЖМ үшін педагог кадрларды даярлау және қайта даярлау;

- ауылдық жерлерде педагог кадрлардың еңбек тұрақтылығын қамтамасыз ету;

- әдістемелік әдебиеттерді басып шығару, ШЖМ оқу-тәрбие процессіне арнайы әдістемелік құралдар мен технологияларды енгізу;

- ауыл мектептерін материалдық-техникалық қамтамасыз етуді жақсарту жөніндегі шаралар кешенін әзірлеу;

- оқытудың инновациялық әдістері мен арнайы ұйымдастыру нысандарын енгізу жолымен ауылдық мектептерде оқыту деңгейін арттыру, оқушыларды шығармашылыққа ынталандыру және дарынын ашуға ықпалдасу;

- ШЖМ оқу процессінде қашықтықтан оқыту әдістерін әзірлеу және игеру;

- ауыл мектептері мен ШЖМ басқару тиімділігін арттыру».

Тек бағдарламалық құжаттарда көрсетілген міндеттерден, 2000-ші жылдардың басында ШЖМ-ға оқу орындарының ерекше түрі ретінде, өзгеше көзқарас болғанынын айқын байқауға болады. ҚР БҒДМБ 2011-2020 жж. «ШЖМ проблемасын шешу» – ШЖМ-нің бір міндетіне ғана арналған. Келесі бағдарламаларда ШЖМ мәселелері бойынша сұрақтар көтерілген жоқ. Расымен солай ма? Бұған жоғарыда аталған бағдарламалардың мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізудің негізгі шешімдері мен тәсілдерін қарастыру арқылы көз жеткіземіз.

ҚР БҒДМБ 2011-2020 жж. сәйкес ШЖМ-да білім беру сапасын арттыру мәселелерін шешуге келесі іс-шаралар ықпалдасуы тиіс болды: 2010 жылы ШЖМ Республикалық дамыту орталығы құрылды және 2011 жылдан бастап Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының құрамына құрылымдық бөлімше ретінде кірді, педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыруды жүзеге асыратын ұйымдар жанынан 14 өңірлік орталық құрылды, 2013 жылғы 17 қыркүйекте ШЖМ қызметінің Типологиялық ережесі қабылданды; ШЖМ даму Концепциясы мен «Мектеп жоқ елді-мекендерде тұратын білім алушылар мен

тәрбиеленушілерді мектептерге ақысыз және қауіпсіз апару және әкелу» стандарты әзірленді.

2011 жылдан «e-learning» электронды оқыту бағдарламасын әзірлеудің, тірек мектептер немесе ресурстық орталықтар желісін құрудың бастамасы басталады.

ҚР БҒДМБ 2016-2020 жж. сәйкес балаларды ШЖМ-ға тасымалдауды ұйымдастыру, тірек мектептер санын арттыру бойынша жұмыстар жалғастырылды. Техникалық инфрақұрылыммен жабдықтау, кең жолақты интернетке қолжетімділікті қамтамасыз ету және электрондық контентті (Bilim Land) әзірлеу бойынша жұмыс жалғасуда.

ШЖМ-дағы оқу жетістіктеріндегі айырмашылықтарды теңестіру үшін жаңа білім беру бағдарламасының қабылдануымен келесі іс-шаралар белгіленді:

- нәтижелілігі төмен мектептерге мықты мектептердің «шефство-қамқорлығы»;

- «Мобильді мұғалім» және «Уақытша отбасы» жобаларының іске асырылуы (толығырақ 4 тарауда);

- ШЖМ проблемаларын шешу жөніндегі шаралар кешенін іске асыру: ШЖМ ды әдістемелік қолдаумен қамтамасыз ету, оқу жабдығымен және цифрлық инфрақұрылыммен жарақтандыру, басқару, қаржыландыру, кадрлық қамтамасыз ету және ресурстық орталықтардың жұмыс істеуі мәселелерін қамтитын түрлі модельдерді апробациядан өткізу,

- білім алушыларды мектепке дейін және кері жеткізуді ұйымдастыру, мектеп интернаттарын жетілдіру, оның құрылысына модульдік технологияларды қолдану.

Осылайша, ҚР БҒДМБ талдауы ШЖМ-ға қатысты саяси-басқарушылық шешімдер мәселелерін бірнеше онжылдықтар бойы тарихи ретроспективада

қарауға мүмкіндік берді. Нормативті актілер талдауы келесі қорытынды жасауға мүмкіндік береді:

Біріншіден, ШЖМ-ның болуы отандық білім беру жүйесіне тән сипат болып отыр, мұндай мектептер кеңес заманында да болған, қазірде де жұмыс істеуде. Кеңес дәуірінде қалалық және ауылдық мектептер арасындағы оқыту сапасында шамалы айырмашылықтар болды, бірақ 2000-шы жж. бастап бұл айырмашылық артып келеді (толығырақ Тарау 1.2 қарастырылған).

Екіншіден, ауыл мен қала мектептері арасындағы теңсіздікті түзету мәселесі, ШЖМ санын қысқарту арқылы шешу көзделген. Мысалы, ҚР БҒДМБ сәйкес 2010 жылдан 2020 жылға қарай, ШЖМ негізінен бастауыш және негізгі орта деңгей үшін жұмыс істеуі тиіс болды. Ауылдық ШЖМ қысқарту, мектебі жоқ ауылдардан мектеп оқушыларын оқу орындарына тасымалдаумен толықтырылып отыр. Сондай-ақ интернаттар салу жоспарлануда.

Үшіншіден, ШЖМ-дағы білім беру сапасының проблемасы, ШЖМ Республикалық дамыту орталығының, тірек мектептердің (ресурс орталықтарының) қызметі, «Мобильді мұғалім» және «Уақытша отбасы» жобаларын жүзеге асыру есебінен шешілетін болады. Қашықтықтан оқыту технологияларының және цифрлық білім беру ресурстарын әзірлеу бойынша ілеспе бағдарламалардың дамуы, ШЖМ техникалық жабдықтарымен жарақтау және кең жолақты интернетке қолжетімділікті қамтамсыз ету мәселелеріне үлкен үміт артылады.

Шағын жинақты мектептің оқу-тәрбие қызметіндегі қиындықтар толып жатыр. Қазіргі кезде біріктірілген сыныптарға арналған арнайы оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдардың жоқтығы байқалады. Осындай жағайда пән мұғалімдерінің жетіспеуі немесе жүктеменің аздығы пайда болады. Нәтижесінде шағын мектептерде бір мұғалім бірнеше пән бойынша сабақ беруіне тура келеді. Біріктірілген сыныптарда мұғалім бір мезгілде екі сыныпқа қатар сабақ өткізеді. Осыған байланысты әр сыныпқа жаңа сабақты түсіндіру кезінде мұғалім сабақ уақытының белгілі бір бөлігін ғана жұмсай алады. Мұндай біріктірілген сыныптардағы сабақтарды ұйымдастыру кез келген

мұғалімнен, әсіресе жас мамандардан шығармашылық ізденісті, кәсіби жоғары шеберлікті талап етеді. Мұның өзі шағын жинақты мектептің біріктірілген сыныптарында сабақ өткізуде мұғалімдерге әдістемелік көмекші болатын құралдардың қажеттілігін туындатады.

Шағын жинақталған мектептердің проблемасы мен қиыншылықтары жеткілікті. Әсіресе, бастауыш және негізгі мектептердің жағдайы төмен. Материалдық-техникалық базасы нашар. Арнайы жабдықталған пәндік кабинеттер, зертханалар жоқ, зертханалық тәжірибелер жасалынбайды. Көрнекі құралдар ескірген. Интернет желісі нашар. Кітап қоры аз. Кадр тапшы және шағын жинақталған мектеп үшін арнайы маман жоқ (қос пәндік, химия-биология, физика-математика т.б) Бір пәннің мұғалімі бірнеше пәннен сабақ береді. Мұның үстіне, бала саны аз болғандықтан сыныптар топтастырылып сабақ өтетіндігін ескерсек, оқушының бағдарламаны толық игеріп, жан-жақты білім алуы қиындық туғызып отыр. Солай бола тұрса да шағын жинақталған мектептің ауыл жағдайына үлкен рол атқарады. Мектеп – ауылдағы мәдени орталық, жастардың ауылда тұрақтануына әсер етеді, ауылдың рухани мәдениетін көтереді (кеш, кездесу, т.б),- мұғалім ата-аналармен етене жақын жұмыс істейді, себебі, бәрін таниды.

Шағын жинақты мектептің бірнеше өзіне тән тиімді жақтары да бар:

- балалардың саны аз, сондықтан мұғалім әрбір оқушыны, оның қызығушылығын арттыруына, отбасын тез, жақсы тануына көп мүмкіндік бар;
- дәптер тексеруге, жеке-дара өздік жұмысқа арналған жаттығулар іріктеуге аз уақыт жұмсалады;
- оқушылардың тәртіп бұзушылығы аз болады;
- оқушылар бірінші сыныптан бастап, өз бетімен жұмысқа бейімделеді;
- бір оқу бөлмесінде күнделікті бірге болғандықтан, жоғары сынып (3-4) оқушылары кіші сынып оқушыларына көмек береді;
- әрбір баланың білім деңгейлерін анықтап, олардың білім, білік, дағдыларының деңгейлерін көтеруге мүмкіндік мол;

- аталмыш мектеп мұғалімі пәнаралық байланысты жүзеге асыруға, кеңінен қолдануға тырысады;

- оқушылар әртүрлі сыныпта оқығанымен, олардың назарын бір пәннің мазмұнындағы ұқсас тақырыптарға аударуға мүмкіндік жасалады;

- оқушылардың бірін-бірі тексеруін, өзін-өзі тексеруін және бағалауын жүзеге асырылады;

- үлкен сынып оқушысы төменгі сыныптың жұмысын тексеріп бағалау арқылы өз білімін іс жүзінде қолдануына мүмкіндік туады.

Шағын жинақты мектептерде оқушылардың білім деңгейін мемлекеттік стандарт дәрежесіне көтеру, оқу-тәрбие жұмысының мазмұнын жақсарту – қазіргі уақытта өзекті мәселелердің бірі. Шағын жинақталған мектептерде мұғалімнің негізгі мақсаты: бағдарлама мен мектеп белгілеген жоспарды орындап шығу екені белгілі. Бұл үшін шағын жинақты мектепте оқу-тәрбие үрдісін кіріктіре оқытудың әдістерін тиімді пайдалана отырып өткізу керек. Екі сынып қатар оқытылатындықтан сабақ кестесін, сабақ жоспарын дұрыс әзірлеу, оқушылардың өздері орындайтын жұмыстарын шебер ұйымдастыру, сабақ уақытын дұрыс пайдалану мәселесі туындайды.

Кіріктірілген сабақтарда оқушыға өзі өмір сүретін орта туралы, құбылыстар мен заттардың байланысы жайында ауқымды және айқын түсінік беріледі. Мұнда негізгі басымдылық қандай да бір білім көлемін игеруге емес, бейнелі ойлауды дамытуға беріледі.

Шағын жинақталған мектепте кіріктіріп оқытудың бұл ерекшеліктері алдыңғы алған білімін қайта жаңғыртуға көмектеседі. Бұл байланыс оқыту барысында нақты жаттығулар мен тапсырмалар арқылы нығая түседі. Осы ерекшеліктерді ескере отырып шағын жинақты мектептердің мұғаліміне мынадай талаптар қойылып отыр:

- өздігінен білім көтерудің тиімді әдістерін таңдай білу;

- шағын жинақталған мектеп жағдайына қарай бейімдеу, оқу үрдісін сапаландыру;

- әртүрлі жастағы оқушылар ұжымын басқара білу;

- оқушылардың бірін-бірі өзара білім алуды сапаландыру бағытын дамыту;

- оқушылардың бір отбасы балалары сияқты болып, өзін-өзі басқара білуін ұйымдастыру;

- оқушылар арасындағы бір-біріне деген сенімділігін және сыйластықтарын арттыру;

- оқушылардың ата-аналарын қоғамдық-педагогикалық жұмыстарға қатыстыру.

Шағын жинақты мектепте оқу үдерісін ұйымдастыруда тиімді педагогикалық технологиялар (деңгейлеп, саралап оқыту, ұжымдық оқыту, дидактикалық бірлікті ірілендіру, дамыта оқыту, модульдік оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технология және т.б.) қолданылады.

Деңгейлеп оқыту оқушылардың жас және білім деңгейі ерекшеліктерін ескере отырып, деңгейлік тапсырмалар беру арқылы олардың танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді.

2.2 «Дипломмен - ауылға» бағдарламасын іске асыру

Хронологиялық тұрғыдан алғанда, ауылдық және қалалық мектептер арасындағы білім беру сапасын теңестіруге бағытталған алғашқы шара *«Дипломмен - ауылға»* мемлекеттік бағдарламасы болып табылады. Өкінішке орай, қазір Қазақстанда педагогикалық мамандықтарды бітірген түлектердің жұмысқа орналасуын қадағалайтын жүйе жоқ. Дәл осы деректер болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындығына қатысты стратегиялық жоспарлауды қамтамасыз ету үшін қажет. Жоғары оқу орындарының бітіріп кеткен түлектері бойынша жобалы, көп жағдайда жалпылама статистикалық мәліметтері, ҚР БҒМ мен «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасында қордаланады. «Атамекен» ҰКП Басқарма төрағасының орынбасары О. Ордабаев жоғары оқу орнын бітіргеннен кейін, бір жыл ішінде түлектердің 26% жұмыс таба алмайтындығы туралы ақпаратпен бөліседі. Мемлекеттік грант есебінен білім алған педагогикалық мамандық түлектерінің 65% білім беру ұйымдарында

жұмыс істемейді. Бұл бүгінгі педагог мамандарға деген тапшылық уақытында...

«Қазақстан мұғалімдері: жастар неге бұл мамандықты таңдайды және олардың қалуына не түрткі болады?» әлеуметтік сауалнамасының келесі қорытындылары келтірілген: әрбір бесінші мұғалімге ұстаздық оның негізгі әрі басымдықты таңдауы болған жоқ, әрбір үшінші жас мұғалім өз кәсібін басқаға ауыстыруды көздейді және әрбір төртінші мұғалім жуық арадағы 5 жылда жұмыстан кетуді жоспарлайды. Мұндай сүрең тұжырымдар, жалақыдан бастап мамандық мәртебесіне дейін, мектептегі психологиялық климаттан жас мұғалімдер мен тәлімгерлікті қолдау жүйесіне дейін және т.б факторлардың тұтас кешенімен түсіндірілер еді.

«Дипломмен - ауылға» бағдарламасы бойынша мұғалім мамандығына келетін, жас мамандарда қандай проблема туындайды?

ҚР Тұңғыш Президентінің бастамашылығымен «Дипломмен - ауылға» мемлекеттік бағдарламасы 2009 жылдың 1 шілдесінен басталды. Бағдарламаның басты мақсаты – ауылдық жерлерде кадрлық потенциалды қажетті еңбек ресурстарымен – әлеуметтік саланың және агроөнеркәсіптік кешеннің жас мамандарымен күшейту.

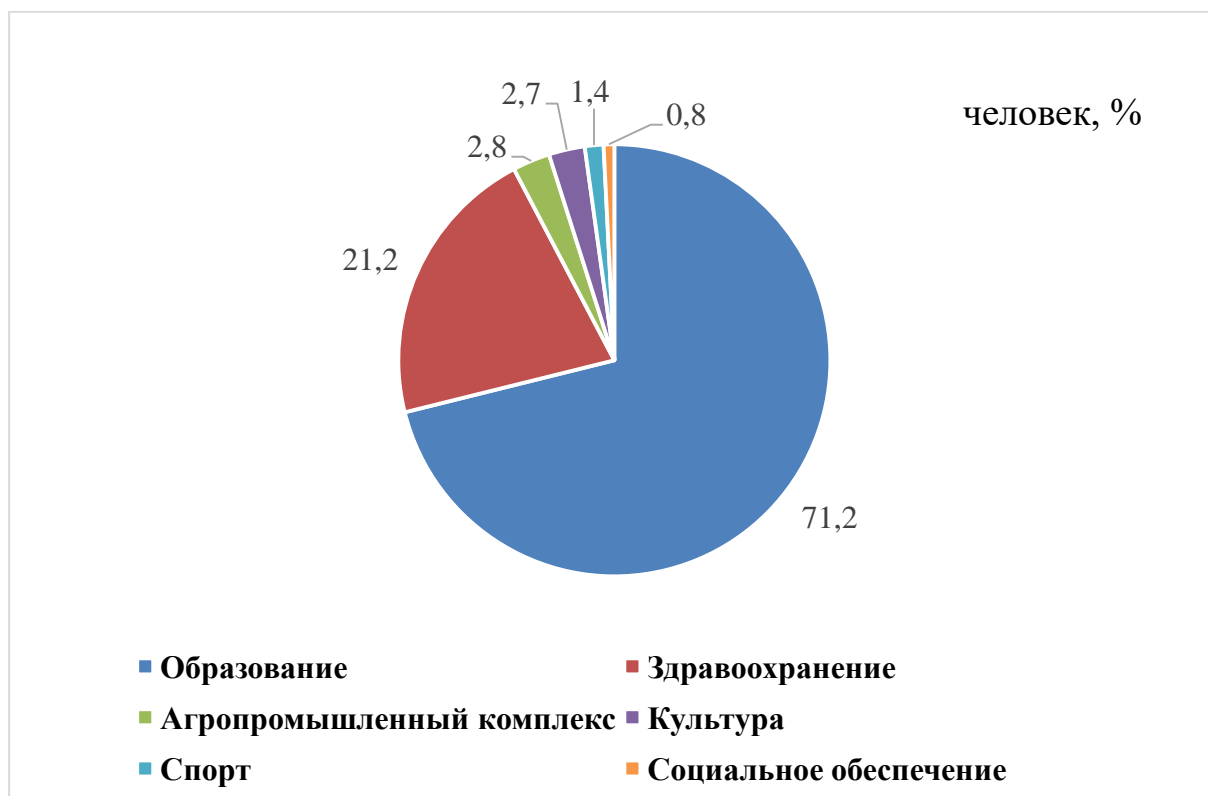
Бағдарламаға қатысуға білім беру, денсаулық сақтау, агроөнеркәсіптік кешен және т.б. бойынша білім беру бағдарламаларын өткен жоғарғы оқу орындары түлектерінің мүмкіндіктері бар. «Дипломмен - ауылға» бағдарламасы шеңберінде мемлекет жас мамандарға ауылдық жерлерде жұмыс істеуді және тиісті әлеуметтік қолдауды ұсынады: 100 АЕК мөлшерінде көтерме жәрдемақы төлеу, 0,01% сыйақы мөлшерлемесімен 15 жыл мерзімге, 1500 АЕК-тен аспайтын көлемде тұрғын үйге бюджеттік кредитін рәсімдеу мүмкіндігін береді.

Бағдарламаны іске асырудың 10-жылдық кезеңінде оның шарттарын 60 мыңнан астам адам қабылдады, 7,4 млрд. теңге жәрдемақыға қаражат бөлінді. 28 мыңға жуық маман тұрғын үй сатып алу үшін 70,6 млрд. теңге бюджеттік несие алды. «Дипломмен - ауылға» бағдарламасын қаржыландыру жыл сайын өсуде, мысалы жеңілдетілген несиелеуге бөлінетін қаражат көлемі 2019 жылы төрттен бірге, 20 млрд теңгеге дейін ұлғайды, сондай-ақ ағымдағы 2020 жылы

да солай.

Егер ауылдық елді мекендерді мамандық бөлінісінде, жас кадрлармен қамтамасыз ету мәселесін қарастыратын болсақ, мынадай ерекшеліктерді байқауға болады:

8-диаграмма. Ауылдарды кадрлық ресурстармен қамтамасыз ету, мамандық бөлініс есебімен

Білім беру неғұрлым сұранысқа ие сала болып келеді және ауылдық мектептерге 42 745 адам (71,2%) жұмысқа орналастырылды. Екінші орында 12 705 адам (21,2%) таңдауы түскен, денсаулық сақтау саласы. Олардан кейінгі кезекте агроөнеркәсіптік кешен мамандықтары - 1 665 адам (2,8%) және мәдениет – 1 604 (2,7%) адам. Сұраныс шкаласын спорт – 863 (1,4%) және әлеуметтік қамсыздандыру – 483 (0,8%) салалары аяқтайды. Бағдарлама қатысушыларының жалпы санының 74% әйелдер құрайды және 70% қатысушылар – жас мамандар.

Ағымдағы 2020 жылдың қаңтар-наурыз айларында жүргізілген далалық зерттеулер іс жүзінде әрбір ШЖМ-да «Дипломмен - ауылға» бағдарламасы

бойынша жас мамандар жұмыс істейтіндігін анықтады.

«Бізде жастар көп, осы бағдарлама бойынша олардың көпшілігі мемлекеттен әлеуметтік қолдау алды».

«Бұл өте жақсы бағдарлама және бізде несие, тұрғын үй алып, содан кейін қалаға кететіндер жоқ. Барлығы жұмыс істейді, өйткені біз қалаға жақын орналасқанбыз. Ал шалғайдағы ауылдарда, әрине жас кадрлардың жетіспеушілігі және олардың тұрақтамауы жоғары».

Негізінен, ауылдық жерлерге педагогикалық мамандықтарды бітірген, бұрынғы мектеп түлектері жұмыс істеуге оралады. *«Бізде жас мамандар көп, бүгінгі таңда еңбек өтілі 5 жылға дейінгі 9 жас маман қызмет атқарады. Олардың басым көпшілігі өз мектебіміздің түлектері. Олардың бізде қалып жұмыс істейтініне қуаныштымыз».*

«Жас мамандар бар. Олар негізінен өзіміз баулып өсірген жастар. Бұлар біздің түлектеріміз, ауылда қалуды жоспарлайды, баспана сатып алуда».

Жалпы, «Дипломмен – ауылға» бағдарламасы өз міндетін орындады. Мысалы, егер ауылдарда 2009 жылға дейін жас мамандармен қамтамасыз етуді салыстыратын болсақ, онда бағдарламаны іске асырудың басталуымен олардың ағыны екі есе ұлғайды, жыл сайынғы өсім 3300 адамнан 6000 адамға дейін өсті. Олардың анағұрлым көп бөлігі Түркістан облысына (6703), Алматы (6253) және Батыс-Қазақстан (5184) облыстарына орнықты. Ал еліміздегі ең еңбек көзіне тапшы, мамандар дефицитін көріп отырған Қостанай, Павлодар және Солтүстік-Қазақстан облыстары саналады.

Мемлекеттік бағдарлама тұрақтылығының маңызды факторы ауылдарға келетін жас мамандардың қажеттіліктеріне, тиісінше бағдарлама шарттарының өзгеруіне тез ден қоюы болып табылады. 2009 жылдан бастап бағдарламаға қатысушылардың тұрғын үй сатып алуы үшін кредит беру көлемі 630 АЕК-тен 1500 АЕК-ке дейін ұлғайды, ветеринария мен агроөнеркәсіптік кешеннің білім беру бағдарламаларын қоса алғанда, мамандықтар санын ұлғайтты, маманның міндеттерін орындау мерзімін 5 жылдан 3 жылға дейін қысқартты. 2019 жылы ауылдық жерге жұмыс істеуге және тұруға келген мамандар үшін жәрдемақы

мөлшері 70 АЕК-тен 100 АЕК-ке дейін арттырылды.

Дегенмен, ауылдарға келетін жас мамандар да, өңірлерде бағдарламаны іске асыруға жауапты адамдар да әлі күнге дейін бастан кешкен қиындықтары сақталып отыр.

Бағдарламаға қатысушылар кездесетін негізгі проблемалар, бюджеттен бөлінген қаражаттың жеткіліксіздігі және ауылдық жерлердегі жалақының төмендігі болып табылады. Бюджет қаражаты өңірлердегі кадр сұранысының 70-75% - ға жуығын жаба алады. Сондықтан, жаңадан келген мамандар үшін әлеуметтік көмек шараларын алу кезегі қалыптасады.

Бағдарламаның негізгі міндеттеріне әлеуметтік қолдау шараларын көрсету арқылы ауылдық елді мекендерде мамандарды бекіту кіреді. Жергілікті өкілеттілік және атқарушы органдардың құзыретіне жалақы мәселелері жатады. «Агроөнеркәсіптік кешенді және ауылдық аумақтарды дамытуды мемлекеттік реттеу туралы» 2005 жылғы 8 шілдедегі Қазақстан Республикасы Заңының 18-бабының 4 және 7-ші тармақтарына сәйкес мамандарға қызметтің осы түрлерімен қалалық жағдайда айналысатын мамандардың айлықақыларымен және тарифтік мөлшерлемелерімен салыстырғанда, кемінде 25% - ға жоғарылатылған айлықақылар мен тарифтік мөлшерлемелер белгіленуі мүмкін.

Социологиялық сауалнама респонденттердің бірі «Дипломмен – ауылға» бағдарламасы бойынша келген, ол Қостанай облысының ШЖМ биология мұғалімі болып табылады. Бағыт бойынша жас маман негізгі мектепке жұмысқа қабылданады, бірақ биология сағаты бір ставкаға жетпейді. «Барлығы аптасына шамамен 12 сағат шығады. Тиісінше, жалақы аз, 80 мың теңгеден сәл артық». Ол әрі қарай бөлісе келе: *«Мен бір пән мамандығын бітірдім және аралас пәндерді жүргізе алмаймын. Сағаттар көбеюі үшін қосымша мамандық алу керек. Егер жалақы жоғары болса, онда бұл бағдарлама жас мамандар үшін өте тиімді. Бірақ менің табысыммен көп жағдайда үнемдеуге тура келеді, өйткені сатып алынған үй үшін несие төлеу қажет, үлкен шығындар көбіне көмір, отын және басқа да қажеттіліктерді өтеуге және сатып алуға кетеді». Мұғалімдер ортаға салуында: «ондай жерлерге (келешегі жоқ*

ауылдарға) 4 сағаттық химия үшін кімдер барады, не жалақы, не зертханалар, не жұмыс жағдайлары болмайды. Мұндай шағын мектепте жұмыс істеуге сұранатындар жоқ».

Бүгінгі таңда біз ауылдардың және тиісінше ШЖМ-ның жойылуына жиі куә болып жүрміз. Халықтың миграциясы-көші-қоны, жұмыссыздық, ауылдық жерлердегі ауыр әлеуметтік экономикалық жағдай ауыл адамдарын қалаларға немесе қалаға жақын жерлерге кетуге мәжбүр етеді. Орта мектептер негізгі мектептерге айналады, кейін бастауыш мектепке төмендейді және көп ұзамай толығымен жабылады. Ал бұған дейін осы ауылдарға жолдамамен (бағдарлама бойынша) келген мұғалімдер жұмыссыз, әрі өз баспанасымен және сол баспанасы үшін өтелмеген несиесімен қалады.

Сонымен қатар, кейбір жоғары оқу орындарының түлектері «Дипломмен – ауылға» бағдарламасы туралы хабардар емес. Жас мамандардың ауыл мектептеріндегі әлеуметтік қолдау мен мүмкіндіктер туралы ақпаратты білмеу проблемасы бар. *«Мен көтермелеу туралы ШЖМ жұмысының екінші жылында ғана естідім. Мен өз ауылыма оралып, туган мектебімде жұмыс істеуге шешім қабылдағанда, мен сияқты адамдарға белгілі бір артықшылықтар болуы мүмкін екенін білмедім».*

Тәжірибесі бар мұғалімдер, ШЖМ директорлары мен меңгерушілері сұхбат барысында: *«бұл бүгінгі таңда жалғыз жұмыс істейтін бағдарлама, бірақ еш қиындықсыз болмайды. Бағдарлама бойынша келгендер, мерзімді уақыттары аяқталғанша тағатсыздана күтеді және өз міндеттемелері аяқтағаннан кейін қайта кетуге асығады. Шынында да, мектептегі психологиялық климат оларды күйзеліске ұшыратады, жастар шыдай алмайды».*

Әлеуметтік көмек көрсету үшін құжаттарды рәсімдеу кезінде ауылдық жерлерге көшуге және жұмыс істеуге шешім қабылдаған мамандарды стресстік жағдай күтуі мүмкін. Бағдарламаны іске асыруда жергілікті билік органдары жеңілдікті бюджеттік кредиттеу үшін қаражатты бөлу кезінде сыбайлас жемқорлықтың, бюрократиялық есепті шығындардың бар екендігін

айқындалды.

Прокурорлық тексеру әлеуметтік қолдау алуға үміткер мамандардың құқықтарына нұқсан келгенін анықтады. Кейбір мамандарға көтерме жәрдемақы төлеуден негізсіз бас тартылды, бұл олардың заңнамада қарастырылмаған құжаттарын қисынсыз талап етуден туындағанын білдіреді. Жас маманды тұрғын үймен қамтамасыз етуге арналған бюджет қаражатын жергілікті атқарушы органдар басқа іс-шараларға ақы төлеуге пайдаланған фактілері анықталды. Нәтижесінде Бағдарламаны іске асыруға бөлінген және жас мамандардың ауылға келуін, жұмысқа орналасуын және тұруын ынталандыруға бағытталған республикалық бюджет қаражаты мақсатсыз пайдаланылған.

Жастардың «Дипломмен – ауылға» бағдарламасына **қатысуының** негізгі стимулы жеке өз тұрғын үйін сатып алу мүмкіндігі болып табылады. Ұлттық экономика министрлігінің статистикалық мәліметтері бойынша, 2016 жылы тұрғын үй сатып алуға 3 мыңға жуық (2 892) кредит бөлінді, ал 2018 жылы несие беру мөлшері 4 мыңнан асты (4 012). Жас мамандар ең көп тұрғын үй алатын аймақтар Ақмола (502), Қызылорда (404), Батыс Қазақстан облыстары (428) болып отыр.

Алайда, несие бойынша шарттық талаптар бұзылуда. Мәселен, 2010 жылдан бастап Ақмола облысында 84 млн теңгеге 119 маман, Қызылорда облысында - 67 млн теңгеге 166 қарыз алушы, Батыс Қазақстанда - 221 адам талапты бұзған. Жалпы, 2009 жылдан бастап несие шартының талаптарын бұзу мыңнан астам маманнан табылды.

Жас мамандар тұрғын үй сатып алуға, оның ішінде ата-аналарына тиесілі жеке тұрғын үйді немесе тұрғын үйді сатып алу - сату шарттарын жасасу арқылы негізсіз бюджеттік кредиттер алған жағдайлар орын алған.

Жалпы бағдарлама бойынша келген мамандардың 95%-ы ауылда тұрады және жұмыс істейді. Бағдарламаға қатысушылардың шарттық міндеттемелерді бұзуының немесе орындамауының негізгі факторлары: отбасы жағдайының өзгеруі және басқа да отбасылық жағдайлар, жұмыс орнынан, жұмыстан шығу

немесе басқа елді мекенге көшу, әлеуметтік және инженерлік инфрақұрылымның дамымауына байланысты ауылдағы өмірдің тартымсыздығы болып табылады.

Объективті проблемалар болып ауылдық тұрғын үйдің теңгерімсіздігі және дамудан артта қалған нарығы, сондай-ақ тұрғын үйге кепілдік берілген нарықтық бағалар төлемдер көлемінен жиі жоғары болып шығады. Кейбір ауылдарда тұрғын үйдің нақты құны бекітілген несие мөлшеріне сәйкес келмейді. Ауылдық елді мекендердегі баспана нарығы 1970-80 жылдары салынған тұрғын үйлерді ұсынады, ал жаңа тұрғын үйдің құны жоғары немесе ол мүлдем жоқ. Оның үстіне бюджеттік кредит қаражаты есебінен жаңа тұрғын үй салудың тиімді механизмдері қаралмаған.

Жоғарыда аталған проблемалардан басқа, шешілмеген бірқатар мәселелер бар. Бүгінгі таңда жас мамандар шарттық міндеттемелерін бұзған жағдайда көтерме жәрдемақы мен бюджеттік несиені қайтару рәсімі толық реттелмеген. Басқа ауылдарға көшу мүмкіндігі жоқ, Бағдарламаға қатысушылардың мобильділігі шектелген. Орын алған өрескел жағдайларды келтіруге болады. Мысалы, жас мұғалімдерге қатысты жасалатын құқық бұзушылықтар, жас мамандарды ауылдық елді-мекендерге тарту жөніндегі мемлекет саясаты мен мемлекеттік бағдарламалардың одан әрі іске асырылуына қауіп төндіруі мүмкін.

Дегенмен, «Дипломмен – ауылға» бағдарламасын іске асырудағы қазіргі қиындықтар жеке нысанды, оларды шешу жағдайды қысқа уақытқа өзгерте алады. Ауылдарды кадрлармен қамтамасыз ету, ауылдық мектептерде білім беру сапасын арттыру - бұл кешенді шешімдерді талап ететін кешенді проблемалар. Жастарды ауылдық жерлерге тарту үшін су құбыры, үздіксіз электр энергиясы, газ, жолдар, интернет, спорттық және мәдени объектілер сияқты өркениеттілік тынысты өмір сүруге мүмкіндік беретін, ең сұранысты жағдайлар мен маңызды қажеттіліктерді жасау қажет. Ауыл тұрғындарының жағдайын жақсарту үшін: ауылдарда жұмыс орындарын құру, ауыл шаруашылығын дамыту және қайта өңдеу кәсіпорындарын жарақтауға болады.

Бұл туралы ШЖМ мұғалімдері сұхбат барысында былай дейді: «жастар

ауыл мектептерінде қалмайды, себебі жағдай жоқ, олар өркениет бар жерлерге ұмтылады. ШЖМ-де жас мұғалімдер қалуы үшін: су, газ, интернет, байланыс орнығатындай, оны сезінетіндей ең қарапайым тұрмыстық жағдайлар жасалуы қажет».

«Жас мамандар инфрақұрылымы бұзылған, жолдары жоқ, тиісті медициналық қызметтері жоқ ауылдарға бармайды. Егер маман талантты болса, онда, әрине, оның таңдауы болады. Бізде физика пәнінің жас мұғалімі болды, ол қалаға, ғылыми орталыққа жұмыс істеуге кетті».

Отандық экономист Бейсенбек Зиябек «Дипломмен – ауылға» бағдарламасының экономикалық тиімділігіне күмән келтіреді. Ол ауылдық жерлерде жас мамандарды тарту үшін қажетті жағдайлар, тұрмыстық, инфрақұрылымдық жағдайлар жасау жеткіліксіз деп санайды. Өндірісті жолға қою қажет. Бұл бағдарлама экономикалық тиімді болады, егер ауылда ауылдық өндірістік кәсіпорындардың саны өсіп, онда жұмыс істеу үшін жас мамандар жаппай тартылған жағдайда ғана, - деп есептейді экономист.

Осылайша, «Дипломмен – ауылға» мемлекеттік бағдарламасын іске асырудағы оң үрдістерін де, сондай ақ қиындықтарын да атап өтуге болады. Мемлекет тарапынан жас мамандарға берілетін әлеуметтік қолдау шаралары бағдарламаның неғұрлым тартымды жақтары болып табылады: еңбекақыны арттыру, жеңілдікті шарттармен тұрғын үй сатып алуға ықпалдасу, көтерме жәрдемақылардың есебінен көші қонға байланысты бастапқы мұқтаждықтарды еңсеру. Жас мұғалімдерге шағын ұжымда тәжірибе жинауға, педагогикалық салада өзін көрсетуге мүмкіндік беріледі.

Жас мұғалімдердің жиі кездесетін қиындықтарының ішінде үлкен жүктеме мен есеп беру, ШЖМ-дағы сағаттары санының аз бөлінуі, осылардың салдарынан жалақының төмен мөлшерлілігі, жергілікті билік органдары тарапынан бюрократиялық және сыбайлас жемқорлық жағдайларының орын алып отыруын атап өтуге болады. Жас мамандардың ауылға келу ниетіне әсер ететін факторлар қатарына, жайлы өмір сүруге қажетті қарапайым тұрмыстық жағдайлардың, өсу мүмкіндігінің (кәсіби, мансаптық) төмендігін жатқызуға

болады.

ШЖМ-де оқу сапасын арттырудағы ресурстық орталықтардың рөлі

Ауылдық ШЖМ жай-күйін зерделеу оларда балалардың білім алу қажеттіліктерін толық қанағаттандыру, олардың жан-жақты дамуы үшін жағдайлар жоқ екенін, оқушылардың қабілеттері мен қызығушылықтарын ескере отырып, тереңдетілген және әрекетті оқытуды ұйымдастыруда қиындықтар бар екенін көрсетеді.

ҚР Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсанында қол қойылған №1118 Жарлығымен 2011-2020 жылдарға арналған ҚР БҒДМБ 75-ші тармағын іске асыру нәтижесінде Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жанынан Шағын жинақты мектептерді дамыту Республикалық орталығы құрылды. Орталықтың негізгі міндеті педагогикалық процесті жетілдіруге және ШЖМ-ды ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету қажеттілігін анықтауға бағытталған белсенді зерттеу жұмысы болып табылады. А.Т. Дүйсебектің басшылығымен шағын жинақты мектептерді дамыту Тұжырымдамасының жобасы дайындалды. Ы. Алтынсарин атындағы ұлттық білім академиясының ШЖМ дамыту орталығы ресурстық орталықтармен және оларға бекітілген ШЖМ белсенді ынтымақтастықта жұмыс жасайды, ШЖМ және ресурстық орталықтарды ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету бойынша үйлестірушілік рөл атқарады.

Шағын жинақты мектепте білім беру сапасының проблемаларын шешудің бір жолы тірек мектептер - ресурстық орталықтарды құру болды. ШЖМ дамыту тұжырымдамасында ресурстық орталықтың жалпылама анықтамасы ұсынылған.

Тірек мектеп-ресурс орталығы - өзіне кіретін магниттік мектептердің, мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының, кәсіптік лицейлердің, сауықтыру-спорт кешендерінің, мәдени-демалыс орталықтарының, ауыл шаруашылығы зертханалары мен шеберханаларының қолда бар кадрлық, материалдық-

техникалық, ғылыми-әдістемелік ресурстарын интеграциялайтын, сол арқылы ауылдық жерлерде білім алушылардың білім беру процесінің дамуы мен сапасын қамтамасыз ететін, бірыңғай мақсаттары мен міндеттері бар біртұтас білім беру жүйесі.

Ресурстық орталықтардың құру идеясы, Қазақстанда тұжырымдаманы енгізген 2011 жылға дейін болған. Таяу және алыс шетелдерде бірнеше ондаған жылдар бойы белгілі-бір білім беру міндеттерін шешетін ресурстық орталықтар өз қызметін жүзеге асырып келді. Мұндай орталықтардың бірнеше түрін бөлуге болады: қызметі біліктілікті арттыруға, кәсіптік білім беруге, қосымша білім беру аясында білім беру технологияларын және басқаларын дамытуға бағытталған ресурстық орталықтар. Тәжірибе білім беру саласындағы ресурстық орталықтардың тиімділігін көрсетеді.

Қазақстандағы тірек мектептерді институттандыру сәтінде, бұрыннан қолданыстағы ресурстық орталықтардың жұмыс істеу тәжірибесі қолданысқа түсе бастады. Орта оқу орындарын біріктіретін және өз қызметін мектеп-кешендер ретінде (балабақша-мектептер, мектеп жасына дейінгі білім беру - білім беру шағын орталықтары, мектеп жанындағы интернат-мектептер, шағын орталық-мектептер), әлеуметтік-мәдени орталық-мектептер (ауылдық кітапханалардан, медициналық пункттерден, пошта, клубтан тұрады), агро-биологаториялық-мектептер (ауыл шаруашылығы бағыты бойынша тереңдетілген теориялық және практикалық дайындықты қамтамасыз етуші) оқытудың сыныптан тыс-сабақтық емес үлгісіндегі мектептер (оқыту процесін ұйымдастыру білім алушылардың әртүрлі жас құрамы қатысқан сабақтың ұжымдық оқу түрі).

ШЖМ–ды дамытудың жоғарыда көрсетілген тұжырымдамасы жобасының негізіне ресурстық орталықтар - тірек мектептердің барлық жүйесі сияқты Қарағанды облысының ресурстық орталықтарының жұмыс тәжірибесінен алынды. Ауылда білім беру сапасының маңыздылығын ескере отырып, Қарағанды облысы қаржыландырудың тиімді тетіктері, ресурстық орталықтар моделі шеңберінде ШЖМ қызметін ұйымдастыру үшін локомотив

және үлгі бола алды. Ауылдармен қатар, Қарағанды облысында жоғары оқу орындарымен әлеуметтік әріптестікті жүзеге асыратын қала мектептерінің базасында ресурстық орталықтар құрылды.

Ресурстық орталықтар қызметінің негізгі бағыттары.

Шағын жинақты мектептердің біріккен сыныптарындағы білім беру сапасын арттыру мәселесі бойынша зерттеулер, оқу процесінің сапасын мониторингілеу нәтижелері бойынша ШЖМ-ның: апта сайынғы шағын жүктеме, біріккен сыныптар үшін оқу-әдістемелік кешендердің және тірек мектеп-ресурстық орталықтардың қызметін реттейтін нормативтік құжаттардың болмауы, шағын жинақты мектептерді дамыту жөніндегі өңірлік орталықтар туралы ережелер және т.б. өзекті проблемалары айқындалды.

Ресурстық орталықтың қызметі ауыл мектебінің маңызды міндеттерінің бірі - мектеп түлектерін қоғамда табысты әлеуметтенуі және еңбек нарығына белсенді бейімделуі үшін даярлау болып табылады. Бұдан басқа, ресурстық орталық 12 жылдық оқытуға көшу жағдайында ауыл мектептерінің білім алушыларын сапалы біліммен қамтамасыз етудің пәрменді, неғұрлым тиімді тетіктерінің бірі болуға тиіс болды. Атап айтқанда, ресурстық орталық жағдайында жоғары сыныптарда оқыту жүйесі құрылады, оқытудың даралануы мен саралануы дамиды, бір-бірімен байланыста бола отырып, бейімді оқытудың негізгі аспектілерін ашатын вариативтік білім пайдаланылады.

Ресурстық орталық жеке алынған ШЖМ жетіспейтін ресурстардың орнын толтыруға мүмкіндік беретін жалпы білім беру кешенін құрайтын мектептер желісі болып табылады. Бейімделу типіндегі білім беру жүйесі бола отырып, ресурстық орталықтар психологиялық көмек, саралау және оқуды индивидуализациялау сияқты қолдау түрлерін ұсынады. Білім беру процесі оқу жылы бойы үздіксіз жүреді және даярлық деңгейіне қарамастан білім алушылардың барлық контингентін қамтиды.

Тірек мектеп - ресурстық орталықтардың базасында ШЖМ ақпараттық, кадрлық, оқу-әдістемелік ресурстары ықпалдастырылады, бұл бейіналды

даярлық және бейіндік оқыту кезеңінде өте маңызды. Әр ресурстық орталықтың қарамағында бірнеше ШЖМ - магниттік мектептер бар. Білім беру процесі сессиялық және сессияаралық оқыту формасынан тұрады. Магниттік мектептердің балалары бір оқу жылында үш рет ресурстық орталықта білім алады. Тірек мектептегі сабақтар тәжірибеге бағытталған, өйткені оларда жаңа модификация кабинеттері, мультимедиялық жабдықтар, шығармашылық зертханалар мен шеберханалар бар. Он күндік курстың соңында оқушылар аралық және қорытынды бақылауды, яғни сессияны тапсырады. Сессияаралық кезеңде оқыту магниттік мектептерде ресурстық орталық мұғалімдерінің қатысуымен және қашықтықтан оқыту технологиялары арқылы жүргізіледі.

Функционалдық жүктеменің осындай спектріне байланысты ресурстық орталықтар жылдан жылға сан жағынан өсе бастады. Бұл келесі диаграммада көрсетілген.

Диаграмма 9. Қазақстандағы тірек мектептердің (ресурс орталықтарының) динамикасы

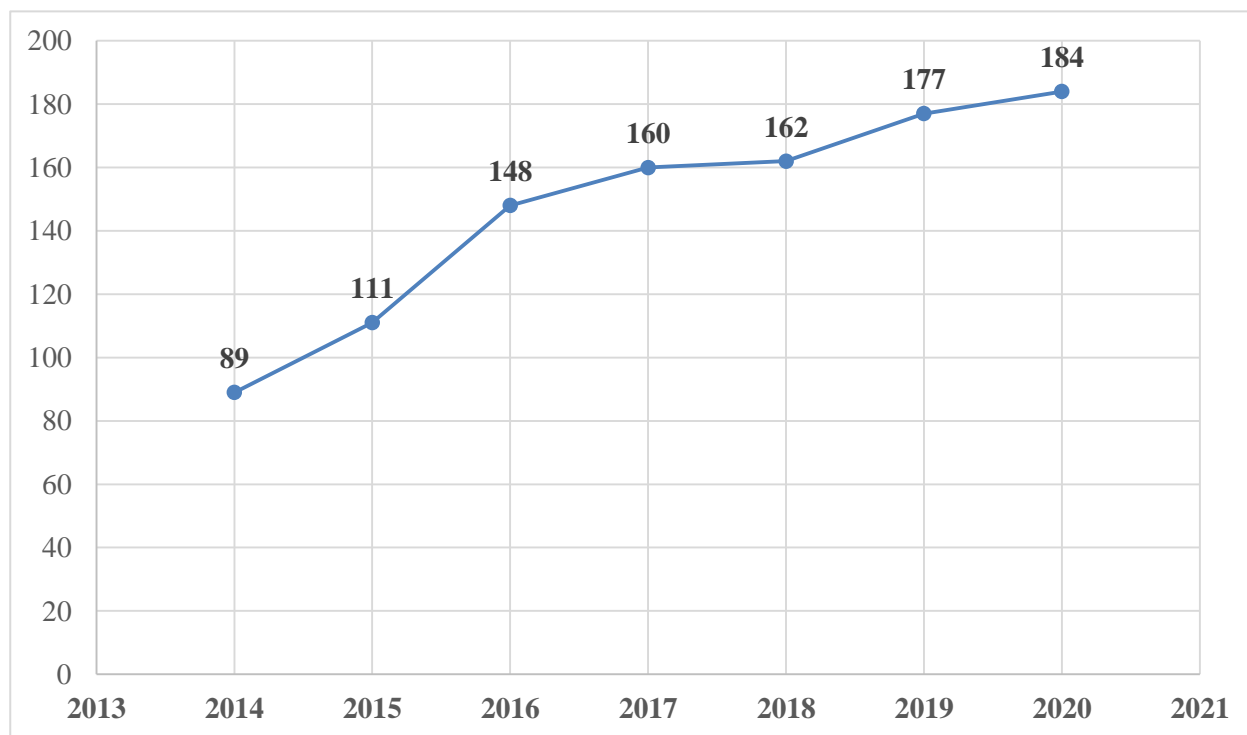

Диаграмма ресурстық орталықтар санының өсуін және ауылдық осал мектептерде оқыту сапасын арттыруға бағытталған бірыңғай білім беру кеңістігі ретінде өзінің басты миссиясын орындап отыр.

Ресурстық орталықтардың санын арттырумен қатар, отандық педагогтар мен сарапшылардың еңбектері мен зерттеулері олардың ауыл мектептерінің өзара іс-қимыл процесіндегі ерекше рөлін айғақтайды. 2015 жылы «ауылдық ресурстық орталықтар мен дербес ШЖМ бірыңғай білім беру-ақпараттық технопаркіне (Ж базасындағы тірек мектебі) интеграциялау» тақырыбындағы ғылыми жоба бастау алды. Бұл жоба ауылдық шағын жинақты мектептерді бірыңғай білім беру-қалыптастыру технопаркіне интеграциялау арқылы сапалы білім беру туралы мәселені зерделеуге бағытталған болатын, атап айтқанда Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің базасында тірек мектебі құрылды.

Ресурстық орталықтар инклюзивті білім беру үшін жағдай жасау орталықтары болып табылатыны белгілі. Бірақ, бұл әлеует ауылдық тірек мектептерде дамымайды. Мұндай қозғалыстың елордада және аймақтық орталықтарда бастау алуы бар. «Дара» қоры мен Назарбаев Университеті Жоғары білім беру мектебінің педагог-зерттеушілері «Samruk-Kazyna Trust» әлеуметтік жобаларды дамыту Қорының қолдауымен Нұр-сұлтан қаласында ресурстық орталықтардың елорданың жалпы білім беретін мектептерінде инклюзивті білім беру үшін жағдай жасауға қалай көмектесетінін анықтау мақсатында зерттеу жүргізді. Осы әлеуметтік жобаның арқасында 2020 жылдың басында ел өңірлерінде инклюзивті білім берудің 29 ресурстық орталығы құрылды. Еліміздің қалалық мектептерінде ресурстық орталықтар желісінің таралуы осындай инклюзивті білім беру ошақтарының және ауылдық мектептердің пайда болуымен үміттендіреді. Шынында да, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар ауылдық жерлерде тұрады.

Ресурстық орталықтардың қызметі: жұмыс істеу ерекшеліктері мен мәселелері

Тірек мектеп - ресурстық орталықтардың нәтижелілігін жергілікті және орталық билік органдары жиі сынға алады. Осы идеяны іске асырудың бастапқы кезеңінде Дариға Назарбаева ресурстық орталықтар жұмысының экономикалық, сондай-ақ моральдық-этикалық тұрғыдан тиімділігіне күмән келтірді. ҚР Парламенті Мәжілісінің Әлеуметтік-мәдени даму комитетінің төрағасы ретінде Д. Назарбаева мұндай жылжымалы сабақтар бюджетке қосымша салмақ түсіретініне, ал білім деңгейін көтеру шешімін іздестірген мәселе болып отыр. Балалардың психоэмоционалды жағдайына қауіп төнуі мүмкін. Депутаттар бұл жағдайдан шығудың жолын көрсеткен емес. Елдің географиялық және климаттық жағдайлары, әсіресе қыс мезгілінде, қауіпті жағдай туғызады.

Тірек және магниттік мектептер жүйесіне кіретін мектеп директорлары, меңгерушілері және мұғалімдері тағы қандай қиындықтарға тап болатынын қарастырайық. Үш негізгі проблема бар.

1. Қаржыландыру мәселелері. Ресурстық орталықтар қызметіндегі басты мәселелердің бірі қаржыландыру мәселесі болып табылады. Бұл тақырыптың өткір болғаны соншалық, бұл орталықтардың отандық білім беру жүйесінде жұмыс істеу проблемасын қозғайды.

Білім беру мекемелерін қаржыландыру үш тәсілмен жүзеге асырылады: жергілікті және республикалық бюджет есебінен, сондай-ақ мектептің шаруашылық қызметі мен қайырымдылық есебінен. Жергілікті бюджет көлік шығындарын жабуы және ШЖМ-ді магниттік мектептерден ресурс орталығына оқушыларды тасымалдау үшін автобустармен қамтамасыз етуі тиіс. Алайда, іс жүзінде мұндай қаражат жергілікті бюджетте бола бермейді, және мұндай күрделі жағдайда кейде жергілікті кәсіпкерлер, шаруа қожалықтары көмектеседі, ал тасымалдауды жиі мұғалімдер мен ауыл мектептерінің директорлары жүзеге асырады.

Республикалық бюджеттен қаражат ШЖМ АКТ-ны қамтамасыз етуге және интернет байланыстың қазіргі заманғы түрлеріне қол жеткізуге, оқу-әдістемелік кешендер әзірлеуге және ШЖМ педагогтерінің, оның ішінде эдвайзерлер, тьюторлар және т.б. функцияларын жүзеге асыратын мұғалімдердің еңбегіне ақы төлеуге жұмсалуға тиіс. Ал төлем жүйесіне келетін болсақ, осы күнге дейін ресурстық орталықтың қызметін ұйымдастыру шеңберінде қосымша жұмыс үшін төлем жүргізілген жоқ. Жергілікті билік органдарының кейбір өкілдері эдвайзерлер мен тьюторлардың жұмысын ынталандыру үшін оларға жергілікті бюджеттен төлем бөледі.

Қаржыландырудың үшінші түрі ШЖМ дамытуға бағытталған білім беру жобаларын қамтамасыз етуге, оларды және тірек мектептерді техникалық жабдықтармен жарақтандыруға, ШЖМ кітапханалары мен ресурстық орталықтарын әдебиеттермен, электрондық құралдармен және т.б. толықтыруға мүмкіндік береді.

2. ШЖМ және ресурстық акт орталықтарын және кең жолақты Интернетке қолжетімділікті қамтамасыз ету мәселелері. Ауыл мектептері, ШЖМ және ресурстық орталық сияқты білім беру ұйымының типі осындай білім беру мекемелерінің күрделілігін және алыстығын еңсере алады және жаңа ақпараттық технологиялардың және кең жолақты интернетке қолжетімділіктің арқасында қажетті құзыреттерді қалыптастыра алады. Алайда, карантиндік шектеулер мен ағымдағы оқу жылының төртінші тоқсанында бүкіл мектеп жүйесінің қашықтықтан оқыту технологияларына, компьютерлік жабдықтарға да, Интернетке де мәжбүрлі ауысуы уақыт талаптарына сәйкес келмейтіндігін көрсетті. Егер ірі елді мекендерде немесе аудан орталықтарында орналасқан ресурстық орталықтар ақпараттық-коммуникациялық құралдары аз немесе аз қамтамасыз етілсе, онда шалғайдағы ШЖМ-де өркениеттің мұндай игіліктері мүлде жоқ. Сондықтан сессияаралық кезеңде тірек және магниттік мектептер арасындағы байланыс жоғалады, онлайн-сессиялар мен кездесулер өткізуге мүмкіндік болмайды.

3. Ресурстық орталықтар базасында «жетекші мектептер» құру.

Қазақстанның барлық мектептерінде НЗМ-нің озық тәжірибелері тарала бастаған кезеңде «жетекші мектептер» құрыла бастады. «Жетекші мектептердің» құрылу қарқыны әсіресе 2019 жылы өсті. ҚР орта білім беру мазмұнын жаңартуды қолдау мектебі (немесе жетекші мектеп) – орта білім беру мазмұнын жаңарту бойынша істі ұйымдастырушы ретінде қызмет ететін, ұжымы кәсіби қоғамдастықтарды құру кезінде көшбасшылық функцияларды орындайтын өңірдегі мектеп. Жетекші мектептің негізгі функциялары әдістемелік қызметтің жұмысын ұйымдастыру, жетекші мектептің аймақтың әдістемелік қызметтерімен, Педагогикалық шеберлік орталықтарымен, «Өрлеу» педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру институттарымен ынтымақтастық тетігін қамтамасыз ету болып табылады. Сонымен қатар, «жетекші мектептің» кәсіби қоғамдастығы әдістемелік тақырып бойынша зерттеу жұмыстарын, серіктес мектептердің мұғалімдері үшін педагогикалық тәжірибені тарату бойынша кеңестер мен іс-шараларды өткізуі қажет. Мұның бәрі диагностика мен есеп беру шараларын ұйымдастырумен бірге жүреді.

Жетекші мектептер тірек мектептер-ресурстық орталықтар негізінде құрылды. Тиісінше, жүктеме артып, функциялардың өзгеруі орын алды. Қызметті ұйымдастыру принципі бірдей, «жетекші мектеп – серіктестік мектептер» схемасына сәйкес «түйін тәрізді», бірақ басқа басқару орталығы және жұмыс мазмұны бар. Егер тірек мектептердің қызметін Ы.Алтынсарин атындағы ұлттық білім академиясы жанындағы ШЖМ дамыту орталығы үйлестірсе, онда жетекші мектептердің жұмысын – НЗМ-нің тәжірибені тарату және корпоративтік басқаруды коммерцияландыру департаменті үйлестіреді. Сонымен қатар, олардың арасында жалпы ынтымақтастық немесе функционалдық міндеттердің ара-жігі жоқ. Осылайша, бұл мектептерде ақы төленбейтін жүктеме бірнеше есе өсті.

Қорытындылай келе, отандық орта білім беру жүйесінде тірек мектеп – ресурстық орталықтар желісін құру және оның жұмыс істеуі ШЖМ-де білім беру сапасын арттыру бойынша, тиісінше ауылдық және қалалық мектептер арасындағы теңсіздікті қысқарту бойынша ірі шара болып табылатынын атап

өту қажет. Бір-біріне әдістемелік қолдау көрсететін кәсіби педагогикалық қоғамдастықтарды құру бөлігінде ҚР БҒДМБ ережелерін іске асыру 2011 жылы Қарағанды облысының тірек мектептерінің жұмыс істеу тәжірибесі негізге алынған ресурстық орталықтар желісін құрудан басталды. Бүгінгі таңда мұндай орталықтардың тұрақты өсуі байқалады. Дегенмен, ресурстық орталықтар санының сандық ұлғаюымен бірге сапалы көріністе белгілі бір қиындықтар байқалады. Ресурстық орталықтар өздеріне бекітілген магниттік мектептерде ауыл мұғалімдеріне әдістемелік көмек көрсетуді қамтамасыз ету бойынша өздеріне жүктелген функционалдық міндеттерді толық көлемде орындамайды. Бұл аз қаржыландыру, магниттік және тірек мектептерде АКТ-ның болмауы және кең жолақты интернетке қол жетімділік, сондай-ақ ресурстық орталықтар негізінде кәсіби педагогикалық қоғамдастық үшін жүктеме мен қосымша есептілікті арттыратын «жетекші мектептер» жүйесін құру себептеріне байланысты.

ШЖМ жаңартылған білім мазмұнын енгізудің ерекшеліктері

Бүгінгі таңда отандық мектептегі ең даулы реформа - жаңартылған оқу бағдарламасы. Өткен жылдан бастап еліміздің барлық сыныптары мен мектептері «жаңартуға» көшті. Орта білім берудің жаңартылған мазмұнына көшудің алдында үлкен дайындық кезеңі болды.

«Қазақстан-2050» Стратегиясында орта білім беру саласында міндеттер қойылған: *«...орта білім беруде жалпы білім беретін мектептерді Назарбаев зияткерлік мектептеріндегі оқыту деңгейіне жеткізу керек... оқушылардың сындарлы ойлау, өзіндік ізденіс және ақпаратты терең талдау дағдыларын игеруі оқытудың нәтижесі болуы тиіс».*

2015 жылғы тамыз конференциясында ҚР БҒМ еліміздің педагогикалық қоғамдастығына 2020 жылға қарай білім берудің жаңа мемлекеттік стандарттары негізінде 12 жылдық мектеп біліміне көшудің жалпы шеңбері мен кестесін ұсынды. Ауысу кестесі: 2015-2016 оқу жылында еліміздің 30 пилоттық мектебінде бастауыш білім берудің жаңа мемлекеттік жалпыға міндетті

стандартын эксперименттік апробациялау процесін іске қосуды кейіннен оны елдің барлық мектептерінде енгізуді көздеді.

2016 жылы мұғалімдерді даярлау үшін біліктілікті арттыру курстары іске қосылды. Өткен оқу жылында жаңартылған бағдарлама бойынша 73% оқушы білім алды (2016-2017 жж. – 1-ші сыныптар, 2017 – 2018 жж. - 2, 5, 7 –ші сыныптар, 2018-2019 жж. - 3, 6, 8, 10-шы сыныптар). Барлық сыныптардың жаңартылған мазмұнға көшуі 2020-2021 оқу жылында аяқталады. Жаңа оқу бағдарламалары сыни ойлауды қалыптастыруға, АКТ-ны пайдалануға, танымдық белсенділікке және оқушылардың ойлау дербестігіне бағытталған.

Оқытудың жаңартылған мазмұны табысты әлеуметтену үшін қажетті функционалдық сауаттылықтың негізіне алынған қызметтік, құзыреттілік, қалыптастырушы компетенциялар сияқты тәсілдерге негізделеді. Спиральдылық принципі пәнаралық интеграцияны жүзеге асыруға мүмкіндік береді, бұл оқушының дүниетанымын қалыптастыратын экономикалық, саяси және ақпараттық интеграцияға мүмкіндік береді.

Мәлімделген даму векторы және білім беру сапасын жаңаша түсіну (тар пәндік білімді беруден негізгі құзыреттердің кең жиынтығын қалыптастыруға дейін) сұрақтар туғызбайды. Басты қадам жасалды. Жаңа 2020-2021 оқу жылы мүлдем жаңа білім беру жағдайларында басталады: елдің барлық сыныптары мен барлық мектептері жаңартылған бағдарлама бойынша оқитын болады. Орта білім беру жүйесі оқытудың жаңартылған мазмұнын енгізу кезеңінен өтті.

Қажетті инновациялар мен ШЖМ мұғалімдерін даярлаудың нақты деңгейі арасындағы алшақтық осы реформаны іске асырудағы негізгі кедергі болып табылады. Мұғалімдер кез-келген реформаның қозғаушы күші де, тежегіші де бола алатындығы жасырын емес. Әлемнің әр түрлі елдерінде жүргізілген зерттеулер мұғалімдер өзгеруге дайын жерде нақты өзгерістер басталатынын көрсетеді. Мұғалімдердің "жоғарыдан түсетін" тәсілдерді түсінбеуі және қабылдамауы педагогикалық корпус пен мектептегі білім беру жүйесіндегі өзгерістер процестерін басқаратын кадрлар арасындағы қайшылыққа әкеледі.

Егер бүгінгі таңда реформаларға қажеттілік бар болса, олар басқару саласында жүргізілуі керек. Бұл басқару процесінде ықтимал сәттілік немесе сәтсіздік қойылады. Білім берудегі төмен нәтижелер-бұл басқарушылық шешімдер қабылдау тиімділігінің төмендігінің салдары. Сондықтан білім беру жүйесін табысты және тиімді басқарудың елеулі бөлігі реформалар санымен емес, реформалар бағдарламасын тікелей іске асыратын, білім беру саласын мемлекеттік басқару жүйесінде басқарушылық шешімдерді қабылдайтын, өзгертетін, түзететін педагогтармен өзара іс - қимыл жасайтын лауазымды тұлғалардың қызметімен байланысты болады [189].

2.5 Цифрландыру саясаты және қашықтықтан оқытудың заманауи мәселелері

2.5.1 Білім беруді цифрландыру инфрақұрылымын қалыптастыру

Қазақстанда талдамалық орталықтар, инновациялық компаниялар құрылды, мақсаты әлемдік бәсекелестік және жаһандану жағдайында ұлттық білім беру жүйесінің сапалы инновациялық дамуын қамтамасыз ету болып табылатын мемлекеттік жобалар іске асырылуда.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 15 қыркүйектегі № 1063 қаулысымен «ақпараттық-талдау орталығы» АҚ (немесе ұлттық ақпараттандыру орталығы, бұдан әрі - ҰТО) құрылды. 2012 жылғы 29 наурызда Орталық Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Білім саласындағы бақылау комитетінің шешімімен «ғылыми ұйым» мәртебесіне ие болды және Министрліктің ведомстволық бағынысты ұйымы болып табылады. ҰАО-да жүйелі ғылыми-зерттеу жұмысы жүргізіледі. ҰОИ «Білім» телеарнасының эфирінде «виртуалды педагогика» білім беруді ақпараттандыру жағдайындағы заманауи мектеп туралы телебағдарламалардың танымдық циклі, цифрлық білім беру ресурстарының орасан зор саны және әрине e-Learning электрондық оқыту жүйесі - ҚР 2011 - 2020 жылдарға арналған БҒДМБ енгізілген ауқымды мемлекеттік жоба сияқты өнімдер құрылды.

Ғылыми зерттеулерді гранттық қаржыландыруды бөлу жүйесінде отандық ШЖМ мәселелері бойынша тақырыптар басым болып табылады. 2008 жылдан Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің ұжымымен Абай атындағы ҚазҰПУ-дың «Қазақстан Республикасының шағын жинақты мектептер академиясы» порталы түрінде ақпараттық білім беру жүйесін дамыту» ғылыми жобасы іске асырылуда. Осы жоба аясында мектептерде Дзержинский және И. Лермонтов кенті Алматы облысының Кальпе on-line режимінде аудио көрнекі оқу құралдарын, ақпараттық білім беру бағдарламаларын пайдалана отырып, бейне-конференциялар өткізілді, сондай-ақ республиканың ШЖМ мұғалімдерінің өздігінен білім алу және біліктілігін арттыру курстары ұйымдастырылды. «Абай атындағы ҚазҰПУ Қазақстан Республикасының шағын жинақты мектептер академиясы» порталы арқылы ШЖМ педагогтарының өздігінен білім алуы, оқушылармен шеберлік сабақтарын өткізу, мұғалімдер арасында тәжірибе алмасу мақсатында сабақтар ұйымдастыру жүзеге асырылады.

2012 жылы Қазақстанда байланыс және ақпарат министрлігі Білім министрлігімен бірлесіп әзірлеген «Білім» білім беру телеарнасы пайда болды. 2014 жылы ол «Мәдениет» арнасымен біріктіріліп, «Білім және Мәдениет» деп атала бастады, ал Kazakh TV және «Білім және Мәдениет» арналарының бірігуі нәтижесінде 2016 жылдың 25 қазанында эфирге Kazakh TV атты бірыңғай арнамен шықты.

Әлемдік педагогикалық практикада білім беру бағдарламаларына сәйкес әзірленген цифрлық ресурстардың үлесі артты. Эстониядағы мектеп оқу бағдарламалары 70%-дан астам, ал Голландияда 90%-ға цифрлық ресурстармен қамтамасыз етілген. Қазақстанда мектеп оқушылары үшін цифрлық ресурстар белсенді әзірленуде, бірақ олармен облыстар бойынша мектептерді жарақтандыру 5%-дан 36%-ға дейінгі диапазонда тұр. Техникалық және кәсіптік білім берудің оқу бағдарламалары мазмұнының 10%-ы цифрлық форматқа көшірілді.

Қазақстанда білім берудің ақпараттық инфрақұрылымын қалыптастыруға көп көңіл бөлінеді. Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының мақсаттарының біріне сәйкес, білім беру процесінің барлық қатысушыларының үздік білім беру ресурстары мен технологияларына тең қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін елде көптеген ақпараттық ресурстар пайда болды.

2011 жылдан бастап e-Learning электрондық білім беру бағдарламасын құру бойынша жұмыс басталды. Бағдарлама күрделі инфрақұрылымға ие болды, осы ауқымды жобаның құрамдас бөліктері білім беру ұйымын басқару (Электрондық құжат айналымы), оқытуды басқару (электрондық журнал), электрондық кітапхана, тестілеу жүйесі, ұлттық білім беру деректер базасы, вебинарлар, сыныпты басқару жүйесі, оқу материалдарын әзірлеу, әкімшілендіру жүйесі және т.б. болды. 2011 жылдан бастап 2013 жылға дейін 1159 білім беру объектілерінде, оның ішінде техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарында e-Learning енгізу жүзеге асырылды. 2020 жылға дейін орта білім беру ұйымдарының 90% - ында электрондық оқытуды пайдалану жоспарланған болатын.

Алайда, қазіргі уақытта кері көріністі байқауға болады – бұл бағдарламаға деген қызығушылық білім беру мекемелері тарапынан азаяды, ал компоненттер басқа электрондық ресурстар арасында қайта бөлінеді. 2017 жылы Бағдарламаны іске асыру көптеген талаптарды бұзушылықтарға байланысты тоқтатылды. Мемлекеттік аудит жалпы сомасы 43 млрд теңгеден асатын қаржылық бұзушылықтарды анықтады. Айта кету керек, егер ауыл мектептерінде сапалы интернетке қолжетімділік болмаса, онда E-learning пайдалану мүмкін болмайды.

Bilim Land Онлайн-платформасы 2013 жылы пайда болды, оны құру үшін 3 жыл қажет болды. Сол кезде компания сайт мазмұнына сараптама жүргізуге «Оқулық» республикалық орталығына өтінім берді, ол қазақстандық мектептерде пайдаланылатын барлық білім беру бағдарламаларын

сертификаттауды және байқаудан өткізуді жүргізді. Алғашқы Bilim Land жүйесі НЗМ-ге қызығушылық танытты, содан кейін басқа оқу орындары жобаға назар аудары бастады. 2016-2017 оқу жылында платформаға 4 мыңнан астам мектеп қосылды. Сайтты әзірлеуші Қазақстан үшін жаңа электрондық оқыту нарығын қалыптастыратын инновациялық компания Bilim Media Group оқыту контентін, сондай-ақ онымен байланысты технологиялар мен қызметтерді әзірлеуде, оқшаулауда және таратуда өз миссиясын танытты.

ШЖМ басшылығымен берген сұхбатында көптеген ақпарат берушілер мұғалімдердің барлығы дерлік өздерінің дербес компьютерлерін, ноутбуктерін пайдаланады және жеке модемдерді пайдаланады, себебі ескі модификациядағы мектеп компьютерлері мен сапасы төмен интернет-байланыс онлайн-платформамен жұмыс істеуге мүмкіндік бермейді.

Осылайша, білім беруді ақпараттандыру көбінесе мұғалімнің жұмысын жеңілдетудің орнына жаңа жүктемелерге және жеке уақыт пен жеке қаражаттың қосымша шығындарына әкеледі.

2016 жылғы 1 қыркүйектен бастап пилоттық режимде жаңа бірыңғай ақпараттық білім беру ортасы «**Kundelik.kz**» іске қосылды, ол Қазақстанның барлық мектептеріне қосылуға қол жетімді болды. Аталған интернет-портал бұл білім беру процесінің барлық қатысушыларының (мектеп әкімшілігі, ата-аналар, оқушылар және т.б.) әлеуметтік желілік өзара іс-қимылы. 2017 жылдың соңында барлық қазақстандық оқушылар электронды күнделіктерге баға қоя бастады. ҚР БҒМ 2018 жылдың соңына дейін 5 мыңға жуық мектепті (нарықтың 70%) қамтуды жоспарлап отыр. Қалған 2,5 мың мектеп басқа жүйелерге қосыла алады.

Бүгінде интернет кеңістігінде қазақстандық мазмұндағы көптеген сандық платформалар бар. 2016 жылы білім беру порталы www.sabak.kz алғаш рет еліміздің педагогтары мен оқушыларын бірыңғай ақпараттық білім беру кеңістігіне біріктірді. Республика облыстарының білім басқармаларының ресми сайттарында білім беру сайттарының тізімі ұсынылады: барлық мектеп пәндері бойынша ақпараттық - танымдық порталдар - 45minut.kz, [Bilim-All](http://Bilim-All.kz) және

Bilimal.kz, Халық Банк қайырымдылық білім беру жобасы - Halyk smart, қазақ тілін үйрену бойынша онлайн курс - Soyle.kz, Қазақстан тарихы бойынша сайттар - e-histori.kz, www.kazhistory.freenet.kz, www.tarich.freenet.kz, www.khan.freenet.kz, www.chronosophy.freenet.kz. оқушыларды отандық жоғары оқу орындарына түсу емтихандарын тапсыруға дайындауға арналған ресурстар - ymnik.kz, www.abiturient.kz. бар.

Қазіргі уақытта әлемде адамзат тарихында ауқымды ақпараттық-коммуникациялық революция жүріп жатыр. Әлем халқының 40 пайыздан астамы интернетке қол жеткізе алады және күн сайын желіге жаңа пайдаланушылар кіреді. Цифрлық жаһандану дәуірі басталды, онда цифрлық технологиялар тауарлар мен қызметтердің әлемдік саудасының және деректермен алмасудың маңызды құралына айналды.

Осының барлығы **«Цифрлық Қазақстан»** жаңа мемлекеттік бағдарламасының жобасын әзірлеу үшін алғышарттар жасады, оның басты мақсаты цифрлық экожүйені прогрессивті дамыту арқылы халықтың өмір сүру сапасын және Қазақстан экономикасының бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып табылады. Бағдарламаны іске асыру екі кезеңге бөлінген.

Бірінші кезеңде (2020 жылға дейін) талшықты-оптикалық байланыс желілері 1 700 перспективалы ауылдық елді мекенде жүргізілуі тиіс еді, яғни 2 млн-нан астам халық жоғары сапалы интернетке қол жеткізе алуы тиіс. Нәтижесінде интернетке секундына 20 Мегабитке дейін қол жеткізу жылдамдығын қамтамасыз ету, 2 000-ға жуық мектепті қосу жоспарланған болатын. 2020 жылдан бастап 2023-2025 жылға дейін 4 000 ауыл немесе 1,5 млн адам қамтылады.

Бұл жобаны мемлекеттік-жекешелік әріптестік шеңберінде «Қазақтелеком» АҚ (828 ауыл) және «SilkNetCom» ЖШС мен «Транстелеком» АҚ (372 ауыл) құрамындағы Консорциум іске асырады. Талшықты-оптикалық байланыс желілерінің жалпы ұзындығы 20 мың км-ден асады.

Осы жобамен қамтылатын ауылдық елді мекендердің тізімі мынадай критерийлерге сүйене отырып қалыптастырылды: ауылдық елді мекендердің

аудан орталықтары мен қалалардан шалғайлығы, мемлекеттік, білім беру және медициналық ұйымдардың болуы, сондай-ақ тұратын халықтың саны.

Алайда, «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы ШЖМ-ның тек 40%-ын ғана қамтиды.

Осы жылдары «орта білім беруді жаңғырту» жобасы іске асырылатын болады. Оны жүзеге асыру үшін Үкімет халықаралық банктен 67 миллион доллар алды. 2023 жылға дейін бұл қаражаттың 58%-ы 5400 ауылдық және осал мектептерді мультимедиялық жабдықпен жарақтандыруға жұмсалады. Мұғалімдер мен ШЖМ директорларының педагогикалық әлеуетін күшейту үшін арнайы бағдарламалар дайындалады, олармен 200 мыңнан астам мұғалімдер мен ауыл мектептерінің басшыларын қамту жоспарлануда. Жоба алдын-ала 2020 жылдың соңына дейін есептелген, бірақ осы жылдың басында ол 2023 жылға дейін ұзартылды.

2019 жылдың қорытындысы бойынша оқулықтар сапасын сараптау, бағалау жүйесін күшейту, мектептерді тексеру, инклюзивті білім беру моделін әзірлеу бойынша техникалық тапсырмалар әзірленді. Білім беру ұйымдарын қажетті техникамен қамтамасыз етуге қатысты, өткен жылы 16 педагогикалық Ж робототехника зертханаларымен жабдықталды, педагогикалық Ж-лардың педагогикалық құрамы мектептерде STEM оқыту әдістемелеріне оқытылды.

Осылайша, қазіргі уақытта жоба әлі күнге дейін қазақстандық орта білім беру жүйесінде қалыптасқан жағдайды зерделеудің алдын ала сатысында тұр, ауыл мектептерінің қажеттіліктерін айқындау бойынша әлеуметтік зерттеу жүргізілді, әртүрлі техникалық тапсырмалар әзірленді және мектептерді жарақтандырудың әдістемелері мен жиынтықталуы айқындалды.

Бүгінгі таңда барлық бөлінген қаражаттың 0,83% игерілді, онда кредит бойынша пайыздар, комиссиялық алымдар 1,12% құрайды. ДБ-ға 825000 АҚШ доллары несие қаражаты бөлінді, комиссиялық алымдар мен олардың проценттері 561200,9 құрайды. Дүниежүзілік банктен 67 млн АҚШ доллары мөлшеріндегі несие резервте тұр. Ал елдің бюджетінен Дүниежүзілік банкке күніне 458 доллар мөлшерінде өсімпұл мен айыппұл төленеді, бұл

жиынтығында бір жыл ішінде 150 мың АҚШ долларын құрайды. Сонымен қатар, БҒМ шенеуніктері үкіметтен ауыл мектептеріне компьютер сатып алуға тағы 74 миллиард теңге сұрады.

Жалпы алғанда, өте перспективалы жобалар, бірақ оларды жүзеге асыру COVID-19 пандемиясын ашқан үлкен олқылықтар мен мәселелерді шеше алар еді.

2.5.2 COVID-19 пандемиясы жағдайындағы орта білім беру жүйесі

Барлық мектептердің төртінші тоқсандағы Қашықтықтан оқытуға мәжбүрлі көшуінің көктемгі эксперименті білім беру жүйесінің сабақтарды онлайн режимде өткізуге дайын еместігін анықтады. ҚР Білім және ғылым министрі А. Аймағамбетов білім беру үшін үлкен сынақ кезеңі келгенін және Қазақстанда интернет сапасы 3 млн-нан астам мектеп оқушыларына тікелей эфирге шығуға және онлайн арқылы оқуға мүмкіндік бермейтінін түсіндірді.

Оқушылардың қашықтықтан білім алуына «Kundelik», «Daryn Online», «Bilim Land» интернет-платформалары бейімделді. Алайда, практика көрсетіп отырғандай, қашықтықтан оқыту кезінде мұғалімдер, оқушылар мен олардың ата-аналары негізінен WhatsApp мессенджерін, Zoom, Microsoft Teams, Google Meet, Classroom және т.б. платформаларын пайдаланған.

ЮНЕСКО мен Дүниежүзілік банктің қазіргі проблемалары мен ұсынымдарын ескере отырып, ҚР БҒМ IV тоқсанды оқу процесінде қашықтықтан оқытудың бірнеше технологиясын пайдалануды шешті: интернет-платформалар арқылы оқыту, «Балапан», «Ел Арна» республикалық телевизиялық арналары арқылы бейнесабақтар және оларды «Қазақстан» корпорациясының қолдауымен жергілікті арналарда ретрансляциялау. Төртінші тоқсан ішінде 3 мыңнан астам бейне сабақтар көрсетілді. Бұрынғы офлайн режимінде оқыту балалар саны 100 адамнан аспайтын шалғай ауылдардағы ШЖМ жүзеге асырылды. Қазақстанда осындай 1080 мектеп бар, онда 60 мыңға жуық бала оқиды. Бұдан басқа, мектептері жоқ және білім алушыларды жеткізу

жүзеге асырылатын елді мекендерге оқу материалдарын пошта арқылы жіберу қолға алынды.

ҚР БҒМ пандемия кезінде жаппай оқытуды ұйымдастырудың барлық күш-жігеріне қарамастан, салааралық өзара іс-қимыл негізінде ғана шешуге болатын еңсерілмейтін қиындықтар туындады. Коронавирус пандемиясы соңғы жылдары қаржыландырылмаған салалардағы проблемаларды ашты. Бұл жерде әңгіме білім беру және денсаулық сақтау сияқты тұтас салалар туралы, сондай-ақ цифрландыру туралы болып отыр. Осыған байланысты, әрі қарай сапалы интернетке қолжетімділік және мұғалімдер мен оқушыларды қажетті жабдықпен қамтамасыз ету мәселелерін талдаймыз.

Қазақстанда білім берудегі «цифрлық кедергіні» өңірлік деңгейде де, аумақтық деңгейде де (қала-ауыл) байқауға болады. Алдыңғы бөлімдерде (1.2.2-тарау) біз кең жолақты интернетке қол жеткізу мәселесінде қала мен ауыл арасындағы айырмашылықты талқыладық. Сондықтан біз бұл мәселені карантиндік шектеулер призмасы арқылы қарастырамыз. Зерттеушілер Б. Боқаев пен З. Төребекова 30 мыңнан астам респонденттер іріктемесі бар социологиялық сауалнама негізінде өз мақаласында пандемия кезеңінде білім алушылардың ата-аналары тап болған ең күрделі проблемалар: әлсіз интернет - 34,4%, балалармен айналысуға уақыттың болмауы - 13,9%, балаларды оқыту үшін жеткілікті білімнің болмауы - 9,9%, компьютердің немесе ноутбуктің болмауы - 8,2% екенін анықтады.

Әрине, «сандық теңсіздік» ұғымы кеңірек мағынаға ие, ал интернетке қол жеткізу жылдамдығы оның негізгі сипаттамасы ғана. Қазақстан мектептері үшін интернетке қосылу жылдамдығы неліктен соншалықты маңызды?

Кең жолақты немесе жоғары жылдамдықты байланыс термині телефон, кабель (талшықты-оптикалық байланыс), сымсыз (кең жолақты ұялы байланыс), спутниктік, WI-FI қосылымын қолдана отырып, коммутациялық қол жетімділікті пайдалану кезінде деректерді беру жылдамдығы мүмкін интернетке қол жеткізуді білдіреді. Алғаш рет кең жолақты интернетке қол

жеткізу 2000 жылдардың басында жүзеге асырылды. Бұл режимдегі деректерді берудің ең төменгі жылдамдығы 56 Кбит/с.

Қазақстанда интернет-қолжетімділік жылдамдығының маңыздылығы туралы 2010 жылдан бастап атап өтіле бастады, ал 2014 жылдан бастап интернет жылдамдығы туралы ақпарат Ұлттық жинақтарда, есептерде, баяндамаларда және т.б. пайда бола бастады, осылайша, ҚР БҒМ Ақпараттық-талдау орталығының құжаттарында кең жолақты интернет жылдамдығы 512 Кбит/с-тан 10 Мбит/с-қа дейін түрленеді. Мектеп мұғалімдеріне Kundelik электрондық журналын толтыру үшін 2-3 Мбит/с жылдамдық қажет, Bilim Land онлайн-платформасының сабақтарында бейне контентті пайдалану 4-5 Мбит/с және одан жоғары жылдамдықты талап етеді. Веб-беттерді қарау үшін сізге 1 Мбит/с жылдамдықпен интернет байланысы қажет, HD форматындағы бейне ағыны үшін-5 Мбит/с яғни, бейне жазбаны көру, онлайн трансляцияға қатысу, вебинарлар, бір реттік ағын немесе онлайн трансляция үшін 5 Мбит/с-тан астам интернет байланысының жылдамдығы қажет.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуымен болашақта мұндай жылдамдық жеткіліксіз болуы мүмкін. Сондықтан «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасында жылдамдығы 20 Мбит/с дейінгі кең жолақты қосылыстың талшықты-оптикалық түрін жүргізу көзделген. Алайда, 2019-2020 оқу жылының IV тоқсанында қашықтықтан оқыту тәжірибесі көрсеткендей, «әлсіз» интернет онлайн-оқытудан бас тартудың басты себебі болды. Еліміздің диджитализациясы бойынша республикалық бағдарламаның нәтижелерін біз әлі көрген жоқпыз. Оның басталғанына 4 жылға жуық уақыт өтсе де, Қазақстанның цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі вице-министрі А. Оспановтың өтініші бойынша іске асырылған екі жыл ішінде 40 млрд теңгеден астам қаражат жұмсалды. Егер жылдар бойынша қарайтын болсақ, 2018 жылы «цифрлық Қазақстанға» 21,5 млрд теңге, 2019 жылы – 16,9 млрд теңге жұмсалды (оның ішінде шығыстардың 75% - ы әкімшілік шығыстарға және тек 4,1 млрд-ы цифрландырудың өзіне тиесілі). 2020 жылға арналған нақтыланған

республикалық бюджетте электрондық үкіметке, инфокоммуникациялық инфрақұрылымға және ақпараттық қауіпсіздікке арналған шығыстар 70 миллиард теңгеден астам соманы құрады.

Әлеуметтанушы К. Ковязина өзінің сұхбатында «елді мекендерді интернетпен жаппай қамтудың болмауы елдің «кедейлігінің» белгісі» екенін нақты атап өтті. Бірақ Цифрландыру бағдарламасын қаржыландыру аз емес, бірақ нақты нәтиже көрінбейтіні таңқаларлық. Мемлекет түрлі жобаларға орасан зор бюджет қаражатын жұмсайды, ал олардан оң мультипликативтік әсер жоқ. Ең жаманы, біз уақыт ретінде ең маңызды ресурсты жоғалттық, ал ең қажет кезеңде пандемия жағдайында біз кеше төлеген қаражатымызды пайдалана алмаймыз. Осыған байланысты, Досым Сатпаев әділ атап өткендей, *«Қазақстан үшін ең жаманы-коронавирус емес, тіпті мұнай бағасының құлдырауы емес, бірақ қазақстандықтардың жаңа ұрпақтарының арасында болашақты ұрлау жалғасуда»*.

Екінші маңызды мәселе - мұғалімдер мен оқушыларды қажетті жабдықтармен қамтамасыз ету туралы болса, 2019-2020 оқу жылының соңында балаларда компьютерлердің болмауы туралы өткір мәселені жергілікті атқарушы органдар шешті. Жедел статистикалық деректерге сәйкес сол кезеңде 300 мыңнан астам оқушы қашықтықтан оқыту үшін қажетті техникаға мұқтаж болған. Мемлекеттік бюджет қаражатынан компьютерлерді сатып алудан басқа, қашықтықтан оқыту кезеңіне бір мезгілде қандай да бір жабдығы жоқ балаларға уақытша пайдалануға мектеп балансында тұрған компьютерлер берілді. Бүгінгі таңда жаңа оқу жылы қарсаңында 700 мыңға жуық оқушы компьютерлік техникаға мұқтаж.

Қашықтықтан оқыту кезеңінде төртінші тоқсанда оқу процесінде мектеп оқушылары ұялы телефондарды - 45,91%, теледидарлар мен ұялы телефондарды – 31,99% жиі пайдаланды. Оқу процесінде респонденттердің тек 21% - ы ноутбуктер мен компьютерлерді пайдаланды. Социологиялық сауалнамалар «қашықтықтан» кезеңдегі негізгі қиындықтар техникалық құралдар мен сапалы интернеттің болмауымен байланысты екенін растайды.

«Болашақ Білім беру интерфейсінің дизайны» бойынша ғылыми зерттеулер көрсеткендей, құрылғы оқу сапасын едәуір жақсарта алады немесе айтарлықтай төмендетеді. Зерттеулер белгілі бір тапсырма үшін «дұрыс емес» интерфейсті қолдану нәтижеге айтарлықтай әсер етуі мүмкін екенін көрсетті.

Профессор Шарон Овиатт оқушылардың қандай құрылғыларды таңдағанына байланысты оқу процесінің әдістері мен нәтижелерінде үлкен айырмашылықтар бар деп санайды. Бұл әртүрлі пәндер мен оқушыларға сенсорлық экран, пернетақта, қалам, дауыс арқылы кіруді қамтамасыз ететін әртүрлі интерфейстер қажет екенін түсіндіреді.

Технологиялар креативтілікті, сыни тұрғыдан ойлауды, ынтымақтастықты, өзін-өзі тануды және өзін-өзі басқаруды, жауапты шешім қабылдауды және кешенді шешімдер әзірлеу практикасын талап ететін нақты проблемаларды шешуге мүмкіндік беруге тиіс.

1-инфографика. Электрондық құрылғылар және олардың мүмкіндіктері

Различные устройства и их возможности

Графика смартфондардың оқушылардың ойлау дағдыларын белсенді дамытпайтынын көрсетеді. Толық оқу үшін сізге кем дегенде ноутбук немесе дербес компьютер қажет. Бұл қоғамның өсіп келе жатқан «гаджетизациясы» сандық дағдылардың жоғары деңгейін көрсетпейтіндігін тағы да растайды.

Қашықтан білім беруді енгізу оқушыларға ғана емес, мұғалімдерге де компьютерлер мен ноутбуктерге мұқтаж екенін анықтады. Нұр-сұлтан қаласы білім басқармасының басшысы Ш.М. Қадырова ағымдағы жылдың 30 шілдесінде «Basty Prime» телебағдарламасында Еуразия арнасында сөйлеген сөзінде тек елордада ғана 500-ге жуық мұғалім компьютерлерге мұқтаж екенін хабарлады. Қазақстан бойынша 24 мың педагогтің дербес компьютерлері және 2 мың педагогтың интернетке қолжетімділігі жоқ. Мектеп компьютерлері мұғалімдерге уақытша пайдалануға беріледі. Бұл мәселе 2018 жылы шешілуі керек еді. Білім беру жүйесін ақпараттандыру стратегиясына сәйкес білім берудің барлық деңгейлерінің педагогтері дербес компьютерлермен және шеткері техникамен қамтамасыз етілуге тиіс болды.

Егер біз қазір пандемия кезінде және мәжбүрлі қашықтықтан білім алу кезінде осындай қиындықтарды бастан кешірсек, «дағдарыстан кейінгі» кезеңде бізді қандай салдарлар күтіп тұрғанын елестету қорқынышты.

Covid-19 пандемиясының экономикаға дағдарыстық әсері - біз қазір бастан кешіп жатқан және бірнеше ондаған жылдар бойы сезінетін айқын салдарлар. Үлкен жасырын қауіптердің бірі - мәжбүрлі қашықтықтан оқытуға көшу білім деңгейінің төмендеуіне, адами капиталға әсер етеді. Білім деңгейінің барынша төмендеуі бастауыш сынып оқушыларында байқалады. Сарапшылар бүкіл оқу жылын өткізіп жіберумен салыстырылатын шығындарды болжайды. Ең осал әлеуметтік топ - шалғайдағы ауылдық мектептердің, көп балалы және тұрмысы нашар отбасылардың балалары. Мұның себебі - интернетке және техникалық жабдыққа қол жетімділіктің болмауы, ата-аналар табыс іздеумен айналысады және балаларды оқытуға тиісті көңіл бөлмейді, ал көп балалы отбасыларда мектеп жасындағы барлық балаларға электронды құрылғылар жетіспейді.

Дүниежүзілік банктің Қазақстан бойынша «Дағдарысты еңсере отырып» экономикалық баяндамасында COVID-19 білім беру сапасына әсерін бағалау ұсынылды. 2018 жылғы PISA мәліметтеріне сүйене отырып, оқыту әдістеріне қол жетімділік және сараланған тиімділік туралы болжамдар (ең кедей адамдар үшін 25% тиімділік, орташа табысты оқушылар үшін 50% тиімділік және ең бай оқушылар үшін 75% тиімділік), оқу үлгерімінің алшақтығы 18%-ға артады деп болжауға болады (PISA 45-тен 53 баллға дейін) мектептер қысқа уақытқа жабылғаннан кейін.

Әзірге ауыл оқушылары мен тұрмысы нашар отбасылардан шыққан балалар үшін қашықтықтан білім алу қолжетімсіз болып отыр. Сондықтан, өткен оқу жылының төртінші тоқсанындағы сияқты, жаңа 2020-2021 оқу жылында көптеген ШЖМ штаттық режимде жұмыс істейтін болады. Сандық теңсіздік білім беру теңсіздігінің өсуі үшін әлеует болып табылады, нәтижесінде мүліктік теңсіздікке әкеледі.

Білім беру сапасының төмендеуі өмір бойы өнімділік пен кірістің төмендеуіне әкеледі, бұл макро деңгейге әсер етеді. Егер оқушылар орта есеппен оқу сағаттарының төрттен бірін өткізіп жіберетін қосымша оқу жылы табысты шамамен 8-10%-ға арттырса, онда қашықтықтан оқыту табыстың 2-2,5%-ға тұрақты қысқаруына әкелуі мүмкін.

ҚР Денсаулық сақтау министрінің ұсынымдарына сәйкес, келесі оқу жылының бірінші тоқсаны онлайн-платформалар мен теледидарды пайдалана отырып, қашықтық режимінде өтеді. Білім министрі жаңа оқу жылына арналған жоспарларымен бөлісті: 1 қыркүйекте еліміздің барлық мектептері үшін қашықтық форматта басталады, Қазақстанның 7391 мектебінде 3,3 млн – нан астам адам, ал төменгі оқу орындарынан қашықтан шамамен 2,6 млн адам оқиды, шалғайдағы ауылдық ШЖМ (157 мың адам) қоспағанда. Қатаң санитарлық шараларды сақтай отырып, бастауыш сынып оқушыларына «кезекші сыныптарға» (530 мың бала) бару мүмкіндігі беріледі.

Осыған байланысты қашықтықтан оқыту мүмкіндіктерін кеңейту, оның сенімділігі мен тұрақтылығын қамтамасыз ету қажет. Ол үшін интернет

байланысының сапасын арттырып, мұғалімдер мен әлеуметтік жағдайы төмен отбасылардан шыққан балаларды, әсіресе ауылдық жерлердегі балаларды техникалық құралдармен қамтамасыз ету қажет. Карантиндік шектеулер кезеңінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға назар аудару, оларға ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану үшін техникалық жабдықтардың қолжетімділігін арттыру қажет.

Одан әрі реформалау туралы, бірінші кезекте назар аудару керек білім беру жүйесін дамытудың негізгі стратегиялық бағыттары туралы ойлану керек. Сонымен қатар, мектеп мұғалімдері мен оқушыларының АКТ мүмкіндіктерін тиімді пайдалануы үшін жағдай жасау – білім беру сапасын арттыру үшін маңызды ресурстардың бірі екені түсінікті. Сондықтан ең басым міндеттер спектрінде АКТ дамыту, оларды оқу процесінде және қашықтықтан оқыту жағдайында мұғалімдердің кәсіби шеберлік деңгейін арттыру мәселесінде тиімді пайдалану қалады.

3. ҚАЛАЛЫҚ ЖӘНЕ АУЫЛДЫҚ МЕКТЕПТЕР АРАСЫНДАҒЫ АЛШАҚТЫҚТЫ АЗАЙТУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ, ҚАҒИДАТТАРЫ МЕН ТӘСІЛДЕРІ («МОБИЛЬДІ МҰҒАЛІМ», «УАҚЫТША ОТБАСЫ», «СПУТНИК-МЕКТЕП», «НӘТИЖЕЛІЛІГІ ТӨМЕН МЕКТЕПТЕРГЕ МЫҚТЫ МЕКТЕПТЕРДІҢ ҚАМҚОРЛЫҒЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ» ЖОБАЛАРЫ)

Қазақстан Республикасының Білім және ғылымын дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында халықаралық бағалаулар мен тәжірибелерді, алынған міндеттемелер мен қол жеткізілген нәтижелерді ескере отырып, Қазақстанға таяудағы алты жылда білім мен ғылымның сапасын жақсарту жөнінде түбегейлі шаралар қабылдау қажет екендігі атап өтілді.

Қалалық және ауылдық мектептер, өңірлер арасындағы білім беру сапасындағы алшақтықты қысқарту Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының басты міндеттерінің бірі ретінде белгіленген.

Халықаралық зерттеулердің нәтижелері елдің мектептегі білім беру сапасының күшті және әлсіз жақтарын, республика мектептерінің білім беру тәжірибесіндегі қауіп-қатерлерін куәландырады. Мәселен, Қазақстанның білім алушылары ЭЫДҰ-ның 15 жастағы білім алушылардың функционалдық сауаттылығын бағалау жөніндегі PISA (2009, 2012, 2015, 2018) халықаралық бағдарламасына және мектептегі математикалық және жаратылыстану-ғылыми білім беру сапасын бағалайтын TIMSS халықаралық мониторингтік зерттеуіне қатысты (2007, 2011, 2015, 2019).

Зерттеу қорытындысы өңірлер, аймақтар (қала, ауыл), оқыту тілі мен отбасының әлеуметтік-экономикалық мәртебесі бойынша үлгерімдерде айтарлықтай алшақтық бар екенін анықтады. Мысалы, өңірлер бөлінісінде PISA-ның ең төмен және жоғары көрсеткіштері арасындағы айырмашылық үш оқу жылына сәйкес келеді.

Қалалық және ауылдық мектептер арасындағы білім беру сапасындағы алшақтық айтарлықтай қауіп төндіреді. Бұл – еліміздегі шағын жинақты мектептер үшін аса маңызды мәселе.

Ауылдық жерлерде оқыту көбінесе аймақтық және ақпараттық оқшаулау және білім алушылар мен мұғалімдер санының аздығы жағдайында жүреді. Ауыл мектебінің білім беру-тәрбиелеу, мәдени орталық ретіндегі, сондай-ақ шаруашылықтың өндірістік саласында жұмыс істейтін халықты шоғырландыруға ықпал ететін фактор ретіндегі ерекше мәртебесі оның проблемаларына мұқият, ұқыпты қарауды талап етеді.

Бұл мәселені оңтайлы шешу жолдарын іздеу мақсатында Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы жанындағы ШЖМ дамыту орталығы шағын жинақты мектептердің қызметін дамыту және реформалау бойынша әлемдік тәжірибені зерттеді.

Бүгінгі таңда шағын жинақты мектептер оқу орындарының ерекше нысандары ретінде аумағы үлкен және тұрғындары біркелкі орналаспаған Ресей, Украина, Польша, Финляндия, АҚШ, Канада, Австралия және тағы басқа осы сияқты елдерде кеңінен таралған.

Жоғарыда аталған мемлекеттердің тәжірибесі отандық шағын жинақталған мектептермен жұмыс істеуде келесі жобаларда қолданылады:

- «Уақытша отбасы»
- Орталықтандырылған басқаруы бар мектеп спутник»;
- «Тірек мектеп (ресурстық орталық)»;
- «Мобильді мұғалім»

Шалғайдағы ауылдық елді мекендердегі балаларға толық жинақталған мектептерде оқуға және бұл ретте интернатта емес, отбасында тұруға мүмкіндік беретін «Уақытша отбасы» пилоттық жобасы АҚШ, Австралия және Канаданың білім беру тәжірибесінде іске асырылуда.

Ауылдық шағын жинақты мектептердегі білім алушылардың сапалы білім беру қызметтеріне тең қолжетімділікті қамтамасыз етілуіне бағытталған «Орталықтандырылған басқаруы бар мектеп-спутник», «Тірек мектеп-

ресурстық орталық», «Мобильді мұғалім» жобаларын іске асырудың отандық тәжірибесі Финляндия, Ресей, Канада, Австралия және Оңтүстік Корея тәжірибесіне сүйенді.

Қазақстан Республикасының ШЖМ жан басына нормативтік қаржыландыру әдіснамалық негіздерін әзірлеу кезінде біз Оңтүстік Корея, Армения, Грузия, Ресей және Ұлыбритания сияқты елдердің тәжірибесіне сүйендік.

Оңтүстік Кореяда үкімет шағын мектептерге көбірек ресурстар жібереді.

Мемлекет ауыл мектептерінің балаларына сапалы білімге қол жеткізу және жақсы әлеуметтену мәселелерінде жан-жақты көмек көрсетеді, бұл әлемде оңтүстік корейлік білім беру жүйесінің бәсекеге қабілеттілігінің негізіне айналды.

Оңтүстік Кореяның ауылдық мектептерінде сапалы білім алуға қол жеткізудің тиімді түрлерінің бірі – «странствующего» (мобильді) мұғалім моделінің болуы.

Біздің еліміздің жағдайындағы ШЖМ жоғары сапада оқыту мен әлеуметтендіруге қол жеткізудің ең тиімді моделі «Мобильді мұғалім» жобасы болып табылады. Бұл жобаны жүзеге асыру қалалық және ауылдық мектептер арасындағы білім беру сапасындағы алшақтықты айтарлықтай қысқартуға мүмкіндік береді.

«Мобильді мұғалім» жобасы түйінді мәселелерді шешуге, оның бәсекеге қабілеттілігін арттыру және ЭЫДҰ елдерінің үздік тәжірибелеріне жақындау үшін білім және ғылым жүйесін дамытуға бағытталған.

Бұл жоба Ресейдің, әсіресе Финляндияның тәжірибесін ескере отырып, біздің еліміздің жағдайларына бейімделген. Бұл елде жобаны қолдану қалалық және ауылдық балаларды оқыту сапасындағы сәйкессіздіктерді теңестіруге мүмкіндік берді. Оны халықаралық мектепте білім беру сапасын зерттеу нәтижелеріндегі фин оқушыларының жоғары нәтиже көрсетуі растайды.

Біздің елімізде «Мобильді мұғалім» жобасын енгізу процесін реттейтін мәселелер Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына енгізілген.

«Мобильді мұғалім» пилоттық жобасын енгізу бойынша шешім аймақтардағы шағын жинақты мектептердің мәселелерін жан-жақты зерттегеннен кейін нақты көмек көрсету мақсатында қабылданды.

3.1. Республиканың шағын жинақты мектептерінің қазіргі жағдайы

Қазақстанның қазіргі заманғы әлеуметтік-экономикалық дамуы дамыған өндіруші өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығының дәстүрлі салаларының үйлесуіне байланысты. Бір жағынан озық техникамен және технологиялармен жабдықталған өнеркәсіп мәдениеті дамыған мәдениеті бар, ал екінші жағынан заманауи технологиялар баяу енгізуледегі дәстүрлі ауыл шаруашылығы елдің әлеуметтік өміріндегі айқын қарама-қайшылықтарды айқындай түседі. Демографиялық жағдайлар көбінесе бір-бірінен едәуір қашықтықта орналасқан елді мекендердің аймақтық орналасуымен сипатталады (кем дегенде 2-3 км, максимум-200-300 км). Көлік желісі жеткіліксіз дамыған жағдайда, әсіресе дала мен таулы облыстарда; басым көпшілігі ұсақ елді мекендер бойынша қоныстанған ауыл халқының едәуір үлесі (40%); халықтың тығыздығы төмен (1 шаршы км-ге орта есеппен 5,5 адам, ал ауылдық жерлерде 1 шаршы км-ге 2,6 адам); елдегі қостілділіктің дамуы: мемлекеттік - қазақ, ұлтаралық қатынас тілі - орыс тілі.

Аталған факторлар барлық дерлік өңірлер мен облыстарда шағын жинақталған мектептердің болуын және тұрақты сақталуын айқындайды, мектептер жанынан интернаттар құруды, оқыту тілі бойынша аралас мектептердің дамуын негіздейді.

2020-2021 оқу жылының жағдайында ұлттық білім беру деректер қоры (бұдан әрі-ҰБДҚ) деректері бойынша 2887 ШЖМ (күндізгі жалпы білім беретін мектептердің жалпы санының 40%) бар. Шағын жинақты мектептердің ең көп

саны Солтүстік Қазақстан, Ақмола, Шығыс Қазақстан, Қостанай, Батыс Қазақстан облыстарында, ең аз Маңғыстау, Қызылорда және Атырау облыстарында орналасқан.

Республиканың 2 887 шағын жинақталған мектептерінде 50 236 педагог сабақ береді. Оның ішінде жоғары білімді – 41116 (81,8%), арнайы орта білімді – 9023 (18%), жалпы орта білімді – 97 (0,2%) педагог.

Біздің еліміздегі қалалық және ауылдық мектептер арасындағы білім беру сапасының алшақтығы екі фактормен анықталады. Біріншісі – білім беру процесін ресурстық қамтамасыз етудің әлсіз деңгейі, екіншісі – ауылдық мектептерде педагогикалық кадрлардың жетіспеушілігі. Екінші негізгі кілті болып табылады.

Мәселен, ұлттық білім беру деректер қорының ағымдағы оқу жылындағы мәліметтері бойынша ауыл мектептеріндегі педагогтерге қажеттілік 2241 адамды құрайды. Шағын жинақты мектептердегі педагогтар алған мамандықтарына сәйкес келмейтін бірнеше пәнді оқытуға мәжбүр. Бұл МЖМБС – математика, физика, биология, химия, қоғамдық-гуманитарлық пәндер бойынша негізгі пәндерді оқытудың сапасының төмендеуіне алып келеді.

Мұндай жағдайларда республиканың шағын жинақталған мектептерінде біліктілігі жоғары педагог кадрларды қамтамасыз етудің неғұрлым тиімді тәсілдерін қарау қажеттігі туындайды.

Біздің республикамыздағы заманауи ШЖМ ерекшелігін анықтайтын көптеген факторлардың ішінен мыналарды бөліп көрсетеміз:

- әлеуметтік: ауыл тұрғындарының білім деңгейі, жалпы мәдениет деңгейі; әлеуметтік-мәдени мекемелердің болуы; ауылға тән әдет-ғұрыптар;
- экономикалық: әр түрлі меншік нысандарының болуы, жеке шаруашылықтың болуы; ауыл мектебінің материалдық базасы
- әлеуметтік-педагогикалық: шағын комплектілік; сыныптардың аз толымдылығы; мектеп жанындағы интернаттардың болуы, параллель сыныптардың болмауы;

- экологиялық: табиғаттың жақындығы.

Бұл факторлардың, әсіресе әлеуметтік-педагогикалық факторлардың жиынтығы шағын жинақты мектептер жұмысының сапасы мен тиімділігіне әсер етеді.

Ауыл мектептерінің толымдылығы қалалықтарға қарағанда төмен. Алайда шағын жинақты мектептерде бірқатар проблемалар бар:

- ✓ ШЖМ шағын контингентінің болуы бейіндік оқытуды ұйымдастыруда қиындық туғызуы;
- ✓ білім беру ұйымдарының материалдық-техникалық базасының жағдайы қазіргі заманғы талаптарға сәйкес келмеуі;
- ✓ сыныптардың өте төмен толымдылығы, соның нәтижесінде сыныптардың біріктірілуі;
- ✓ мұғалім жүктемесіндегі көппәнділік.

Шағын жинақты мектеп өзінің ерекшелігіне байланысты әдеттегі мектептен бірқатар артықшылықтарға ие. Мәселен: мұғалімдердің әр оқушының жеке ерекшеліктері мен өмір сүру жағдайларын терең білуі, отбасымен бірлесіп жұмыс істеудегі зор мүмкіндіктерінің болуы, шын мәнінде, бес, үш, тіпті бір оқушымен бірге сыныптарда жеке оқыту.

Алайда, бұл артықшылықтар әдетте орындала бермейді. Көп жағдайда жабық қоғам, мәдени мекемелердің болмауы және халықтың білім деңгейінің төмендігі шағын жинақты мектептегі оқу іс-әрекеті мен оқытуға жағымсыз, кері әсерін тигізеді.

Параллель сыныптардың болмауы мектепті пән мұғалімдерімен жинақтауға мүмкіндік бермейді. Толымдылығы аз сыныптарда оқытудың жалпы әдістемесін қолдану білім алушылар мен педагогтердің шамадан тыс эмоционалды күйзелісіне, оқу-тәрбие әдістерінің тиімділігінің төмендігіне әкеледі.

Белгілі кемшіліктер мен шағын жинақты мектепті ұстаудағы жоғары экономикалық шығындарға қарамастан, олар маңызды әлеуметтік фактор

болып табылатындықтан олардың білім беру жүйесінде болуы міндетті болып саналады.

ШЖМ білім алушыларының оқу-танымдық іс-әрекетін басқару - мұғалімнен көп интеллектуалды және дене күшін, жоғары педагогикалық шеберлікті, кәсіби шеберлікті, оқыту мен тәрбиелеудің әдістері, тәсілдері мен құралдарын таңдауға икемділікті талап ететін күрделі міндет.

Шындығында мұғалім сабақтың әр сәтінде жалпы, тұтастай және оның белгілі бір бөліктерін жүзеге асыра отырып, бір уақытта бір сыныптың жұмысын және басқа сыныптың өзіндік жұмысын басқаруы керек. Ол сабақты 2-3 есе көп дайындауы керек және сонымен бірге педагогикалық тиімділік оңтайлы болуы үшін сабақтарды біріктіруі керек.

Шағын жинақты мектепте педагогтер үшін тиімді жақтары да бар:

✓ білім алушылардың санының аздығы балалардың жеке ерекшеліктерін ескеруге және жақсы зерттеуге мүмкіндік береді;

✓ үй тұрмыстық жағдайларын жақсы білу;

✓ сабақ барысында әр оқушыдан сабақ сұрап, сол арқылы оның білім деңгейін, функционалдық сауаттылықты, сыни ойлауды қалыптастыру дәрежесі мен сапасын уақтылы анықтауға болады;

✓ дәптер тексеруге, жеке-дара өздік жұмысқа арналған жаттығулар іріктеуге аз уақыт жұмсалады;

✓ тәртіп мәселесі шешіледі, өйткені ауыл мектебінде оқушылардың тәртіп бұзушылығы аз болады;

✓ біріктірілген сыныптарда оқитын жоғары сынып оқушылары бір оқу бөлмесінде күнделікті бірге болғандықтан кіші сынып оқушыларына көмек береді;

✓ мұғалім пәнаралық байланысты жүзеге асыруға, кеңінен қолдануға тырысады.

Алайда, шағын жинақты мектеп педагог жұмысының өз қиыншылықтары бар:

- мұғалімдер ұжымының аздығына, немесе болмауына қарай, әрбір мұғалімнің кәсіби белсенділігінің дамуына мүмкіндік болмауы,
- сабаққа дайындалуда мұғалім шектен тыс жүктеме орындауы;
- мұғалім әрбір сыныппен сабақтың белгілі бір бөлігінде ғана жұмыс жасауға мүмкіндігі болып, ал қалған уақытта тек оқушылардың өздік жұмысын ұйымдастыруға, оны басқаруға ғана жұмсауы;
- мұғалім зейінінің екі немесе одан да артық сынып оқушыларына бөлінуі;
- өзіндік жұмысты орындау барысында оқушылардың мұғалім тарапынан жеткілікті мөлшерде көмек ала алмауы;
- белгілі бір жастағы балалар болмағандықтан, ұжымдық жұмыс ұйымдастыруға мүмкіндік жоқтығы;
- оқушылардың өздік жұмысы басқа сынып оқушыларының шуылы, кедергі жасауы барысында жүргізіледі, мұның өзі оқушының тапсырманы түсіне отырып орындауына кері әсер етуі;
- ШЖМ білім алушылары ұзақ уақыт бойы сабақ барысында өз ойын ашық айтуға, ойын білдіруге, қандай да бір мәселені ауызша талдауға, өзгенің талдауын, талқылауын, ойын тыңдаудан кейін қалады.

Н.П. Фетискиннің зерттеулерінде ШЖМ-де оқу процесі айтарлықтай айқын жағымсыз психоэмоционалды жағдайлар аясында жүзеге асырылатыны анықталды. Немқұрайлылық (зерттелгендердің 35%), зерігу (30%), жылауықтық түріндегі әсер (18%), шиеленіс (14%), психологиялық қанықтыру (6%), монотония (10%).

Олардың кейбірін сипаттау орынды. Атап айтқанда, монотония - бұл монотондылық жағдайымен байланысты және мотивациялық-мақсатты деңгейдегі теріс өзгерістерден туындаған, адамның психофизиологиялық және еңбек белсенділігіне теріс әсер ететін ерекше емес психикалық күй. Психологиялық қанықтыру – бұл іс-әрекетке өте теріс көзқарас аясында пайда болатын және оның жалғасын үзуге деген ұмтылыста, шамадан тыс

психофизиологиялық шиеленісте және жұмыс тиімділігінің нашарлауында көрінетін психологиялық жағдай.

Н.П. Фетиский зерттеулері оқу процесінің төмен эмоционалды фонының келесі себептері анықталды:

1. Дидактикалық детерминанттар:

- оқу материалын меңгерудің қиындығы, бұған оқу процесінің нашар материалдық жабдықталуы, көрнекі құралдардың, әдістемелік әдебиеттердің болмауы «ықпал етеді»;

- сабақ құрылымындағы біркелкілік;

- оқушылардың өзіндік жұмысқа теріс қатынасы (білім алушылардың 42-ден 66% - ға дейін).

2. Ұйымдастыру-әдістемелік детерминанттар:

- психологиялық қанықтырудың пайда болуына әкелетін педагогикалық қарым-қатынастың жоғары тығыздығы;

- әр түрлі жас топтары мен сыныптарының оқушыларын бір мезгілде оқыту;

- ШЖМ-ге тән оқытудың адекватты әдістері мен сабақтың тиімді құрылымының әзірленбеуі.

3. Психологиялық детерминанттар:

- оқуға қызығушылықтың болмауы;

- танымдық қызығушылықтың төмендеуі-психологиялық қанықтылықтың, эмоционалды және физикалық шамадан тыс жүктемелердің салдары;

- өзін тыңдай алмау, ұйымдастыра алмау;

- толыққанды сынып ұжымының болмауы.

Сондай-ақ, елеулі қиындықтар мектептің бірінші сыныбына келетін балалардың ұйымдастырылған танымдық іс-әрекетке дайын еместігімен байланысты, өйткені ауылдық жерлерде мектепке дейінгі білім беру мекемелері жоқ. Сондықтан балалардың басым көпшілігі бірінші сыныптарға мектепалды

даярлығынсыз келеді. Мұндай жағдайларда мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес оқыту нәтижесін қамтамасыз ету үшін мұғалімдерге қосымша жағдайлар мен бағдарламалар жасауға тура келеді.

Әр сыныпта оқу материалын зерттеу әдістемесі әдеттегі мектептен ерекшеленбегенімен, ШЖМ-терде оқу бағдарламасын толық көлемде орындау ең күрделі мәселе болып қала береді. ШЖМ жағдайында бағдарламаны сапалы орындау келесі шарттарды орындау кезінде мүмкін болады:

- мұғалім ШЖМ -нің өзіндік ерекшелігін, сабақтың берудің ерекшелігін түсінсе,
- мұғалім ШЖМ-де пәнді оқытуды ұйымдастырудың мәселелері бойынша қажетті теориялық және практикалық дайындықтан өткен болса;
- мұғалім білім алушылардың оқыту және оқу іс-әрекетін ұйымдастыру әдістемесі бойынша қажетті ББД-мен жабдықталса;
- жеке сабақ аясында әр сынып жұмысының оңтайлы нұсқасы жасалса.

Қалалық және ауылдық мектептер арасындағы білім беру сапасындағы алшақтықты азайту, қазіргі жағдайда шағын жинақталған мектептердің білім алушыларына сапалы білім беруді қамтамасыз ету үшін еліміздің шағын жинақталған мектептеріндегі жоғары білікті кадрлардың тапшылығын жою жолдарының бірі «Мобильді мұғалім» моделін іске асыру болып табылады.

2. «Мобильді ұстаз» пилоттық жобасын енгізу бойынша әдістемелік ұсынымдар.

«Мобильді мұғалім» түсінігінің анықтамасы.

«Мобильді мұғалім» – бірнеше елді мекендердің шағын жинақты мектептерінде бірнеше мектеппен қатар жасай алатын сипаттағы педагогикалық қызметті жүзеге асыратын педагог.

Жалпы білім беретін мектептің педагогы үлгілік оқу жоспарларының инварианттық компонентінің қоғамдық-гуманитарлық және жаратылыстану-математикалық бағыттарындағы сұранысқа ие оқу пәндері бойынша

шалғайдағы шағын жинақталған мектептерде оқу сабақтарын жүргізу мүмкіндігіне ие болады.

Белгілі бір ауданда ауданның шағын жинақталған мектептерін білікті кадрлармен қамтамасыз ету қажеттілігі «Мобильді мұғалім» жобасын іске асыру үшін негіздеме бола алады.

«Мобильді мұғалім» жобасының жүзеге асырылуы:

1) аудан орталықтары мен шалғайдағы ШЖМ ірі мектептерінің білім беру сапасындағы теңсіздігінде;

2) ауданның шағын жинақталған мектептерін білікті кадрлармен қамтамасыз ету қажеттілігінің болуы;

3) білім беру ұйымы басшыларының жобаға қатысуға келісімі;

4) жобаға қатысуға кемінде бес пән мұғалімінің келісімі.

«Мобильді мұғалім» пилоттық жобасын жүзеге асыру алгоритмі.

«Мобильді мұғалім» жобасына қатысушыларды іріктеуді жүргізу мақсатында ауданның/қаланың білім бөлімдерінде конкурстық комиссия құрылады.

Конкурстық комиссия: *(Қосымша 1)*

1. «Мобильді мұғалім» жобасына қатысу үшін жоғарыда көрсетілген талаптарға сәйкес келетін педагогтерді іріктейді.

2. Жоба қатысушылары - мобильді мұғалімнің негізгі қызмет мектебі, мобильді мұғалім және шағын жинақтаты мектеп /тер арасында үш жақты шарт жасасуды ұйымдастырады.

3. Негізгі қызмет мектебі мен жобаға қатысатын шағын жинақты мектептер арасындағы қашықтықты анықтайды.

Жобаға қатысушы педагогтерге қойылатын талаптар.

1. Жоғары білімінің болуы.

2. Пән мұғалімі ретінде педагогикалық өтілінің бес жылдан кем болмауы.

3. Біліктілік санаты: 1(бірінші), педагог-сарапшы және одан жоғары.
4. Облыс аудандары бойынша қозғалу мүмкіндігінің болуы (жеке көлігі бар).
5. Денсаулығының жақсы болуы, ауыр созылмалы аурулардың болмауы.

Жобаға қатысушылардың орындайтын функциялары:

Атаулы жобаны аймақтарда жүзеге асыру үшін келесі іс-шараларды жүргізу қажет:

1. Білім басқармасының базасында білім бөлімдерінен де, осы жобаға қатысқысы келетін пән мұғалімдерінен де өтініштерді қабылдау және тіркеу үшін ақпараттық портал құру;
2. Облыстың әрбір аудандық білім беру бөлімінде ақпараттық орталықтар құру.

Аудандық білім беру бөлімі ақпараттық орталығының функциялары:

1. Пән мұғалімдеріне қажеттілік туралы ақпарат жинау.
2. «Мобильді мұғалім» жобасына қатысу үшін педагогтерден өтініштер қабылдау.
3. Жобаға қатысуға тілек білдірген пән мұғалімдерінің дерекқорын қалыптастыру.
4. Аудан бойынша мобильді педагогтардың қозғалыс маршрутының логистикасын жасау.

Мобильді мұғалімнің негізгі қызмет мектебінің функциялары:

1. Педагогтің басқа мектептердегі жұмыс кестесін ескере отырып, икемді кесте құру.
2. Оның қызметіне ақпараттық-әдістемелік қолдау көрсету және бақылауды жүзеге асыру.

Шағын жинақты мектептің қызметі:

1. Мобильді мұғалімге ұсынылатын инвариантты компоненттің қоғамдық-гуманитарлық және жаратылыстану-математикалық бағыттары бойынша бос жүктемені анықтау.
2. Мобильді мұғалімнің жұмыс кестесін ескере отырып, бос жүктеме бойынша икемді кесте құру.
3. Сабақтарды кедергісіз өткізуге жағдай жасау, мобильді мұғалімді қажетті оқу-әдістемелік және басқа ресурстармен қамтамасыз ету.
4. Білім алушыларды мобильді мұғалімнің оқыту сапасын бақылау және мониторинг жүргізу.
5. ШЖМ білім алушыларын қажет болған жағдайда (қашықтықтан оқыту форматына көшу) компьютерлермен қамтамасыз ету.
6. Мобильді мұғалімнің демалысы үшін жағдай жасау (демалыс бөлмесі).

Мобильді мұғалімнің қызметтері:

1. Аудандық білім бөлімінің ақпараттық орталығымен бірлесіп қозғалыс бағытын жасау.
2. Пилоттық жобаға қатысатын ШЖМ-де және негізгі жұмыс орны бойынша сабақ кестесін келісу.
3. Негізгі және шағын жинақты мектептерде бекітілген және ауданның білім бөлімімен келісілген оқу жұмыс жоспарларына сәйкес ШЖМ желісі мен негізгі орны бойынша оқу процесін жүзеге асыру.
4. Білім алушылардың оқу пәні бойынша үлгерімінің сапасын қамтамасыз ету.
5. Сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру және оқу пәні бойынша жеке жұмыстар жүргізу (үлгерімі төмен, дарынды балалармен жұмыс, оқушылардың ғылыми қоғамындағы, олимпиада мектебіндегі жұмыс және т.б.).

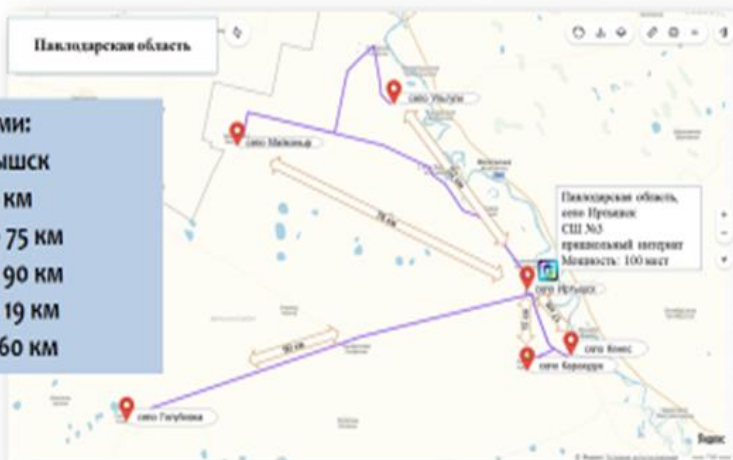
Осы алгоритмге сәйкес үлгі ретінде Павлодар облысы Ертіс ауданы педагогтерінің «Мобильді мұғалім» пилоттық жобасына қатысуын (1-кесте) және мобильді мұғалімнің жұмыс уақытының болжамды хронометражын (1, 2-кесте) ұсынамыз.

Павлодар облысы Ертіс ауданы педагогтарының «Мобильді мұғалім» пилоттық жобасына қатысуы (үлгі)

Обоснование участия в проекте
«Мобильный учитель»
района Иртышск
Павлодарской области (образец)

- Наличие вакансий: учителя иностранного языка (4 школы), химии (1 школа), биологии (2 школы), информатики (1 школа)
- Потребность в обеспечении школ района квалифицированными кадрами
- Согласие руководителей организации образования на участие в проекте
- Согласие 3-х учителей (информатики, английского языка и биологии) на участие в проекте

Расстояния между школами:
от района Иртышск
до с. Улгілі – 52 км
до с. Майконыр – 75 км
до с. Голубовка – 90 км
до с. Каракудук – 19 км
до с. Северный – 60 км

2-кесте. Мобильді мұғалімнің жұмыс уақытының салыстырмалы хронометражы

Қызмет түрлері	Сағат	Мұғалімнің мобильділігі (сағатта)
Оқыту	18	9
Сабақтан тыс сабақтар өткізу	1	-
Сабақты жоспарлау және дайындау	7	3 (жоспарға түзету енгізу)
Білім алушылардың жұмыстарын бағалау	5	2,5
Ата-аналармен/қамқоршылармен ынтымақтастық	1	-
Әріптестердің сабақтарына қатысу	1	-
Өз білімін жетілдіру	2	1
Мектептегі қоғамдық жұмыс	3	
Сыныппен жұмыс	1	-
Екі жаққа шығуға дайындық (аптасына 4 сапар)	-	2
Жолдың қашықтығы мен жағдайына байланысты екі жолға кететін уақыт (аптасына 4 сапар)	-	8
Шалғайдағы елді мекенде жайғасу кететін уақыты (50 шақырымнан астам)	-	2
БАРЛЫҒЫ	40	+ 27,5

«Мобильді мұғалім» жобасын нормативтік-құқықтық сүйемелдеу

3.1. «Мобильді мұғалім» пилоттық жобасын жүзеге асыру үшін аймақта «Мобильді мұғалім» аймақтық жобасын аудан, облыс аумағында іске асыру тәртібі туралы" қаулы шығарылады (2-қосымша).

3.2. Жергілікті атқарушы органдардың шешімі бойынша шағын жинақты мектептің мобильді мұғалімі үшін мүмкіндігінше:

1. Жұмыс барысында мобильді мұғалімге көлікті өтеусіз пайдалануға беру (1-8 қосымша);

2. Мобильді мұғалімдерді тасымалдау үшін білім беру ұйымдарын көлікпен қамтамасыз ету;

3. Көшіп-қону кезінде жұмсалған жанармайға, мобильді мұғалімнің тұрғын үйін жалға алуға жұмсалған қаражат облыстық бюджет қаражатынан өтеледі.

«Мобильді мұғалім» жобасын жүзеге асыру кезіндегі өзгерістер мен толықтырулар енгізу жөніндегі ұсыныстар:

Республикада «Мобильді мұғалім» жобасын кеңейту және ауылдық шағын жинақты мектептерде педагогтардың жетіспеушілігіне байланысты проблемаларды шешу үшін мыналар қажет:

1. «Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру жүйесінің, интернаттық және қосымша білім беру ұйымдарының педагог қызметкерлері мен оларға теңестірілген тұлғалардың лауазымдарының біліктілік сипаттамасы» деген 4-тараудағы «Бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру» тармақшасына «Мобильді мұғалім» анықтамасы және оның біліктілік сипаттамасы бойынша толықтыру енгізу.

2. «Азаматтық қызметшілерге, мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен ұсталатын ұйымдардың қызметкерлеріне, қазыналық кәсіпорындардың қызметкерлеріне еңбекақы төлеу жүйесі туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 31 желтоқсандағы № 1193 қаулысына мұғалімнің лауазымдық еңбекке ақысынан 300% - ы есебімен мобильді төлеуді есептеу үшін толықтыру енгізу.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында білім беру жүйесі жаңғыру үстінде. Отандық білім беруді жетілдіру қажеттілігі бірқатар басым мемлекеттік міндеттерден, атап айтқанда әлемнің дамыған 30 елінің қатарына кіру үшін бәсекеге қабілетті адами капиталды қалыптастыру, әлемдік нарықтық экономика мен ашық азаматтық қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес өскелең ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудің деңгейі мен сапасын арттыру міндеттерінен туындауда.

«Мобильді мұғалім» жобасын енгізу еліміздің ауылдық мектептеріндегі педагогтардың жетіспеушілігі, еліміздің шағын жинақталған мектептерін жоғары білікті кадрлармен қамтамасыз ету және ауылдық және қалалық білім алушылар арасындағы білім беру сапасындағы алшақтықты азайту мәселелерін шешуге көмектеседі. Болашақта республиканың шағын жинақты мектептерінің білім сапасын арттырып, қалалық және ауылдық мектептердің білім сапасы арасындағы алшақтықты қысқартады. Елдің адами ресурстарының сапасы мен бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Қазіргі уақытта «Мобильді мұғалім» – бірнеше мектепте жұмыс істейтін қосалқы мұғалім. Бүгінгі таңда еліміздің мектептерінде – 5 478 сыртқы қосалқы мұғалім, оның ішінде ауылда 2 593 мұғалім бар (ШЖМ 1124 қосалқы мұғалім). Осылардан мобильді мұғалімдер тобын құру жоспарлануда.

Аймақтардың атаулы жобаға қызығушылығы оның қажеттілігі мен уақтылығын көрсетеді.

ЕРЕЖЕ (үлгі)

«Мобильді мұғалім» жобасын іске асыруға қатысу үшін аудандық (қалалық) білім бөлімінің педагогтарды іріктеу жөніндегі комиссиясы туралы

I. Жалпы ереже

Бұл ереже «Мобильді мұғалім» жобасына қатысуға аудандық (қалалық) білім бөлімінің педагогтарды іріктеу жөніндегі комиссиясы туралы. (бұдан әрі- ереже, Комиссия) комиссияны құру мақсаттарын, функцияларын, оның қызмет тәртібін айқындайды.

II. Комиссияның мақсат мен міндеттері

2.1. Комиссия «Мобильді мұғалім» жобасына қатысуға педагогтарды іріктеуді жүргізу мақсатында құрылады.

2.2. Комиссияның міндеттері:

- «Мобильді мұғалім» жобасын іске асыруға қатысуға педагогтердің өтінімдерін қарастыру кезінде объективтілікті қамтамасыз ету»;
- «Мобильді мұғалім» жобасын іске асыруға қатысуға өтінімдерді бағалау»

III. Комиссияны құру тәртібі

3.1. Комиссия алқалы орган болып табылады.

3.2. Комиссия құрамына кемінде бес адам кіреді, оның ішінде ауылдық мектептің қамқоршылық кеңесінің төрағасы, Комиссия төрағасы, Комиссия төрағасының орынбасары, дауыс беру құқығы бар комиссия хатшысы.

3.4. Комиссия құрамын өзгерту комиссия құрамы бекітілген Білім басқармасының бұйрығына тиісті өзгерістер енгізу арқылы жүзеге асырылады.

IV. Комиссия функциялары

Комиссияның негізгі функциялары:

4.1. «Мобильді мұғалім» жобасын іске асыруға қатысуға аудандық/ қалалық білім бөлімдері ұсынған өтінімдер мен құжаттар пакетін қарау.

V. Комиссияның құқықтары мен міндеттері

5.1. Комиссия 5 жұмыс күні ішінде «Мобильді мұғалім» жобасын іске асыруға қатысу үшін аудандық/ қалалық білім бөлімдері ұсынған өтінімдер мен құжаттар пакетін қарауға міндетті, оның ішінде:

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 27 наурыздағы №139 бұйрығымен бекітілген «Білім беру ұйымдарында эксперимент режимінде іске асырылатын білім беретін оқу бағдарламаларын әзірлеу, сынақтан өткізу және енгізу қағидалары» талаптарына сәйкес нысан бойынша «Мобильді мұғалім» жобасын іске асыруға қатысуға өтінім;

Қарағанды облысы әкімдігінің ... «Мобильді мұғалім» жобасын жүзеге асыру тәртібі туралы №2 қаулысының қосымшасына сәйкес нысан бойынша мобильді мұғалімнің жұмысы болжанатын білім беру мекемелерінің (ұйымдарының) тізімі

5.2.. Педагог Комиссия отырыстарына жеке өзі қатысуы қажет.

VI. Комиссияның қызметін ұйымдастыру

6.1. Комиссияның жұмысы оның отырыстарында жүзеге асырылады. Егер Комиссия отырысына оның мүшелерінің жалпы санының кемінде жартысы қатысса, Комиссия өз функцияларын жүзеге асыруға құқылы.

6.2. Комиссия өз қызметін осы және ережеге сәйкес өтінімдерді қарау және іріктеу бойынша жүзеге асырады.

6.3. Комиссия төрағасы:

- комиссия жұмысына басшылықты жүзеге асырады және осы ереженің орындалуын қамтамасыз етеді;
- комиссия отырысын өткізу күнін, уақытын және орнын белгілейді;
- комиссия отырысын осы ережеге сәйкес өткізеді;
- қажет болған жағдайда, комиссия мүшелері арасында міндеттерді бөледі;
- өтініштерді қарау жөніндегі комиссия отырыстарының хаттамаларына қол қояды;
- - өтінімдерді қарау мерзімдерінің сақталуын бақылауды жүзеге асырады.

6.4. Комиссия төрағасы болмаған кезде оның міндеттерін осы ережеге сәйкес комиссия төрағасының орынбасары орындайды, оны өтінімдерді есепке алу журналына тіркейді;

6.5. 2.2-тармақ тәртібімен белгіленген құжаттар топтамасы толық ұсынылмаған жағдайда, өтінім құжаттарын және құжаттарды өтінімдерді есепке алу журналында тіркеусіз пысықтау үшін қайтарады.

6.6. комиссия отырысын дайындау үшін комиссия отырысын өткізу күні мен уақытын Комиссия төрағасымен келіседі;

- кемінде 1 жұмыс күн бұрын комиссия мүшелерін және комиссия жұмысына қатысатын адамдарды комиссия отырысының өткізілетін күні, уақыты және орны туралы ауызша хабардар етеді;

- комиссия отырысына дейін кемінде 2 жұмыс күн бұрын өтінімде көрсетілген телефон арқылы аудандық білім бөлімінде өтінім құжаттарын дайындау жөніндегі жауапты орындаушыны комиссия отырысының өткізілетін күні, уақыты және орны туралы хабардар етеді;

6.6. дауыс беру құқығымен өтінімдерді қарау жөніндегі комиссияның отырыстарына қатысады;

6.7. комиссия отырысын өткізу нәтижелері бойынша комиссия отырысынан кейін екі жұмыс күн ішінде:

- комиссия отырысының хаттамасын рәсімдейді және оған отырысқа қатысқан барлық комиссия мүшелерінің қол қоюын қамтамасыз етеді.

ҚАУЛЫ (Үлгі)

_____ облысы _____ ауданы _____ әкімдігі
2021 жылғы «   » № .....

«Мобильді ұстаз» аймақтық жобасын жүзеге асыру тәртібі туралы
_____ облыс _____ ауданы.

_____ облысы әкімдігінің №..... қаулысымен бекітілген
_____ облысының білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған өңірлік
бағдарламасына сәйкес... 2020 жылғы 03 қазандағы №..... негізінде:

3.7.1. автокөлікті өтеусіз уақытша пайдалануға қабылдайды;

3.7.2. бес жыл көлемінде _____ облысы _____ ауданының
шалғайдағы ауылдық шағын жинақты мектептерінде білім беру процесін
жүргізуі тиіс;

3.7.3. автокөлік жарамды күйде пайдалануы тиіс;

3.7.4. автокөліктің қауіпсіздігін қамтамасыз етуі қажет;

3.7.5. ШЖМ-мен еңбек қатынастары тоқтатылған жағдайда, ол жұмыстан
босатылған күнге дейін 3 (үш) күн ішінде ШЖМ автокөлігін алған күйінде,
қалыпты тозуын ескере отырып және техникалық жарамды күйде қайтаруы
тиіс.

3.8. Мобильді ұстаз шалғайдағы елді мекенде орналасқан ШЖМ-мен
еңбек қатынастарын тоқтатқан жағдайда, автокөлік _____ облысы
әкімдігінің 2021 жылғы «   »..... № ..... қаулысымен бекітілген «Мобильді
ұстаз» жобасын іске асыру тәртібінің 3.1.3.1 - 3.1.3.7-тармақтарында
көрсетілген критерийлерге сәйкес келетін басқа педагог қызметкерге беріледі

_____ облысы _____ ауданы аумағында «Мобильді
ұстаз» жобасын іске асыру тәртібіне сәйкес

ҚАУЛЫ ЕТЕМІН:

1. _____ облысы _____ ауданы аумағында
«Мобильді ұстаз» аймақтық жобасы іске асырылсын.

2. «Мобильді ұстаз» аймақтық жобасын іске асыруға және ҚР Білім және ғылым министрлігімен өзара іс-қимыл жасауға жауапты ретінде _____ облысы білім басқармасы тағайындалсын.

3. _____ ауданы көлемінде «Мобильді мұғалім» жобасын іске асырудың қоса беріліп отырған тәртібі бекітілсін.

4. Қаулының орындалуын бақылау Меркі ауданы әкімінің әлеуметтік мәселелер жөніндегі орынбасарына жүктелсін.

Әкім .....

2021-2022 оқу жылында «Мобильді ұстаз» жобасын іске асыруға арналған іріктеуге қатысуға _____ ауданы «.....» ҚММ

Өтінімі

1. ҚММ атауы

2. ҚММ заңды мекен-жайы

3. ҚММ директорының аты-жөні, лауазымы, байланыс телефоны

4. ҚММ _____ ауылынан кемінде 10 км қашықтықта орналасқан шалғай елді мекендерде орналасуы, тұрақты автобус қатынасының болмауы (күніне 4 рейстен кем)

5. ҚММ педагогикалық қызметкерлерінің жалпы саны (адам)

6. Педагог қызметкерлерге қажеттілік (пәндер мен сағат саны бөлінісінде)

7. Мобильді ұстаз жұмыс істейтін шалғайдағы елді мекендерде орналасқан жалпы білім беру мекемелерінің (ұйымдарының) сипаттамасы:

8. Мобильді ұстаздың жұмыс кестесін ескере отырып, икемді кестенің болуы, ШЖМ оқу жұмыс жоспарының инвариантты бөлігі пәндері бойынша бос сағаттардың жиынтық көлемі, Мобильді ұстаздың еңбегі мен демалысы үшін жағдайлардың болуы, мобильді ұстаздың автокөлігін қоюға арналған орынның болуы.

9. Мобильді ұстаздың пәндер бөлінісінде жұмысы жоспарланатын Меркі ауданының шалғайдағы аумақтарында орналасқан жалпы білім беру мекемелерінің (ұйымдарының) білім алушыларының білім сапасы (тәуелсіз әкімшілік бақылау, мемлекеттік қорытынды аттестаттау, ОЖСБ нәтижелері).

10. Мобильді ұстаздың мінездемесі (бар болған жағдайда):

Т.А.Ә., оқытылатын пән (пәндер), білімі, жұмыс өтілі, біліктілік санатының болуы, білім алушылардың оқу жетістіктерінің нәтижелері, білім алушылардың оқу пәні бойынша сабақтан тыс қызметінің нәтижелері, АКТ, білім беру технологияларын, балаларды оқыту және тәрбиелеу әдістемелері мен

әдістерін меңгеру деңгейі, «В» санатындағы жүргізуші куәлігінің және кемінде 2 жыл жүргізу өтілінің болуы.

12. Мобильді ұстаздың мінездемесі:

Т.А.Ә., оқытылатын пән (пәндер), білімі, жұмыс өтілі, біліктілік санатының болуы, білім алушылардың оқу жетістіктерінің нәтижелері, білім алушылардың оқу пәні бойынша сабақтан тыс қызметінің нәтижелері, қазіргі заманғы білім беру технологияларын, оның ішінде ақпараттық технологияларды пайдалану, «В» санатындағы жүргізуші куәлігінің және кемінде 2 жыл жүргізу өтілінің болуы.

ҚММ директоры

Т.А.Ә.

_____ ауданы аумағында
«Мобильді ұстаз» аймақтық жобасын жүзеге асыру тәртібі

I. Жалпы ережелер

1.1. Осы тәртіп «Мобильді ұстаз» жобасын жүзеге асыру тәртібі туралы» _____ облысының 2020-2025 жылдарға арналған аймақтық білім беруді дамыту бағдарламасына сәйкес _____ облысы әкімдігінің 2020 жылғы 03 қазандағы №...қаулысымен бекітілген «Мобильді ұстаз» өңірлік жобасын (бұдан әрі - жоба) _____ ауданы аумағында іске асыру ретін белгілейді.

1.2. Жобаның мақсаты _____ ауданының шалғайдағы елді мекендерде орналасқан білім беру мекемелерінде педагогтік қызметті жүзеге асыратын білікті педагог қызметкерлерді автокөліктермен қамтамасыз ету болып табылады.

1.3. Жобаның міндеттері:

1.3.1. _____ ауданының білім беру жүйесінің кадрлық әлеуетін дамыту;

1.3.2. _____ ауданының шалғайдағы елді мекендердегі білім беру мекемелерінің оқушыларын оқыту сапасын арттыру;

1.3.3. _____ ауданының білім беру мекемелерінде педагог қызметкерлерге қажеттілікті азайту.

1.4. Осы тәртіпте пайдаланылатын негізгі ұғымдар:

1.4.1. мобильді ұстаз - _____ ауданынан шалғайдағы елді мекендерде орналасқан білім беру мекемелерінде автокөлікті пайдалана отырып, педагогикалық қызметті жүзеге асыратын жоғары білікті педагог қызметкер;

1.4.2. Шалғайдағы елді мекенде орналасқан «.....» КММ білім беру мекемесі-мобильді ұстаз жұмыс істейтін білім беру мекемесінен кемінде 10 км қашықтықта және тұрақты автобус (күніне 4 рейстен кем емес) қатынасы жоқ

елді мекенде орналасқан, өзінің негізгі қызметі ретінде бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім деңгейінің оқу бағдарламалары бойынша білім беру қызметін жүзеге асыратын білім беру мекемесі);

1.4.3. мобильді ұстазға арналған автокөлік-алыс елді мекендерде орналасқан білім беру мекемелерінде педагогикалық қызметті жүзеге асыратын жоғары білікті педагог қызметкерге ҚММ сатып алатын автокөлік құралы.

II. Жобаны іске асыруға қатысу үшін білім беру ұйымдары мен мұғалімдерді іріктеу тәртібі:

2.1. _____ облысы әкімдігі білім басқармасы _____ ауданының білім бөлімі (бұдан әрі – АББ) жобаны іске асыруға қатысу үшін жыл сайын 10 қаңтардан 01 наурызға дейін Педагог қызметкерлерді іріктеуді жүргізеді.

2.2. Жобаны іске асыруға қатысу үшін базалық білім беру мекемелерін іріктеуді аудандық ББҰ мынадай критерийлерді ескере отырып жүзеге асырады:

2.2.1. Білім беру ұйымының орналасқан жері.

2.3.6. Заманауи білім беру технологияларын, оның ішінде ақпараттық технологияларды қолдану;

2.3.7. «В» санатындағы жүргізуші куәлігінің және кемінде 2 жыл жүргізу өтілінің болуы.

2.4. Іріктеу рәсімінің басталуы, құжаттарды ұсыну мерзімдері туралы ақпарат «Интернет» ақпараттық – телекоммуникациялық желісіндегі аудандық ББҰ-ның ресми сайтында орналастырылады және Білім басқармасының аудандық білім бөлімі іріктеуге қатысуы үшін іріктеу өткізу туралы хабарлама құжаттарды қабылдау аяқталатын күнге дейін кемінде 30 күн бұрын білім беру мекемелерінің назарына ұсынылады.

2.5. Білім беру ұйымдары іріктеуге қатысу үшін Білім басқармасының аудандық білім бөліміне (3-қосымша) үлгісі бойынша өтінім береді.

2.6. Педагогтер іріктеуге қатысу үшін Білім басқармасының аудандық білім бөліміне осы тәртіпке (4-қосымша) үлгісі бойынша өтінім және

құжаттардың (диплом, еңбек кітапшасы, жүргізуші куәлігі, жұмыс орнынан мінездеме) көшірмелері ұсынылады.

2.7. Білім басқармасының аудандық білім бөлімі 10 наурызға дейін өтінімдерді қарайды, ағымдағы жылы жобаны іске асыруға қатысатын білім беру мекемелері мен педагог қызметкерлерді іріктеуді жүргізеді, содан кейін жобаны іске асыруға қатысуға өтінімді ҚР Білім және ғылым министрлігіне (бұдан әрі – БҒМ) жолдайды.

III. Жобаны іске асыру

3.1. жобаны іске асыруға қатысу үшін білім беру ұйымдарының конкурстық іріктеуі оң нәтиже берген жағдайда _____ ауданы әкімдігі ҚР БҒМ-мен _____ облысы бюджетінен өзге де бюджетаралық трансферттерді беру туралы БҒМ оны жіберген күннен бастап 7 күнтізбелік күннен аспайтын мерзімде келісім жасайды.

3.2. Білім басқармасының аудандық білім бөлімі _____ облысы бюджетінен қаражат алған күннен бастап 5 жұмыс күні ішінде:

3.2.1. ҚР қолданыстағы заңнамасына сәйкес мобильді ұстаздар үшін автокөлік сатып алу бойынша конкурстық рәсімдерді жүргізеді;

3.2.2. тізімі білім басқармасының аудандық білім бөлімі бұйрығымен бекітілетін, мобильді мұғалім жұмыс істейтін ШЖМ анықталады;

3.2.3. Білім басқармасының аудандық білім бөлімі бұйрығымен бекітілетін мобильді ұстаздар тізімі анықталады;

3.2.4. мобильді ұстаздың қозғалыс бағытын жасайды.

3.3. Білім басқармасының аудандық білім бөлімі жобаны іске асыру кезеңінде ҚР қолданыстағы еңбек заңнамасы аясында мобильді ұстаздың еңбек және демалыс жағдайларына, мобильді ұстазға жалақының уақтылы төленуіне бақылауды жүзеге асырады.

3.4. Жоба _____ ауданының шалғай елді мекендеріндегі ШЖМ базасында жүзеге асырылады.

3.5. тізімі Білім басқармасының аудандық білім бөлімі бұйрығымен бекітілетін, мобильді ұстаз жұмыс істейтін ШЖ

20 жылға арналған «Мобильді ұстаз» жобасын іске асыру үшін іріктеуге қатысуға педагог қызметкердің өтінімі

1. Педагог қызметкердің аты-жөні, тұрғылықты жері, байланыс телефоны

2. Педагог қызметкердің негізгі жұмыс орны, лауазымы.

3. Педагог қызметкердің мінездемесі:

Т.А.Ә., оқытылатын пән (пәндер), білімі, жұмыс өтілі, біліктілік санатының болуы, білім алушылардың оқу жетістіктерінің нәтижелері, білім алушылардың оқу пәні бойынша сабақтан тыс қызметінің нәтижелері, қазіргі білім беру технологияларын, оның ішінде ақпараттық технологияларды қолдануы, «В» санатындағы жүргізуші куәлігінің және кемінде 2 жыл жүргізу өтілінің болуы.

4. Берілген құжаттардың тізбесі.

Қолы /

Мобильді ұстазға автокөлікті тегін уақытша пайдалануға беру туралы шарт _____ ауылы « » 20... ж.

_____ облысы білім басқармасы _____ ауданының білім бөлімі бұдан әрі..... аудандық «ББАББ» атынан Ереже негізінде әрекет ететін» «.....» КММ директоры _____ бір жағынан бұдан әрі «несие беруші» және әрі қарай (мобильді мұғалім тегі, аты, әкесінің аты) жеке куәлігі №__ « » жылғы _____ берілді, екінші жағынан, бұдан әрі «несие алушы» төмендегі мәселелер бойынша осы Шартты жасасты:

I. Шарттың мәні

1.1. Несие беруші несие алушыға көлік құралын: маркасы, шығарылған жылы, мемлекеттік тіркеу белгісі, сәйкестендіру нөмірі, моделі қозғалтқыштың №, шасси (рама) № , шанақ (тіркеме) № , шанақтың (кабинаның) түсі, қозғалтқыштың қуаты, л.с. (кВт), (бұдан әрі шарт мәтінінде автокөлік деп аталады) тегін уақытша пайдалануға беруге міндеттенеді, ал несие алушы көлік құралын қалыпты тозуын ескере отырып, оны алған күйінде қайтаруға міндеттенеді.

1.2. Осы Шарт бойынша өтеусіз пайдалануға берілетін Автокөлік несие берушіге сериясы № , 20__ж. көлік құралының паспорты және сериясы..... көлік құралын тіркеу туралы куәлік негізінде жедел басқару құқығымен тиесілі болады.

Елді мекеннен кемінде 10 км қашықтықта орналасқан және тұрақты автобус қатынасының болмауына (күніне 4 рейстен аз) байланысты шалғайдағы елді мекендерде білім беру қызметтерін көрсету процесін жүзеге асыруда мобильді ұстаздарға автокөліктер сатып алу рәсімдеріне сәйкес,

2.2.2. ШЖМ-де бос орындарға шығарылған сағаттардың жиынтық көлемі (аптасына 10 сағаттан кем емес);

2.2.3. екі және одан да көп ШЖМ-де бірдей оқу пәндері (пәндер циклдері) бойынша педагог қызметкерлерге қажеттіліктің болуы;

2.2.4. мобильді ұстаздың жұмыс кестесін ескере отырып, икемді кестені ұсынуға дайын ШЖМ болуы;

2.2.5. педагог қызметкерлер мен көлік құралдары жүргізушілерінің еңбек ерекшеліктеріне байланысты ҚР қолданыстағы еңбек заңнамасы аясында мобильді ұстаздың еңбегі мен тынығуы үшін жағдайларды қамтамасыз ету;

2.2.6. мобильді ұстаздың автокөлігін қоятын орын болуы қажет.

2.3. Білім басқармасының аудандық білім бөлімі жобаны іске асыруға қатысу үшін педагог қызметкерлерді іріктеуді келесі критерийлерді ескере отырып жүзеге асырады:

2.3.1. оқытылатын мамандық бойынша жоғары білімінің болуы;

2.3.2. педагогикалық қызмет өтілі-бес жылдан кем емес;

2.3.3. ескі жүйе бойынша 1-санаттан төмен емес және жаңа жүйе бойынша «педагог-сарапшы» біліктілік санатының болуы;

2.3.4. оқу пәні бойынша білім алушылардың оқу жетістіктерінің жоғары нәтижелері;

2.3.5. білім алушылардың оқу пәні бойынша сабақтан тыс іс-әрекетінің жоғары нәтижелері;

2.3.6. заманауи білім беру технологияларын, оның ішінде ақпараттық технологияларды пайдалану;

2.3.7. «В» санатындағы жүргізуші куәлігінің және кемінде 2 жыл жүргізу өтілінің болуы..

2.4. Іріктеу рәсімінің басталуы, құжаттарды ұсыну мерзімдері туралы ақпарат «Интернет» ақпараттық – телекоммуникациялық желісіндегі аудандық ББҰ-ның ресми сайтында орналастырылады және Білім басқармасы аудандық білім бөлімі іріктеуге қатысуы үшін іріктеу өткізу туралы хабарлама құжаттарды қабылдау аяқталатын күнге дейін кемінде 30 күн бұрын білім беру мекемелерінің назарына ұсынылады.

2.5. Білім беру ұйымдары іріктеуге қатысу үшін Білім басқармасының аудандық білім бөліміне осы Тәртіптің 1-қосымшасына сәйкес өтініш береді.

2.6. Педагог қызметкерлер іріктеуге қатысу үшін Білім басқармасының аудандық білім бөліміне осы Тәртіптің 2-қосымшасына сәйкес өтініш және құжаттардың (диплом, еңбек кітапшасы, жүргізуші куәлігі, жұмыс орнынан мінездеме) көшірмелерін ұсынады.

2.7. Білім басқармасының аудандық білім бөлімі 10 наурызға дейін өтінімдерді қарайды, ағымдағы жылы жобаны іске асыруға қатысатын білім беру мекемелері мен педагог қызметкерлерді іріктеуді жүргізеді, содан кейін Жобаны іске асыруға қатысуға арналған өтінімді ҚР Білім және ғылым министрлігіне жолдайды.

III. Жобаны іске асыру

3.1. Жобаны іске асыруға қатысуға арналған білім беру ұйымдарының конкурстық іріктеуі оң нәтиже берген жағдайда _____ ауданы әкімдігі ҚР БҒМ-мен _____ облысы бюджетінен өзге де бюджетаралық трансферттерді беру туралы БҒМ оны жіберген күннен бастап 7 күнтізбелік күннен аспайтын мерзімде келісім жасайды.

3.2. Білім басқармасының аудандық білім бөлімі _____ облысы бюджетінен қаражат алған күннен бастап 5 жұмыс күні ішінде:

3.2.1. ҚР қолданыстағы заңнамасына сәйкес мобильді ұстаздар үшін автокөлік сатып алу бойынша конкурстық рәсімдерді жүргізеді;

3.2.2. тізімі Білім басқармасының аудандық білім бөлімі бұйрығымен бекітілетін, мобильді ұстаз жұмыс істейтін ШЖМ анықтайды;

3.2.3. Білім басқармасының аудандық білім бөлімі бұйрығымен бекітілетін мобильді ұстаздар тізімін анықтайды;

3.2.4. мобильді ұстаздың қозғалыс бағытын жасайды.

3.3. Білім басқармасының аудандық білім бөлімі жобаны іске асыру кезеңінде ҚР қолданыстағы еңбек заңнамасы аясында мобильді мұғалімнің еңбек және демалыс жағдайларына, мобильді ұстазға жалақының уақтылы төленуіне бақылауды жүзеге асырады.

3.4. Жоба _____ ауданының шалғай елді мекендеріндегі ШЖМ базасында жүзеге асырылады.

3.5. ШЖМ-те тізімі аудандық БББ бұйрығымен бекітілеген мобильді ұстаз жұмысы қарастырылады.

3.5.1. қолданыстағы заңнамаға сәйкес тапсырыс беруші ретінде әрекет етеді;

3.5.2. мобильді ұстаздарға арналған автокөліктер сатып алынады;

3.5.3. мобильді ұстаздар үшін сатып алынған автокөліктерді мемлекеттік меншік тізіліміне енгізу туралы хатты _____ ауданы әкімдігінің қаржы бөліміне (бұдан әрі – аудандық қаржы бөлімі) жібереді.

3.5.4. автокөлікті уақытша тегін пайдалануға беруді келісу туралы аудандық қаржы бөлімі шешімі болған жағдайда мобильді ұстазға автокөлікті өтеусіз уақытша пайдалануға береді;

3.5.5. автокөлікті ұстау және жөндеу, оны сақтау бойынша басқа да шығындарды _____ ауданының бюджет қаражаты есебінен жүзеге асырады.

3.6. Аудандық қаржы бөлімі:

3.6.1. ШЖМ сатып алынған автокөлік мемлекеттік меншік тізіліміне енгізеді;

3.6.2. автокөлікті ШЖМ жедел басқару құқығына беруді жүзеге асырады;

3.6.3. автокөлікті мобильді ұстазға өтеусіз уақытша пайдалануға беруге келісім береді.

Аудандық қаржы бөлімі автокөлікті өтеусіз уақытша пайдалануға беру келісімін бұйрық түрінде жүзеге асырады.

Автокөлікті мобильді ұстазға өтеусіз уақытша пайдалануға беру осы Тәртіптің 3-қосымшасына сәйкес Аудандық қаржы бөлімі, ШЖМ және мобильді ұстаз арасындағы шарттың негізінде жүзеге асырылады.

3.7. Мобильді ұстаз:

3.7.1. автокөлікті өтеусіз уақытша пайдалануға қабылдайды;

3.7.2. бес жыл көлемінде Мерке ауданының шалғайдағы шағын жинақты мектептерінде білім беру процесін жүргізуі тиіс;

3.7.3. автокөлік жарамды күйде пайдалануы тиіс;

3.7.4. автокөліктің қауіпсіздігін қамтамасыз етуі қажет;

3.7.5. ШЖМ-мен еңбек қатынастары тоқтатылған жағдайда, ол жұмыстан босатылған күнге дейін 3 (үш) күн ішінде ШЖМ автокөлігін алған күйінде, қалыпты тозуын ескере отырып және техникалық жарамды күйде қайтаруы тиіс.

3.8. Мобильді ұстаз шалғайдағы елді мекенде орналасқан ШЖМ-мен еңбек қатынастарын тоқтатқан жағдайда, автокөлік _____ облысы әкімдігінің .... жылғы « ..... »..... № ..... қаулысымен бекітілген «Мобильді ұстаз» жобасын іске асыру тәртібінің 3.1.3.1 - 3.1.3.7-тармақтарында көрсетілген критерийлерге сәйкес келетін басқа педагог қызметкерге беріледі.

Автокөлікті мобильді ұстазға өтеусіз уақытша пайдалануға беру туралы шарт

Елді мекен атауы _____ «»_20 ж
 _____ облысы әкімдігінің білім басқармасы _____ ауданының
 білім бөлімі, бұдан әрі..... «аудандық «ББАББ» атынан Ереже негізінде әрекет
 ететін» «.....»КММ директоры _____ бір жағынан бұдан әрі «несие
 беруші» және әрі қарай (мобильді мұғалім тегі, аты, әкесінің аты) жеке куәлігі
 №__ « » жылғы _____ берілді, екінші жағынан, бұдан әрі «несие
 алушы» төмендегі мәселелер бойынша осы Шартты жасасты:

I. Шарттың мәні

1.1. Несие беруші несие алушыға: __ мемлекеттік тіркеу белгісі,
 _____ сәйкестендіру нөмірі , қозғалтқыштың № моделі, шасси (рама) № , шанақ
 (тіркеме) № , шанақтың (кабинаның) түсі , қозғалтқыштың қуаты, л.с. (кВт) ,
 _____ жылы шығарылған _____ маркалы көлік құралын тегін уақытша
 пайдалануға беруге міндеттенеді, бұдан әрі шарт мәтінінде автокөлік деп
 аталады, ал несие алушы көлік құралын қалыпты тозуын ескере отырып, оны
 алған күйінде қайтаруға міндеттенеді.

1.2. Осы Шарт бойынша өтеусіз пайдалануға берілген автокөлік несие
 берушіге _____, 20_____ ж. берілген жедел басқару құқығымен тиесілі.

Несие беруші тегін уақытша пайдалануға берілетін автокөліктің дауда
 және тыйым салуда тұрмайтыны, үшінші тұлғалардың кез келген мүліктік
 құқықтарынан бос екендігіне кепілдік береді.

Осы Шарт бойынша берілетін автомобильді несие алушы
 _____ ауданының шалғайдағы елді мекендерде орналасқан келесі
 мемлекеттік білім беру мекемелерінде педагогикалық қызметті жүзеге асыру
 үшін пайдаланатын болады:

1.3.1. _____;

1.3.2._____.

2. Автокөлікті өтеусіз пайдалануға беру тәртібі

2.1.. Несие беруші автокөлікті несие алушыға оның мақсатына және осы Шарттың талаптарына сәйкес келетін жарамды күйде барлық керек - жарақтарымен және оған қатысты құжаттармен беруге, ал несие алушы оны осы шартқа қол қойылған күннен бастап 5 күн ішінде қабылдауға міндетті.

2.2. Автокөлікті беру осы Шартқа қосымша болып табылатын қабылдау-беру актісі бойынша жүзеге асырылады, оған ББАББ, несие беруші және несие алушы қол қояды және оған қол қою автокөлікті несие алушыға өтеусіз пайдалануға беруді куәландырады.

3. Өтеусіз пайдалану мерзімі

Автокөлікті өтеусіз пайдалану мерзімі несие алушы автомобильді беру актісі негізінде пайдалануға қабылдаған кезден бастап 5 (бес) жылды құрайды.

3.1. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің ... тармағына сәйкес, егер несие алушы келісім-шарт мерзімі аяқталғаннан кейін несие беруші тарапынан қарсылық болмаған жағдайда автомобильді пайдалануды жалғастырса, шарт нақ сол талаптарда белгісіз мерзімге жаңартылған болып есептеледі.

4. Несие берушінің міндеттері:

4.1. автокөлікті жарамды күйде ұстау;

4.2. автокөліктің сақталуын қамтамасыз ету;

4.3. осы шарттың қолданылу мерзімі аяқталғаннан кейін автокөлікті қабылдап алу-беру актісі бойынша оны алған күйінде, қалыпты тозуын ескере отырып және техникалық жарамды күйінде қайтаруға міндетті;

4.4. осы шарттың 1.3-тармағында көрсетілген _____ ауданының шалғайдағы ШЖМ-де бес жыл бойы білім беру процесін жүргізу.

4.5. несие берушіні ауысқанға дейін 3 (үш) күн ішінде бір ШЖМ-ден басқа ШЖМ-ге ауыстыру туралы жазбаша хабардар ету.

4.6. Несие алушының автокөлікті үшінші тұлғаларға пайдалануға беруге құқығы жоқ.

4.7. Несие алушы несие берушімен еңбек қатынастарын тоқтатқан жағдайда, автокөлік несие берушіге жұмыстан босатылған сәтке дейін 3 (үш) күн ішінде беріледі.

5. Білім басқармасының аудандық білім бөлімі міндеттері

5.1. ББ аудандық білім бөлімі несие алушының автокөлікті пайдалануына, сондай-ақ несие берушінің автокөлікті ұстау үшін бөлінген қаражатты пайдалануын бақылауды жүзеге асырады.

Тараптардың жауапкершілігі

Осы шарт бойынша міндеттемелерді орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін тараптар Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сәйкес жауапкершілікке тартылады.

Несие беруші өтеусіз пайдалану шартын жасасу кезінде қасақана немесе өрескел абайсызда ескертпеген және беру актісінде көрсетілмеген автокөліктің кемшіліктері үшін жауап береді. Мұндай кемшіліктер анықталған кезде несие алушы өз таңдауы бойынша несие берушіден автомобильдегі кемшіліктерді өтеусіз жоюды не кемшіліктерді жоюға жұмсалған өз шығыстарын өтеуді не осы шартты мерзімінен бұрын бұзуды және өзіне келтірілген нақты залалды өтеуді талап етуге құқылы.

Егер автомобильді пайдалану нәтижесінде несие алушының немесе көлікті несие берушінің келісімімен алған адамдардың автокөлікті пайдалану кезіндегі автомобилге кетірілген зиянын несие алушының қасақана немесе өрескел абайсыздығынан болғандығын дәлелдемесе несие беруші үшінші тұлғаға келтірілген зиян үшін жауап береді.

Егер автокөлік оны ақысыз пайдалану шартына немесе автокөліктің тағайындалуына сәйкес емес пайдаланғаны немесе несие берушінің келісімінсіз үшінші тұлғаға бергендігі салдарынан зақымданса, бүлінсе немесе жойылса несие алушы автокөлікті ақысыз пайдалану кезіндегі кездейсоқ өлім немесе кездейсоқ бүліну қаупін көтереді.

Автокөлікті қайтару тәртібі

Автокөлікті өтеусіз пайдалану мерзімі өткеннен кейін несие алушы автомобильді несие берушіге өткізу актісі бойынша мерзімі аяқталған күні беруге міндетті.

Тапсыру актісіне қол қойылған кезде несие алушы несие берушіден бұрын алынған барлық құжаттарды қайтарып алуға міндетті.

Тапсыру актісіне қол қойылған сәттен бастап автокөлік несие берушіге қайтарылған болып есептеледі.

Автокөлік несие берушіге несие алушы оны алған күйінде, қалыпты тозуын ескере отырып қайтарылуы тиіс.

Шартты мерзімінен бұрын бұзудың талаптары мен тәртібі

Осы шарт 2 (екі) ай бұрын жазбаша хабарлай отырып, тараптардың екі жақты келісімі бойынша мерзімінен бұрын бұзылуы мүмкін.

Несие берушінің талап етуі бойынша осы шартты несие алушы мерзімінен бұрын бұзуы мүмкін:

Несие берушінің талап етуі бойынша осы шарт, егер несие алушы:

- автокөлікті осы шарттың талаптарына немесе осы шарттың 1.3-тармағында көрсетілген автокөлікті нысаналы мақсатына сәйкес пайдаланбауы;
- автокөлікті тиісті жағдайда ұстау бойынша міндеттерді орындамауы;
- автокөліктің жағдайын айтарлықтай нашарлатуы;

- автокөлікті несие берушінің келісімінсіз үшінші тұлғаға пайдалануға берген жағдайларда мерзімінен бұрын бұзылуы мүмкін.

Басқа шарттар. Қорытынды ережелер

Осы шарт бойынша несие алушының құқықтары кепіл нысанасы бола алмайды.

Осы шарт бойынша туындайтын шағымдар оларды ұсыну үшін негіз пайда болғаннан кейін 10 (он) күнтізбелік күн ішінде берілуі тиіс.

Шағымды алған тарап оны қарауға және шағымның мәні бойынша (оны толық немесе ішінара қанағаттандыру, келісімін растау немесе оны қанағаттандырудан толық немесе ішінара бас тарту туралы хабарлау) 10 күн мерзімде жауап беруге міндетті.

Осы шартты орындау процесінде туындайтын барлық даулар келіссөздер арқылы шешіледі.

Келісімге қол жеткізілмеген жағдайда даулы мәселелер Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасында белгіленген тәртіппен қаралуға жатады.

Осы шартта көзделмеген барлық қалған жағдайларда ҚР заңнамасы қолданылуы тиіс.

Осы шартқа қол қойылғаннан кейін барлық алдыңғы келіссөздер мен ол бойынша хат алмасулар күшін жояды.

Осы шартқа енгізілген барлық өзгерістер мен толықтырулар, егер олар жазбаша нысанда жасалса және екі тараптың уәкілетті тұлғалары қол қойса, жарамды болып есептеледі.

Осы шартқа тең заңды күші бар үш түпнұсқа данада қол қойылады және тараптардың әрқайсысында бір-бірден сақталады.

Қабылдау-беру актісі қосымшасы осы шарттың ажырамас бөлігі болып табылады.

Басқарма, несие беруші және несие алушы арасындағы барлық хат алмасулар хаттарды, жеделхаттарды, телекстерді жіберу жолымен, сондай-ақ осы шарттың 10-тармағында көрсетілген мекенжайлар бойынша электрондық пошта арқылы жүзеге асырылады.

3.3. Уақытша отбасы» пилоттық жобасын енгізу бойынша әдістемелік ұсынымдамалар

Қалалық және ауылдық мектептер арасындағы білім беру сапасындағы алшақтықты қысқарту жөніндегі келесі шара «Уақытша отбасы» әлеуметтік жобасын іске асыру бойынша Солтүстік Қазақстан облысының тәжірибесін жинақтау және тарату болады.

Солтүстік Қазақстан облысында интернаттарға балама ретінде «Уақытша отбасы» әлеуметтік пилоттық жобасы енгізілді және іске асырылуда, ол елді мекендердегі балаларға толық жинақталған мектептерде оқуға және бұл ретте интернатта емес, отбасында тұруға мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда ол 6 ауданда енгізілген. 102 отбасында 122 бала тұрады.

Жаңа оқу жылында Солтүстік Қазақстан облысының басқа аудандарында және республиканың басқа өңірлерінде жалғастыру жоспарлануда.

ШЖМ проблемаларын дәстүрлі шешу жолы балаларды интернаттарға орналастыру болып табылады. Сонымен бірге оқушыларды оқыту мен тәрбиелеудің интернаттық жүйесі бірқатар проблемаларға ие, ең алдымен – бұл оқушылардың әлеуметтік бейімделмегендігі.

Біріншіден - бұл балалардың отбасыдан қол үзуі, отбасылық тәрбие, ғасырлық дәстүр құндылықтарын жоғалту.

Балалардың үнемі ұжым жағдайында болуы, оңаша қалуға мүмкіндіктің жоқтығы (тәрбиеленушілердің үлкен тобының бірлесе тұруы, бірлескен оқу және оқудан тыс әрекет) сенімділіктің төмендеуіне, үлкендердің балалармен қарым-қатынас жасауының эмоционалдық жалаңдығына, «Мен» тұлғасының қалыптаспауына және өзге де негативті салдарларға әкеліп соқтыруы мүмкін.

Өмірді күн тәртібімен қатаң регламенттеу, баланың мінез-құлқын, іс-әрекеттерін шамадан тыс бағып-қағу үнемі жетелеп жүруді, оның өзін көрсете білуін бағыттау және басқаруды қажет ететін адамды қалыптастыруға алып келеді.

Екіншіден, интернаттарды салуға, жабдықтауға, балалардың тұруына және тамақтандыруына, штатты ұстауға және т.б. жұмсалатын шығындарына байланысты олардың тиімсіздігі. Бүгінгі таңда ШЖМ жанындағы көптеген интернаттар толық жобалық қуатында жұмыс істемейді. Мысалы, Солтүстік Қазақстан облысында интернаттық жүйеде 1510 бала тәрбиеленуде, олар мектеп жанындағы 57 интернатта тұрып жатыр, бірақ олардың жобалық қуаттылығы 2750 орынды құрайды.

Сонымен бірге, саны аз елді мекендердегі оқушыларды оқыту және шағын жинақты мектептерді қолдау үшін тасымалдау, тірек мектептерінің базасындағы интернаттарда тұру қамтамасыз етіледі.

Сондай-ақ, интернаттар ауылдық мектеп ғимараттарында, бейімделген тұрғынжайларда орналасқан, бұл өз кезегінде балалардың тұруы үшін қажетті үйдегідей жайлылықты құруды көздемейді.

Сондықтан, мемлекеттік қолдауға зәру оқушылардың 54%-ы интернаттық жағдайда тұруға мәжбүр, басқа баламалы мүмкіндіктері жоқ.

Сондықтан, тұрғындары аз ауылдық жерлердегі балалардың тұруын ұйымдастырудың өзге де ұтымды тәсілдерін қарастыру қажеттілігі туындайды. Солтүстік Қазақстан облысының мамандары әзірлеген «Уақытша отбасы» пилоттық жобасы баланы қабылдауға келісім берген өзге отбасында оқу жылы кезеңінде мектеп жасындағы баланың уақытша тұруын ұйымдастыруды көздейді. Отбасылық тәрбие балаларға психологиялық жайлылықты қамтамасыз етеді, отбасылық жайлылықтың сақталуына септігін тигізеді. Бұл интернат жағдайында балалар қол үзетін орта.

Жобаны енгізу процессін реттейтін мәселелер Солтүстік Қазақстан облысының кешендік жоспарында қамтылған.

Нақты көмек көрсету мақсатындағы пилоттық жобаны енгізу жөніндегі шешім өңірде ШЖМ проблемасын толық зерттегеннен кейін қабылданды. Бұл ШЖМ дамытудың өңірдегі алдағы уақыттағы стратегиясын анықтауға көмектеседі, оның негізінде ШЖМ қолдау бағдарламасын әзірлеуге болады.

Осы әдістемелік ұсынымдамалар «Уақытша отбасы» пилоттық жобасын енгізу міндетін алдына қойған мамандар мен педагогтерге көмек ретінде әзірленгенін атап өткен дұрыс. Балалардың басқа отбасында уақытша тұруы кезіндегі тараптардың өзара қарым-қатынасын нормативті-құқықтық тұрғыдан реттеуге қатысты көптеген өте өзекті сұрақтар бұл ұсынымдамалардан тыс қалып отыр және алдағы уақытта тиісті заңнамалық құжаттарға қажетті өзгерістерді енгізуді талап етеді.

«Уақытша отбасы» ұғымы

«Уақытша отбасы» - бұл оқыту процесі кезінде (бір оқу жылына) тұрғындар саны аз елді мекендерден келген мектеп жасындағы балаларды уақытша тәрбиелеуге қабылдайтын отбасы. «Уақытша отбасы» – баланың (балалардың) ата-анасы болып табылмайтын тұлға (тұлғалар), бірақ олар ата-аналық жауапкершілікті өздеріне алады; олар өздерінің жазбаша келісімімен орналасқан балаға (балаларға) қамқор болады және оны тәрбиелейді.

«Уақытша отбасына» баланы (балаларды) берудің негізі «уақытша отбасына» баланы (балаларды) беру туралы шарт бола алады. Шарт баланы (балаларды) өз отбасына алуға ниетті тұлғалар, ата-аналар немесе баланың (балалардың) заңды өкілдері және «уақытша отбасының» тұрғылықты жері бойынша білім беру ұйымы арасында жасалады. Шарт нұсқасының үлгісі осы әдістемелік ұсынымдамалардың қосымшасында келтірілген.

Баланың (балалардың) тұруына қажетті ақшалай қаражатты және өз отбасына баланы (балаларды) қабылдаған тұлғалардың еңбегін төлеуді «уақытша отбасының» тұрғылықты жері бойынша білім бөлімі жүргізуіне болады.

Балалардың қауіпсіздігі мен заңды құқықтарын қамтамасыз ету мақсатында «уақытша отбасына» баланы (балаларды) беру Қазақстан Республикасы аумағында тұрақты тұрып келе жатқан Қазақстан Республикасы азаматтарының отбасыларына ғана жүзеге асырылады.

Еліміздегі бала қонақтайтын отбасы және баланы қабылдайтын отбасылардың тәжірибесі бойынша мектеп жасындағы балалар «уақытша отбасына» ата-аналарының немесе олардың заңды өкілдерінің жазбаша келісімі және 10 жастан жоғары балалардың жазбаша келісімі бойынша беріледі [2-5].

Жоба аясында қарастырылған «уақытша отбасына» баланы (балаларды) беру алгоритмі

Өз отбасына баланы (балаларды) қабылдауға ниетті тұлғаларды таңдау үшін балалар оқитын білім беру ұйымдарында келесі құрамда комиссияны құру ұсынылады: әкімдік маманы (келісім бойынша), мектеп директоры, әлеуметтік педагог, сынып жетекшісі, медициналық қызметкер (келісім бойынша), полиция қызметкері (келісім бойынша), Қамқоршылық кеңесінің мүшесі. Комиссия «уақытша отбасына» кандидаттардың жазбаша келісімімен (білім беру ұйымы басшысының атына еркін түрде) тұрғын үй-тұрмыстық жағдайына тексеру жүргізуі қажет. Тексеру актісінің үлгісі осы әдістемелік ұсынымдардың қосымшасында (2-қосымша) берілген.

Уақытша тұруға балаларды қабылдайтын тараптардың өтініштерін тек баланың (балалардың) тұруына және тәрбиеленуіне жағдайдың бар екендігі туралы комиссияның оң қорытындысын алғаннан кейін қабылдау ұсынылады. «Уақытша отбасы» болуға кандидаттар өтінішті тұрғылықты жері бойынша білім бөліміне жазады.

«Уақытша отбасына» баланы (балаларды) бала тәрбиелеуде тәжірибесі бар, кәмелеттік жасқа толған тұлғалар ғана қабылдай алады, бұған келесілер кірмейді:

1) сотпен әрекетке қабілетсіз және әрекетке қабілеттілігі шектеулі деп танылған тұлғалар;

2) сот ата-ана құқықтарынан айырған немесе ата-ана құқықтарын шектеген тұлғалар;

3) өзіне жүктелген міндеттерді тиісінше орындамағаны үшін қорғаншы (қамқоршы), патронатты тәрбиеші міндеттерінен шеттетілген адамдар;

4) егер сот олардың кінәсінен бала асырап алудың күшін жойса, бұрынғы бала асырап алушылар;

5) денсаулық жағдайына байланысты адамның бала асырап алуы, оны қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа, патронатқа қабылдап алуға мүмкіндігі жоқ адамдар;

6) баланы қонақ отбасына ресімдеу кезде қасақана қылмыс жасағаны үшін жойылмаған немесе алынбаған соттылығы бар адамдар;

7) Қазақстан Республикасы Қылмыстық-процестік кодексінің 35-бабының бірінші бөлігінің 1) және 2) тармақшалары негізінде өздеріне қатысты қылмыстық қудалау тоқтатылған адамдарды қоспағанда, адам өлтіру, денсаулыққа қасақана зиян келтіру, халық денсаулығына және адамгершілікке, жыныстық тиіспеушілікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтары, экстремистік немесе террористік қылмыстары, адам саудасы қылмыстық құқық бұзушылығы үшін соттылығы бар немесе болған, қылмыстық қудалауға ұшырап отырған немесе ұшыраған адамдар [6];

8) тұрақты тұрғылықты жері жоқ адамдар;

9) азаматтығы жоқ адамдар;

10) тіркелген некеде (ерлі-зайыптылықта) тұрмайтын ер адамдар;

11) баланы (балаларды) ресімдеу кезінде қамқорлыққа алынған балаға Қазақстан Республикасының заңнамасында бекітілген күн көріс минимумын қамтамасыз ететін табысы жоқ тұлғалар;

12) наркологиялық, психоневрологиялық, туберкулез, тері-венерологиялық диспансерлерде есепте тұрған тұлғалар;

13) отбасына баланы (балаларды) қабылдап алуға мүмкін бермейтін ауруларға шалдыққа тұлғалар *(жобаны жүзеге асыру уақытында Қазақстан*

Республикасы денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің №692 бұйрығын пайдалану ұсынылады) [7].

Баланы (балаларды) өз отбасына алуға ниет білдірген тұлға «уақытша отбасының» тұрғылықты жері бойынша білім бөліміне мына құжаттарды ұсынады:

1) осы әдістемелік ұсынымдамалардың 3-қосымшасында берілген үлгі бойынша баланы (балаларды) алуға ниеттілігі туралы өтініш;

2) жеке басын куәландыратын құжаттың көшірмесі (түпнұсқасын көрсету);

3) жұбайының (зайыбы) жазбаша келісімі (егер азамат некеде тұрса, еркін түрде) және 10 жастан асқан балалардың (отбасы мүшелерінің) жазбаша келісімі (білім беру мекемесі директорымен бекітілген);

4) отбасының жиынтық табысының мөлшері туралы анықтама;

5) Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің бұйрығымен бекітілген нысан бойынша, егер некеде тұрса, тұлғаның, жұбайының (зайыбының) денсаулық жағдайы туралы анықтама, сондай-ақ наркологиялық, психиатриялық, туберкулез, тері-венерологиялық диспансерлерде есепте тұрмайтынын растайтын анықтамалар [8];

6) тұлғаның қылмыстық құқық бұзушылық жасамағандығы туралы Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің анықтамалары;

7) тұрғын үйге меншік құқығын немесе тұрғын үйді пайдалану құқығын растайтын құжаттың көшірмесі.

Өз отбасына баланы (балаларды) қабылдауға ниетті тұлғалардың құжаттарын тексеру үшін «уақытша отбасының» тұрғылықты жері бойынша білім бөлімі жанында комиссия құру көзделеді. Комиссияның құрамына бөлім басшысын, «уақытша отбасы» пилоттық жобасына жауапты маманды, қамқорлық және қорғаншылық органдарының функцияларын орындайтын маманды енгізу ұсынылады.

Жетім балаларды және ата-аналардың қамқорлығынсыз қалған балаларды интернат, балалар үйі жағдайында уақытша тұрғызуды және тәрбиелеуді ұйымдастыру, бала қонақтайтын отбасылар тәжірибесін зерделеу көрсеткендей комиссия қорытындысын дайындап шығарудың оңтайлы мерзімі бес күнтізбелік күн ішінде. Қорытындыда баланы (балаларды) «уақытша отбасына» қабылдаудың мүмкіндігі немесе мүмкін еместігі туралы шешім болуы керек. Сонымен қатар келісім-шарт мерзімінің ұзақтығы белгіленуі қажет, бір оқу жылының барысына жасау тиімді болып табылады.

Балалардың қызығушылықтарына сәйкес келетін жағдайлардан басқа, ағалы-інілі және апалы-сіңлілі балаларды ажыратуға жол берілмеу керек. «Уақытша отбасына» берілген әрбір балаға жеке шарт жасау ұсынылады.

Білім беру ұйымдары «уақытша отбасыларына» психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыруда көмек көрсетуі мүмкін.

Жобада мына жағдаяттарда үшжақты шартты мерзімінен бұрын бұзу мүмкіндігі қарастырылуы керек:

1. Баланы (балаларды) өз отбасына қабылдаған тұлғаның бастамасы бойынша, дәлелді себептер болған жағдайда (ауруға шалдығу, отбасылық және материалдық жағдайының өзгеруі, баламен өзара түсіністіктің жоқтығы, балалармен және олардың ата-аналарымен дау-жанжалдың орын алуы).

2. «Уақытша отбасының» тұрғылықты жері бойынша білім беру органының бастамасы бойынша, баланың (балаларды) тұруы және тәрбиеленуі үшін қолайсыз жағдайлар орын алған кезде.

3. Баланың (балалардың) ата-аналарының немесе заңды өкілдерінің бастамасы бойынша.

«Уақытша отбасының» және баланың (балалардың) ата-аналары немесе заңды өкілдерінің міндеттері мен жауапкершіліктері қатаң регламенттелген болуы қажет.

Баланы (балаларды) өз отбасына қабылдаған тұлға:

1) баланың (балалардың) отбасында болған кезеңінде олардың отбасында тұруы және тәрбиеленуіне қажетті жағдай жасайды, сабаққа дайындалуына қажетті жағдайды ұйымдастырады, күн тәртібін бақылайды;

2) баланың (балалардың) отбасында болған кезеңінде олардың өмірі мен денсаулығы үшін жауапкершілікті өзіне алады;

3) шартта белгіленген мерзімдерге сәйкес баланың (балалардың) ата-аналарына немесе олардың заңды өкілдеріне кешікпей қайтуын қамтамасыз етеді;

4) баланың (балалардың) өміріне және (немесе) денсаулығына қауіп тудырған жағдайлар, оның ауруға шалдығуы, жарақат алуы, медициналық ұйымға немесе ішкі істер органдарына түсуі орын алғанда жиырма төрт сағаттың ішінде білім беру органдарын, баланың (балалардың) ата-аналарын немесе заңды өкілдерін хабардар етеді.

Баланы (балаларды) «уақытша отбасына» беру ата-ананың немесе оның заңды өкілінің баланың (балалардың) құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау бойынша міндеттерін тоқтатпайды және оларды баланы (балаларды) қамтамасыз ету жауапкершілігінен босатпайды. Ата-аналар немесе олардың заңды өкілдері «уақытша отбасына» берілген баланы барлық қажетті заттармен қамтамасыз етулері керек (киім (*маусымдық*), аяқ киім (*маусымдық*), кеңсе тауарлары, жеке гигиена заттары, төсек-орын жабдықтары және т.б.) [9,10].

«Уақытша отбасына» берілген баланы (балаларды) бақылаудың келесі құрылымы ұсынылады:

1. Бала (балалар) оқитын білім беру ұйымы (әлеуметтік педагог немесе сынып жетекшісі) оқу жылында төрт рет «уақытша отбасының» тұрғын үй-тұрмыстық жағдайына тексеріс жүргізеді (әр тоқсанның басында).

2. Білім бөлімі тарапынан жылына екі рет (жоба үшін жауапты маман, жартыжылда бір рет).

3. Ата-аналар балаларының жағдайын бақылау мақсатында «уақытша отбасына» келіп тұрады.

Жоба «уақытша отбасының» қаржылай ынталандырылуын қарастырады.

Балалардың басқа отбасында уақытша болуы кезінде ата-аналардың өз балаларын қамтамасыз етуімен қатар, «уақытша отбасының» қызметтеріне қолдау көрсету қажет. Әрбір бала (балалар) үшін ай сайынғы қаржылай төлем көлемін белгілеу ұсынылады (төлем мөлшері қажетті шығындар есебінен белгіленеді, сонымен бірге калькуляция заңнамамен қарастырылған қамқорлық жәрдемақысы 10 АЕК көрсеткішінен аспауы керек).

«Уақытша отбасының» еңбегіне ақы төлеу мүмкіндігін «Азаматтық қызметшілерге, мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен ұсталатын ұйымдардың қызметкерлеріне, қазыналық кәсіпорындардың қызметкерлеріне еңбекақы төлеу жүйесі туралы» қаулының негізінде мемлекеттік білім беру ұйымдары тәрбиешілерінің еңбекақысын төлеу үлгісіне баламалы анықтау ұсынылады [11]. «Уақытша отбасына» қаржылай төлем белгіленген жағдайда, тұрғылықты жері бойынша білім бөліміне баланың (балалардың) тұруына бөлінетін қаражатты пайдалану туралы қаржылық есепті (еркін нысанда) ұсынады. Қаржылық есеп баланың (балалардың) ата-аналарымен немесе заңды өкілдерімен келісіледі. Қаржылық есепті оқу жылында төрт рет, әрбір тоқсанның соңында ұсынып отырған орынды болады.

1-сурет. Пилоттық жоба аясында қарастырылған «уақытша отбасына» баланы (балаларды) беру алгоритмінің сызба-нұсқасы

2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша аралық қорытындылар шығарылды. Біріншіден, өткізіп алған сабақтар саны 42,5% - ға қысқарды, өйткені «уақытша ата-аналар» тарапынан тұрақты бақылау жүзеге асырылады, ауа райы жағдайына немесе тасымалдау кезінде автокөліктің ақаулығына байланысты сабақтарда болмауы жағдайлары алынып тасталды; - ауру бойынша жіберілімдер 46% -ға азайды, яғни балалардың сырқаттанушылық деңгейі төмендеді. Екіншіден, «уақытша отбасылардағы» оқушылардың білім сапасы 6,1% - ға өткен оқу жылындағы 89,3% - дан 2019-2020 оқу жылының қорытындысы бойынша 92,4% - ға дейін өсті; Үшіншіден, жобаны енгізу ауылда жаңа жұмыс орындарын ашуға ықпал етті

Шарт нұсқасының үлгісі

**Баланы (балаларды) «уақытша отбасына» беру туралы
КЕЛІСІМ ШАРТ**

№ _____ 20 _____ ж. «__» _____

Баланы (балаларды) өз отбасына алуға ниет білдірген тұлғаның тұрғылықты жері бойынша орган, **білім бөлімінің басшысы** тұлғасында

(уәкілетті лауазымдық тұлғаның лауазымы және ТАӘ (бар болған жағдайда),

«уақытша отбасының» өкілі, ҚР азаматы тұлғасында

(толық ТАӘ (бар болған жағдайда), жеке басын куәландыратын куәліктің нөмірі, кім және қашан берді, жеке сәйкестендіру нөмірі (бұдан әрі – ЖСН)
ата-анасы немесе заңды өкілі тұлғасында

төмендегілер туралы осы Келісім шартты жасасты:

1. Келісім шарттың мәні

Ата-ана немесе оның заңды өкілі білім беру процесі уақытында (бір оқу жылы) баланы «уақытша отбасына» береді

(баланың ТАӘ (бар болған жағдайда), туған күні, туу туралы куәліктің №, ЖСН).

2. Білім бөлімінің құқықтары мен міндеттері:

1) «Уақытша отбасына» берілген баланың тәрбиесі мен күтімін, өмір сүру жағдайын бақылауды жүзеге асырады;

2) «Уақытша отбасына» психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу бойынша әдістемелік көмек көрсетеді;

3) Баланың өмірі мен денсаулығына тікелей қауіп төнген жағдайда қамқоршылық және қорғаншылық органы баланы «уақытша отбасынан» тез арада алып кету бойынша шаралар қабылдайды.

3. Ата-ананың немес заңды өкілінің құқықтары мен міндеттері:

1) Баланы (балаларды) барлық қажетті нәрселермен қамтамасыз ету;

2) Демалыс күндері, каникулда, мереке күндері баланы (балаларды) алып кету;

3) Баланың (балалардың) «уақытша отбасына» уақытылы келуін қамтамасыз ету;

4) Баланың тұру жағдайын бақылау мақсатында «уақытша отбасына» келу.

4. «Уақытша отбасының» құқықтары мен міндеттері:

1. «Уақытша отбасы» құқылы емес шарттар:

1) Баланы елді мекен, аудан, облыс, Қазақстан Республикасы аумағынан шығаруға;

2) медициналық көмек алу үшін баланың медициналық ұйымға жатқызылған немесе ішкі істер органдарында, қосымша білім беру ұйымдарында болған кездерін қоспағанда үшінші тұлғалардың (жеке және (немесе) заңды тұлғалар) бақылауына баланы қалдыруға;

3) баланы «уақытша отбасына» беру туралы келісім шарттың талаптарын бұзуға.

2. Баланы өз отбасына алған тұлға міндетті:

1) баланың отбасында уақытша болу кезеңінде оның өмірі мен денсаулығы үшін жауапкершілікті өзіне алуға, бос уақытын ұйымдастыруға, пайдалы дағдыларға үйренуі үшін қажетті жағдайлар жасауға, қоғамда әлеуметтенуіне, күн тәртібін сақтауға жәрдемдесуге;

2) өз отбасына алынған баланың (балалардың) құқықтарын сақтауға;

3) келісім шарт мерзімі бойы білім мекемелерімен, баланың (балалардың) ата-анасымен немесе заңды өкілімен үнемі байланысты ұстап тұруға;

4) баланың ата-анасы немесе заңды өкілдеріне шарт талаптарына өзгерістер енгізуге негіз болатын фактілер туралы (шығу, тұрғылықты жерін ауыстыру және т.б.) уақытылы хабарлауға;

5) шартта көрсетілген, баланың (балалардың) «уақытша отбасында» болу мерзімі аяқталған соң, баланың (балалардың) ата-анасына немесе заңды өкілдеріне уақытылы қайтуын қамтамасыз етуге;

б) жиырма төрт сағаттың ішінде ата-ананы немесе заңды өкілді, білім беру мекемесін баланың (балалардың) өміріне және (немесе) денсаулығына қауіп тудырған жағдайлар, оның ауруға шалдығуы, жарақат алуы, медициналық ұйымға немесе ішкі істер органдарына түсіп қалғандығы туралы хабардар етуге;

7) баланың құқықтары мен мүдделерін қорғау мәселелері бойынша Қазақстан Республикасы заңнамасының өзге де талаптарын сақтауға **міндетті**.

5. Келісім шарттың күшінде болу мерзімдері

1. Осы шарт _____ кезеңіне жасалды. (кезеңді көрсету)

Ата-анаға немесе заңды өкілге баланы (балаларды) каникул, демалыс және мереке күндері қайтару:

(кезеңді көрсету)

Қол қойылған уақыттан бастап күшіне енеді.

6. «Уақытша патронатқа» беру туралы шартты уақытынан бұрын бұзу мына жағдайларда мүмкін болады:

1) баланы (балаларды) өз отбасына қабылдаған тұлғаның бастамасы бойынша, дәлелді себептер болған жағдайда (ауруға шалдығу, отбасылық және материалдық жағдайдың өзгеруі, баламен өзара түсіністіктің жоқтығы, балалармен және олардың ата-аналарымен дау-жанжалдың орын алуы);

2) «Уақытша отбасының» тұрғылықты жері бойынша білім беру органының бастамасымен, баланың (балалардың) күтімі және тәрбиесі үшін қолайсыз жағдайлар орын алған кезде.

3) баланың (балалардың) ата-аналарының немесе заңды өкілінің бастамасы бойынша.

7. Аталған келісім шартты орындау процесінде тараптар арасындағы дау-жанжал: ол пайда болғаннан кейін, тараптармен келісімге келу мақсатында бір айлық мерзімде қарастырылады, келісімге келмеген жағдайда сотпен шешіледі.

1-тарап
«Уақытша отбасының»
тұрғылықты жері бойынша білім
бөлімі

2-тарап
«Уақытша отбасы»:
ТАӘ (бар болған
жағдайда)_____

Тұрғылықты жерінің
мекенжайы:

_____ ҚОЛЫ
М.О.
20___ ж. «__»

_____ ҚОЛЫ
20___ ж. «__»

3-тарап
Ата-ана немесе заңды өкіл
_____ ҚОЛЫ
20___ ж. «__» _____

«Уақытша отбасының» тұрғын үй-тұрмыстық жағдайын тексеру актісінің үлгісі

«Уақытша отбасының» тұрғын үй-тұрмыстық жағдайын тексеру АКТІСІ

Тексеруді өткізу күні _____

Тексеру мына мекенжай бойынша жүргізілді

_____ (тексеріс жүргізген тұлғаның тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда), _____ лауазымы)

мекенжай және телефон: _____

1. Азамат _____ (ша)

_____ (ТАӘ (бар болған жағдайда), туған жылы)
тұрмыс жағдайына тексеру жүргізді.
Жеке басын _____ куәландыратын _____ құжат

Тұрғылықты жері _____ (тіркелген жері бойынша)

Нақты _____ тұрғылықты _____ жері

Білімі _____

Жұмыс _____ орны _____

Азамат(ша) _____

_____ (ТАӘ (бар болған жағдайда), туған жылы)
Жеке басын _____ куәландыратын _____ құжат

Тұрғылықты жері _____ (тіркелген жері бойынша) _____

Нақты _____ тұрғылықты _____ жері _____

Білімі _____

Жұмыс орны _____

2. Тұрғын үй-тұрмыстық жағдайға жалпы сипаттама

Тұрғын үйді пайдалану құқығын растайтын құжат _____

Тұрғын үй иесінің ТАӘ (бар болған жағдайда) _____

Жалпы аумағы _____ (шаршы м.) тұрғын үй аумағы _____ (шаршы м.)

Тұратын бөлмелер саны _____ тіркелгендер _____ (тұрақты, уақытша)

Тұрғын үйдің тұрмысқа жайлылығы _____

(жайлы жабдықталған, жайсыз, жарым-жартылай жайлы)

Санитарлық-гигиеналық жағдайы _____

(Жақсы, қанағаттанарлық, қанағаттанарлықсыз) _____

Тұрғын үй туралы қосымша мәліметтер (балаға арналған жеке жатын орны, сабаққа дайындалу, демалу орнының, жиһаздың бар болуы)

3. Бірге тұрып жатқан өзге де отбасы мүшелері:

Тегі, аты, әкесінің аты (бар болған жағдайда)	Туған күні	Жұмыс орны, лауазымы немесе оқу орны	Туыстық қатынасы	Ескерт у

4. Отбасының табысы туралы мәліметтер: жалпы сома _____, соның ішінде жалақы, өзге табыстар _____ (жазып көрсету).

5. «Уақытша отбасының» сипаттамасы (отбасында тұлғааралық өзара қарым-қатынас, жеке қасиеттері, қызығушылықтары, балалармен қарым-қатынас жасау тәжірибесі, отбасының барлық мүшелерінің баланы қабылдауға дайындығы)

6. «Уақытша отбасын» құрудың мотивтері

---

7. Шешім (баланы (балаларды) беру үшін жағдайдың болуы)

(қолы) (инициалдары, тегі)

(күні)

Таныстық:

— (ТАӘ (бар болған жағдайда), күні, «уақытша отбасына» кандидаттардың
қол

Өтініш үлгісі

Білім бөліміне
азамат(ша)

_____

_____

(ТАӘ және жеке сәйкестендіру нөмірі)

_____

тұрып жатқан мекенжайы бойынша
телефон

_____

Өтініш

Мен,

_____

(ТАӘ, туған жылы)

«уақытша отбасына» _____

баланы

(балаларды)

(баланың (балалардың) ТАӘ (бар болған жағдайда))

қабылдау мүмкіндігі туралы қорытынды беруіңізді сұраймын.

Ақпараттық жүйелердегі заңмен қорғалатын құпияны құрайтын
мәліметтердің пайдаланылуына келісім беремін.

20__ жылғы

«__» _____

ТҰЛҒАНЫҢ ҚОЛЫ

Келісім үлгісі

«Уақытша отбасына» баланы (балаларды) қабылдаудың мүмкіндігі (мүмкін еместігі) туралы

КЕЛІСІМ

ТАӘ, туған жылы _____

ТАӘ, туған жылы _____

Тұрғылықты мекенжайы: _____

Отбасының сипаттамасы: _____

_____

_____

Білімі және кәсіби қызметі:

_____

_____

_____

_____

Денсаулық жағдайының сипаттамасы:

_____

_____

Қорытынды

_____

_____

_____

Білім бөлімінің басшысы, ТАӘ,

күні, қолы

мөр орны

«Центр методической работы и информационных технологий в сфере образования»
«Управление образования акмата Северо-Казахстанской области»

ПРОЕКТ «ВРЕМЕННАЯ СЕМЬЯ»

Внедрение пилотного проекта «Временная семья»
началось в Северо-Казахстанской области
с 8 января 2019 года
в соответствии с приказом МОН РК от 26 сентября 2018 года № 496

Концепция проекта «Временная семья» разработана НАО имени И.Алтынсарина

Петропавловск 2021

КОЛИЧЕСТВО МАЛОКОМПЛЕКТНЫХ ШКОЛ

471 общее количество
школ

73 209 контингент
учащихся

362 малокомплектных
школ (77,2%)

22 833 контингент
учащихся (31,4%)

26 ресурсных центров

64 магнитных школ

Текущее состояние проекта «Временная семья»

Данный проект реализован в 6 районах Северо-Казахстанской области, в 113 «Временных семьях» проживает 126 детей школьного возраста

Обязанности и ответственность временной семьи и родителей или законных представителей ребенка (детей) должны быть строго регламентированы.
Лицо, принявшее ребенка (детей) в свою семью

Осуществление контроля за проживанием и воспитанием ребенка во временной семье

3.3 Нәтижелілігі төмен мектептерге мықты мектептердің қамқорлығын ұйымдастыру

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында менеджмент, білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау, оқу-әдістемелік сүйемелдеу мәселелерінде «нәтижелілігі төмен мектептерге», «мықты мектептердің қамқорлығын күшейту» қажеттілігі туралы атап өтілді.

Оқыту сапасын арттырудың пәрменді тетіктерінің бірі менеджмент, педагогикалық қолдау, оқу-әдістемелік мазмұн және табысты тәжірибені тарату мәселелерінде нәтижелілігі төмен мектептерге күшті мектептердің қамқорлығын ұйымдастыру болып табылады. Серіктес мектептердің негізгі міндеттері:

- 1) нәтижелілігі төмен ауылдық мектептерде әдістемелік жұмысты күшейту;
- 2) ауыл мектептеріндегі білім алушылардың оқу уәждемесін және педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттыру;
- 3) қалалық және ауылдық педагогтер мен білім алушылар арасындағы ынтымақтастықты дамыту;
- 4) қалалық және ауылдық мектептердің тиімді өзара іс-әрекет жүйесін құру.
- 5) ауыл мектептері білім алушыларының сапалы білім алуға қол жеткізуін қамтамасыз ету.

Нәтижелілігі төмен мектептерге мықты мектептердің қамқорлық міндеттері

- 1) білім беру нәтижелері негізінде төмен ауыл мектептерінің жұмысын жақсарту және қолдау;
- 2) оқушылардың білім беру уәждемесін және ауыл мектептері мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін арттыру;

3) қалалық және ауылдық мұғалімдер мен білім алушылар арасындағы ынтымақтастықты дамыту

4) қала мен ауыл мектептері арасындағы тиімді өзара әрекеттесу жүйесін құру.

Алға қойылған міндеттерді жүзеге асыру үшін облыстық білім басқармасы білім беру нәтижелері төмен ауыл және шағын жинақты мектептердің мәліметтер базасын құрып, оларды жоғары білім көрсеткіштері бар мықты мектептер қатарынан көшбасшы (демеуші) мектептерге бекітуі қажет.

Төмен білім беру нәтижелері бар білім беру ұйымдарын (бұдан әрі - ББНТ) әдістемелік қолдау тетігі репетиторлық ұйымдастыру, аймақтық әдістемелік кабинеттер / орталықтар өкілдерінен, директорлардан, мұғалімдерден және мектептері білім сапасын арттыру үшін білім беру нәтижелері сапасының жоғары деңгейі (бұдан әрі - жетекші мектептер).

Жетекші мектеп - білім беру нәтижелері төмен мектептерге демеушілік беретін білім беру ұйымы.

Жетекші мектеп әдістемелік өзара әрекеттің әртүрлі формалары арқылы нәтижелігі төмен мектепті бірге алып жүреді:

- семинарлар, мастер-кластар, ашық сабақтар өткізу;

- оқу-әдістемелік материалдармен және тәжірибелік әзірлемелермен қамтамасыз ету;

- әзірлеуге және сараптамаға қатысу, кеңес беру

Нәтижелігі төмен мектептер әзірлеген білім сапасын арттыру бағдарламаларды, процедураларды бақылау және олардың нәтижелерін талдау

Нәтижелігі төмен мектептер проблемалық бағыттар бойынша ішкі талдау жүргізеді.

Жетекші мектеп нәтижелігі төмен мектептер үшін жеке тәлімгерлерді тағайындайды, бұл іс-әрекеттің бағыттарын анықтауға және іс-

шараларға қатысушылардың жауапкершілік аймақтарын біріктіруге көмектеседі.

Тәжірибе алмасуға жетекші мектептерді тарту сонымен қатар мектепті қолдау бағдарламасы аясында өзара іс-қимыл мен ынтымақтастықты ұйымдастырудың белсенді формаларының біріне айналуға.

Желілік серіктестік келесі түрде ұсынылған:

- ұйымдастыру формасы бойынша: әдістемелік бірлестіктер, проблемалық және шығармашылық топтар, шығармашылық (және басқа) зертханалар, біліктілікті арттырудың корпоративті формасы, мамандандырылған желілік мектеп, ресурстық әдістемелік орталық;

- түрлері бойынша: пәндік, кәсіби (лауазымы бойынша), проблемалық, жобалық қоғамдастықтар, жас мұғалімдерді қолдау, дарынды балалардың дамуына қолдау көрсету, мүмкіндігі шектеулі және ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды дамытуды қолдау, қашықтықтан жүзеге асыратын мұғалімдер қауымдастығы оқыту технологиялары және т.б.

Желілік серіктестік шеңберінде жетекші мектептердің сапасы бойынша, ең алдымен, білім берудің тұрақты жоғары нәтижелерін көрсететін, сондай-ақ аймақтық инновациялық платформа мәртебесіне ие білім беру ұйымдары қарастырылады.

Аймақтық инновациялық платформа жетекші мектептер мен мектептерді желілік байланыстыру бірыңғай ақпараттық кеңістік құруға және нәтижелігі төмен мектептерде білім сапасын арттырудың өзекті мәселелерін шешуде мектептердің қолда бар ресурстарын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді, сонымен қатар тәжірибе позитивті педагогикалық білім беру үшін жағдай жасайды

Жобаға қатысатын мектептер арасындағы өзара әрекеттесу мақсатында жеке консультациялар журналы (жетекші мектептерден), сонымен қатар кері байланыс журналы (нәтижелігі төмен мектептерден) толтырылады.

Білім беру ұйымдарының өзара әрекеттестігі ынтымақтастық келісімдері негізінде жүзеге асырылатын болады.

Нәтижелігі төмен мектептерді әдістемелік қолдаудың алгоритмі

«пәндерді оқыту сапасын арттыру» бағыты бойынша:

- 1) мұғалімдердің оларды жоюға жедел көмек көрсету бойынша оқу қызметін ұйымдастырудағы қиындықтарын анықтау (сабақты оқытудың тиімділігін бағалау арқылы);
- 2) әдістемелік жұмысты ұйымдастыруға жауапты оқытушылардың кәсіби құзыреттілігін арттыру (қашықтан);
- 3) сабақ жоспарлауда мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыру үшін мектеп әкімшілігіне ғылыми, әдістемелік және консультациялық көмек көрсету;
- 4) мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес сабақ жоспарлауда мұғалімдер мен тәлімгерлердің кәсіби құзыреттілігін арттыру;
- 5) пәндік бағыттар бойынша мұғалімдердің желілік қоғамдастығын құру.

Осы бағдарламаны іске асыру мақсатында 2020 жылғы қыркүйекте Алматы облысының білім беруді дамыту оқу-әдістемелік орталығы «нәтижелері төмен мектептерге Қамқорлық» республикалық әлеуметтік жобасы шеңберінде «нәтижеге бағытталған білім берудегі Интеграция» жобасын құрды. ШЖМ оқушыларының білім жетістіктерін арттыру үшін қамқорлыққа алған мектептер ретінде Талдықорған қаласындағы №14 орта мектеп-гимназия, №28 ІТ мектеп-лицей және Қапшағай қаласындағы №3 орта мектеп таңдалды. Оларға шағын жинақты мектептер бекітілген. Бүгінгі таңда аталған мектептер арасында педагогтар мен білім алушылар арасындағы ынтымақтастық белсенді дамып келеді, мектептердің тиімді өзара іс-қимыл жүйесі құрылды.

Павлодар облысында облыстық мектептердің көрсеткіштері төмен мектептерден тәлімгерлік жобасы енгізілді. Әр ауданға арнайы мектеп бекітілген, ол әдістемелік көмек пен педагогикалық қолдау көрсетеді. Мамандандырылған мектептер жанынан білім беру сапасын арттыру үшін 13 ғылыми-әдістемелік орталық құрылды, олар арқылы жекелеген пәндерді оқытудың үздік тәжірибесі таратылады және ауыл мұғалімдеріне ең өзекті бағыттар бойынша әдістемелік көмек көрсетіледі.

2021 жылы тірек ауыл мектептерін кешенді дамыту бойынша «Ауыл мектебі» жобасы басталды (материалдық-техникалық базаны, цифрлық инфрақұрылымды дамыту, сапалы интернетпен, педкадрлармен қамтамасыз ету, курстық дайындық, әдістемелік көмек, Ж-мен ынтымақтастық және өзара іс-қимыл, дарынды ауыл оқушыларын анықтау және т.б.). Осы жобаға сәйкес осы өңірде облыстың мамандандырылған мектептері жанынан құрылатын ресурстық орталықтардың санын ұлғайту жоспарлануда.

Тұрғылықты жеріне және оқыту тіліне қарамастан, балаларға сапалы орта білім алу үшін, оның ішінде қала мен ауыл арасындағы білім беру сапасындағы алшақтықты жою үшін тең мүмкіндіктер жасау жөніндегі жүйелі шараларды іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспары әзірленді. Аталған жоспар білім беру ұйымдарының кадрлық әлеуетін арттыру бойынша іс-шараларды қамтиды, бұл педагог қызметкерлердің кәсіби өсуі үшін жағдай жасауды, мұғалімдердің жалпы санынан шебердің, зерттеушінің, сарапшының және модератордың білікті деңгейі бар мұғалімдердің үлесін арттыруды көздейді.

3.4. «Орталықтандырылған басқаруы бар серіктес мектептер қызметінің мақсаты – сапалы білімге қол жеткізуді қамтамасыз ету

Серіктес мектептердің негізгі міндеттері:

- 1) әдістемелік жұмысты күшейту;
- 2) қалалық және ауылдық педагогтер мен білім алушылар арасындағы ынтымақтастықты дамыту;
- 3) ауыл мектептеріндегі білім алушылардың оқу уәждемесін және педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттыру;
- 4) қалалық және ауылдық мектептердің тиімді өзара іс-қимыл жүйесін құру.

«Спутник-мектепті» орталық мектеп (ОМ) – Спутник – мектептер (С-м) бірыңғай әкімшілігі басқарады»:

1) ОМ С-м-ның өзара тұрақты өзара іс-қимылы көзделген;

2) кестеге сәйкес жақын маңдағы серіктес мектептердің 1-11 сынып оқушыларын оқыту;

4) кешенді басқару құрылымы: РО директоры – қамқоршылық кеңесінің төрағасы – серіктес мектептердің меңгерушілері.

Ауылдық жерлердегі мектептерді сақтау мақсатында контингенті 5-тен 40-қа дейінгі шағын жинақты мектептерді орталық мектеп әкімшілігінің орталықтандырылған басқаруымен «серіктес мектеп» етіп қайта құруды ұсынамыз.

«Орталық мектеп» - базасында Шағын жинақталған мектептердің 1-9 сыныптарында білім беру процесін жүргізу үшін жақын маңдағы шағын жинақталған мектептердің білім беру ресурстары шоғырланатын жалпы орта білім беру ұйымы.

Орталық мектептер Жалпы білім беретін мектептер, лицейлер, гимназиялар болуы мүмкін, олар тірек мектептер (РО) ретінде анықталмаған, бірақ олардың жанында Шағын жинақталған мектептер (негізгі ШЖМ, бастауыш ШЖМ) бар, оларды орталық мектепке бірыңғай басқаруы бар спутниктер мектебі ретінде бекітуге болады.

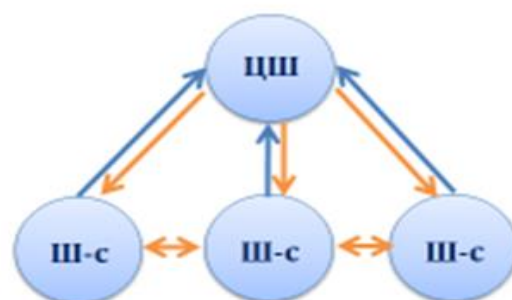
Спутник-мектепті «орталық мектеп (ОМ) – Спутник – мектептер (С-м)» бірыңғай әкімшілігі басқарады»):

1) С-м-мен ОМ-мен өзара тұрақты өзара іс-қимыл көзделген;

2) кестеге сәйкес жақын маңдағы спутник мектептердің 1-9 сыныптарын оқыту;

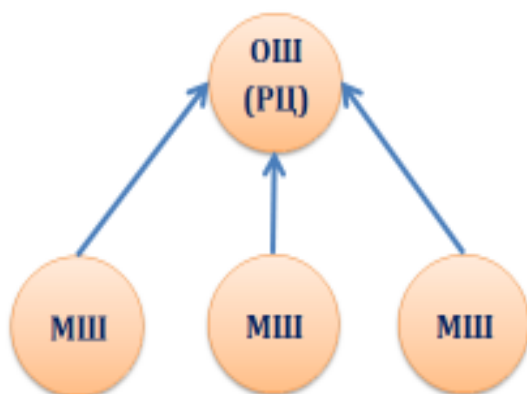
4) кешенді басқару құрылымы: ОМ директоры – қамқоршылар кеңесінің төрағасы – спутник мектептердің меңгерушілері.

**Предлагаемая модель Комплекса
«Центральная школа (ЦШ) –
Школа-спутник (Ш-с)»**

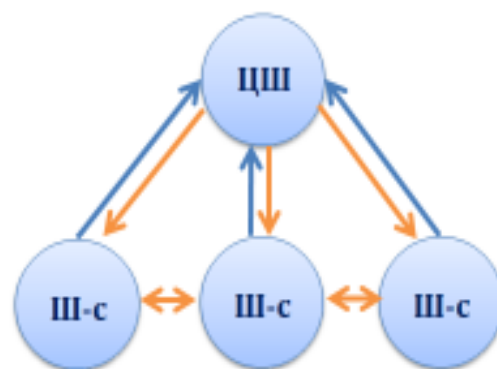
Управляется **единой** администрацией.
Предусмотрено **постоянное взаимодействие** Ш-с с ЦШ и между собой.
Охват **1-11** классы
Обучение **очное**

**Действующая модель
«Опорная школа (ОШ (РЦ)) –
магнитная школа (МШ)»**

ОШ (РЦ) и МШ –
самостоятельные субъекты.
В **сессионный** период – выезд обучающихся **8-11** классов из МШ в ОШ (РЦ) на сессии **3** раза в год длительностью в **10** дней.
В **межсессионный** период – **дистанционное** обучение.

**Предлагаемая модель
Комплекса
«Центральная школа (ЦШ) –
Школа-спутник (Ш-с)»**

Управляется **единой** администрацией.
Предусмотрено **постоянное взаимодействие** Ш-с с ЦШ и между собой.
Охват **1-11** классы
Обучение **очное**

3.5 Тірек мектептер (ресурстық орталықтар)

Шағын жинақталған мектептерді жалпы білім беру кеңістігіне біріктіретін ресурстық орталықтарды әзірлеу мен құрудың өзектілігі ауылдық білім беру сапасын арттыру проблемасын шешудің тетігі болды. Қарағанды облысының ауылдық жерлерінде сапалы білім беруді қамтамасыз етудің неғұрлым тиімді (бүгінгі күні) және ресурстық шығыны аз құралы ретінде тірек мектебінің моделі алғаш рет әзірленді. Ресурстық орталық өз жұмысын 2011 жылы Қарағанды облысының білім басқармасының 01.09.2011 жылғы № 423 «эксперименттік алаң ашу туралы» бұйрығының негізінде бастады.

ҚР «Білім туралы» Заңымен, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 17 қыркүйектегі № 375 бұйрығымен миссиясы – білім алушыларға үздік білім беру ресурстарына қолжетімділікті ұсыну, осы мақсаттарда білім беру кешеніне кіретін ауылдық шағын жинақты мектептердің кадрлық, ғылыми-әдістемелік және материалдық-техникалық әлеуетін шоғырландыру болып табылатын тірек мектептің (ресурс орталығының) мәртебесі айқындалды. Қазіргі уақытта елімізде 186 тірек мектеп (ресурстық орталықтар) жұмыс істейді, олармен 611 магниттік шағын жинақты мектеп (барлық ШЖМ-нің 21%) бекітілген.

Тірек мектептердің ең көп саны Қарағанды (39), Ақмола (21), Солтүстік Қазақстан (23), Павлодар (19), Ал ең аз саны Маңғыстау (1), ШҚО-6, Атырау және Қызылорда облыстарында тірек мектептері жоқ. 2025 жылға дейін 30 тірек мектепті ашу жоспарланған: Ақмола - 5, Алматы - 1, Түркістан - 4, Қарағанды - 1, Қостанай-4, Солтүстік Қазақстан - 12, Батыс Қазақстан - 3 облыстарында.

Шағын жинақталған мектептердің білім алушылары базалық пәндер бойынша оқу қиындықтарын еңсеруде білікті мамандардың көмегін алады, профильдер шеңберінде практикалық дағдыларды меңгереді, медициналық

тексеруден өтеді, бұл ретте олар үшін жалпы ақпараттық-мәдени орта айтарлықтай кеңейеді.

2021-2022 оқу жылында ұлттық білім академиясының ШЖМ дамыту орталығы тірек мектептердің қызметі туралы ережені әзірледі.

Осы Ереже тірек мектебінің (Ресурстық орталықтың) жұмыс істеуінің нормативтік құқықтық, қаржы-экономикалық және мазмұндық-қызметтік негіздерін айқындайды.

Тірек мектеп (РО) ҚР БҒМ 05.06.2020 № 231 бұйрығымен бекітілген Білім беру қызметіне қойылатын біліктілік талаптарына және құжаттар тізбесіне сәйкес жалпы білім беретін мектеп базасында облыстық білім басқармасымен құрылады.

Тірек мектептер (ресурстық орталықтар) өз қызметінде 27.07.2007 жылғы № 319-III «білім туралы» ҚР Заңын (08.01.2021 жылғы өзгерістер мен толықтырулармен), ҚР БҒМ бекіткен тірек мектептердің (ресурстық орталықтың) қызметі туралы осы Ережені және білім беру ұйымының Жарғысын басшылыққа алады.

Магниттік мектептер білім басқармасының бұйрығымен тірек мектебіне (ресурстық орталыққа) бекітіледі.

Тірек мектептердің (РО) және магниттік мектептердің қызметі барысында жекелеген мұғалімдер мен білім алушылар арасында оқу-әдістемелік және ғылыми ақпаратпен алмасу жүзеге асырылады, жалпы қызықтыратын проблемалар бойынша шығармашылық зерттеу жұмыстары жүргізіледі.

Осы Ереже тірек мектебінің (Ресурстық орталықтың) жұмыс істеуінің нормативтік құқықтық, қаржы-экономикалық және мазмұндық-қызметтік негіздерін айқындайды.

Тірек мектеп (РО) ҚР БҒМ 05.06.2020 № 231 бұйрығымен бекітілген Білім беру қызметіне қойылатын біліктілік талаптарына және құжаттар тізбесіне сәйкес жалпы білім беретін мектеп базасында облыстық білім басқармасымен құрылады.

Тірек мектептер (ресурстық орталықтар) өз қызметінде 27.07.2007 жылғы № 319-III ҚР «білім туралы» Заңын (08.01.2021 жылғы өзгерістер мен толықтырулармен), ҚР БҒМ бекіткен тірек мектептердің (ресурстық орталықтың) қызметі туралы осы Ережені және білім беру ұйымының Жарғысын басшылыққа алады.

Магниттік мектептер білім басқармасының бұйрығымен тірек мектебіне (ресурстық орталыққа) бекітіледі.

Тірек мектептердің(РО) және магниттік мектептердің қызметі барысында жекелеген мұғалімдер мен білім алушылар арасында оқу, әдістемелік және ғылыми ақпаратпен алмасу жүзеге асырылады, жалпы қызықтыратын проблемалар бойынша шығармашылық зерттеу жұмыстары жүргізіледі.

Тірек мектеп қызметінің мақсаты магниттік шағын жинақталған мектеп оқушыларының білім сапасын арттыру болып табылады.

Тірек мектептердің негізгі міндеттері:

1) магниттік мектептердің білім алушылары үшін оқу сессияларын және сессияаралық кезеңді өткізуді ұйымдастыру;

2) педагогтар мен басшылардың кәсіби және жеке өзін-өзі жүзеге асыруына жағдай жасау (Тәлімгерлер мектебінің, жас мұғалімдер мектебінің, көшбасшылық мектебінің, зертхананың, корпоративтік оқытудың болуы);

3) магниттік мектептердің білім алушыларын қауіпсіз тасымалдауды, тұруды және тамақтандыруды ұйымдастыру, қазіргі заманғы білім беру технологияларын тиімді пайдалану, жоғары жылдамдықты Интернетке қосу, жаңа модификациядағы пәндік кабинеттермен қамтамасыз етілу үлесі;

4) магниттік мектеп оқушыларының облыстық, республикалық және халықаралық олимпиадалар мен ғылыми жарыстардың жүлдегер оқушыларының үлесін ұлғайту;

5) менеджмент, ынтымақтастық, ата-аналармен байланыс, РО және магниттік мектептердің әлеуметтік серіктестігі.

6) РО және магниттік мектептердің білім алушылары үшін қосымша білім беруді ұйымдастыру;

Магниттік мектептердің білім алушылары үшін білім беру процесі инвариантты компоненттің оқу пәндерін оқытатын тірек мектептер базасында оқу сессиялары кезінде бірыңғай оқу жоспары негізінде жүзеге асырылады және оқу сессияларын өткізуді қамтиды.

Магниттік мектептердің білім алушылары үшін сессия кезеңінде сабақ кестесі бекітіледі (әрбір сабақтың ұзақтығы 40 минут). Күн сайын 10-15 минут үзіліспен 6 сабақтан артық өткізілмейді.

8-11-сыныптардың білім алушылары үшін тірек мектептер базасында оқу сессияларын өткізу міндетті, 5-7-сыныптар үшін – білім беру ұйымының қалауы бойынша.

Тірек мектеп (ресурстық орталық) негізгі деңгейдегі білім алушыларды бейіналды даярлауды (8-9 сыныптар) және орта білім беру деңгейіндегі білім алушыларды бейіндік оқытуды (10-11 сыныптар) қамтамасыз етеді.

Магниттік мектептердің 8-9-сыныптарының білім алушылары үшін тірек мектепте ғылым негіздерін жүйелі зерделеу үшін жеткілікті лингвистикалық, эстетикалық, физикалық қабілеттерді, іскерліктер мен дағдыларды кешенді қалыптастыру қамтамасыз етіледі, жекелеген оқу пәндерін (бейіналды даярлық) тереңдетіп оқыту енгізіледі.

10-11-сыныптардың білім алушылары үшін тірек мектеп (ресурстық орталық) түлегінің дүниетанымдық, философиялық-этикалық және психологиялық дамуын қамтамасыз ететін жалпы білім беру және бейіндік даярлық аяқталады.

Зерттеу сипатындағы білім беру модулі енгізілуде, шығармашылық зертханалар мен шеберханаларда жұмыс ұйымдастырылуда.

Оқу сессиялары кесте бойынша ұйымдастырылады:

8-9 сыныптар үшін:

- орнату-қазанның бірінші онкүндігі (10 күн)
- аралық-ақпанның бірінші онкүндігі (10 күн);
- қорытынды-сәуірдің үшінші онкүндігі (10 күн).

10-11 сынып

- орнату - 1 тоқсанның соңында (10 күн);
- аралық-оқу сессиясы-2 рет өткізіледі:
2 тоқсанның соңында (5 күн), 3 тоқсанның соңында) (5 күн);
- қорытынды-оқу жылының 4 тоқсанының соңында (10 күн).

Сессия кезеңінде оқу зертханалары мен шеберханаларында практикалық оқу қызметі ұйымдастырылады.

Оқу сессиясы басталғанға дейін магниттік мектептердің білім алушылары үшін білім деңгейін анықтауға кіру тестілеуі өткізіледі.

Орнату, аралық сессияларда кіріс тестілеу нәтижелері бойынша оқу пәндік модульдері бойынша үлгерімнің проблемалық аймақтары анықталады, әрбір білім алушының даму траекториясы айқындалады, бағдар карталары (білім алушылардың жеке журналдары) жасалады.

Қорытынды сессияда оқытудың жеке бағыттарының нәтижелері шығарылады, таңдау бойынша базалық пәндер мен курстар бойынша проблемалар анықталады. Педагогтар кеңес береді. Білім алушылардың аттестаттауға дайындық деңгейі бағаланады.

Бейінді пәндер, қолданбалы курстар және таңдау бойынша курстар қазіргі заманғы жабдықтармен кабинеттер мен зертханаларда оқытылады және тірек мектепте (ресурстық орталықта) жұмысқа басқа білім беру ұйымдарының оқытушыларын тартады.

Оқу сессияларын өткізу кезінде тірек мектебі (ресурстық орталық) қосымша білім беру орталығы және толық күндік мектеп ретінде жұмыс істейді.

Сессияаралық кезеңде қашықтықтан оқыту жүзеге асырылады. Магниттік мектептер білім алушыларының оқу сессиялары әлеуметтік, табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлармен байланысты, оның ішінде халықтың ауруларының алдын алу мен емдеуді, санитариялық-эпидемияға қарсы және санитариялық-профилактикалық іс-шараларды қамтитын шектеу шаралары кезеңінде және қолайсыз ауа райы метеожағдайлары кезеңінде қашықтықтан оқытуға ауыстырылады.

Ресурстық орталықта оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастырудың бірыңғай оқу жоспары

Ресурстық орталықтың бірыңғай оқу жоспары модульдік технология негізінде құрастырылады.

Модуль құрылымы:

- 1) мақсаты;
- 2) міндеттері;
- 3) модульдегі оқу қызметінен күтілетін нәтижелер;
- 4) мазмұны;
- 5) әдістер мен құралдар;
- 6) бақылау-бағалау компоненті.

Шағын жинақталған мектептердің 10-11 сыныптарының білім алушылары үшін оқу сессиялары кезінде пәндер бойынша мазмұн 4 модульге бөлінген, олардың әрқайсысы мемлекеттік стандарттар шеңберінен шықпайтын сағаттар санын қамтиды:

- 1 Модуль-инвариант;
- 2 Модуль-инвариант;
- 3 модуль-қолданбалы курстар;
- 4 модуль-таңдау бойынша курстар.

Әрбір модульге теориялық (Т) және практикалық (П) қызмет сағаттары кіреді.

Дамытушы Модульдер білім алушылардың жеке бағдарын қамтамасыз ететін сабақтарды ұйымдастыруға бағытталған.

Оқу сессияларын өткізу нысаны: пәндік-сабақтық, практикалық бағыттылық (зертханалық, практикалық жұмыстар, бақылау, диагностика, түзету), интерактивті формалар (тренингтер және т.б.).

Оқу сабақтарын жобалау кезінде білім алушылардың өзіндік белсенді оқу қызметіне, оқу материалының мазмұнын блоктық-модульдік құрылымдауға, оқытудың жаңа технологияларын пайдалануға, білім алушылардың зерттеу

және жобалау қызметін ұйымдастыруға мүмкіндік беретін оқыту нысандары мен әдістеріне басымдық беріледі.

Сессия кезінде оқыту келесі режимде өтеді:

Күннің бірінші бөлімі-бейіналды (8, 9 сынып) және бейінді (10,11 сынып) оқыту материалдары бойынша оқу сабақтары. Білім алушылардың оқу қиындықтары аймақтары анықталады, технологиялық карталар жасалады, олардың негізінде сессияаралық кезеңде жеке оқу бағыттары әзірленеді. Білім алушылар жеке бағыттар бойынша білімдегі олқылықтарды жою бойынша жұмыс істейді.

Күннің екінші және үшінші бөліктері әлеуметтік құзіреттілікті, әртүрлі өмірлік мәселелерді шешу қабілетін дамытатын дизайн қызметіне арналған. Білім алушылар өз жобаларының презентацияларын дайындайды, ұжымдық әлеуметтік жобаларды әзірлеуге қатысады.

Күннің төртінші бөлігі-бос уақытты дамыту: студенттер қойылым қояды, концерттік бағдарламалар, көрмелер дайындайды, спорттық жарыстарға қатысады. Спорттық, патриоттық, көркем-эстетикалық, өлкетану және зияткерлік сипаттағы дамыту сабақтары ерекше орын алады. Бұл пікірталастар, пікірталастар, ойындар, конкурстар, психологиялық тренингтер.

Оқу сессияларын өткізу нысаны: пәндік-сабақтық, практикалық бағыттылық (зертханалық, практикалық жұмыстар, бақылау, диагностика, түзету), интерактивті формалар (тренингтер және т.б.).

Оқу сабақтарын жобалау кезінде білім алушылардың өзіндік белсенді оқу қызметіне, оқу материалының мазмұнын блоктық-модульдік құрылымдауға, оқытудың жаңа технологияларын пайдалануға, білім алушылардың зерттеу және жобалау қызметін ұйымдастыруға мүмкіндік беретін оқыту нысандары мен әдістеріне басымдық беріледі.

Сессия кезінде оқыту келесі режимде өтеді:

Күннің бірінші бөлімі-бейіналды (8, 9 сынып) және бейінді (10,11 сынып) оқыту материалдары бойынша оқу сабақтары. Білім алушылардың оқу қиындықтары аймақтары анықталады, технологиялық карталар жасалады,

олардың негізінде сессияаралық кезеңде жеке оқу бағыттары әзірленеді. Білім алушылар жеке бағыттар бойынша білімдегі олқылықтарды жою бойынша жұмыс істейді.

Күннің екінші және үшінші бөліктері әлеуметтік құзіреттілікті, әртүрлі өмірлік мәселелерді шешу қабілетін дамытатын дизайн қызметіне арналған. Білім алушылар өз жобаларының презентацияларын дайындайды, ұжымдық әлеуметтік жобаларды әзірлеуге қатысады.

Күннің төртінші бөлігі-бос уақытты дамыту: студенттер қойылым қояды, концерттік бағдарламалар, көрмелер дайындайды, спорттық жарыстарға қатысады. Спорттық, патриоттық, көркем-эстетикалық, өлкетану және зияткерлік сипаттағы дамыту сабақтары ерекше орын алады. Бұл пікірталастар, ойындар, конкурстар, психологиялық тренингтер.

Ресурстық орталықтағы сессиялық оқыту нысаны шағын жинақталған мектептердің 8, 9, 10, 11-сынып оқушыларын кәсіби өзін-өзі анықтау және одан әрі оқу жолын таңдау кезеңінде қолдауды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Сессиялық және сессияаралық кезеңдерде қашықтықтан оқыту технологияларын кеңінен пайдалану қажет.

Сессияаралық кезеңде ақпараттық жүйенің маңызы зор.

Тірек мектептің білім беру ортасы (РО). Бейіндік пәндер, қолданбалы курстар және таңдау бойынша курстар бойынша оқу-танымдық процесс үйлестіруші мұғалімнің басшылығымен және оқытушы-тьютордың көмегімен жүзеге асырылады.

Ресурстық орталықтарда магниттік мектептері бар жергілікті электрондық желіні орнату қажет, ол арқылы электрондық оқулықтар бойынша жұмыс ұйымдастырылады. Физика, Химия және биология пәндері бойынша виртуалды зертханаларда ЦБР-мен мұғалімдер осы пәндерді оқуға қажетті оқу жабдықтарының тапшылығы мәселесін шеше алады. Осылайша, шағын жинақталған мектептердің тірек мектебінің оқу-әдістемелік ақпараттық орталығынан (РО) қажетті ақпаратты алуға қолжетімділігі қамтамасыз етіледі.

Сессияаралық кезеңде барлық магниттік мектептер үшін бірыңғай оқу кестесі жасалады. Оқу материалын бір уақытта өту сабақтарды онлайн режимінде өткізуге мүмкіндік береді. Жеке және топтық сабақтар өткізіледі. Қатаң белгіленген уақытта жергілікті желі арқылы тьюторлар мен пән мұғалімдері кеңес беру жұмысын ұйымдастырады. Білім алушының жеке даму траекториясын ескере отырып, қажетті қосымша ақпаратты алуға қолжетімділік қамтамасыз етіледі.

Ресурстық орталықтағы сессиялық оқыту нысаны шағын жинақталған мектептердің 8,9,10,11-сынып оқушыларын кәсіби өзін-өзі анықтау және одан әрі оқу жолын таңдау кезеңінде қолдауды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Сессиялық және сессияаралық кезеңдерде қашықтықтан оқыту технологияларын кеңінен пайдалану қажет.

Сессияаралық кезеңде ақпараттық жүйенің маңызы зор-тірек мектептің білім беру ортасы (РО). Бейіндік пәндер, қолданбалы курстар және таңдау бойынша курстар бойынша оқу-танымдық процесс үйлестіруші мұғалімнің басшылығымен және оқытушы-тьютордың көмегімен жүзеге асырылады.

Ресурстық орталықтарда магниттік мектептері бар жергілікті электрондық желіні орнату қажет, ол арқылы электрондық оқулықтар бойынша жұмыс ұйымдастырылады. Физика, Химия және биология пәндері бойынша виртуалды зертханаларда ЦБР-мен мұғалімдер осы пәндерді оқуға қажетті оқу жабдықтарының тапшылығы мәселесін шеше алады. Осылайша, шағын жинақталған мектептердің тірек мектебінің оқу-әдістемелік ақпараттық орталығынан (РО) қажетті ақпаратты алуға қолжетімділігі қамтамасыз етіледі.

Сессияаралық кезеңде барлық магниттік мектептер үшін бірыңғай оқу кестесі жасалады. Оқу материалын бір уақытта өту сабақтарды онлайн режимінде өткізуге мүмкіндік береді. Жеке және топтық сабақтар өткізіледі. Қатаң белгіленген уақытта жергілікті желі арқылы тьюторлар мен пән мұғалімдері кеңес беру жұмысын ұйымдастырады. Білім алушының жеке даму

траекториясын ескере отырып, қажетті қосымша ақпаратты алуға қолжетімділік қамтамасыз етіледі.

ШЖМ жағдайында бейіндік-бағдарлы оқыту ерекшеліктері

Қазіргі уақытта бейіндік оқытудың ерекшеліктері, теория мен практикада ұсынылатын оны енгізу проблемалары және оларды шешуге мүмкін болатын жолдарының ерекшелігіне айтарлықтай дәрежеде байланысты.

«Қазақстан Республикасында бейіндік оқытуды дамыту тұжырымдамасы» атты негізгі нормативтік құжатта бейіндік оқыту жалпы білім беретін мектептердің жоғары сыныптарында білім алушылардың қызығушылықтары мен қабілеттерін есепке алуды көздейді және олардың кәсіби өзін-өзі анықтауына ықпал етеді делінген [1].

Тұлғаның кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесі белсенді түрде жетілдірілетін психологиялық-педагогикалық проблемалардың қатарына жатады. Кәсіби өзін-өзі анықтау проблемасын қарастырудағы әртүрлі тұжырымдамалық тәсілдердің (педагогтар, психологтар, әлеуметтанушылар, әдіскерлер) алуан түрлілігі проблеманың күрделілігінен ғана емес, мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуынан, елдің белгілі бір аймағында тұратын адамдардың көпшілігінің өзін-өзі айқындауды іске асыру үдерісінің мәдени-тарихи шарттылығынан, сондай-ақ халықтың әлеуметтік біртекті еместігінен туындап отыр. Осының барлығы оңтайлы тәсілдерді таңдауды қиындата түседі және оны қарастыру мен шешу жолында кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесін көпқырлы етеді.

Сонымен қатар бұл мәселеге ерекше көңіл бөлу келесі жағдайлармен түсіндіріледі. Біріншіден, тұлғаның кәсіби өзін-өзі анықтауын терең зерттеу елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызды қажеттіліктеріне жауап береді. Бұл кәсіби өзін-өзі анықтаудың аяқталмауына, осы үдерістің көп уақытқа созылуына, көп жағдайда адамдардың кейбір бөлігінің өз кәсібіне қанағаттанбау себептеріне, демек, білікті мамандардың тапшылығы жағдайында экономикаға айтарлықтай залал келтіретін кадрлардың тұрақтамауына байланысты. Үшінші мыңжылдықтың басында мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуын күрделендіретін бірқатар факторлардың, атап айтқанда еңбек ресурстары өсімінің қысқаруы, экономикалық тұрақсыздық, мамандардың кәсіби қызметтің бір жетекші саласынан басқасына

күрт қайта бейімделуі сияқты мәселелер кәсіби өзін-өзі анықтау проблемаларын зерттеудің маңызын одан да арттыра түсуде.

Екіншіден, кәсіби өзін-өзі анықтау проблемасы – бұл, бір жағынан, кәсіби өзін-өзі анықтау адамның кәсіби дамуының ең маңызды компоненті, «ядросы» ретінде қарастырылса, екінші жағынан – осы үдеріс кезеңдерінің белгісі ретінде қарастырылатын тұлғаның кәсіби қалыптасу психологиясының негізгі проблемасы.

Бейіндік білім беруді жүзеге асыру үшін бірінші кезекте ақпараттық жұмысты сапалы қамтамасыз ете алатын кадрларды даярлау бойынша жұмыс қажет. Бейіндік оқытудың барлық заманауи және өзекті анықтамаларын негізге алған күнде де жалпы білім беретін мекемелер үшін бейіндік мектеп моделін іс жүзінде жүзеге асыру сөзсіз қиындық туғызады. Мектептерде

бейіндік оқытуға көшудің негізгі проблемасы ұйымдастырушылық, әдістемелік және оқудағы қолдау жүйесінің болмауында болып отыр. Оқытудың қамтамасыз етуші моделінен қолдаушы моделіне ауысуын қамтамасыз ету үшін оқу үдерісінің оқу-әдістемелік қолдау жүйесін құру қажет. Бейіндік оқыту жағдайында оқу үдерісін қолдауды педагогтар да, білім алушылар да қажет етеді. Сапалы педагогы жоқ жерде сапалы білім алу мүмкін емес. Бейіндік мектептің мұғаліміне қойылатын жаңа талаптар педагогикалық білім беруді одан әрі жетілдіруді және жұмыс істеп жүрген педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру қажеттілігін талап етеді. Мәселе біліктілікті арттыру курстарынан уақытында өту ғана емес, заманауи мұғалімнің кәсіби-тұлғалық сипаттамаларының, өзін-өзі кәсіби ұйымдастыруының, негізгі құзыреттілігі мен педагогикалық шығармашылығының жаңа сапасын ұғыну болып табылады.

Бейінді оқытуды ұйымдастыру кезінде шешетін тағы бір мәселе – тиімді педагогикалық технологияларды (проблемалық, модульдік, сараланған, жобалық білім беру, зерттеу жұмысы, қашықтықтан оқыту технологиялары және т.б.) іріктеу және пайдалану.

Білім алушылардың өзіндік танымдық және практикалық іс-әрекеті дағдыларын қалыптастыру міндетінің өзектілігі артады. Бұл ретте жеке танымдық қызығушылықты немесе қосымша білім беруді қанағаттандыруға тән білім беру қызметінің түрі ретінде өздігінен білім алу ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың сабақтағы өзіндік оқу жұмысы көлемінің айтарлықтай өсуі де түсініледі. Бұл жағдайда оқыту құралдарының рөлі едәуір артады, қашықтықтан оқыту құралдары, оқытудың ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялары, оның ішінде қашықтықтан білім беру технологиялары да ерекше маңызға ие болады. Іс жүзінде өздігінен оқу іс-әрекетіне, білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған оқытудың жаңа ақпараттық білім беру ортасын құру қажеттілігі туралы айту қажет.

Өкінішке орай, ШЖМ-тің жоғары сынып білім алушылары көбінесе өздігінен, оның ішінде компьютерлік оқыту құралдарын және интернет ресурстарын пайдалана отырып білім алуға дайын емес.

Қазақстандық білім беруді жетілдіру жағдайында білім алушылардың жеке бейімділігі мен қажеттіліктеріне сәйкес әртүрлі санаттағы білім алушыларға толыққанды білім алуға тең қол жетімділік орнатуға және білім сапасын арттыруға ерекше көңіл бөлінуде. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім Академиясының зерттеулері сапалы білім туралы түсінік береді, ол білім алушыларды болашақта өзекті және қажетті біліммен, біліктілік және дағдылармен қаруландыруға, сондай-ақ болашақ түлектің бейімделуін жеңілдететін және заманауи қоғамда жүзеге асыруға мүмкіндік беретін жеке тұлғалық қасиеттерді қалыптастыруға және дамытуға арналған. Мұндай тәсіл білім беруді жаңартуды, оның мазмұнын, оқыту нысандары мен әдістерін қайта қарауды талап етеді. Біздің ойымызша, бейіндік оқыту бірқатар себептер бойынша заманауи қоғам мәлімдеген критерийлерді қамтамасыз етеді.

ріншіден, бейіндік оқыту білім берудің жаңа парадигмасы болып табылатын жеке тұлғалық-бағытталған тәсілге негізделген: білім алушы барлық

білім беру үдерісінің субъектісі болып табылады, ал оны дамыту және өзін-өзі таныту басым міндет болып табылады.

Екіншіден, бейіндік оқыту – еңбек нарығының нақты қажеттіліктерін ескере отырып, білім алушыларды әлеуметтендіруге бағытталған мамандандырылған дайындық жүйесі.

Үшіншіден, ол жоғары сынып білім алушыларының мүдделері, бейімділігі, қабілеттері ескерілетін оқытудың түрі. Белгілі бір пәндік салаларда олардың танымдық сұраныстарын барынша дамыту үшін жағдайлар жасалады.

Бейіндік оқыту – жалпы білім беретін мектептің соңғы сатысында жоғары сыныптағыларды оқыту үдерісін неғұрлым дараландырылған, нақты сұраныстар мен бағдарларға жауап беретін, білім алушылардың өз кәсіби қызметін саналы түрде таңдауын қамтамасыз етуге қабілетті етіп жасауға бағытталған, жоғары сынып білім алушыларын мамандандырылған тұрғыда дайындау жүйесі. Бейіндендірудің міндеттері – әрбір білім алушы өз орнын тауып, қандай қызмет саласына бейімді және неғұрлым қабілетті екенін түсінуі үшін жағдай жасау.

Осындай таңдау жасай отырып, білім алушы тиісті колледждерге немесе жоғары оқу орнына түсу мүмкіндігін қамтамасыз ететіндей мектепте дайындық деңгейіне жететініне толық сенімді болуға құқылы. Жоғары сыныптарда (10-11 сынып) бейіндік оқыту жүйесін тиімді және табысты жүзеге асыру үшін 8-9 сынып білім алушыларының бейіналды дайындығы қажет. Бейіндік бағдар – жоғары сыныптардың бейінді және бейінді емес сыныптарында, кәсіптік білім беру мекемелерінде оқуды жалғастыру нұсқаларын жобалауда білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуге бағытталған арнайы ұйымдастырылған іс-әрекет. Бейіндік бағдар одан әрі оқытуды таңдауға көмек ретінде ғана емес, ол жоғары сынып білім алушыларының жалпы әлеуметтік, кәсіби және мәдени өзін-өзі анықтауға дайындығын арттыру бойынша жұмысты да қарастырады.

Заманауи психологиялық-педагогикалық әдебиетте бұл проблема бойынша «өзін-өзі анықтау» ұғымының мынадай түсіндірмелері бар: өзін-өзі

анықтау (тұлғалық) – ол саналы түрде таңдау, проблемалық жағдайларда тұлғаның өз позициясын анықтауы және бекітуі. Жеке тұлғалық өзін-өзі анықтаудың ерекше түрі кәсіби өзін-өзі анықтау болып табылады [2].

Әлеуметтік, тұлғалық, кәсіби, рухани-практикалық өзін-өзі анықтау – жасөспірімдердің негізгі міндетін құрайды. Өзін-өзі анықтау үдерісінің негізінде болашақ қызмет саласын таңдау жатыр [3].

Өзін-өзі анықтау – бұл екі жақты үдеріс, бұл, бір жағынан, білім алушының өзін-өзі таныту және өзін-өзі ұйымдастыру нысаны, екінші жағынан – білім алушылардың танымдық және еңбек іс-әрекетін ұйымдастырудағы педагогикалық ықпал етудің нәтижесі. Білім алушы үшін оқу-танымдық, еңбек және қоғамдық іс-әрекет субъектісі ретінде тұлғалық өзін-өзі танытудың жүйе құраушы факторы кәсіби тұрғыда өзін-өзі анықтау болып табылады.

Кәсіби өзін-өзі анықтау – тұлғаның кәсіби еңбек ортасына деген көзқарасын қалыптастыру үдерісі. Бұл тұлғаның ішкі және әлеуметтік-кәсіптік қажеттіліктеріне бейімделудің ұзақ үдерісі, таңдаған мамандығы бойынша кәсіби даярлықпен аяқталмайды, бүкіл өмір бойы және бүкіл еңбек жолында жалғасады.

Кәсіби өзін-өзі анықтау – нақты мәдени-тарихи (әлеуметтік-экономикалық) жағдайда өз тіршілігімен орындалатын жұмыстың өз бетінше және саналы түрде мәнін табу.

Білім алушылардың кәсіптік өзін-өзі анықтауын қалыптастыру ғылым негіздерін оқыту үдерісінде, экономикалық, еңбек және кәсіби дайындық барысында жүзеге асырылады.

Педагог үшін білім алушылармен жүргізген жұмыстың нәтижесі, жоғары сынып білім алушыларының жалпыадамзаттық құндылықтар мен әлеуметтік нормаларға сәйкес өзінің кәсіби болашағын саналы, өз бетімен ойлауға дайындығы болып табылады. Мектепшілік басқару нысаны ретінде кәсіби өзін-өзі анықтауды қарастыру үшін өте маңызды, өйткені ол мектеп басшыларының басқару қызметінің соңғы нәтижесін көрсетеді.

Білім алушылардың кәсіптік өзін-өзі анықтау үдерісін мектепшілік басқаруды мақсатқа жету бойынша білім беру үдерісіне қатысушылардың өзара әрекеттесуі ретінде қарастырайық – білім алушылардың кәсіптік өзін-өзі анықтауға дайындығын қалыптастыру, бұл ұғымға мұндай түсінік берілуі басқаруды талдау барысында басқарушылар мен басқарылатындардың іс-әрекеттерін атап көрсетуге мүмкіндік береді. Мектепшілік басқару жүйесінде білім алушылардың кәсіптік өзін-өзі анықтауы басқару міндеттерінің ерекшелігіне негізделген үдеріс болып табылады, нәтижесінде оларды шешу білім алушылардың кәсіптік өзін-өзі анықтауға дайындығын қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

Нақты факторларды талдау:

- біріншіден, білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтау аспектісінде мектептерде өткізілетін іс-шаралар формальды және эпизодтық болып табылады;

- екіншіден, мектеп басшылары білім алушылардың кәсіптік өзін-өзі анықтау үдерісін басқаруды жүзеге асыруда осы мәселе бойынша мектеп басшыларының білімінің, біліктілігінің, жұмыс тәжірибесінің жеткіліксіздігіне, басқару еңбегін ұйымдастырудағы кемшіліктерге байланысты қиындықтарға тап болады;

- үшіншіден, мектептің құрылымдық бөлімшелерінің мүмкіндіктері тиімсіз пайдаланылады;

- төртіншіден, мұғалімдер бұл үдерісті басқаруға психологиялық тұрғыда дайын емес (сынып деңгейінде);

- бесіншіден, басқарудың жеке, тіпті тұлғалық-бағдарланған нысандары мен әдістерін қолданудың келешегі жоқ екендігін растайды.

Білім алушылардың кәсіптік өзін-өзі анықтауға дайындығын қалыптастыру үдерісін басқарудағы кемшіліктердің себептерін талдау, мектеп басшыларының басқару тәжірибесін сипаттайтын келесі педагогикалық фактілерді ашуға мүмкіндік берді:

- мектеп басшылары білім алушылардың кәсіптік өзін-өзі анықтауға дайындығын қалыптастыру үдерісінің жағдайы туралы алынған ақпаратты жинау және талдау әдістемесін білмейді;

- мектеп басшысының педагогикалық ұжымның іс-әрекетін жоспарлауы мен ұйымдастыруы көбінесе барлық мектеп бөлімшелерінің өзара әрекет етуін көздемейді;

- мұғалімдердің, білім алушылар мен олардың ата-аналарының басқарушылық шешімдерді дайындау және қабылдау үдерісіне енгізуге мүмкіндік беретін, білім алушылардың кәсіптік өзін-өзі анықтау үдерісін мектепішілік басқарудың тұтас технологиясы пайдаланылмайды.

Бұл кемшіліктерді жою білім алушылардың кәсіптік өзін-өзі анықтау үдерісін мектепішілік басқарудың тиімділігін арттыруға және білім алушылардың кәсіптік өзін-өзі анықтауға дайындығын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Заманауи жағдайда мектептегі білім берудің басты нәтижесі түлектердің үздіксіз білім алуға, өз көзқарасын қорғай білуге, ымыраға келуге, ынтымақтасуға, диалог жүргізуге және өз бетінше мамандық таңдауға дайын екендігі болып табылады.

Жоғары сынып білім алушыларын қандай да бір бағыттағы пәндер мен білім жиынтығымен ғана қамтамасыз етіп қоймай, ең бастысы оларды тұтас, толық жалпы орта білім алудан айырмау қажет. Бейіні бойынша білім алуға икемсіз болғандықтан, біздің балаларымыздың білім алуы біржақты, толық емес болуы мүмкін екендігімен келіспеуге болмайды. Біздің түлектеріміз әрдайым бейінді таңдауды саналы түрде жасай алмайтыны құпия емес: достарымен бірге болу үшін, ата-аналарының ықпалымен, мектепті ауыстырғысы келмегендіктен. Содан кейін жоғары оқу орындарына оқып жатқан бейіні бойынша түспейді.

Қазақстан кәсіптерінің атласымен танысу.

Алғашқы кәсіби мамандардың психологиялық диагностикасын жүргізу

білім алушылардың қалаулары мен қызығушылықтарын анықтау, жеке тұлға типінің диагностикасы:

- үлкен қызығушылық тудыратын "мен мамандықтар әлемінде" іскерлік ойыны және

балалардың эмоционалды жауабы;

- әр түрлі оқу пәндерін оқу кезінде білім алушылардың жетістіктерін бақылау, ол одан әрі кәсібилендіру үшін маңызды қабілеттердің болуы немесе болмауының көрсеткіші болуы мүмкін;

- білім алушылардың қалауы бойынша жеке кеңес беру.

Бейіндік оқыту шеңберінде тірек мектеп (ресурстық орталық) базасында Шағын жинақты мектептердің білім алушылары оқу жоспарының вариативтік бөлігін, ал 10-11 сынып оқушылары туп инвариантының екінші модулін меңгереді. Білім алушыларға өздерінің жеке сұрауларын толық көлемде жүзеге асыруға мүмкіндік беретін таңдау бойынша қолданбалы курстар мен курстардың кең спектрі беріледі.

. Магниттік мектептердің білім алушылары үшін ресурстық орталықтарда әртүрлі пәндік және әлеуметтік практикалар, тағылымдамалар, эксперименттік-зерттеу және жобалау қызметі, тренингтер, іскерлік және ұйымдастырушылық-әрекеттік ойындар, сондай-ақ консультациялар, портфолиомен өзіндік жұмыс және эссе, рефлексивті мәтіндер жазу ұйымдастырылуы қажет.

. Қолданбалы курстар мен таңдау курстары негізінде, сондай-ақ шығармашылық зертханаларда өз бетінше жұмыс жасау арқылы магниттік мектеп оқушыларының жобалау-зерттеу қызметін кезең-кезеңімен ұйымдастыру қажет.

Бейінді оқыту әрбір білім алушының мүдделеріне сәйкес және курстарды дербес таңдау негізінде жеке даму траекториясын жобалау арқылы оқыту мен

тәрбиелеуді саралау мен дараландыруды қамтамасыз ететін жеке тұлғаға бағытталған технологияларды пайдалана отырып жүзеге асырылады.

4. ҚАЛАЛЫҚ ЖӘНЕ АУЫЛДЫҚ МЕКТЕПТЕР АРАСЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ САПАСЫНДАҒЫ АЛШАҚТЫҚТЫ АЗАЙТУ ҚАҒИДАТТАРЫ МЕН ТӘСІЛДЕРІН ҚОЛДАНУ ЖӨНІНДЕГІ ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР

Білім беру адамның негізгі құқықтарының бірі бола отырып, әлеуметтік теңсіздікті күшейтетін фактор бола алады. Экономист Томас Пикетти өзінің танымал «XXI ғасырдағы капитал» атты еңбегінде білім деңгейінің өсуіне қарамастан, мүліктік теңсіздік қысқармауда деп жазады. Тағы бір зерттеуші Пол Колльер білімнің жоғарғы деңгейіне қол жеткізу, қоғамды жаңа қалалық орта тап пен ауылдық жерлер және шағын қалалардағы төмен білімді тұрғындарға бөлетін суайырық деп санайды. Білім алу мүмкіндігі тең болмаған жағдайда, табыс пен кіріс те тең болмайды, бұл өз кезегінде мемлекетке деген сенімділікті күйретеді. Популистер, ультраоңшыл, ультрасолшыл, ұлтшылдар және басқалар үлкен танымалдыққа ие болады. Наразылықты ахуал күшейеді.

Еуропалық зерттеушілер қоғамдық дамудың анағұрлым пессимистік тенденцияларына назар аудартады. Олар біздің шындыққа қаншалықты сәйкес келеді?

Қазақстанда ШЖМ-де білім беру сапасын арттыру үшін институционалдық жағдайлар жасалғанына, ведомстволық бағынысты ұйымдар, ғылыми орталықтар құрылғанына, қазақстандық білім беруді сапалы бәсекеге қабілетті дамытуды қамтамасыз етуге бағытталған ірі мемлекеттік жобалар іске асырылып жатқанына қарамастан, ШЖМ-ға қатысты ағымдағы жағдайдың деңгейі бірқатар трендтердің болуымен сипатталады:

- республиканың тарихи және географиялық ерекшеліктері ауыл мектептерінің көптеп бой көтеруіне мүмкіндік туғызды, олардың жартысынан көбін ШЖМ құрайды. Дегенмен, соңғы онжылдықта олардың саны шамамен 2 есеге азайды. Оның себептері әлеуметтік-экономикалық және көші-қон факторлары болып табылады. ҚР БҒДМБ және басқа да нормативтік-құқықтық актілерге талдау, бүгінгі таңда білім беру саясатындағы ШЖМ қысқарту үрдісін аңғартады. Егер бұрын мұндай процестер әлеуметтік-экономикалық

факторлардың салдары болса, бүгінде бұл туралы саяси ерік, тұтастай жобалар жасалған:

- ауыл мектебіндегі оқу сапасының жылдан-жылға төмендеуі байқалады.

Ауыл мектептерін материалдық-техникалық жабдықтандыру барлық параметрлері жағынан қала мектептерінен төмен;

- «Педагог мәртебесі туралы» Заңның қабылдануы, еңбекақының артуы, «мұғалімге бет бұру» бүгінгі толғақты міндеттерді ғана емес, сонымен қатар мұғалім мамандығының, әсіресе, табысты әрі талантты жастар үшін тартымды болуы мүмкін оң өзгерістер туралы болмақ;

- қаржылық қамтамасыз етусіз ШЖМ-де білім беру сапасын арттыруға ұмтылыс. ШЖМ жүйесінде шамамен 10 жыл көлемінде ШЖМ-ге әдістемелік көмек көрсететін тірек мектеп-ресурстық орталықтар желісі жұмыс істейді. Биылғы жылы ШЖМ білім алушыларын сапалы қолжетімді білім қызметтерімен қамтамасыз етуге бағытталған «мобильді мұғалім» жобасын енгізу жоспарлануда. Алайда осы жобаларды жүзеге асырушы мамандар жалаң энтузиазммен жұмыс істеуде, олар үшін ешбір ынталандырушы материалдық кеңшіліктер қарастырылмаған;

- бір-біріне қабаттаса келген реформалар, олардың қарама-қайшылығы, бір жобаны жүзеге асырмай келесіні аяқтаудың мүмкін болмауы. Мысалы, «Орта білімді жаңғырту» және «Цифрлық Қазақстан» жобалары ауыл мектептерін сапалы интернетпен және техникалық жабдықтармен қамтамасыз етуі тиіс. Бірақ «Ауыл – Ел бесігі» жобасы келешегі жоқ ауылдарды қысқартуға бағытталған, тиісінше ШЖМ саны қысқартылады. Демек, перспективалы ауылдар географиясы мен нақты санын анықтамай, ауыл мектептерін АКТ-мен қамтамасыз етуді жоспарлау қиын.

Функциялардың қабаттасуын, қарама-қайшылығын және қайталануын «тірек мектептер – магниттік мектептер» мен «жетекші мектептер – серіктес мектептер» жүйесінен көруге болады, бұл ауыл мектептері педагогтарының қосымша жүктемесін ұлғайтуға әкеледі.

Ресурстардың шектеулілігі және Қазақстанның ағымдық жағдайдағы айтарлықтай артта қалушылығы ұдайы «қуып жетуші» ел күйінде қалып қою қаупін жоғарылатады. Қазақстандық мектептердің дамыған елдерден және өтпелі экономикалы басқа елдерден артта қалуы ұлғаятын болады, өйткені олар техника мен технологияларды жаңғыртуды, педагогтардың біліктілігін арттыруды және оқу материалын жаңартуды жедел жүргізуде.

Сондықтан бүгінгі таңда мемлекеттік саясаттағы әр елді-мекендегі мектептерді кепілдендіру мен қолдаудан гөрі келешегі жоқ ауылдарды қысқарту, ауыл мектептерін біріктіру және ірілендіруге дейінгі қайта бағдарлау жүріп жатыр. Қазірдің өзінде оларды іске асыру бойынша бағдарламалар мен жоспарлар қабылданылып қойылған.

Көтеріліп отырған тақырып ауыл өмірінің көптеген салаларын, яғни жалпы мемлекетті де қамтитын күрделі және кешенді болып табылады. Сондықтан ШЖМ проблемаларын шешу тәсілдері жүйелі тұрғыда, ауыл тұрғындарының бірқатар толғақты мәселелерін қарастыруға бағытталады.

1. **«Инфрақұрылым адамдар үшін».** Яғни, ауылдық елді мекендерді оңтайландыру және ірілендіру кезінде, осы тірек пунктерге көшетін адамдардың жұмыс табуы, оқуын жалғастыруы, өздерін толық қанағаттандырарлық іспен қамтылуы үшін барлық инфрақұрылым құрылуы қажет. Болмаған жағдайда, олар экстремистік ұйымдардың қатарын толықтыру көзі болуы мүмкін. Сарапшылардың террористік топтың типтік өкілдері жұмыс жоқ, болашақ перспективалары бұлыңғыр ауылдардан, шағын немесе моноқалалардан шығатындығы туралы пікір беруі тегін емес.

2. **Экономиканың білім арқылы өсуі.** «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы көп жағдайда экономикалық міндеттерді шешуге бағытталған. Барлық төрт бағыт (Жібек жолының цифрлық жүзеге асырылуы, креативті қоғам дамуы, экономика салаларындағы цифрлық қайта құрулар, серпінді мемлекет) орта білім беруге жанама қатынасты болып келеді. «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасын іске асыру, Эстонияда жүзеге асырылғандай білім беру саласына көбірек икемделгенін қалар едік. Белгілі болғанындай, Эстония

Еуропада, тіпті бүкіл әлемде интернет-сегмент саласындағы ең дамыған елдердің біріне жатады. Эстония ақпараттық технологияларды дамыту рейтингінде әлемнің 142 елінің арасында 24-орында тұр. Өткен ғасырдың 90 жылдарынан бастап мұнда «Жолбарыстың секіруі» және «Жолбарыс секіруі плюс» бағдарламалары жүзеге асырылуда. Эстониядағы компьютерлік және желілік инфрақұрылым мұндай жетістікке, соңғы ақпараттық технологияларды, ең алдымен орта білім беру жүйесіне енгізу арқылы қол жеткізді.

3. *Мемлекеттік бағдарлама – ашықтық пен есептілік.* Мемлекеттік бағдарламалардың әзірленуі мен іске асырылу кезеңдерін кеңінен жариялап, қоғамдық талқылауларды ашық жүргізіп отыру қажет. Бағдарламаны орындау барысындағы барлық қателіктер мен қиындықтарды ортақ анықтау және сараптап отыру маңызды. Мысалы, e-Learning электрондық білім беру бағдарламасын әзірлеу кезеңінде сараптамалық жұмыс жүргізу қажет болды. ЦБР мен нарықты реттеу тетіктерін құруды республикалық мақсатты бағдарламалар шеңберінде емес, нарықтық тетіктердің өз есебінен іске асыруға болар еді. Мұғалімдер мен оқушылардың инициативалық әлеуеті мен энергетикасын қолдану орынды. Ғылым үнемі даму үстінде болғандықтан, бір орнында тұрмайды әрі мектеп пәндерінің мазмұнына тікелей әсер етіп отырады. Бұл тұрғыдан алғанда ЦБР-ды жаңарту жақын болашақтың мәселесі. Осыған орай, мұғалімдер мен оқушылардың ЦБР-ді өздері құрарлықтай қаржылық қолдау арқылы ынталандыру мен көтермелеу және оны жалпы оқу орнын әрі жекелеп алғандағы әр мұғалімді рейтингтік бағалаудың маңызды факторы ретінде енгізу қажет. Тағы да әкімшілік тетік ретінде емес, мұғалімдер мен мектептер үшін ашылатын жаңа мүмкіндіктер ретінде қаралуы тиіс.

4. *Ауыл мектептерін, ШЖМ-ді сақтау.* Ауыл мектептерінің жабылуы ауыл баласының білім алу құқығын бұзады. Балаларды қалай Конституциялық құқықтарынан айырмауға болады? Мектептерді реформалау процесінде, бүгінгі біз сияқты проблемалар кешеніне тап болған елдердің тәжірибесіне жүгінуді ұсынамыз.

АҚШ пен Финляндия сияқты елдер кез келген, тіпті ең кішкентай мектепті де сақтап қалуға тырысады. Бұл елдерде мектеп-интернаттар жоқ. АҚШ-та бір бөлмелі мектептер бар. Атаулы мектепте әртүрлі жастағы балаларды бір мұғалім оқытады әрі көп жағдайда бірнеше пәндерден сабақ береді. Әр бала жеке бағдарлама бойынша оқиды. Мұндағы мектептердің басты айырмашылығы – ауыл мұғалімдерінің жалақысы қалалық әріптестерінен екі есе көп болуында.

Финдік жалпыға білім берудің маңызды ерекшеліктерін атап өтейік. Оларға мыналар жатады: мектептің өзін-өзі бағалау мәдениеті (болашақ ұзақ даму векторын анықтау үшін мектептің ішкі жүйесіндегі процестерді талдау және бағалау), тәжірибеге бағытталған білім беру, оқушыларға жеке көмек көрсету жүйесі және сынып саны. Фин мұғалімдері шағын топтармен жұмыс жасайды. Егер қалалық мектептерде сыныптағы оқушылар саны 20-дан асса, онда мұғалімге ассистент көмек көрсетеді.

Австралия мен Швеция мектептерінде кластерлік механизм қолданылады: ірі мектептер хаб ретінде қызмет етеді, ал ШЖМ «жеткізушілер» немесе «спутниктер» болып табылады. ШЖМ оқушыларын белгіленген кесте бойынша үлкен мектептерге дейін көлікпен жеткізу қамтамасыз етіледі. Объектілерді бірлесіп пайдалану, ШЖМ оқушыларына неғұрлым кең бағдарламалар бойынша білім алуға мүмкіндік береді.

Канада және Австралия сияқты бірқатар елдердің ауылдық жерлерінде қашықтықтан оқыту кеңінен қолданылады. ШЖМ оқушылары веб-сабақтарға қатыса алады, бұл ретте мұғалімнің функциясы процесті ұйымдастыру және оқушыларға қолдау көрсету болып табылады.

Дамыған елдердің мектеп жүйесінің жетістіктері мен артықшылықтарына жасалған қысқаша шолу, ой түюге және кейбір ұсыныстар жасауға ықпалдасады. Базалық жағдайлардан, қаржыландыруды ұлғайтудан, материалдық негізді нығайтудан және мұғалімдерді даярлау мен қайта даярлауға баса назар аударудан басқа, кластерлік тәсілді пайдалануға болады. Бұл әдіс көрші мектептер арасындағы ынтымақтастықты дамыту арқылы

мектептердің оқшаулануын болдырмауға көмектеседі. Қазақстан осы принципке ұқсас мектептер, ресурстық және магниттік мектептер негізінде іске асырыла бастаған. Алайда, әлеуметтік сауалнамалар мұндай мектептердегі қызмет мұғалімдер үшін қосымша және төленбейтіндігін анықтауда.

Қорытындылай келе, ауылдық жерлерде көптеген талантты және креативті жастар тұрып жатқанын атап өткізіміз келеді. Оларға ерекше жағдайлар мен қолдау қажет. Сондықтан ШЖМ-ді сақтау және ауыл мектептеріндегі білім беру сапасын мақсатты түрде арттыру бәсекеге қабілетті жас ұрпақты тәрбиелеуге ғана емес, сондай-ақ ауылдың өз дамуы үшін де маңызды «өсу нүктелерінің» біріне айналуы мүмкін.

Ұсынымдар

Қазіргі заманғы әлемдік білім беру кеңістігінде ауылдық өңірлерде оқыту тәсілдердің, нысандардың, қағидаттардың, практикалар мен проблемалардың алуан түрлілігін қамтиды. Мемлекеттің қатысу дәрежесі түрлі елдерде әртүрлі, бірақ барлық жағдайларда халық аз қоныстанған аумақтардың әлеуметтік-экономикалық тұтастығы мен тұрақтылығының маңызды факторы ретінде шағын жинақталған мектептердің проблемаларына көбірек көңіл бөлінеді. Өмір – бұл білім беру мекемелерінің тұрақтылығы, ең алдымен, мемлекеттік саясатпен және ауылда белсенді жұмыс істейтін әлеуметтік институттардың рөлімен анықталады. Дамыған елдердің көпжылдық тәжірибесі ауылдық жерлердегі мектептердің проблемаларын шешу жолдарының анық еместігін көрсетті: демографиялық ахуал нашарлаған жағдайда экономикалық тиімсіздікке байланысты мектептердің жабылуынан және олардың санының азаюынан бастап, әлеуметтік проблемаларды шешу үшін үлкен мектептерді шағын мектептерге қайта құру (мысалы, жасөспірімдер агрессиясының толқыны). Ауылдық мектептер желісін ұйымдастырудың аралық нысандары – кластерлер, материалдық-техникалық және адами ресурстарды бірлесіп пайдалану үшін мектептерді біріктіру. Кейбір жағдайларда балама формалар

қолданылады, мысалы, қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру, мұғалімдерді шақыру.

Ауылдық мектептерде бір мұғалімге қалалық мектептерге қарағанда аз білім алушы келеді, бұл оларға жеке тәсілді іске асыруға, оқытудың бейімделген әдістерін пайдалануға, білім алушыларда туындайтын проблемаларды зерделеуге, сапалы білім беруге мүмкіндік береді. Қазақстан мектептерінің білім беру процесін ұйымдастыруды салыстырмалы талдау шешуші міндеттерді анықтады, оларды шешу ауыл мектептерінің ахуалын жақсартуға және еліміздің мектептері арасындағы білім беру көрсеткіштеріндегі алшақтықты азайтуға мүмкіндік береді. Мұның бәрі қаржыландыруды жақсартуға, материалдық-техникалық және ресурстық қамтамасыз етуге, мектептер желісін қайта ұйымдастыруға, басқаруды жақсартуға және т.б. қатысты ұсынымдар әзірлеудің негізіне айналды, ауылдық жерлерде білім беруді ұйымдастыруды жақсартудың стратегиясы мен тұжырымдамалық тәсілдерін әзірлеу қажет.

Ауыл мектептерін одан әрі дамыту үшін мынадай шараларды назарға алу қажет:

біріншіден, мектептердің орналасқан жері немесе толықтырылуы бойынша халықаралық тәжірибе негізінде мектептердің жаңа сыныптамасын енгізу қажет. Мектептерді жіктеу қаржылық және адами ресурстарды тиімді бөлуге, мектептерге атаулы қолдау көрсетуге мүмкіндік береді;

екіншіден, көшпелі іс-шаралар арқылы ауыл мұғалімдерінің біліктілігін үздіксіз арттыруды қамтамасыз ету тетігін әзірлеу керек. Сондай-ақ, ауылдық мектептерде тиісті білім беру ортасын қамтамасыз ету қажет;

үшіншіден, көрсеткіштерді жақсарту жөніндегі жүйелі тәсілдерді қамтитын ауылдағы білім беруді дамытудың ортақ стратегиясын әзірлеу керек. Ауылдағы білім беру сапасын арттыру балалардың мүмкіндіктерін теңестіруге жол ашады. Білім берудегі теңдік – елдің тұрақты дамуының кілті.

Біз келесі топтарға біріктірілген нақты көзқарастар, көзқарастар мен шешімдерге назар аударуды ұсынамыз:

1. Кешенді тәсіл

Ауыл мектептеріне қатысты нақты стратегиялық көзқарастың болмауы Қазақстандағы ауылдық жерлерде білім берудің ұзақ мерзімді тұрақтылығы мен әділдігіне қауіп төндіреді. Ауылдық мектептерде білім беру сапасын арттыру, кадрлармен қамтамасыз ету мәселелері – кешенді шешімдерді талап ететін кешенді проблема. Сондықтан ШЖМ-ға да, жалпы ауылдар мен ауылдық аумақтарға да назар аудару қажет. Ауылдық жерлерде инфрақұрылымды дамыту, жұмыс орындарын ашу, ауыл шаруашылығы мен қайта өңдеу кәсіпорындарын көтеру, яғни өндірісті жолға қою қажет.

2010-2011 жылдары ҚР ШЖМ-ды дамытудың 2010 – 2020 жылдарға арналған тұжырымдамасының жобасы әзірленді, алайда осы кезең ішінде аталған тұжырымдама жоба болып қала берді. Сондықтан қазіргі күннің шынайылығын ескере отырып, ауыл мектептерін дамыту жөніндегі жаңа тұжырымдаманы, тұжырымдаманы әзірлеу және оған міндетті түрде заңды күш беру қажет.

Жобалар мен бағдарламаларды іске асыруға білім беру процесінің барлық қатысушыларын тарту (Мектеп-ЖОО-лар-басқа да стейкхолдерлер). Бірлескен зерттеулер жүргізу, ауылдық мектептерді эксперименттік ғылыми алаңдар ретінде тарту. Еуропа мен Солтүстік Американың басқа дамыған елдеріндегідей әр салада белгілі бір мемлекеттік бағдарламалар мен жобаларды іске асырудағы проблемалар мен қиындықтарды анықтау үшін тәуелсіз аймақтық зерттеулер жүргізу қажет.

Педагогикалық мамандықтар студенттері арасында практика сағаттарын ұлғайту. Мұнда педагогикалық практиканың мерзімі үш айдан (1 тоқсан) 1 оқу жылына дейін түрленетін Абай атындағы ҚазҰПУ-дың халықаралық тәжірибесін де, тәжірибесін де пайдалануға болады.

Ведомствоаралық жобалар үшін барлық мүдделі министрліктер мен ведомстволардың өкілдерінен жұмыс топтарын құру. Мысалы, "Цифрлық Қазақстан" немесе "Ауыл – Ел бесігі" сияқты бағдарламаларды іске асыруда ҚР БҒМ, өңірлік білім басқармаларынан команда, жұмыс тобын қосу қажет.

«Мобильді мұғалім», «Уақытша отбасы», тиімділігі төмен ауыл мектептеріне мықты мектептердің қамқорлығы сияқты жобаларды нормативтік-құқықтық сүйемелдеуді қамтамасыз ету.

ШЖМ мобильді мұғалімінің жалақысын көтеру үшін қосымша қаржыландыруды қарастыру.

Мектептердің оқу бағдарламаларына халықаралық зерттеулерде (TALIS, PISA, ICILS, т.б.) болған тапсырмаларды енгізу қажет. Жаңартылған білім беру мазмұны бағдарламасы үшін осындай міндеттер мен материалдар әзірлеу.

Кітап оқу және оқырмандық сауаттылықты арттыру мемлекеттік деңгейде идеология дәрежесіне көтеру, азаматтардың бастамаларын, ауылдық мектептер мен балаларға кітап тарату бойынша волонтерлік қозғалыстарды қолдау, ауылдық жерлерде кітапханалар, оқырмандар ашу.

2. Тұтас тәсіл

Мектептер желісін қайта ұйымдастыру. Ауылдық жерлерде мектептер желісін ұйымдастырудың нысандары мен қағидаттарын таңдауда дамыған елдердің тәжірибесін ескеруге болады. Мектептер кластерлерін құру немесе көршілес мектептер арасындағы ынтымақтастықты дамыту; бірнеше көршілес ШЖМ-ді бірыңғай басшылық командасымен бір білім беру мекемесінің "спутниктері" етіп қайта құру.

Мектептердің дербестігін арттыру, ресурстарды неғұрлым тиімді басқару үшін икемділік.

ЭЫДҰ елдерінің ресми оқу уақытының орташа көрсеткіштеріне сәйкес болу үшін оқу сағаттарының нормаларын, атап айтқанда 1-4-сынып білім алушылары үшін реттеу.

Ресурстық орталықтар арқылы ШЖМ қолдауды арттыру. ШЖМ және ресурстық орталықтарды компьютерлік және өзге де техникамен, сондай-ақ кең жолақты интернетпен қамтамасыз ету, бұл сессияларды қашықтықтан немесе

онлайн-форматтарда өткізуге мүмкіндік береді. Осы жерден оқушыларды тірек мектептерге апару қажеттілігі жойылады.

Тірек мектептердегі эдвайзер, тьютордың жеке лауазымын нормативті түрде бекіту және осындай қызмет үшін жеке төлем жүргізу. Жалаңаш ынта-жігермен жұмыс істеу оқу сапасының жақсаруына кепілдік бере алмайды.

Ресурстық орталықтардан бөлек, қуатты материалдық-техникалық базасы бар басқа да толық жинақталған мектептерде жетекші мектептер желісін құру немесе ауылдық мектептерде білім берудің жаңартылған мазмұнын енгізу бойынша құжаттама, есептілік және іс-шаралар жүргізу үшін жеке ақы төленетін штат бірлігін бөлу.

Мектеп түлектерін тестілеу қорытындысы бойынша 2020 жылы ауылдық талапкерлердің тек 30% - ы 70 балдық табалдырықтан өтті. Биылғы жылы педагогикалық мамандықтарға шекті балл 75 балға дейін ұлғайтылды. Ауыл мектебінен диплом алғаннан кейін міндетті түрде өтей отырып, ауыл түлектері үшін шекті балды 60 балға дейін төмендетуді ұсынамыз. Егер бұл шараны бүгін қарастырмасақ, болашақта біз ауылдық мектепте кадрлар тапшылығын сезінетін боламыз.

Бұл жерде ауыл мектептерінен Назарбаев Зияткерлік мектептеріне, Назарбаев Университетіне және Қазақстанның басқа да беделді жоғары оқу орындарына түскен білім алушылардың үлесі мардымсыз екенін атап өтуге болады. Бұл факт елдегі әлеуметтік әділеттілік қағидатын іске асыруға әсер ететін фактор болып табылады. Осыған байланысты, ауыл мектептерінің оқушылары үшін НЗМ мен Назарбаев Университетіне міндетті квоталар мен орындар енгізуді ұсынамыз.

ШЖМ жаңартылған білім беру мазмұны бойынша:

- ШЖМ-ның барлық мұғалімдерінің біліктілігін арттырудың ұзақ мерзімді курстарынан өтуін ұйымдастыру. Екі апталық курстар жаңартылған білім беру мазмұнының мәнін толық ашуға мүмкіндік бермейді;

- білім алушыларды бағалаудың жалпы және түсінікті нормалары мен критерийлерін белгілеу, орта және жоғары буындарда бағалаудың 100 балдық жүйесін енгізу;

- оқу процесінің оқу-әдістемелік секторында "қарапайым" мектептерге дербестік беру. Мұғалімдерге БЖБ және ТЖБ өткізу уақытын өз бетінше анықтауға (НЗМ-де), тақырыптық-күнтізбелік жоспарды 20% өзгертуге мүмкіндік беру;

- жаңа жағдайда сабақ өткізу үшін ауыл мектептері мен ауыл мұғалімдерін техникалық жабдықтармен және кеңсе керек-жарақтарымен қамтамасыз ету;

- қолданыстағы бағалау жүйесін (БЖБ және ТЖБ) және ұлттық біліктілік тестін (ТКЖ) бағалауға арналған тақырыптық әлеуметтанушылық зерттеулер жүргізу.

3. Әлеуметтік бағдарланған тәсілдер:

- ауыл мұғалімдеріне, әсіресе, ШЖМ-ға төлем жүйесін қайта қарау. Әлеуметтік сауалнама көрсеткендей, көптеген мұғалімдер сынып жиынтығының болуына байланысты ШЖМ-де жұмыс істегісі келмейді;

- зейнеткерлік жастағы мұғалімдерге әлеуметтік жеңілдіктер беру мүмкіндігін қарастыру;

- мұғалімнің жүктемесінде үлгерімі нашар оқушылармен өткізетін сағаттарын, сыныптан тыс жұмыстарды, оқушыларды конкурстар мен олимпиадаларға дайындау кезінде ескеру қажет.

«Дипломмен-ауылға» бағдарламасы бойынша:

- ауылдық ШЖМ-ға келетін жас мамандар үшін жайлы тұруға қарапайым тұрмыстық жағдайлар жасау, олардың қауіпсіздігіне кепілдік беру;

- «Дипломмен-ауылға» бағдарламасын жетілдіру үшін педагогикалық мамандықтар түлектері үшін "көтерме" санын ұлғайту, ауылдың инфрақұрылымын дамыту және мектептердің материалдық-техникалық жарақтандырылуын ұлғайту;

- бюрократиялық және сыбайлас жемқорлықты төмендету үшін жергілікті жерлерде бағдарламаны іске асыруға қатысты жергілікті билік органдарының қызметіне жыл сайын мониторинг жүргізу;

- жас мұғалімдердің кәсіби, әдістемелік тұрғыдан мансаптық өсу мүмкіндіктерін қамтамасыз ету, олардың кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру бойынша жан-жақты қолдау көрсету;

- осындай тәртіп бұзушылықтардың салдарын білу үшін жас мамандар шарттық міндеттемелерді бұзған жағдайда көтерме жәрдемақыларды және бюджеттік несиені қайтару рәсімін реттеу;

- бағдарламаға қатысушылардың ұтқырлығын қамтамасыз ету, басқа ауылдарға көшу, мамандар қажет болатын ШЖМ-ға ауыстыру мүмкіндігін ұсыну.

Қазақстанда кедейшілік деңгейі, өңірлік және қоныстану (қала-ауыл) бойынша елеулі айырмашылықтар сақталуда. Ауылдық жерлерде кедейлік деңгейі қалалық жерлерге қарағанда 2,7 есе жоғары. Кедейліктің таралуын аймақтық саралау факторларының бірі үй шаруашылықтарының мөлшері сияқты демографиялық фактор болып табылады, ол өз кезегінде көп балалы үй шаруашылықтарының үлесіне байланысты. Мәселен, бес және одан да көп адамнан тұратын үй шаруашылықтарының ішінде табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен халықтың үлесі ел бойынша орташа көрсеткіштен екі есе жоғары.

Қазақстанда халықтың кейбір топтары, әсіресе ауылдық жерлерде тұратындар, кедейлік тұрғысынан осал болып қалуда. Оларға өзін-өзі жұмыспен қамтығандар, көп балалы және толық емес отбасылар, қарт адамдар, мүгедек адамдар және мигранттар жатады, бұл жеке зерттеу тақырыбы болуы керек.

Кедейлік тақырыбы өзекті болып қалуда, өйткені елдегі кедей отбасылардың 90%-дан астамы – бұл көп балалы отбасылар және балалар кедейлік шегінен төмен тұратын барлық қазақстандықтардың 40%-дан астамын құрайды. ЮНИСЕФ деректері бойынша қазақстандық балалардың 15,6% - ы

табыс деңгейі ең төмен отбасыларда тұрады. Бұл шамамен 1 млн бала немесе Қазақстандағы әрбір алтыншы бала кедейшілікте өмір сүреді. Кедейлік бала өмірінің барлық салаларына әсер етеді: дұрыс тамақтанбау, таза судың болмауы және тиісті санитарлық жағдайлар, денсаулық жағдайы және өмір сүру ұзақтығы.

Әрине, бұл тақырып осы зерттеуді зерттеу объектісіне кірмейді. Алайда, жоғарыда келтірілген фактілер жалпы және ауылдық жерлерде білім берудегі жағдайды өзгерту үшін барлық мүмкін шараларды қабылдау қажеттілігін көрсетеді, өйткені бұл оқушылардың үлгеріміне тікелей әсер етеді.

Мысал ретінде балаларға міндетті таңғы ас ұйымдастырған Эстонияның тәжірибесін келтіруге болады. Отбасының әлеуметтік жағдайына қарамастан, әр бала сабақ алдында таңғы ас ішіп, әрі қарай оқуға құқылы.

Біздің қол жеткізген жетістіктеріміз тамақтануды (таңғы асты) ұйымдастыруға, мектеп жасындағы барлық балалар үшін сапалы ауыз сумен қамтамасыз етуге бағытталған.

4. «Білім – бұл инвестиция»

- Арнайы қаржыландыру бағдарламаларын құру, ауыл мектептері үшін қосымша қаржыландыру мүмкіндігін пайдалану.

- Сектордың стратегиялық жоспарларын орындау және ЭЫДҰ стандарттарына қол жеткізу үшін білім беруге бөлінетін мемлекеттік шығыстарды біртіндеп ұлғайту қаржыландыру ЖІӨ-нің 5-6% - ына дейін жеткізілуге тиіс.

- Ауылдық мектептердің материалдық-техникалық базасын қамтамасыз ету үшін қаржыландыруды ұлғайту, ауылдық жерлерде кітапхана ісін дамыту.

- Гранттарға қаржыландыруды ұлғайту, ауылдық білім беру проблемаларын зерделеу мақсатында ғылыми жобаларды бағдарламалық-нысаналы қаржыландыруды көздеу.

- Қосымша қаржыландыру мүмкіндігін қарастыру (мысалы, ірі компаниялардың кірістерінен%).

- Мектеп бюджетін қалыптастырудың ашық тетіктерін әзірлеу, мектеп бюджетінің мақсатты шығыстарын талқылауға мұғалімдерді, қамқоршылық кеңестерді, ата-аналар комитеттерін тарту және мектепті қаржыландыруға меценаттардың қосқан үлесі туралы хабардар ету.

5. Смарт реформалар

Қашықтықтан технологиялық қолдау көрсетілетін оқытуды тиісінше және тиімді енгізу желіде тиісті контентті ұсынуды, ауыл мектептері мұғалімдерін қайта даярлауды, желідегі байланыстың жеткілікті сапасын қоса алғанда, елеулі даярлықты талап етеді.

Жаппай интернеттендіру және білім беруді цифрландыру. Шешу жолдарының бірі негізгі және қосымша білім беру үшін барлық мектептердің сапалы кең жолақты Интернетке қол жеткізуін қамтамасыз ету болып табылады. Басқа жобалармен үйлестіре отырып, "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасын іске асыру процесін жеделдету.

ШЖМ барлық мұғалімдерін дербес компьютерлермен, ноутбуктермен қамтамасыз ету. 2020-2021 оқу жылында қашықтықтан білім беруге дайындық тәжірибесі көрсеткендей, мұғалімдердің көпшілігінде компьютерлік жабдықтар жоқ.

Бүгінде мектептердегі компьютерлік парк белсенді түрде жаңартылуда. Компьютерлер мен басқа да техникалық жабдықтарды жөндеу және оларға қызмет көрсету жөніндегі өңірлік (аудандық немесе тірек мектептер базасында) шеберханалар мен цехтар құру қажет. "Екінші өмір" пайда болған ескі жұмыс компьютерлерін аз қамтылған отбасылардың мұқтаж балаларына беруге болады.

Акт дамуы педагогтардың еңбегін жеңілдетуді көздейді, алайда іс жүзінде біз кері үдерісті көріп отырмыз. Функциялардың қайталануын болдырмау, мысалы, күнтізбелік-тақырыптық жоспарларды, білім алушыларға арналған тапсырмаларды бір мезгілде "Күнделік" электрондық журналына және "Online-

Мектеп" жүйесіне (сайт) жүктеу және орналастыру Bilimland.kz) немесе электрондық және қағаз журналдарды толтыру.

Мемлекеттік бағдарламаларды әзірлеу мен іске асыру кезеңдерінде оларды кеңінен жария ету, қоғамдық талқылауларды ашық өткізу қажет. Бағдарламалық жасақтама жасаушылардың барлық қателіктері мен қиындықтарын анықтаңыз және талдаңыз. Мысалы, e-Learning электрондық білім беру бағдарламасын әзірлеу кезеңінде сараптамалық талқылау жүргізу қажет болды.

Цифрлық білім беру ресурстары мен осы нарықты реттеу тетіктерін құруды республикалық нысаналы бағдарламалар шеңберінде емес, нарықтық тетіктер есебінен іске асыруға болады. Бұл істе педагогтар мен білім алушылардың - мектептердің, колледждердің, сондай-ақ Ж мен ғылыми-зерттеу институттарының бастамасы мен энергиясын пайдалануға болады.

Мұғалімдер арасында ақпараттық және медиасауаттылық дағдылары, оқушылардың пәнді меңгеруі үшін көрнекі материалдарды пайдаланудың маңыздылығы туралы түсіндіру жұмыстарын жүргізу.

Қажетті қосымша жабдықтарды сатып алу, көрнекілік және т.б. бойынша мұғалімдерге тұрақты сауалнама жүргізу және уақыт пен техникалық прогресс талаптарына сәйкес осы мәселе бойынша қажеттіліктерді қанағаттандыру.

Қашықтықтан онлайн форматта сабақтар ұйымдастыру арқылы басқа мектептер мен тіпті қалалардан мамандар тарту құралы бойынша кадрлар жетіспеушілігі мәселесін шешу. Өткен жылы мәселенің мүмкін екенін көрсетті және бірқатар мәселелерді шешті. Бұл ұсынысты қол жетімді Интернетте сапалы орындау және ұйымдастыруға мүмкіндік бар.

Пандемия кезінде қолда бар және қалыптасқан қашықтықтан білім беру әлеуетін пайдалану және арттыру. Теледидар сабақтарын одан әрі қолдау. Ауылдық жерлердегі білім алушылар мен мұғалімдер үшін арнайы эфирі бар білім беретін телевизиялық арна құру.

ҚОРЫТЫНДЫ

Білім беру нәтижелерін кешенді талдау ауылдық және қалалық мектептер арасындағы, ал кейбір жағдайларда тіпті шағын жинақталған мектептер арасындағы елеулі айырмашылықтарды көрсетеді. Қалалық мектептерде анықталған тенденциялар ауылдық білім беру ұйымдарында көрінбейтінін байқаймыз. Ауылдық мектептің өзі қалалық мектепке қарағанда маңызды рөл атқарады, өйткені ауылдық мектеп оқушылары қала жағдайында көп болатын әртүрлі үйірмелер мен секцияларды таңдауға және қатысуға мүмкіндігі шектеулі. Бұл дегеніміз, мұндай мектептерде білім беру процесін ұйымдастыру әртүрлі және оны біріздендіру мүмкін емес және қалалық мектептермен қатар бір схемаға келтіру мүмкін емес. Әр бала тең білім алу мүмкіндіктері мен жетістіктеріне ұмтылған кезде аумақтың ерекшеліктерін, білім алушылар контингентін, әлеуметтік-мәдени ортаның сипатын, ата-аналардың білім деңгейін ескеретін білім беру процесін ұйымдастыру туралы мәселе туындайды.

Ауылдық мектептің нүктелік проблемалары:

- географиялық қашықтық;
- сыныптардың шағын жиынтығы;
- әлеуметтік-экономикалық құрауыш;
- қажетті инфрақұрылымның болмауы;
- сапалы дайындығы бар мұғалімдердің жетіспеушілігі;
- білім беру мүмкіндіктерін шектеу;
- ауылдық жерлерде мектептерді таңдау шектеулі;
- ауыл мектептерінде сыныптан тыс сабақтар аз өткізіледі;
- ауыл мектебі оқушыларға қабілеттеріне, бейімділіктері мен жоспарларына сәйкес білім беру көлемі мен сапасын, оның бейінін таңдаудың нақты мүмкіндіктерін бермейді;
- ауыл мектептері оқушыларының, әсіресе контингенті мен жиынтықтығы аз оқушылардың білім деңгейі қалалықтарға қарағанда едәуір төмен, соның

салдарынан талапкерлердің осы санаты үшін жоғары білімге қолжетімділік деңгейі күрт төмендейді;

- ауыл мектептері мен қосымша білім беру және мектеп оқушыларын кәсіпке дейінгі даярлауды ұйымдастыру мүмкіндіктері шектеулі.

Мәдени орталықтардан алыстау ауыл мектебіне ерекше мәртебе береді. Экономикалық және әлеуметтік өмірдің өзгеруіне байланысты ауыл мектебінің миссиясы да өзгерді. Ауыл мектебі арқылы экономиканың агроөнеркәсіптік секторын және ауыл социумын жаңғырту мен дамыту проблемасын шешуге болады, сондықтан ауыл мектебінің осындай жоғары құндылықтық әлеуеті бар.

Қазақстанда ШЖМ дамуының негізгі проблемалары ретінде төмендегілерді атап өтуге болады:

- ШЖМ қызметін реттейтін нормативтік-құқықтық базаның жетілмегендігі: ШЖМ дамыту Тұжырымдамасы мен ШЖМ туралы ереже тек жобалық нұсқада ғана бар;

- оқу мазмұны төмен сыныптардағы оқу нәтижелерін бағалау гипербақылауға әкеледі, нәтижесінде білім алушылардың мазасыздығының жоғары деңгейі;

- шалғай мектептерде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың шектеулілігі, өйткені кең жолақты Интернетке қолжетімділік жоқ;

- білім алушылар контингентінің аз болуына байланысты бейіндік оқытуды ұйымдастырудың күрделілігі;

- қосымша білім беру ұйымдары мен мәдени орталықтардың болмауы;

- бірнеше мамандықтар бойынша оқыту мамандарының жетіспеушілігі;

- ШЖМ жағдайында білім беру үдерісін ұйымдастыру ерекшеліктеріне мұғалімнің дайындығының болмауы;

- ШЖМ мұғалімін әлеуметтік қолдау және ынталандыру, төлем жүйесінің жеткіліксіздігіне негізделген педагогтердің уәждемесінің төмен деңгейі;

- әлсіз материалдық-техникалық база: бейімделмеген үй-жайлар, апатты мектептердің болуы, күрделі жөндеуге қажеттілік, арнайы оқу зертханалары мен шығармашылық шеберханалардың, асханалардың, спорт залдарының,

медициналық кабинеттердің, қазіргі заманғы жиһаздардың, техникалық құралдардың, спорттық құрал-жабдықтардың, оқу залы бар электрондық кітапхананың болмауы;

- телекоммуникациялардың ескірген инфрақұрылымы: кең жолақты Интернетке қосылудың, интерактивті жабдықпен жиынтықтаудың болмауы, ШЖМ-ның көпшілігінде физика, химия, биология, информатика кабинеттерінің болмауы;

- көптеген өңірлерде балаларды мектептерге апарудың шешілмеген проблемалары;

- тірек мектептерді құруды жоспарлау тиімділігінің жеткіліксіздігі (кадрлық және қаржылық ресурстарды ескере отырып, географиялық, әлеуметтік-экономикалық жағдайларға байланысты мектептерді біріктіру оңтайлылығы);

- ШЖМ ресурстық орталықтармен жеткіліксіз қамтылуы (тек 21%);

- ресурстық орталықтар оқытудың негізгі кезеңдерін қолдамайды, өйткені олар тек 8 және 9-сынып оқушыларын қамтиды;

- ШЖМ және ресурстық орталықтар мұғалімдері мен басшыларының арасындағы ынтымақтастықтың жеткіліксіздігі;

- ШЖМ-да білім беру сапасының тиімсіз мониторингі және есепке алынуы.

Ресурстық орталықтар өздерін білім беру үдерісін ұйымдастырудың тиімді нысаны және шалғайдағы ауыл мектептері балаларының сапалы білім алуға және заманауи білім беру-ақпараттық ресурстарға қол жеткізуін қамтамасыз ету жолдарының бірі ретінде көрсетті.

Сонымен қатар, ресурстық орталықтардың жұмысын талдау бірқатар кемшіліктерді көрсетеді:

- ресурстық орталық пен мектептер арасындағы қызметті үйлестірудің күрделілігі;

- мектеп бітірушілерді даярлау нәтижелері үшін жауапкершілікті мектептер арасында бөлу;

- ресурстық орталық мұғалімдерінің дербес жауапкершіліктерінің төмен деңгейіне байланысты жоғары нәтижелерге қол жеткізуге қызығушылығының болмауы;

- білім алушылардың бейіндік емес пәндерге қызығушылығын төмендету;

- оқушылар үшін күрес;

- мектептер мен ресурстық орталық арасындағы қатынастарды реттейтін нормативтік-құқықтық базаны құрудағы қиындықтар.

Пайдаланған әдебиеттер тізім

1. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы. 1948 жылғы 10 желтоқсаннан 26 мақала

// https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml

2. Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Қазақстан Жаңа нақты ахуалда: іс-қимыл уақыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы

// https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g

3. Сандық теңсіздікті қысқартпай, әлем тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізе алмайды // БҰҰ жаңалықтары 11 маусым 2020 жыл // <https://news.un.org/ru/story/2020/06/1379942>

4. Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі. //

https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana

5. 2007 жылғы 27 шілдедегі «Білім туралы» ҚР Заңы (11.01.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен)

https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30118747

6. «Педагог мәртебесі туралы» 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 293-VI ҚРЗ Заңы ((2021 ж. 31. 03. жағдай бойынша өзгерістермен).

(https://online.zakon.kz/m/document/?doc_id=

7. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 - 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы. - АҚЖ «Әділет» <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988>

8. Білім берудің барлық деңгейлерінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы. - АҚЖ «Әділет» <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669>

9. Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы. - АҚЖ «Әділет»
<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1200008170>

10. «Жалпы білім беру ұйымдарына арналған жалпы білім беретін пәндер, таңдау курстары және факультативтер бойынша үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі № 115 бұйрығына толықтырулар енгізу туралы.
<https://zakon.uchet.kz/rus/docs/V1600013619>

11. «Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары үшін білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылау, аралық және қорытынды аттестаттау жүргізудің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2008 жылғы 18 наурыздағы № 125 бұйрығына өзгерістер енгізу туралы».
<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000021148>

12. Қазақстан Республикасының Конституциясы (1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды) (02-жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен. 02. 2011 ж.)
https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1005029

13. Оқытуды ұйымдастыру шарттары бойынша білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидалары (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы «17» қыркүйектегі № 375 бұйрығына)
<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1300008827>

14. Білім беру ұйымдары желісінің кепілдік берілген мемлекеттік нормативін бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 21 желтоқсандағы № 1256 Қаулысы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P070001256>

15. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Президенттің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығы <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118>

16. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы

17. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы

18. Пискунова Е.В. Барлығына заманауи білім беру сапасын қамтамасыз етуге мұғалімді дайындау: Ресей тәжірибесі: ғылыми зерттеулердің нәтижелері бойынша ұсыныстар.- акад. Г.А. Бордовский редакциясымен. —.: А.И. Герцен ат.РМПУ баспасы, 2007. – 12-13 б.

19. UNESCO World Education Report, Education for All. - UNESCO, 2000 // <https://en.unesco.org/gem-report/report-education-all-efa>

20. Нурбаев Ж.Е. Ауыл мектептері-мемлекет оқушыларды кемсітеді ме? // <https://ekonomist.kz/nurbayev/selskie-shkoly-diskriminiruet/>

21. 2019 жылғы ҰБТ статистикалық мәліметтері. Ұлттық тестілеу орталығы // http://testcenter.kz/ru/stats/statisticheskie-dannyeent/?arrFilter_pf%5BYEAR%5D=111&set_filter=Көрсету&set_filter=Y

22. Ұлттық тестілеу орталығы. ОБ ОЖСБ статистикалық деректерін инфографикалық ұсыну// <https://testcenter.kz/ru/stats/voud-so/2018/>

23. Аульбекова А. Қазақстанның мемлекеттік бюджетінің білім беру шығындары рекорд орнатты

// https://forbes.kz/process/education/zakaznoy_pirog_1588226252/

24. Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесінің жағдайы және дамуы туралы ұлттық баяндама, 2016 жыл. С. Ирсалиев, А. Култуманова, Э. Тулеков, Т. Булдыбаев, Г. Кусиденова, Б. Искаков, Л. Забара, Л. Барон, Е. Коротких - Астана: «Ақпараттық- аналитикалық орталық» АҚ, 2017. -24 б.

25. Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесінің жағдайы және дамуы туралы ұлттық баяндама (2018 жыл қорытындысы бойынша) / М. Атанаева, М. Аманғазы, Г. Ногайбаева, А. Ахметжанова, М. Шакенова, Г. Карбаева, Ж. Джумабаева, Н. Касымбекова, М. Даулиев, Д. Абдрашева, А. Кусиденова. – Нұр-Сұлтан: ҚР БЖҒМ, «Ақпараттық- аналитикалық орталық» АҚ, 2019. – 40-41б.

26. Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесінің жағдайы және дамуы туралы Ұлттық баяндама, 2016 жыл. - Астана: «Ақпараттық-аналитикалық орталық» АҚ, 2017. – 26 б.

27. Білім беру саясатының болашағы. Қазақстан. ЕҚЫҰ, 2018. – 25 б; Ашимбаев назвал получателей госзаданий на сумму более \$1 млрд в обход тендеров и конкурсов // https://kaztag.kz/ru/news/ashimbaev-nazval-poluchateley-goszadaniy-na-summu-bolee-1-mlrd-v-obkhod-tenderov-i-konkursov?fbclid=IwAR2euFpn4b4zcVJawN_eiSTxF0dWSe6g7Zz9yaHUxjNOoQpLI82DRJqdwG4

28. Ауыл мектептерінің дамуы фокусінде. Дөңгелек үстел // https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=2397881283614676&id=100001784833433

29. Қазақстанның солтүстігінде шалғай ауылдардағы оқушыларды «уақытша отбасыларға» беруде.

// <https://ru.sputnik.kz/regions/20190603/10369139/shkolniki-sela-vremennye-semi-north-kazakhstan.html>

30. 2017-2018 оқу жылындағы Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінде білім беру процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы: Әдістемелік-нұсқаулық хат. Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2017. - 359-360 б.

31. Білім беру саясатының болашағы. Қазақстан. ЕҚЫҰ, 2018. -.26 б.

32. Султан А. Қазақстан: жан басына шаққандағы қаржыландыру мектептегі білім беру проблемаларын шеше ме?

// <https://cabar.asia/ru/kazahstan-reshit-li-podushevoe-finansirovanie-problemy-shkolnogo-obrazovaniya/>

33. ЮНЕСКО-ның 2019 жылғы білім беру мониторингі жөніндегі дүниежүзілік баяндамасының түйіндемесі.

// <https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/190008rus.pdf>

34. Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесінің жағдайы және дамуы туралы ұлттық баяндама (2018 жыл қорытындысы бойынша) – Нұр-Сұлтан: ҚР БЖҒМ, «Ақпараттық-аналитикалық орталық» АҚ, 2019. – 42-43б.

35. Аналитикалық есеп «Қазақстан мұғалімдері: жастар неге бұл мамандықты таңдайды және оларды онда қалуға не ынталандырады?»: Ирсадиев С.А., Камзолдаев М.Б., Ташибаева Д.Н., Копеева А.Т. – Астана: «Белес»талдау және стратегия орталығы «қоғамдық бірлестігі», 2019. – 8 б.

36. «Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің статистикасы» ұлттық жинағы- «Ақпараттық-аналитикалық орталық» АҚ: Астана, 2020. – 106 б, 108 б, 109 б, 119 б, 195 б.

37. РОӘО әдіскері п. ф. к., ҚМПУ доценті Р.С. Ищановамен сұхбаттан

38. Қостанай облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институтының «Өрлеу» БАҰО» АҚ Қашықтықтан білім беру орталығы // <http://d.orley-kost.kz/index.php/ru/>

39. Білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 - 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2016 – 11 б.

40. Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесінің жай-күйі және дамуы туралы ұлттық баяндама, 2016 ж. Астана, 2017 – 191 б.

41. Білім берудегі цифрландыру: оқу процесіне көмек ретінде жаңа технологиялар // https://www.inform.kz/ru/cifrovizaciya-v-obrazovanii-novye-tehnologii-v-pomosch-processu-obucheniya_a3477335

42. Ашық білім берудің ұлттық платформасы // <https://edu.mail.kz/about/>

43. Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесінің жай-күйі және дамуы туралы ұлттық баяндама (2018 жыл бойынша) «ААО» АҚ, 2019. – 238 б.

44. Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесінің жай-күйі және дамуы туралы ұлттық баяндама (2018 жыл бойынша) «ААО» АҚ, 2019. – 239 б.

45. Ковязина К. Реформа среднего образования: в чем эффективность, брат? // <https://ekonomist.kz/kovyazina/reforma-shkolnogo-obrazovaniya/>

46. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.

47. Б. Айтжанова Білім және ғылым министрлігінде мұғалімдердің аттестациясы туралы шағымдарға жауап берді

//https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/v-mon-otvetili-na-jalobyi-ob-attestatsii-uchiteley-344935/

48. Жағдай өте күрделі: Қазақстан педагогтарының жартысы жаңа тест тапсыра алмады // <https://vogazeta.ru/articles/2020/1/23/international/11237-situatsiya-kriticheskaya-polovina-pedagogov-kazahstana-provalila-novye-testy>;

Иконников А. Мұғалімдерді оқыту: Қазақстанның орта мектебінде не дұрыс емес? //<https://365info.kz/2020/01/nauchit-uchitelya-cto-ne-tak-v-srednej-shkole-kazahstana>

49. Жулмухаметова Ж. Қазақстандық мұғалімдер мектептен кету себептерін атады // <https://informburo.kz/novosti/kazahstanskije-uchitelya-nazvali-prichiny-svoego-uhoda-iz-shkol.html>

50. "Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, қосымша білімнің білім беру бағдарламаларын және арнайы оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарында жұмыс істейтін педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғаларды және білім және ғылым саласындағы басқа да азаматтық қызметшілерді аттестаттаудан өткізу қағидалары мен шарттарын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 27 қантардағы № 83 бұйрығына өзгерістер енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 14 мамырдағы № 202 бұйрығы. // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000020636>; Айсаров Д. . 2 маусымда педагогтарды тестілеу басталады. Аттестаттау ережелеріне қандай өзгерістер енгізілді? // <https://informburo.kz/stati/2-iyunya-nachinaetsya-testirovanie-pedagogov-kakie-izmeneniya-vnesli-v-pravila-attestatsii.html>

51. «Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінің жағдайы және дамуы туралы» ұлттық баяндама (2018 жылдың қорытындысы бойынша) / М. Атанаева, М. Аманғазы, Г. Ногайбаева, А. Ахметжанова, М. Шакенова, Г.

Карбаева, Ж. Джумабаева, Н. Касымбекова, М. Даулиев, Д. Абдрашева, А. Кусиденова. – Нұр-Сұлтан:Білім және ғылым министрлігі, «Ақпараттық-аналитикалық орталық» АҚ, 2019. – 139 б.

52. «Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің статистикасы» ұлттық жинағы - «Ақпараттық-аналитикалық орталық» АҚ: Астана, 2019. – 205 б.

53. «Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің статистикасы» ұлттық жинағы - «Ақпараттық-аналитикалық орталық» АҚ Астана, 2020. – 173 б, 176 б.

54. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің жағдайы және дамуы туралы ұлттық баяндама, 2014 жыл. Құрастырушылар: С.Ирсалиев, А.Култуманова, Т.Булдыбаев, Г.Карбаева, Ш.Шаймуратова, Г.Ногайбаева, Г.Кусиденова, А.Ибрашева, З.Алямова, М.Алпысбаева, К.Манакова. – Астана: «ААО» АҚ, 2015. – 81 б.

55. «Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің статистикасы» ұлттық жинағы - «Ақпараттық-аналитикалық орталық» АҚ:Нұр-Сұлтан, 2020. – 181 б.

56. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы

57. «Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің статистикасы» ұлттық жинағы - «Ақпараттық-аналитикалық орталық» АҚ Астана, 2016 – 180 б.

58. Қазақстанның елдік базалық есебі, 2014

59. «Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің статистикасы» ұлттық жинағы - «Ақпараттық-аналитикалық орталық» АҚ: Астана, 2018. – 197 б.

60. Нурбаев Ж.Е. Интернет бейімделмеген: мұғалімдерге сенетін боламыз.
// <https://vlast.kz/avtory/38977-internet-ne-prisposoblen-budem-doverat-ucitelam.html>

61. ҚР ШЖМ 2010-2020 жылдарға арналған даму тұжырымдамасы

62. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің жағдайы және дамуы туралы ұлттық баяндама, 2016 жыл. Астана, 2017 – 191 б.

63. «Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің статистикасы» ұлттық жинағы - «Ақпараттық-аналитикалық орталық» АҚ: Нұр-Сұлтан, 2020. – 181 б.

64. 2016-2019 жылдарға арналған ҚР білім беруді және ғылымды дамытудың мемлекеттік бағдарламасы; Астана, 2016. – 12 б.

65. ЭЫДҰ елдері мен Қазақстанның шағын жинақталған мектептерінің жұмысын салыстырмалы талдау. Талдау есебінің бөлімі. Ұсынымдар. Ы.Алытһсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.. - Астана, 2016. – 18 б.

66. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы.

67. ҚР ШЖМ 2010-2020 жылдарға арналған даму тұжырымдамасы.

68. Білім беру жүйесінің 2015 жылғы өңірлік мониторингі. ҚР БЖҒМ аймақтарының рейтингі.

69. «Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің статистикасы» ұлттық жинағы - «Ақпараттық-аналитикалық орталық» АҚ: Нұр-Сұлтан 2020. – 180 б, 182 б.

70. «Интернет жоқ». Қаскеленнің балалары 1 қыркүйекке дейін мәселені шешуді сұрады. // https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/interneta-net-deti-kaskelena-poprosili-reshit-problemu-1-410281/

71. TALIS-2018 оқыту мен оқытудың халықаралық зерттеуі: Қазақстанның алғашқы нәтижелері. Ұлттық есеп, бірінші том / Р.Сыздықбаева. Нұр-Сұлтан: ҚР БЖҒМ, «Ақпараттық-аналитикалық орталық» АҚ, 2019. – 23 б.

72. Results of the International Computer and Information Literacy Study (ICILS) 2018 // <https://www.iea.nl/sites/default/files/201911/ICILS%202018%20infographics%20final%20release%205%2011%2019.pdf>; IEA International Computer and Information Literacy Study 2018 International Report //

<https://www.iea.nl/sites/default/files/2019-11/ICILS%202019%20Digital%20final%2004112019.pdf>

73. Захаров, И.В. Университеттің еуропалық мәдениеттегі миссиясы / И.В. Захаров, Е.С. Ляхович. - М.: «Жаңа мыңжылдық» қоры, 1994. - 121-133б;
Давыдов, Ю.Н. «Әлем суреттері» және ұтымдылық түрлері. (М.Вебердің әлеуметтік мұрасын зерттеудің жаңа тәсілдері)/ Ю. Н.Давыдов // Вебер, М. Избр. шығармалары / М. Вебер. - 736-770 б;

Дьюи, Д. Демократия және білім беру / Д. Дьюи / Пер. ағылшын тілінен. - М.: Педагогика-Пресс, 2000. - 384 б;

Антонович, И.И. Толкот Парсонс - функционализмнің негізін қалаушы, әлеуметтік жүйе теориясының негізін қалаушы и. И. Антонович / Қазіргі американдық әлеуметтану / В.И. Добренькова редакциялауымен. - М.: ММУ баспасы, 1994. - 63-77 б.

74. Беккер, Г. Адами капитал (кітаптан тараулар. Адам капиталына инвестициялардың табысына әсері)/ Г. Беккер // АҚШ: экономика, саясат, идеология. - 1993. - №2-3; Беккер, Гэри С. Экономикалық теория бойынша таңдалған жұмыстар. Адамның мінез-құлқы. Экономикалық тәсіл / Гэри С. Беккер / Пер. Ағылш.тілінен. - М.: ГУВШЭ, 2003; Mincer, J. Schooling: Experience and Earnings. - N.Y., 1974; Bowen, H.R. Investment in Learning. - San Francisco, 1978; Коулмен, Дж. Әлеуметтік және адами/ Дж. Коулмен // Әлеуметтік ғылымдар және қазіргі заман -2001. -№3. - 122-139 б).

75. Бурдые, П. Әлеуметтік кеңістік және сынып генезисі / П. Бурдые // Әлеуметтану мәселелері. -1992.-№ 1.- 17-36 б.).

76. Рощина Я.М. . Білімге қол жетімділіктің теңсіздігі: біз бұл туралы не білеміз? / Жоғары білімнің қол жетімділігі мәселелері. Препринт WP3/2003/01 / Отв.ред. С.В. Шишкин. Тәуелсіз әлеуметтік саясат институты. - М.: «Сигналь», 2003. - 107-109 б.

Борисов, В.Г. Ресейдің өзгеріп жатқан экономикасы жағдайында адам капиталын инвестициялау / В.Г. Борисов // Хабаршы. СПбГУ. - 1998. - Сер. 5. – Шығарылым. 2(№12);

Баранов, А.П. Әлеуметтік саралаудың азаматтардың білім беру бағдарларына әсері / А.П. Баранов, Н.Г. Иванова // Әлеуметтік зерттеулер. - 2003. — №6. - 72-78 б;

Дятлов, С.А. Адами капитал теориясының негіздері / С.А. Дятлов. - СПб.: СПбУ ЭФ, 1994; Марцинкевич, В.И. Адам экономикасы / В.И. Марцинкевич, И.В. Соболева. - М: Аспект-Пресс, 1995; Корицкий, А.В. Адами капитал теориясына кіріспе: оқу құралы / А.В. Корицкий / Центросоюз РФ. Сибирский УПК. — Новосибирск, 2000. - 105 б.

Константиновский Д.Л. Теңсіздік динамикасы. Өзгеретін қоғамдағы ресейлік жастары: білім беру саласындағы бағдарлар мен жолдар (1960-жылдардан 2000 жылға дейін) / редакц. д.ф.н. В.Н. Шубкин. - М.: Эдиториал. УРС, 1999. - 320 б;

Руткевич, М.Н. Ресейдегі жалпы білім беру рөлінің әлеуметтік рөлінің өзгеруі // Әлеуметтанулық зерттеулер. - 1996. - №12. - 58-70 б.; Рощина, Я.М. Қазіргі Ресейдегі жоғары білімге қол жеткізу теңсіздігінің әлеуметтік детерминанттары / Я.М. Рощина, М.А. Другов / Жоғары білімнің қол жетімділігі мәселелері WP3/2003/01/ Жауапты. ред. С.В. Шишкин. НИСП. - М.: «Сигналь», 2003. - 11-39 б.; Аврамова, Е.М. Жоғары білімнің қолжетімділігі және оң әлеуметтік динамиканың келешегі / Е.М. Аврамова / Ресейдегі жоғары білімнің қолжетімділігі // Жауапты. ред. С.В. Шишкин. - М.: НИСП, 2004. - 45-180 б.;

Баранов А.П. Әлеуметтік саралаудың азаматтардың білім беру бағдарларына әсері / А.П. Баранов, Н.Г. Иванова // Әлеуметтік зерттеу. -2003. — №6. - 72-78 б.;

Дубин, Б.В. Жоғары білімнің қолжетімділігі: Әлеуметтік және институционалдық аспектілері / Б.В. Дубин, Л.Д. Гудков, А.Г. Левинсон, А.С. Леонова, О.И. Стучевская / Ресейдегі жоғары білімнің қолжетімділігі // Жауапты. ред. С.В. Шишкин. - М.: НИСП, 2004. - 24-71б.;

Ярская-Смирнова Е.Р., Романов П.В., Зайцев Д.В., Белозерова Е.В., Карпова Г.Г., Наберушкина Э.К., Печенкин В.В., Чернецкая А.А. Мүгедектер

үшін жоғары білімнің қолжетімділігі / Ресейдегі жоғары білімнің қолжетімділігі / Е.Р. Ярская-Смирнова // Жауапты. ред. С.В. Шишкин. НИСРП. - М., 2004. - 330-376 б..

77. Константиновский Д.Л. Теңсіздік динамикасы. Өзгеретін қоғамдағы ресейлік жастары: білім беру саласындағы бағдарлар мен жолдар (1960-жылдардан 2000 жылға дейін) /Д.Л. Константиновский. -М,1999;

78. Заславская Т.И. Ресей қоғамының әлеуметтік трансформациясы: әрекеттік-құрылымдық тұжырымдама /Т.И. Заславская. — М.2002; Голенкова З.Т. Әлеуметтік құрылымның өзгеруі және Ресей қоғамының стратификациясы /З.Т.Голенкова, Е.Д. Игитханян. - М.1996;

Нечаев В.Я. Білім әлеуметтануы /В.Я. Нечаев. -М.,1987;

Радаев В.В. Посткеңестік Ресейдің стратификациялық талдауы: неовебериандық тәсіл /В.В. Радаев // Ресейдегі жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайға халықты бейімдеу жолдары . - М.,1999;

Тихонов Н.Е. Нарықтық экономикаға көшу жағдайындағы стратификация факторлары /Н.Е. Тихонов. - М.,1980.

79. Абитова Г.З. Білім ресейлік қоғамының қазаннан кейінгі және посткеңестік кезеңдегі трансформациясы жағдайында әлеуметтік институты ретінде (қолданбалы аспект): әлеум.ғылым. канд дисс. /Г.З.Абитова. -Казань, 2000;

Гильманов А.З. Қазіргі студенттердің өмір салты: әдіснамалық аспектілері (мәселені белгілеу) /А.З. Гильманов / РТ әлеуметтік-экономикалық, құқықтық және саяси моделі: /ИСЭПН АН РТ. - Казань, 2000;

Исламшина Т.Г. Татарстан университеттері студенттерінің өмір салты мен құндылық бағдары: салыстырмалы талдау /Т.Г.Исламшина, О.А.Максимова, Г.Р.Хамзина // А.Н.Туполев ат.КМТУ Хабаршысы-1998.-№6.- 44-50 б.;

Хайруллин Н.Г. Жоғары уақыт: өзгеру / Н.Г. Хайруллин, Э.Р. Тагиров. - Казан, 2001; (Ф Хайруллина Ю.Р. Тұлғаның әлеуметтенуі: теориялық және әдіснамалық тәсілдер / Ю.Р. Хайруллина. Казан, 2003.

80. Омельченко Е.Л. Әлеуметтік осал топтар үшін жоғары білімнің қолжетімділігі / Е.Л.Омельченко, Н.В.Гончарова, Е.Л.Лукьянова // Жоғары білімнің қол жетімділігі мәселелері / Жауапты. ред. С.В.Шишкин. - М,2003.

81. Шеденова У. Қазіргі қоғамдағы еңбектің рөлі: социологиялық талдау / У. Шеденова, Г.С. Абдирайымова // ҚазҰУ. Психология и әлеуметтану. 2012. №1 (40). 22- 26 б.

Биекенов К.У. Қазіргі көші-қон процестерінің заңдылықтары / К.У.Биекенов // Саясаттану ғылымының қазіргі жағдайы: жинақ. Алматы. 2002. 88-92 б.

Садырова М.С. ЖОО түлектері мен Қазақстанның жас мамандарының кәсіби әлеуеті: жұмысқа орналасу модельдері. Монография / М.С.Садырова, Г.О. Абдикерова, А.Б.Сарсенова, Д.Н. Нуран // Алматы: Қазак университеті 2018. – 132б.

Шаукенова З.К. Еңбек – Қазақстандағы жаңғырту-инновациялық үдерістердің терең негізі / З.К.Шаукенова, М.З.Изотов // Саясат-РоИсу. 2011. №8. 16-19 б.

Колянов А. Ю. Қазіргі университет жастарды әлеуметтендіру объектісі ретінде / А. Ю. Колянов // Әлеуметтік коммуникациялар: кәсіби және күнделікті тәжірибе. Мақалалар жинағы / В.В. Козловского, А.М. Хохловой редакциялауымен. 4 Шығарылым. СПб.: Интерсоцис, Скифия-Принт. 2011. - 216 – 220 б.

Сарсенова Ә.Б. Еңбек нарығын зерттеудің теориялық негіздері /Ә.Б.Сарсенова // Абай ат. ҚазҰПУ Хабаршы, «Әлеуметтану және саяси ғылымдар» сериясы. 2015. №3 (51). - 89-92 б.

Кенжегузин М. Б. Нарықтық экономикадағы ғылым мен инновациялар: әлемдік тәжірибе және / М.Б.Кенжегузин, Ф. М. Днишев, Ф. Г. Альжанова // Алматы: ҚР БЖҒММОН , 2005. - 256 б.

Татибеков, Б.Л. Жаһандану жағдайындағы Қазақстанның еңбек және адам ресурстарын жұмыспен қамту нарығы / Б. Л. Татибеков // Алматы. 2012. - 264 б.

82. Gray, I. Politics in place: Social power relations in an Australian country town. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.-153 б

83. United Nations. Education for All global monitoring report: Reaching the marginalized. Retrieved from, 2010 // <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001866/186606E.pdf>).

84. U.S. Department of Education. - *Evaluation of flexibility under No Child Left Behind: Volume III—The Rural Education Achievement Program (REAP Flex)*, 2007 // <http://www.ed.gov/about/offices/list/oeped/ppss/index.html>

85. Little, J. Gender and sexuality in rural communities. In P. Cloke, T. Marsden, & P.H. Mooney (Eds.), *Handbook of rural studies*, 2006.- pp. 365-378

86. Seeberg, V., & Zhao, L. *Partnerships with girls in rural schools in China: A case study*. Paper presented to the Annual Meeting of the Comparative and International Education Society, Orlando, FL. 2002

87. Hannum, W. H., Irvin, M. J., Banks, J. B., & Farmer, T. W. Distance education use in rural schools. *Journal of Research in Rural Education*, 24(3). 2009 // <http://jjrre.psu.edu/articles/24-3.pdf>

88. Біріккен Ұлттар Ұйымының мыңжылдық декларациясы – БҰҰ ресми сайты

//https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml

89. Lee, J. Lubienski C. “The impact of school closures on equity of access in Chicago”, *Education and Urban Society*, Vol. 49/1, pp. 53-80 // <http://dx.doi.org/10.1177/0013124516630601>.

90. Echazarra, A. Radinger T. "Learning in rural schools: Insights from PISA, TALIS and the literature", *OECD Education Working Papers*, No. 196, OECD Publishing, Paris.- 2019 // <https://doi.org/10.1787/8b1a5cb9-en>.

91. PISA 2015 Results (Volume II): Policies and Practices for Successful Schools, PISA, OECD Publishing, Paris // <http://dx.doi.org/10.1787/9789264267510-en>.

92. PISA 2015 Results (Volume II): Policies and Practices for Successful Schools, PISA, OECD Publishing, Paris. – 2015 // <http://dx.doi.org/10.1787/9789264267510-en>

93. Dickerson A. McIntosh S. “The impact of distance to nearest education institution on the post- compulsory education participation decision”, Urban Studies, Vol. 50/4, 2013. - pp. 742-758, <http://dx.doi.org/10.1177/0042098012455717>.

94. Echazarra, A. Radinger T. "Learning in rural schools: Insights from PISA, TALIS and the literature", OECD Education Working Papers, No. 196, OECD Publishing, Paris, 2019 // <https://doi.org/10.1787/8b1a5cb9-en>.

95. Downes, N. Roberts P. “Revisiting the schoolhouse: A literature review on staffing rural, remote and isolated schools in Australia 2004-2016”. - Australian and International Journal of Rural Education, Vol. 1, 2018 // <https://journal.spera.asn.au>.

96. TALIS 2013 Results: An International Perspective on Teaching and Learning, TALIS, OECD Publishing, Paris, 2013 // <http://dx.doi.org/10.1787/9789264196261-en>.

97. Timar, T. and A. Carter (2017), Surprising strengths and substantial needs: rural district implementation of Common Core State Standards, Policy Analysis for California Education (PACE), Stanford, CA, <http://www.edpolicyinca.org>.

98. Echazarra, A. Radinger T. "Learning in rural schools: Insights from PISA, TALIS and the literature", OECD Education Working Papers, No. 196, OECD Publishing, Paris, 2019// <https://doi.org/10.1787/8b1a5cb9-en>.

99. PISA 2015 Results (Volume II): Policies and Practices for Successful Schools, PISA, OECD Publishing, Paris, 2015 // <http://dx.doi.org/10.1787/9789264267510-en>.

100. Echazarra, A. Radinger T. "Learning in rural schools: Insights from PISA, TALIS and the literature", OECD Education Working Papers, No. 196, OECD Publishing, Paris, 2019 // <https://doi.org/10.1787/8b1a5cb9-en>.

101. Vilaplana Prieto, C. “Evaluación del programa Escuela 2.0 para la asignatura de Matemáticas a partir de PISA 2012 [Evaluation of the programme School 2.0 for mathematics from PISA 2012 onwards]”, Investigaciones de

Economía de la Educación [Research of the Economics of Education], Vol. 9, 2014 // <http://repec.economicsofeducation.com/2014valencia/09-33.pdf>

102. Echazarra, A. Radinger T. "Learning in rural schools: Insights from PISA, TALIS and the literature", OECD Education Working Papers, No. 196, OECD Publishing, Paris, 2019 // <https://doi.org/10.1787/8b1a5cb9-en>.

103. Small Schools. - INDIRE – the National Institute for Documentation, Innovation and Educational Research // <http://www.indire.it/en/progetto/small-schools>

104. Proyecto Puentes Educativos se apoya en tecnología para iniciar piloto de innovación educativa en 11 escuelas rurales de Chépica. // <https://www.ultimahora.cl/proyecto-puentes-educativos-se-apoya-en-tecnologia-para-iniciar-piloto-de-innovacion-educativa-en-11-escuelas-rurales-de-chepica/>

105. PISA 2015 Results (Volume II): Policies and Practices for Successful Schools, PISA, OECD Publishing, Paris, 2015 // <http://dx.doi.org/10.1787/9789264267510-en>.

106. Jahnke, H. Hoffmann K. "Organised after-school activities at the intersection between education and municipalities in rural areas", *Education, Space and Urban Planning*, Springer International Publishing, 2017 // Switzerland, http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-38999-8_33.

107. PISA 2015 Results (Volume II): Policies and Practices for Successful Schools, PISA, OECD Publishing, Paris, 2015 // <http://dx.doi.org/10.1787/9789264267510-en>.

108. Rivera Sepúlveda, Á. Escollos y desafíos de la educación ciudadana en escuelas rurales del caribe colombiano. Una etnografía de escuela [Stumbling blocks and challenges of citizen education in rural schools of the Colombian Caribbean. A school ethnography], *Revista Iberoamericana de Educación [Iberoamerican Journal of Education]*, Vol. 71/2, 2016. - pp. 169-190 // <https://rieoei.org/RIE>.

109. Çiftçi, Ş. Cin F. What matters for rural teachers and communities? Educational challenges in rural Turkey, *Compare: A Journal of Comparative and*

International Education, Vol. 48/5, 2018. - pp. 686-701,
<http://dx.doi.org/10.1080/03057925.2017.1340150>

110. Larson, L. Report on rural education (draft). B.C. Ministry of Education, 2017.– P.60

111. A joint partnership among BC's Ministry of Education, public school boards and independent schools. <https://www.makeafuture.ca/>

112. Larson, L. Report on rural education (draft). B.C. Ministry of Education, 2017. – P.60

113. Larson, L. Report on rural education (draft). B.C. Ministry of Education, 2017. – P.60

114. Dr. Dianne Gereluk, Dr. Amy Burns, Community-Based Teacher Education. Addressing the rural teacher shortage and turnover. - Education Canada, September 2018 // <https://www.edcan.ca/articles/community-based-teacher-education/>

115. Dr. Dianne Gereluk, Dr. Amy Burns. - Community-Based Teacher Education. Addressing the rural teacher shortage and turnover. - Education Canada, September 2018 // <https://www.edcan.ca/articles/community-based-teacher-education/>

116. Improving Travel Options in Small and Rural Communities. Prepared by Noxon Associates Limited for Transport Canada. April 2009 // <http://data.tc.gc.ca/archive/eng/programs/environment-urban-guidelinespractitionersimprovingtravelsrcomms2009-menu-1656.htm>

117. Improving Travel Options in Small and Rural Communities. Prepared by Noxon Associates Limited for Transport Canada. April 2009 // <http://data.tc.gc.ca/archive/eng/programs/environment-urban-guidelinespractitionersimprovingtravelsrcomms2009-menu-1656.htm>

118. TaxiBus // www.ville.valleyfield.qc.ca

119. Elk Valley Transit // www.busonline.ca

120. Kings Transit Authority // www.kingstransit.ns.ca

121. Handibus // www.town.hinton.ab.ca
122. Transit Eastern Ontario // www.teo-eot.ca
123. The Department of Education, Skills and Employment Australian government // <https://www.education.gov.au/independent-review-regional-rural-and-remote-education>
124. Karmel, P. *Schools in Australia: Report of the Interim Committee of the Australian Schools Commission*. Canberra: Australian Government Publishing Service, 1973
125. Lamb, S., & Mason, K. *How young people are faring '08*. South Melbourne: Foundation for Young Australians & Education Foundation, 2008
126. Lamb S., Rumberger R., Jesson J., & Teese R. *School performance in Australia: Results from analyses of school effectiveness: Report for the Victorian Department of Premier and Cabinet*. Melbourne, Victoria: Department of Education and Training, 2004
127. Organisation for Economic Co-operation and Development. What makes urban schools different.? PISA in Focus No. 28, Paris, 2013
128. Reeves, E. B. The effects of opportunity to learn, family socioeconomic status, and friends on the rural math achievement gap in high school. *American Behavioral Scientist*,56,887-907), 2011
129. Cresswell, J., Underwood C. *Location, location, location: Implications of geographic situation on Australian student performance in PISA 2000*. Camberwell: Australian Council for Educational Research, 2004
130. United nations development programme. - Human Development Reports // <http://www.hdr.undp.org/>
131. Alston, M., Kent, J. *The impact of drought on secondary education access in Australia's rural and remote areas*. Canberra, Australia: Department of Education, Science and Training, 2006

132. Frempong, G., Ma, Z., & Mensah, J. Access to postsecondary education: Can schools compensate for socioeconomic disadvantage? *Higher Education*, 63, 19-32. 2012 // doi:10.1007/s10734-011-9422-2
133. Reardon, S. F. The widening achievement gap between the rich and the poor: New evidence and possible explanations. In G. Duncan & R. Murnane (Eds.), *Whither opportunity? Rising inequality, schools, and children's life chances*. - New York, NY: Russell Sage Foundation, 2011.- pp. 91-116
134. Roberts, P., Cuervo, H. What next for rural education research? *Australian and International Journal of Rural Education*, 25(3), 1-8., 2015
135. Khor, N., Pang, L., Liu, C., Chang, F., Mo, D., Loyalka, P. and Rozelle, S. Chinas looming human capital crisis: upper secondary educational attainment rates and the middle-income trap, *The China Quarterly*, Vol. 228, 2016 // pp. 905-926
136. Zhang, Y., Zhou, P.R. and Zhang, Q.J. From welfare to socialization: a review of early childhood care and educational policies in China.- *China's Education Development and Policy*, 1978-2008, No. 9, 2011 . - pp. 61
137. Zhang, X.F. Wang, H.Y. Analysis of Chinese policies on financial investment in preschool education since 2010, *Early Childhood Education*, Vol. 9 No. 1, 2013 pp. 24-29
138. Du, Y. and Sun, Z. *Research on Compulsory Education Financing in China*, Springer, Berlin, Vol. 29 No. 1, 2016. - pp. 29-36.
139. Ministry of Education . - National educational development statistics bulletin
//http://old.moe.gov.cn//publicfiles/business/htmlfiles/moe/moe_633/201203/xxgk_132634.html
140. Hansen, M.H., Woronov, T.E. Demanding and resisting vocational education: a comparative study of schools in rural and urban China. *Comparative Education*, Vol. 49 No. 2, 2013.- pp. 242-259 // <https://doi.org/10.1080/03050068.2012.733848>

141. Awaworyi, S. and Mishra, V. Returns to education in China: a meta-analysis. - discussion paper, No 41-14, Department of Economics, Monash University, Melbourne, 2014 // <https://ideas.repec.org/p/mos/moswps/2014-41.html>
142. Bai, Y., Zhang, L., Liu, C., Shi, Y., Mo, D. and Rozelle, S. Effect of parental migration on the academic performance of left behind children in North Western China. - *The Journal of Development Studies*, 2017. - pp. 1-17.
143. Ministry of Education .- The guideline of implementing the nutrition improvement program for compulsory education students in rural China, 2012 // www.edu.cn/zong_he_778/20120615/t20120615_791948.shtml
144. Wu, K.B., Young, M.E. and Cai, J. Early Child Development in China: Breaking the Cycle of Poverty and Improving Future Competitiveness, World Bank Publications, Washington, DC, 2012.
145. Sahlberg, P. Finnish lessons 2.0. New York, NY: Teachers College Press, 2015
146. Ripley, A. The smartest kids in the world and how they got that way. New York, NY: Simon & Schuster, 2013. - стр. 15
147. Finlandia University, 2017 // <http://www.finlandia.edu/about/our-finnish-heritage>
148. Ellsworth, A. & Ewbank, A. How rural schools can learn from Finland. *Literacy Voices: The Journal of the Montana State Reading Council*, Spring 2019.
149. Lemov, D. *Teach like a champion 2.0*.- San Francisco, CA: Wiley, 2015. - c. 19
150. Santiago, P. et al. *OECD Reviews of School Resources: Chile*, OECD Reviews of School Resources, OECD Publishing, Paris, 2017. - <https://doi.org/10.1787/9789264285637-en>
151. Rodríguez, C., Sánchez F., Armenta A. Do interventions at school level improve educational outcomes? Evidence from a rural program in Colombia”, *World Development*, Vol. 38/3, 2010. - pp. 415-428
152. CONAFE.- *Marco Curricular de la Educación Comunitaria Modelo ABCD Aprendizaje Basado en la Colaboración y el*, Consejo Nacional de Fomento

https://www.gob.mx/cms/uploads/attachment/file/411245/Marco_Curricular.pdf

153. The hard truth: Challenges of primary education in rural and remote Indonesia. – World bank\\ <https://blogs.worldbank.org/eastasiapacific/hard-truth-challenges-primary-education-rural-and-remote-indonesia>

154. The hard truth: Challenges of primary education in rural and remote Indonesia. – World bank\\ <https://blogs.worldbank.org/eastasiapacific/hard-truth-challenges-primary-education-rural-and-remote-indonesia>

155. Four ways to improve rural education // <https://govinsider.asia/connected-gov/four-ways-improve-rural-education/>

156. Four ways to improve rural education // <https://govinsider.asia/connected-gov/four-ways-improve-rural-education/>

157. A. Kamenets, S. Drummond, S. Yenigun.- The One-Room Schoolhouse That's A Model For The World // <https://www.npr.org/sections/ed/2016/06/09/474976731/the-one-room-schoolhouse-thats-a-model-for-the-world>

158. 2010 жылғы 7 желтоқсандағы ҚР білім беруді дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы

159. 2016 жылғы 1 наурыздағы ҚР білім беруді дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы

160. 2019 жылғы 27 желтоқсандағы ҚР білім беруді дамытудың 2020- 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы

161. 2000 жылғы 30 қыркүйектегі «Білім» мемлекеттік бағдарламасы

162. Педагогикалық мамандықтар түлектерінің 65% білім беру ұйымдарында жұмыс істемейді – Ордабаев

//https://bilimdinews.kz/?p=106170&fbclid=IwAR2zka1C5JjGZtN_7U9hrBzgntYckgfuBzSgMtdHDDLvc9DHY4U-bstZQR0

163. Аналитикалық есеп «Қазақстан мұғалімдері: жастар неге бұл мамандықты таңдайды және оларды онда қалуға не ынталандырады?»:

Ирсалиев С.А., Камзолдаев М.Б., Ташибаева Д.Н., Копеева А.Т. – Астана: «Белес» талдау және стратегия орталығы» қоғамдық бірлестігі. 2019 – 65, 72 б.

164. Тастанова Л. Арзан және кепілсіз

// <https://time.kz/articles/zloba/2020/06/08/dyoshevo-i-bez-zaloga>

165. 2020 жылы «Дипломмен – ауылға» мемлекеттік бағдарламасын қаржыландыруға 20 млрд теңге бөлінеді.

// <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy/press/news/details/20-mlrd-tenge-vydelyat-na-finansirovanie-gp-s-diplomom-v-selo-v-2020-godu?lang=ru>

166. Жастар жылының қорытындысы: «Дипломмен – ауылға» жобасында не өзгерді?»

// <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy/press/news/details/vzyat-orientir-na-socialnoe-razvitie-sela?lang=ru>

167. [«Дипломмен – ауылға». 10 жыл ішінде бағдарламада не өзгерді?](https://strategy2050.kz/ru/news/53517/)

// <https://strategy2050.kz/ru/news/53517/>

168. «Агроөнеркәсіптік кешенді және ауылдық аумақтарды дамытуды мемлекеттік реттеу туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 8 шілдедегі Заңы.

// https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30015652#pos=696;-59

169. Жангазы Р. «Дипломмен – ауылға» бағдарламасын іске асыру тиімділігін талдау. // <https://yvision.kz/post/635589>

170. Жас мамандар «Дипломмен – ауылға» бағдарламасы бойынша мемлекетке жүздеген миллион теңге қарыз.

// <https://astanatv.kz/ru/news/45704/>

171. «Дипломмен – ауылға»: кімге-артық, ал кімге-ештеңе

// <https://nadezhda.kz/2015/09/society/c-дипломом-в-село-кому-перебор-а-ком/>

172. Павлодар облысының ауылында жас мұғалімді зорлады

// <https://liter.kz/moloduyu-uchitelniczu-iznasilovali-v-s/>

173. Атоянц-Ларина В. Болашақсыз // <http://expertonline.kz/a13204/>

174. Лаханулы Н. «Дипломмен – ауылға». Бағдарлама бойынша кеткендер қалай тұрады? // <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-programma-s-diplomom-v-selo/30038197.html>

175. ҚР білім беруді дамытудың 2011- 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы

176. Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының ресми сайты // <https://nao.kz/index/fromorg/13>

177. ҚР-сындағы ШЖМ 2010-2020 жылдарға арналған даму Тұжырымдамасы

178. Иманғалиев Е. Білім сапасы - біздің басты бағдарымыз . - Жастар. – 2011. – №1 (27). // <http://zhuldyz.kz/?type=magazine&iid=30&aid=751>

179. Кривоносова И.А. ШЖМ дамытуды қолдаудағы ресурстық орталықтың рөлі // <https://multiurok.ru/files/stat-ia-rol-riesurnogho-tsientra-v-poddierzhkie-r.html>

180. Шункеева О.А., Альмурзаева Б.К., Наурзалина Д.Г., Жайтапова А.А., Сатыбалдина К.Г., Тулегенова Ш.И. Ауылдық ресурстық орталықтар мен дербес ШЖМ-ды бірыңғай білім беру-ақпараттық технопаркке интеграциялау. ((ЖОО базасындағы тірек базалық мектеп). - Қазақстан Республикасы Ұлттық Ғылым академиясының хабаршысы. – 2015. - №3 (301). – С.264-270; Қазақстанның заманауи шағын жинақты мектебі-ауылдың әлеуметтік-мәдени даму және ақпараттық кеңістік орталығы // Іргелі зерттеулер. – 2015. – № 2 (14 бөлім) – 3175-3179 б.

181. ҚР-сында инклюзивті білім берудің 29 ресурстық орталығы ашылды. // <https://24.kz/ru/news/social/item/358988-29-resursnykh-tsentrov-inklyuzivnogo-obrazovaniya-otkryli-v-rk>

182. Ерина А. Шағын жинақты мектеп: мәселелер мен шешу жолдары // <http://apgazeta.kz/2013/10/26/malokomplektnaya-shkola-problemy-i-puti-resheniya/>

183. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2014 жылғы 17 қаңтардағы «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауы.

184. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 25 сәуірдегі № 327 қаулысы «Білім берудің тиісті деңгейлерінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы № 1080 қаулысына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы.

185. Альмагамбетова Л.С., Кабдирова А.А. Қазақстан Республикасында білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында оқу процесін ұйымдастырудың мазмұнын, әдістері мен нысандарын түсінудегі педагогтердің қиындықтарының мониторингі.- Білім беру процесі. – 2017. - №2. – С.12-17; Бәсекеге қабілетті ұлтқа қадам // <https://www.kazpravda.kz/articles/view/shagi-k-konkurentosposobnoi-natsii/?print=yes>

186. Малакшинова А. БЖҒМ мұғалімдерге жаңартылған мазмұн бағдарламасы бойынша жұмыс істеу қиын екенін мойындады // <https://informburo.kz/novosti/v-mon-priznali-chto-uchitelyam-slozhno-rabotat-po-programme-obnovlyonnogo-soderzhaniya-.html>

187. «ҚР шағын жинақты мектептері: сандық және сапалық өлшемдердегі мәселелер мен перспективалар» тақырыбына сараптамалық. «Кипр» аналитикалық тобы 1 қазан 2019 жылы // <http://agkipr.kz/archives/1489>

188. Малакшинова А. ТЖБ және БЖБ: бұл қандай жүйе және мектеп оқушыларының ата-аналары неге оған наразы?
// <https://informburo.kz/stati/soch-i-sor-chto-eto-za-sistema-i-pochemu-eyu-nedovolny-roditeli-shkolnikov.html>

189. Мухамбет А. Қазақстанда білім беруді қалай оңалтуға болады? // <https://365info.kz/2019/12/kak-reabilitirovat-obrazovanie-v-kazahstane>

190. «Ұлттық ақпараттандыру орталығы» АҚ ресми сайты // <http://nci.kz/o-kompanii/>

191. Абай атындағы ҚазҰПУ ресми сайты // <http://www.kaznpu.kz/ru/1017>

192. Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесін ақпараттандырудың 2020 жылға дейінгі стратегиясы

193. E-Learning электрондық білім беру бағдарламасы туралы // <https://e.edu.kz/ru/> (хабарласу күні 12.04.2019; бүгінгі күні сайт бұғатталған)
194. Bilim Media Group. О нас // https://bilimland.kz/ru/about_us.
195. Д.Абаев Қазақстан ауылдарын жоғары жылдамдықты интернетке қалай қосуға болатындығын айтты // <https://informburo.kz/novosti/kak-syolaz-kazahstana-budut-podklyuchat-k-vysokoskorostnomu-internetu-rasskazal-abaev.html>
196. Қазақстанның ауылдарында Интернетке кең жолақты қолжетімділік // <https://dknews.kz/telekommunikacii/sirokopolosnyi-dostup-k-internetu-v-selakh-kazahstana.html>
197. 2019 жылғы «Орта білім беруді жаңғырту» жобасының қорытындысы // <http://eduproject.kz/> /Есептер/
198. 2020 жылғы 31 шілдедегі жағдай бойынша қаржылық операциялардың толық сипаттамасы
//<https://projects.vsemirnyjbank.org/ru/projects-operations/project-detail/P153496>
199. Аркин Д. Мектептерді цифрландыруға несие: ақша жұмсалмады, Мемлекет күн сайын 458 \$ айыппұл. // <https://www.caravan.kz/gazeta/kredit-na-cifrovizaciyu-shkol-dengi-ne-potratili-gosudarstvo-ezhednevno-platit-458-shtrafa-662201/>
200. Тукпиев Ж. Қазақстанда 3 млн-нан астам оқушы қашықтықтан оқытуға көшті // <https://www.kazpravda.kz/news/obshchestvo/bolee-3-mln-shkolnikov-pereshli-na-distantcionnoe-obuchenie-v-kazahstane>
201. Пандемия жағдайындағы Қазақстанның білім беру жүйесі. Алғашқы сабақтар // <https://liter.kz/sistema-obrazovaniya-kazahstana-v-usloviyah-pandemii-pervye-uroki/>
202. Клеменкова К. Білім беру сынағы: Орталық Азияның карантиндік тәжірибесі
//<https://factcheck.kz/mneniya/ispytanie-dlya-obrazovaniya-karantinnyj-opyt-centralnoj->

[azii/?fbclid=IwAR3wiQxDg_BZzxQt_oz_0M51t8aTGJG3MsUZD5FJXdnUIL3RWaXd-EoldrY](https://www.facebook.com/ztbkz/posts/1584016781748269)

203. Михайличенко Д. Болашақтың білімі: «Сан» арқылы телесабақтарға және керісінше // <https://regnum.ru/news/society/2926771.html>

204. Бокаев Б. и Торебекова З. Covid-19 кезеңінде ата-аналардың оқу процесіне қатысуын бағалау: әлеуметтік сауалнаманы талдау (Қазақстан кейсі) // Қазақстан-Спектр. – 2020. – №2 (94). – 97-106 б.

205. Кеңжолақты қатынау

// <https://www.speedcheck.org/ru/wiki/broadband/>

206. 2017-2020 жылдарға арналған «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы

207. «Цифрлық Қазақстанға» бюджеттен 41 млрд теңге ғана жұмсалды.

// <https://profit.kz/news/57231/Na-Cifrovoy-Kazahstan-iz-budzheta-potratili-lish-41-mlrd-tenge/>

208. Ишекенова Б. Цифрдағы ақша: Цифрлық Қазақстан бюджетке қанша тұрады // <https://lsm.kz/den-gi-v-cifru-skol-ko-stoil-byudzhetu-cifrovoy-kazahstan>

209. Қазақстанның 2019-2021 жылдарға арналған бюджеті 30 триллион теңгені құрады. Ақпараттық жүйелер мен киберқауіпсіздікке миллиардталған // <https://factum.kz/2018/73331/>

210. Омирбек А. Жалған цифрландыру Қазақстанға қанша тұрады // <https://camonitor.kz/34720-vo-skolko-kazahstanu-obhoditsya-mnimaya-cifrovizaciya.html>

211. Клеменкова К. Білім беру сынағы: Орталық Азияның карантиндік тәжірибесі

//https://factcheck.kz/mneniya/ispytanie-dlya-obrazovaniya-karantinnyj-opyt-centralnoj-azii/?fbclid=IwAR3wiQxDg_BZzxQt_oz_0M51t8aTGJG3MsUZD5FJXdnUIL3RWaXd-EoldrY

212. Д. Сәтпаевтың 2020 жылғы 16 наурыздағы жаңалықтар веб-сайтындағы посты // <https://www.facebook.com/ztbkz/posts/1584016781748269>

213. Около 700 тысяч школьников нуждаются в компьютерах // [https://24.kz/ru/news/social/item/410101-okolo-700-tysyach-shkolnikov-nuzhdayutsya-v-kompyuterakh?fbclid=IwAR2yW1l-](https://24.kz/ru/news/social/item/410101-okolo-700-tysyach-shkolnikov-nuzhdayutsya-v-kompyuterakh?fbclid=IwAR2yW1l-T5zMifwFGRhD72W5YCVob8zKkzPUEYJtiOoWYPpTzxRIX_pRu4g)

[T5zMifwFGRhD72W5YCVob8zKkzPUEYJtiOoWYPpTzxRIX_pRu4g](https://24.kz/ru/news/social/item/410101-okolo-700-tysyach-shkolnikov-nuzhdayutsya-v-kompyuterakh?fbclid=IwAR2yW1l-T5zMifwFGRhD72W5YCVob8zKkzPUEYJtiOoWYPpTzxRIX_pRu4g)

214. Бокаев Б, Торебекова З. Covid-19 кезеңінде ата-аналардың оқу процесіне қатысуын бағалау: әлеуметтік сауалнаманы талдау (Қазақстан кейсі) // Қазақстан-Спектр. – 2020. – №2 (94). – 97-106 б.

215. Microsoft. Transforming Education. Empowering the students of today to create the world of tomorrow. – P.79-101 // <https://news.microsoft.com/uploads/prod/sites/43/2018/06/Transforming-Education-eBook.pdf>

216. Там же. – С.85 // <https://news.microsoft.com/uploads/prod/sites/43/2018/06/Transforming-Education-eBook.pdf>

217. Қазақстанда мұғалімдер мектептен уақытша компьютер алады // <https://www.zakon.kz/5034658-24-tysyachi-pedagogov-vremenno-poluchat.html>

218. Костенко Я. Науқас үзіліс: оқушылардың 50%-дан астамы онлайн-оқытуды демалыс деп санайды // <https://iz.ru/995078/iaroslava-kostenko/bolnaia-peremena-50-shkolnikov-schitaet-onlain-obuchenie-kanikulami>; Megan Kuhfeld, Beth Tarasawa. The COVID-19 slide: What summer learning loss can tell us about the potential impact of school closures on student academic achievement // https://www.nwea.org/content/uploads/2020/05/Collaborative-Brief_Covid19-Slide-APR20.pdf

219. Дүниежүзілік банктің Қазақстан бойынша экономикалық баяндамасы. Жаз. 2020. – 24-25 б

//<https://www.vsemirnyjbank.org/ru/country/kazakhstan/publication/economic-update-summer-2020>

220. Жусупова А. Олар COVID-19 кезінде оқыды: «Қашықтықтан оқыту» мектеп оқушыларын құтқара ма?

[//https://ekonomist.kz/zhussupova/oni-uchilis-pri-covid-19/?fbclid=IwAR38bMpy4eNP0TCKM9SvQaZqortbxgKiWg8ZiKvxBbmcLTtsi57O5ZL529U](https://ekonomist.kz/zhussupova/oni-uchilis-pri-covid-19/?fbclid=IwAR38bMpy4eNP0TCKM9SvQaZqortbxgKiWg8ZiKvxBbmcLTtsi57O5ZL529U)

221. Жаңа оқу жылына қарай Үкімет аса мұқтаж отбасылардан шыққан 500 мың оқушыны компьютерлермен қамтамасыз етеді // <https://primeminister.kz/ru/news/k-novomu-uchebnomu-godu-pravitelstvo-obespechit-kompyuterami-500-tys-uchenikov-iz-naibolee-nuzhdayushchihsya-semey-47849>

222. Адамның дамуы туралы есеп 2020: Келесі кезең – адамның дамуы және антропоцен - <http://hdr.undp.org/en/2020-report>

өткен жылға, пайызбен	1 0 9 0 , 6	9 9 , 8	9 9 , 4	9 7 , 7	9 8 , 2	9 8 , 8	9 8 , 1	9 8 , 5	9 9 , 6	9 9 , 8	9 9 , 9	9 9 , 1	1 0 0 , 6	1 1 0 0 , 8	1 0 0 1 , 1	1 0 0 2 , 1	1 0 0 2 , 1	1 0 2 , 6	1 0 1 , 4	1 0 1 , 5	1 0 1 , 5	1 0 1 , 5	1 0 1 , 5	1 0 1 , 3	1 0 1 , 3	1 0 1 , 3	1 0 1 , 3	
Туған кездегі халықтың күтілетін өмір сүру ұзақтығы, жыл																												
барлық халық	6 7 , 6 0	6 4 , 4 0	6 5 , 4 0	6 4 , 3 0	6 3 , 3 0	6 4 , 4 0	6 4 , 0 0	6 4 , 5 0	6 5 , 3 0	6 5 , 6 0	6 5 , 7 0	6 5 , 9 0	6 5 , 4 0	6 6 , 0 0	6 6 , 8 0	6 6 , 1 0	6 6 , 3 0	6 7 , 1 0	6 8 , 3 0	6 8 , 4 0	6 8 , 5 0	6 9 , 2 0	7 0 , 6 0	7 1 , 4 0	7 1 , 9 0	7 2 , 5 0	7 3 , 1 0	7 3 , 8 0
ер	6 2 , 6 0	6 0 , 4 0	6 9 , 7 0	5 8 , 0 0	5 8 , 0 0	5 9 , 0 0	5 8 , 4 0	5 9 , 0 0	6 0 , 0 0	6 0 , 3 0	6 0 , 6 0	6 0 , 7 0	6 0 , 0 0	6 0 , 6 0	6 3 , 8 0	6 3 , 5 0	6 3 , 5 0	6 1 , 9 0	6 3 , 5 0	6 3 , 5 0	6 4 , 7 0	6 5 , 9 0	6 6 , 9 0	6 7 , 4 0	6 8 , 7 0	6 8 , 2 0	6 8 , 8 0	6 8 , 2 0
әйел	7 2 , 4 0	7 0 , 3 0	7 0 , 8 0	6 9 , 4 0	6 9 , 0 0	7 0 , 1 0	7 1 , 3 0	7 1 , 5 0	7 1 , 8 0	7 2 , 0 0	7 2 , 5 0	7 2 , 6 0	7 2 , 0 0	7 2 , 0 0	7 3 , 0 0	7 3 , 4 0	7 3 , 0 0	7 2 , 4 0	7 3 , 2 0	7 4 , 2 0	7 4 , 9 0	7 5 , 2 0	7 5 , 8 0	7 6 , 2 0	7 6 , 9 0	7 7 , 1 0	7 7 , 3 0	7 7 , 0 0

Туудың жалпы коэффициенті (1000 адамға)	21,53	20,54	19,26	18,93	17,46	16,93	15,72	14,91	14,21	13,60	13,00	12,73	12,51	12,22	22,25	23,10	22,73	22,70	22,71	22,55	21,64	21,74	21,77	21,73	21,73	22,22	21,74
Өлімнің жалпы коэффициенті (1000 адамға шаққанда)	8,19	8,37	9,96	9,66	9,44	9,24	9,07	8,88	8,88	8,95	8,72	8,57	8,48	8,37	8,73	8,65	8,80	8,54	8,46	7,37	7,15	7,14	7,19	7,85	7,56	7,46	7,56
Нәрестелер өлім-жітімінің коэффициенті (1000 туылған дарға шаққанда)	27,30	28,90	27,10	27,70	27,40	27,60	27,40	27,00	27,00	27,50	27,10	27,70	27,90	27,00	27,40	27,83	27,39	27,59	27,41	27,85	27,93	27,03	27,37	27,79	27,80	27,90	27,79
Ана өлім-жітімінің	67,7	66,2	66,9	67,7	67,5	67,7	67,6	67,4	67,5	67,2	67,4	67,8	67,6	67,8	67,4	67,15	67,51	67,13	67,15	67,51	67,14	67,13	67,94	67,13	67,94	67,80	67,94

өткен жылға, пайызбен	9 8 , 2	9 1 , 9	9 4 , 5	9 9 , 3	9 9 , 7	9 4 , 0	1 0 2, 1	1 0 3, 1	1 0 3, 0	1 0 2, 7	1 0 2, 5	1 0 0, 7	9 9 , 3	1 0 1, 4	1 0 0, 4	1 0 1, 3	1 0 1, 0	1 0 1, 1	1 0 1, 0	9 9 , 6 ²²⁾		
Жадам алы жұмысшылар																						
адамдар	7 3 8 9 , 5	6 5 6 6 , 8	4 9 1 1 , 4	4 2 7 8 , 3	3 3 5 4 , 2	3 8 6 3 , 3	4 0 3 0 , 2	4 6 4 6 , 9	4 7 7 6 , 6	4 9 9 9 , 4	5 1 1 9 , 8	5 2 3 8 , 8	5 4 3 8 , 8	5 5 9 9 , 4	5 8 1 3 , 7	5 9 4 9 , 7	6 1 0 9 , 7	6 2 9 4 , 9 ¹⁾	6 3 4 2 , 8	6 6 6 6 , 6	6 6 7 5 , 6 ²²⁾	
өткен жылға, пайызбен	9 7 , 6	9 1 1 , 5	9 9 0 , 8	8 8 , 7	8 8 , 6	1 0 4 , 2	1 0 4 , 3	1 0 3 , 8	1 0 2 , 9	1 0 4 , 1	1 0 4 , 5	1 0 3 , 3	1 0 2 , 7	1 0 2 , 3	1 0 2 , 2	1 0 2 , 3	1 0 2 , 7	1 0 3 , 0 ¹⁾	1 0 0 , 8	1 0 2 , 3	1 0 2 , 0	9 9 , 9 ²²⁾
Өз бетінше жұмыспен айналыс ушылар																						
адамдар	3 2 6 7	3 6 9 2	5 5 0 8	1 6 2 8	2 5 9 3	2 6 8 3	2 7 7 5	2 7 7 1	2 6 6 2	2 6 6 5	2 6 6 5	2 6 6 5	2 4 0 4	2 1 2 1	2 0 9 2	2 0 8 2	2 0 9 9	2 0 9 9	2 0 9 9	2 0 9 9	2 0 9 9	2 0 9 9

Баға статистикасы													теңге	теңге	теңге																																												
Тұтыну бағаларының индексі (кезең соңына, өткен жылғы желтоқсанға пайызбен)													теңге	теңге	теңге																																												
Тенге													теңге	теңге	теңге																																												
323,1	206,2	206,2	206,5	206,8	207,1	207,2	207,3	207,7	207,8	207,9	208,0	208,1	208,2	208,3	208,4	208,5	208,6	208,7	208,8	208,9	209,0	209,1	209,2	209,3	209,4	209,5	209,6	209,7	209,8	209,9	210,0	210,1	210,2	210,3	210,4	210,5	210,6	210,7	210,8	210,9	211,0																		
202,1	202,2	202,3	202,4	202,5	202,6	202,7	202,8	202,9	203,0	203,1	203,2	203,3	203,4	203,5	203,6	203,7	203,8	203,9	204,0	204,1	204,2	204,3	204,4	204,5	204,6	204,7	204,8	204,9	205,0	205,1	205,2	205,3	205,4	205,5	205,6	205,7	205,8	205,9	206,0	206,1	206,2	206,3	206,4	206,5	206,6	206,7	206,8	206,9	207,0										
201,1	201,2	201,3	201,4	201,5	201,6	201,7	201,8	201,9	202,0	202,1	202,2	202,3	202,4	202,5	202,6	202,7	202,8	202,9	203,0	203,1	203,2	203,3	203,4	203,5	203,6	203,7	203,8	203,9	204,0	204,1	204,2	204,3	204,4	204,5	204,6	204,7	204,8	204,9	205,0	205,1	205,2	205,3	205,4	205,5	205,6	205,7	205,8	205,9	206,0										
200,1	200,2	200,3	200,4	200,5	200,6	200,7	200,8	200,9	201,0	201,1	201,2	201,3	201,4	201,5	201,6	201,7	201,8	201,9	202,0	202,1	202,2	202,3	202,4	202,5	202,6	202,7	202,8	202,9	203,0	203,1	203,2	203,3	203,4	203,5	203,6	203,7	203,8	203,9	204,0	204,1	204,2	204,3	204,4	204,5	204,6	204,7	204,8	204,9	205,0	205,1	205,2	205,3	205,4	205,5	205,6	205,7	205,8	205,9	206,0

АҚШ доллары	381,4	3088,1	429,0	176,3	877,3	2521,9	820,8	240,0	767,9	500,3	1086,8	1581,5	417,1	705,5	917,7	784,9	681,4	268,6	903,6	430,3	859,0	840,5
Негізгі капиталға инвестициялардың нақты көлемінің индексі	105,3	03,5	03,8	114,4	111,6	112,3	113,4	111,1	113,5	114,8	109,2	107,0	102,9	104,1	106,9	104,2	103,7	102,0	105,8	111,5	107,8	108,6
Инвестициялардың нақты көлемінің индексі 1991 жылға пайызбен.	532,3	327,5	327,5	359,4	511,6	837,8	244,3	118,8	140,7	166,5	166,2	166,2	166,2	172,6	184,6	192,3	194,4	203,4	215,2	252,9	275,1	268
Тіркелген заңды тұлғалар	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	2	3	5	33	35	36	38	41	43	44	46

нақты көлем индексі, өткен жылға пайызбе н	9 6 , 4 1	9 8 5 , 1	8 7 , 4	1 0 0 , 3	1 0 0 , 8	1 0 0 , 9	1 0 0 , 5	1 1 3 , 6	1 1 6 , 0	1 0 7 , 5	1 1 4 , 5	1 0 7 , 3	1 0 3 , 6	1 0 5 , 9	1 0 7 , 2	1 0 1 , 0	1 0 0 , 4	1 0 10 3, 3	9 7, 3	10 10 4, 3, 6 1	10 10 3, 96 3	
нақты көлем индексі, пайызбе н 1991ж.	1 0 0 , 0	9 2 , 1 4	7 8 , 5	6 8 , 7	6 8 , 9	7 7 , 6	7 7 , 6	1 2 4 6 1	1 4 0 , 5	1 5 0	1 7 2, 9	1 8 6, 8	1 9 3, 5	2 0 5, 0	2 1 9, 7	2 3 5, 7	23 8, 8	24 6, 7	24 23 9, 8	24 25 5, 1	26 27 5, 4, 8 1	26 26 5, 4, 1 9
өңдеу өнеркәсі бі																						
млн. теңге		1 5 8 1 8 5 0 1 4 3 6	1 9 9 1 1 5 5	9 9 6 8 7 2	5 6 4 4 7 7 2	4 4 1 7 2 1	4 0 0 7 1 1	1 3 7 4 4 0 8 1 6	1 0 0 9 2 8 1 5 7	1 2 1 8 1 3 6 8 3	1 5 3 1 6 8 5 8 3	1 8 5 0 7 9 6	2 9 4 4 1 7 1	3 3 5 9 5 5 1	2 9 4 5 9 6 6	3 8 4 4 6 5 8	4 8 0 1 4 0 7	5 44 2 59 2	5 94 9 72 8	9 40 0 84 8	10 11 10 40 3 85 4 0 7	13 03 9 38 7
нақты көлем индексі, өткен жылға пайызбе н	9 5 , 9	7 8 3 , 7	6 9 3 , 2	8 3 6 , 7	0 8 8 , 0	1 0 6 , 9	1 0 8 , 2	1 1 0 , 6	1 0 6 , 8	1 0 7 , 3	1 0 9 , 2	1 0 9, 6	1 0 7, 5	1 0 7, 1	1 1 3, 9	1 1 3, 9	10 10 1, 7, 2	10 10 0, 3, 3	9 7, 3	10 10 4, 3, 6 1	10 10 3, 96 3	

10 0 , 0	7 9 , 1	6 6 , 2	4 5 , 8	3 4 , 2	3 2 , 8	3 4 2 , 7	4 7 , 2	4 7 , 4	5 9 , 1	6 2 , 9	6 7 , 4	7 3 , 2	7 1 , 4	6 9 , 3	7 8 , 9	8 5 , 0	86 , 0	87 , 7	88 , 6	88 , 8	8 9 , 3	94 , 3	98 , 6	10 4 , 3	10 8 , 4
өнiмдер өндiрiсi		3 2 9 9	4 2 7 2 8	7 3 4 5 8	6 4 9 1 7 5 3	3 7 4 1 2 3 9	4 1 8 5 8 4	4 8 5 2 3 9	8 2 8 0 0 5	8 2 8 0 0 5	6 9 5 2 4 5	9 7 0 12 3	10 9 7 4 9 1	1 4 4 8 3 8 6	1 4 4 8 3 8 6	1 4 4 8 3 8 6	86 5 57 0	97 0 12 3	10 3 49 1	1 5 5 1 5	1 52 5 81 4	1 52 5 81 4	1 1 70 8 01 3	1 1 1 8 1 3	
тамақта ну, млн. теңге	2 1	1 5 3 3	1 8 3 3	4 1 5 5	1 4 9 3	7 7 7 4	8 1 9 3	5 0 7 4	4 2 7 7 8	4 2 7 7 8	1 4 9 6 7	1 1 5 2 7 1	1 2 0 7 0 7	1 4 9 6 9 3	1 4 3 2 4 3	1 4 5 4 3	18 1 95 0	20 2 45 9	23 3 05 9	21 6 31 6	31 1 67 5	34 3 79 4	39 8 49 2	43 3 36 9	
сусында р өндрiсi, млн. теңге	1 6	7 8 3	1 8 9	3 8 9	4 3 3	9 6 9	5 1 8 1	4 9 1 3	3 4 6 5	3 9 3 5	6 7 4 6	6 7 7 4	6 3 4 1	7 0 3 1 0	6 8 0 2 4	8 1 1 2 4	98 66 2	11 1 90 9	10 4 23 9	5 9 3 6	10 6 24 7	12 3 62 0	11 2 49 1	21 1 57 5	
темеки өндрiсi	2 3	1 2 4 2	4 0 8 3	1 4 3 6	1 8 7 4	3 6 8 1	6 8 5 6	3 7 1 8	3 6 8 0	3 7 1 8	3 2 5 1	3 2 4 6	2 7 4 6	2 7 9 3	3 4 2 2	3 9 6 4	53 60 8	64 97 8	63 18 9	71 59 2	98 09 0	99 35 1	11 5 84 3	12 8 70 4	

ардан басқа, дайын металл бұйымдарын өндіру, млн. теңге	0	2	7	3	7	2	2	2	5	3	3	2	0	0	2	7	3	3	5	1	9	8	8	4	4	3	4	1	
компьютерлер, электрондық және оптикалық өнімдер өндірісі, млн. теңге	4	2	6	5	3	6	5	1	1	2	1	4	3	4	5	7	7	6	1	3	5	3	5	15	5	20	36	61	
Басқа санаттарға енгізілмеген машиналар мен жабдықты ар	-	4	7	1	0	9	2	2	9	8	2	7	8	7	4	5	2	6	4	2	7	4	9	7	8	10	23	80	
	-	9	6	9	2	7	3	2	9	2	4	3	4	5	5	8	6	8	3	5	4	9	5	8	9	9	8	9	
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	-	5	4	4	5	9	2	0	6	1	6	3	5	2	4	3	8	2	6	2	7	8	7	5	5	10	12	20	
	-	9	6	9	2	7	3	2	4	6	3	4	5	2	4	6	8	2	4	4	9	5	7	5	5	1	88	4	5
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	-	5	4	4	5	9	2	0	6	1	6	3	5	2	4	3	8	2	6	2	7	8	7	5	5	1	53	56	75
	-	9	6	9	2	7	3	2	4	6	3	4	5	2	4	6	8	2	4	4	9	5	7	8	9	9	9	3	9

теңге	602,7	9307,3	3767,5	1681,3	1001,6	4178,5	35949,1	0359423,5	76276,0	07545,2	55786,3	07423,5	03174,5	28601,0	76276,0	07545,2	55786,3	07423,5	28601,0	03174,5	2077,3	05956,1,3	145437,3	256871,7	393762,0	469923,0	6221541,4	810914,1	05045,8	31949,6,7	624306,7		
мал шаруашылығы жалпы өнімінің нақты көлем индексі, в %	988,1	802,1	938,1	882,1	964,2	882,1	102,6	103,4,2	1003,2	1000,0	1004,6	1004,0	1002,3	1004,2	1003,8	1004,0	1004,6	1004,0	1003,8	1004,0	1002,3	1009,0	10096,0	1001,9	1003,3	1002,7	10002,8	10010,3,9	10010,3,9	10010,3,9	10010,3,9		
Негізгі ауыл шаруашылығы дақылы																																	
жалпы жинау, мың тонна (жылды қ																																	

	' 0	' 7	' 1	' 8	' 7	' 7	' 4	' 7	' 0	' 2	6	4	5	5	8	4	5	4	1,	0	4	6	1	0	6	2	2		
қаргоп	2 1 4 3 , 2	2 5 6 9 , 7	2 2 9 6 0 , 3	2 7 4 1 , 7	1 6 9 4 , 7	1 6 9 2 , 6	2 1 8 4 , 8	2 2 6 8 , 8	2 3 0 8 , 3	2 5 5 4, 6	3 0 7 6, 1	3 3 4 3, 6	3 3 4 0, 5	3 5 4 5, 7	3 5 4 5, 7	3 7 9 5, 2	3 3 5 2 1, 0	3 3 4 8 0, 7	3 5 4 5, 7	3 3 5 5 1, 1	3 3 5 5 1, 1	3 3 5 5 1, 1	3 3 5 5 1, 1	3 3 5 5 1, 1	3 3 5 5 1, 1	3 3 5 5 1, 1	3 3 5 5 1, 1	3 3 5 5 1, 1	
көкөніс ер	9 5 4 , 9	9 8 0 8 1 , 2	7 7 7 9 , 7	7 7 7 9 , 7	1 0 7 9 , 2	1 5 4 3 , 6	1 7 8 2 , 0	1 8 5 7 , 0	1 9 3 8 , 3	2 2 4 5 7 6, 9	2 8 7 7, 7	3 3 2 4 1, 5	3 3 4 6 9, 9	3 7 9 5, 2	3 7 9 5, 2	3 7 9 5, 2	3 7 9 5, 2	3 7 9 5, 2	3 7 9 5, 2	3 7 9 5, 2	3 7 9 5, 2	3 7 9 5, 2	3 7 9 5, 2	3 7 9 5, 2	3 7 9 5, 2	3 7 9 5, 2	3 7 9 5, 2	3 7 9 5, 2	3 7 9 5, 2
Негізгі ауыл шаруаш ылығы дақылда рының өнімділі гі, бір гектарда н центнер (жылды қ деректе																													

p)																												
дәнді дақылда р (күрішті қоса алғанда) және бұршақ дақылда ры	5 , 3	3 , 2	9 , 7	7 , 9	5 , 6	8 , 7	5 , 6	8 , 7	8 , 6	0 , 5	8 , 7	0 , 6	1 , 2	1 , 3	0 , 1	6 , 0	8 , 9	1 , 6	1 , 2	1 , 3	1 , 0	8 , 6	1 , 9	1 , 2	13 , 4	11 , 5	11 , 4	12 , 8
күнбағы с тұқымда ры	4 , 9	3 , 3	3 , 2	3 , 4	2 , 9	8 , 0	5 , 9	8 , 9	6 , 8	2 , 0	8 , 9	2 , 0	5 , 9	5 , 9	4 , 1	6 , 4	9 , 9	5 , 7	4 , 6	5 , 4	5 , 9	7 , 0	6 , 7	9 , 2	10 , 0	10 , 2	10 , 0	11 , 3
мақта	2 5 , 0	2 2 , 5	1 8 , 1	2 0 , 7	1 4 , 3	1 9 , 3	2 7 , 2	3 3 , 1	2 3 , 1	2 1 , 2	2 2 , 1	2 2 , 1	1 9 , 6	1 7 , 9	1 1 , 8	2 1 , 8	1 9 , 6	1 9 , 6	2 2 , 1	2 2 , 1	2 2 , 1	26 , 7	25 , 1	27 , 8	24 , 4	25 , 9	26 , 2	25 , 9
қант қызылш асы	1 4 8 , 0	1 3 6 , 0	1 2 3 , 0	1 7 9 , 0	1 4 3 , 0	1 5 6 , 0	1 0 5 , 0	1 1 6 , 0	1 4 3 , 0	2 0 8 , 9	2 4 0 , 3	2 4 8 , 9	1 8 2 , 9	1 7 4 , 3	1 8 2 , 2	1 8 8 , 2	16 8 , 2	1 8 2 , 2	1 8 2 , 2	2 0 4 , 3	2 4 8 , 9	26 7 , 7	24 0 , 6	23 2 , 5	27 4 , 4	30 5 , 3	32 4 , 5	32 5 , 2
темекі	1 3 , 3	1 4 , 2	1 4 , 2	1 0 , 8	1 6 , 7	1 6 , 5	1 1 , 2	2 7 , 5	2 0 , 9	2 2 , 1	2 2 , 1	2 2 , 1	2 1 , 2	2 0 , 2	2 1 , 3	2 0 , 6	2 0 , 4	2 1 , 2	2 2 , 5	2 1 , 3	2 2 , 1	22 , 6	29 , 6	30 , 4	34 , 4	31 , 7	33 , 7	32 , 9

картоп	1 9 9 , 0	1 0 4 , 0	1 9 4 , 0	1 0 8 , 0	1 1 7 , 0	1 3 3 , 0	1 3 3 , 0	1 3 3 , 0	1 0 6 , 0	1 1 3 , 0	1 3 3 , 0	1 1 3 9 , 0	1 3 3 4 , 0	1 5 0 , 0	1 5 3 , 6	1 4 0 , 0	1 5 3 , 8	1 6 0 , 0	1 4 3 , 7	1 6 0 , 0	1 1 6 7 , 2	1 1 6 5 , 9	1 1 8 1 , 5	1 1 8 4 , 3	1 1 8 5 , 5	1 1 9 0 , 4	1 1 9 4 , 2	1 1 9 7 , 9	1 1 9 3 , 4	1 2 0 6 , 7		
ашық топырақ тағы көкөністер	1 2 1 , 0	1 0 6 , 0	1 0 4 1 , 0	1 0 0 1 , 0	1 1 9 6 , 0	1 7 2 , 0	1 1 7 2 , 0	1 3 4 , 0	1 1 3 4 , 0	1 1 3 4 , 0	1 1 3 4 , 0	1 1 7 7 , 0	1 1 8 6 , 0	1 1 9 0 , 0	2 2 1 1 , 0	2 2 0 1 , 0	2 2 1 1 , 0	2 2 1 1 , 0	2 2 0 1 , 0	2 2 0 1 , 0	2 2 1 1 , 0	2 2 2 2 , 9	2 2 3 4 , 0	2 2 3 8 , 7	2 2 4 3 , 0	2 2 4 5 , 8	2 2 5 0 , 0	2 2 5 3 , 7	2 2 5 7 , 3	2 2 6 0 , 5	2 2 6 5 , 9	
Жыл соңындағы мал мен құс саны, мың бас																																
ірі қара мал	9 5 9 2 , 4	9 3 4 6 , 3	8 0 7 2 , 9	6 8 5 4 , 6	5 4 2 4 , 6	4 8 7 1 , 5	4 5 9 3 , 5	4 2 9 3 , 5	4 1 0 6 , 6	3 9 9 8 , 2	3 9 9 8 , 2	4 8 7 1 , 5	5 2 0 3 , 9	5 4 5 7 , 4	5 8 4 0 , 9	5 6 4 0 , 9	5 4 0 1 , 6	5 8 4 0 , 9	6 0 9 5 , 2	6 1 9 1 , 6	6 1 9 5 , 2	5 7 0 2 , 4	5 5 6 9 0 , 0	5 5 8 5 1 , 2	5 5 0 3 2 , 7	6 6 1 8 3 , 9	6 4 1 7 6 4 , 2	6 7 1 5 0 , 9	7 7 4 3 6 , 4	7 8 8 4 8 , 5		
қойлар және ешкілер	3 4 5 5 , 7	4 4 4 1 , 9	5 9 1 3 , 8	3 6 7 9 , 4	1 3 0 3 8 4 , 3	1 1 2 7 3 , 0	1 1 2 7 3 , 0	1 0 4 7 8 , 6	9 9 8 1 , 1	9 6 5 6 , 7	9 6 5 6 , 7	1 2 4 7 , 1	1 3 4 3 0 9 , 1	1 4 3 3 4 0 9 , 1	1 5 0 8 0 , 0	1 6 0 7 0 , 4	1 7 3 6 9 , 7	1 6 0 8 0 , 0	1 7 3 6 9 , 7	1 6 7 7 0 , 4	1 7 3 6 9 , 7	1 8 0 9 1 , 9	1 7 5 6 0 , 6	1 7 9 1 4 , 6	1 8 0 1 5 , 5	1 8 1 8 4 , 2	1 8 1 8 9 , 0	1 8 1 8 9 , 1	1 9 1 9 5 , 7	2 0 0 4 2 , 0		

пайызбен	0	,	6	,	6	,	3	,	6	,	2	,	1	,	9	,	4	,	4	,	9	,	1	8,	4	5	1	5	8,	4	1	3	0	9	
Грузборот																																			
млрд. т-км	4	3	4	7	2	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
өткен жылға, пайызбен	9	2	7	9	7	8	9	9	9	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Көлік қызметтерінің жалпы шығарылымы	млн. теңге																																		

1991 жылға пайызбен	1060,0	665,2	682,3	692,4	745,8	780,4	880,4	1108,4	1136,2	1508,8	1551,3	179,2	225,9	262,7	275,7	281,2	305,2	313,0	322,0
Шетел валютасындағы тауар айналымы																			
(сыртқы сауда айналымы)	1482,9	947,7	1056,9	1077,8	1608,5	1625,4	2337,5	2907,2	3192,2	4051,7	4044,4	9247,5	13807,2	13506,3	7635,5	62113,6	94769,7	85031,1	9774,9
млн. АҚШ доллары	-	132,0	253,0	106,4	198,7	1045,4	1381,2	1371,2	1370,0	6566,5	1355,5	109,5	109,5	100,5	63,4	81,2	121,3	103,0	103,0
өткен жылға, пайызбен																			

АҚШ доллары	1,9	7,6	7,9	5,6	1,1	0,0	0,0	4,7	3,7	2,7	2,7	0,2	0,2	5,2	3,5	3,6	3,8	1,5	5,0	0,9	1,8	5,6	5,3	3,0	3,6	3,7	8,0	8,9	
өткен жылға, пайызбен																													
Қаржы жүйесі																													
Мемлекеттік бюджет (13)		7103,0	9182,5	1939,6	242,9	405,3	793,1	392,9	587,0	730,5	808,9	0,7	80,5	128,6	209,8	303,0	238,7	403,4	0,5	35,2	42,9	53,0	63,8	74,4	80,8	110,7	128,8	145,2	
Кірістер, млн. теңге	-	7488,0	10694,0	2802,4	609,4	226,1	476,1	474,2	576,1	716,1	807,0	102,0	191,6	287,7	498,6	692,0	826,0	940,6	435,2	68,9	82,4	96,3	112,5	138,9	164,1	192,9	219,2	288,8	

тікелей
инвести
циялард
ың
жалпы
ағыны,
кезең
үшін,
млн,
АҚШ
доллары
(деректе
р төлем
балансы
және
халықар
алық
инвести
циялық
позиция
бойынш
а ХВҚ
басшыл
ығымен
қалыпта
стырылғ
ан, 2009
жылы
шығары

- 18) 2016 жылдан бастап экспорттық жеткізілімдер, импорттық түсімдер бағаларының индекстері теңгемен (алдыңғы жылдары – АҚШ долларымен) көрсетілген сыртқы сауда мәмілелері бағаларының өзгеруін сипаттайды.
- 19) 2018 жылғы 1 қаңтардан бастап ең төменгі күнкөріс деңгейінің құрылымы өзгерді. Азық-түлік емес тауарлар мен көрсетілетін қызметтерге шығыстардың тіркелген үлесі ең төмен тұтыну қоржыны құнының 45% - ы мөлшерінде белгіленген, Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2017 жылғы 7 қыркүйектегі №296 және Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрінің 2017 жылғы 9 қазандағы №354 бірлескен бұйрығы.
- 20) Қазақстан Республикасының Өділет министрінің 2019 ж. 8.08. №19215 тіркелген қадағаланбайтын экономиканы бағалаудың жаңа әдістемесіне сәйкес қайта есептеу жүргізілді.
- 21) 2020 жылғы қаңтар-желтоқсан.
- 22) статистикалық жұмыстар жоспарына сәйкес 2020 жылғы IV тоқсандағы 2020 жылғы деректер - 2021 жылғы 29 наурыз.
- 23) некені бұзу туралы сот шешімдерін есептемегенде, азаматтық хал актілерін тіркеу органдарының деректері бойынша жүргізіледі.

Қосымша 2
Кесте - Қазақстан Республикасы халқының сыртқы көші-қон сальдосы

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Барлық халық																						
Қазақстан Республикасы	-108 307	-88 162	-62 012	-8 306	2 789	22 668	33 041	10 962	1 117	7 52	15 51	5 09	-1 42	-1 6	-	13 46	21 14	-	22 13	29 12	32 97	-17 718
Ақмола	-11 874	-11 071	-9 387	-4 480	-1 372	-	1 706	-	-3 398	-1 50	1 4	93 0	80 3	-1 2	-1 7	-1 05	-1 59	-2 23	-2 14	-2 80	-2 1	-1 738
Ақтөбе	-8 687	-4 398	-2 796	1 -422	1 633	1 812	2 394	1 573	665	45 3	17	22 6	-	1 7	-	19 60	71 3	-1 1	-1 26	-1 89	-1 9	-1 336
Алматы	-6 151	-4 344	-1 116	3 205	5 101	5 682	4 946	4 633	2 419	2 34	21 9	57 2	85 2	47 9	41 9	1 83	2 21	3 0	3 75	54 2	76 7	-145
Атырау	-168	-31	116	158	842	207	106	168	152	1 36	1 82	39 1	40 7	26 7	37 0	21 9	23 8	18 5	36	-	68	-2
Батыс Қазақстан	-	-1	420	-123	-15	735	735	353	517	86 1	59 9	-	58 6	43 5	-	73 1	52 6	-	-1 20	-1 60	-1 6	005
Жамбыл	-4 959	-3 958	-1 360	2 267	2 390	4 052	793	476	358	98 3	57	03 7	1 5	36 9	-	43 4	62 6	-	-	44 9	94 6	-838
Қарағанды	-14 827	-14 516	-10 335	-3 997	-1 485	1 197	239	833	398	-1 80	-1 22	-1 34	-1 99	-1 82	-3 40	-3 87	-5 48	-5 25	-5 38	-5 38	-5 8	-3 771

Қостанай	-18 890	-16 548	-13 015	-4 640	-4 434	-1 794	5 675	-2 791	-2 986	-1 05	-1 44	-1 17	-1 34	-2 26	-2 38	-3 69	-4 16	-4 82	-4 66	-2 542	
Қызылорда	-	1231	-757	2	367	184	675	41	-31	14	70	46	13	19	-	-	-	-	-	-	
Маңғыстау	1163	5009	4870	5278	9	568	727	624	453	5	76	28	25	09	79	38	08	11	96	2	
Павлодар	-15 924	-13 403	-10 953	-4 872	-3 217	-1 529	1 006	-	779	-1 38	60 40	20 95	95	37	96	97	88	17	29	-2 788	
Солтүстік Қазақстан	-	7	-5	-3	-4	1	3	-1	290	-2	43	88	95	67	09	53	65	21	66	-1	
Түркістан	12 286	5 212	4 760	8 617	8 504	7 586	8 745	6 418	3	4	6	3	1	1	59	50	75	33	-	500	
Шығыс Қазақстан облысы	-10 153	-10 131	-10 983	-4 997	-6 547	-4 889	-2 360	-3 440	030	45	23	-2	-2	-3	-3	-3	-4	-5	-6	-335	
Нұр-Сұлтан қаласы	-	6406	3833	2621	-429	633	462	780	797	-	71	38	41	37	-	-	-	-1	-1	-742	
Алматы	-8 072	-5 656	-3 113	-141	402	1	565	428	718	37	12	14	19	59	17	93	80	09	21	-960	
Шымкент	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	36	49	301	
Қала халқы																					
Қазақстан Республикасы	-77 073	-64 409	-49 434	-10 821	-5 789	6 409	14 065	72	153	-8 01	1 99	-5 13	-7 73	-5 17	-	16	21	23	26	30	-16 352

Қосымша 3

Кесте - Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге кеткендер саны

		Барлық халық саны																				
		000	001	002	003	004	005	006	007	008	009	010	011	012	013	014	015	016	017	018	019	020
Қазақстан Республикасы		55	41	20	3	5	2	3	2	5	3	6	2	9	4	8	0	4	7	1	5	
	749	710	223	890	530	690	435	287	5	1	0	2	2	4	4	6	7	0	5	8	5	088
Ақмола																						
	4	3	1																			
	509	358	628	670	676	986	456	428	6	7	3	24	01	75	29	46	56	9	87	92	20	934
Ақтөбе																						
	0	506	150	261	061	207	421	178	7	01	88	57	88	53	47	31	22	33	13	36	95	618
Алматы																						
	934	645	219	566	437	300	744	367	3	4	7	39	45	53	18	42	59	03	00	26	38	236
Атырау																						
	02	29	40	18	19	32	39	68	49	81	63	05	63	05	69	45	70	46	29	44	45	56
Батыс Қазақстан																						
	880	391	452	984	026	887	227	317	9	9	0	14	51	15	65	01	89	70	08	55	77	095
Жамбыл																						
	420	366	787	704	710	462	379	520					65	79	00					41		005

Қарағанды	7 233	7 449	3 732	532	831	849	839	667	223	73 3	44 5	09 4	79 6	51 9	34 6	66 1	09 0	22 8	66 4	77 6	106
Қостанай	1 551	9 806	6 481	434	494	899	168	254	341	72 0	68 6	75 8	18 5	71 8	87 3	35 9	35 6	04 7	05 6	70 8	347
Қызылорда	982	511	350	26	78	30	23	38	57	14	2	5	6	5	4	9	5	5	2	5	2
Маңғыстау	163	484	236	00	33	90	44	42	05	56	58	00	50	41	18	23	79	74	03	67	45
Павлодар	7 852	5 804	4 654	086	723	761	390	817	238	85 2	99 8	01 4	92 9	57 8	96 5	39 5	41 9	38 2	59 0	59 4	166
Солтүстік Қазақстан	827	583	314	615	673	162	600	263	052	05 6	59 2	69 2	91 5	67 3	39 1	98 6	27 6	44 5	89 0	31 5	352
Түркістан	049	052	811	193	139	581	001	200	340	11 0	36	67	90	03	85	85	23	41	31	50	12
Шығыс Қазақстан облысы	2 821	2 746	3 706	418	918	291	438	888	205	14 7	09 9	14 2	88 2	16 4	68 2	21 9	33 0	11 7	26 9	14 3	868
Нұр-Сұлтан																					

қаласы	010	888	326	746	591	087	88	64	323	089	71	56	25	53	12	60	158	439	955	851	414
Алматы	0	0	937	637	621	743	981	036	125	795	524	046	935	039	413	880	719	535	545	622	650
Шымкент	747	492																			
Қала халқы																					
Қазақстан Республикасы	14	02	6	2	6	6	5	9	1	44	29	4	2	8	2	4	9	2	5	7	
Ақмола	291	774	720	260	106	813	394	085	182	9	9	2	8	2	8	9	331	502	099	4	170
Ақтөбе	315	574	420	260	098	591	852	457	853	784	370	905	848	401	476	768	879	177	093	290	303
Алматы	108	808	704	488	349	835	57	137	19	60	90	42	25	41	70	75	94	044	295	856	494
Атырау	392	367	209	714	051	410	114	037	49	07	28	94	90	07	14	57	94	62	38	45	33
Батыс Қазақстан	28	70	62	51	56	92	1	28	05	63	27	31	5	37	29	41	24	14	33	19	31
Жамбыл	323	217	365	391	539	878	487	759	805	18	88	19	52	25	32	27	24	74	34	49	95

	361	988	944	555	772	211	194	89	107	24	45	75	43	47	58	58	19	51	57	41	65
Қарағанды	5	5	2	648	255	427	658	258	676	44	20	78	47	34	07	44	91	96	28	36	883
	554	586	491							44	4	0	7	8	4	8	7	7	0	5	
Қостанай	4	3	0	835	106	771	414	776	899	00	65	23	70	54	49	41	22	84	51	48	
	997	458	825							00	2	5	5	5	6	2	5	3	8	5	554
Қызылорда	800	329	094	34	03	62	32	77	68	8	0	5	6	5	9	2	1	4	6	1	2
Маңғыстау	150	472	229	75	14	79	91	41	85	36	39	90	47	37	04	21	74	68	91	43	14
Павлодар	2	0	0	434	371	141	828	284	614	31	62	55	53	20	59	04	99	03	14	95	
	563	178	398							31	1	6	6	0	4	6	6	8	5	6	753
Солтүстік Қазақстан	018	483	298	576	191	259	577	970	217	88	21	71	40	08	56	79	00	29	43	82	
											3	9	6	8	8	7	8	1	0	8	558
Түркістан	667	685	563	260	459	227	20	58	027	82	96	25	10	80	55	55	24	29	79	31	4
Шығыс Қазақстан облысы	658	679	555	856	230	900	720	314	810	88	27	19	03	53	01	49	52	41	36	20	
			0							88	1	0	8	9	4	2	5	6	2	2	205
Нұр-Сұлтан қаласы	010	888	326	746	591	087	88	64	323	08	71	56	25	53	12	60	15	43	95	85	
										08	9	9	9	1	9	8	8	9	5	1	414

Алматы	0	0						79	52	04	93	03	41	88	71	53	54	62		
Шымкент	747	492	937	637	621	743	981	036	125	5	4	6	9	3	0	9	5	5	2	650
Ауыл халқы																				
Қазақстан Республикасы	1	8	3	1	9	5	3	4	53	24	92	87	06	60	26	56	22	83	22	
Ақмола	458	936	503	630	424	326	296	350	6	2	8	4	2	8	8	9	3	9	8	918
Ақтөбе	194	784	208	410	578	962	134	999	59	10	10	90	90	01	90	98	33	18	31	
Алматы	961	698	446	73	12	27	50	84	57	67	46	28	06	1	7	9	7	5	02	24
Атырау	542	278	010	852	386	90	30	107	18	66	63	41	82	28	02	41	41	31	35	03
Батыс Қазақстан	4	9	8	7	3	7	1	11	3	4	2	0	2	6	9	2	5	1	6	5
Жамбыл	557	174	087	93	87	42	00	68	12	88	61	17	01	40	62	46	06	11	75	00
Қарағанды	059	378	843	149	38	81	68	90	13	75	90	36	53	84	53	13	93	84	25	40
Қостанай	679	863	241	84	76	22	81	09	47	92	41	14	19	71	13	73	61	84	11	23
Қызылорда	554	348	656	599	388	128	754	478	442	71	03	52	48	17	37	47	20	53	22	
										9	4	3	0	3	7	1	4	8	3	93

	82	82	56	2	5	8	1	61	89	6					7	4				0
Маңғыстау	3	2		5	9	1	3		0	0	9	0		4			2	24	1	
Павлодар	289	626	256	652	352	620	62	33	24	36	77	58	93	78	49	23	44	45	38	13
Солтүстік Қазақстан	809	100	016	039	482	903	023	293	835	17	37	97	50	58	18	26	15	46	48	
Түркістан	382	367	248	33	80	54	81	42	13	28	40	42	0	23	30	9	12	52	19	58
Шығыс Қазақстан облысы	163	067	151	562	688	391	18	574	395	25	28	52	44	25	68	27	05	07	41	63

* Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша 2000-2017 жж. деректер.

Кесте 3

Жынысы бойынша бөле отырып, экономикалық қызмет түрлерінің топтары бойынша жұмыспен қамтылғандардың үлесі (ауыл шаруашылығында)

	001	002	003	004	005	006	007	008	009	010	011	012	013	014	015	016	017	018	019	
барлығы																				
Қазақстан Республикасы	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Ақмола	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Ақтөбе	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Алматы	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Атырау	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Батыс Қазақстан	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Жамбыл	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Қарағанды	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Қостанай	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Қызылорда	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Маңғыстау	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Оңтүстік																				

Қазақстан	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	
Павлодар	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Солтүстік Қазақстан	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Түркістан																									00,0 00,0
Шығыс Қазақстан	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
ж. Нұр- Сұлтан	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Алматы қ.	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
г. Шымкент																									00,0 00,0
ерлер																									
Қазақстан Республикасы , Остітік Қазақстан	3,6	3,1	3,5	4,0	3,5	3,5	3,7	2,7	2,1	2,8	1,5	2,4	3,1	4,1	6,1	5,8	6,3	6,9	7,6						
Ақмола	4,9	3,5	4,7	2,3	3,3	1,3	4,9	1,8	1,6	5,0	3,4	4,6	5,7	6,8	8,7	0,2	7,7	8,4	4,9						
Ақтөбе	9,3	9,7	7,1	7,4	5,8	9,3	0,4	6,0	3,7	2,9	6,6	2,2	9,1	4,5	5,9	1,1	0,4	9,2	7,2						
Алматы	3,4	1,5	0,5	1,4	3,8	2,8	1,5	2,2	9,9	4,3	3,8	4,8	1,1	1,6	9,6	7,7	0,8	4,4	9,1						
Атырау	2,2	3,9	2,2	7,9	4,1	8,6	1,7	9,3	6,0	5,1	0,7	7,4	2,2	8,4	7,2	5,5	3,5	3,7	9,4						
Батыс Қазақстан	1,4	9,2	4,6	6,3	9,1	8,1	7,6	8,2	6,4	6,2	7,0	8,8	3,0	6,6	7,4	6,5	6,5	6,8	9,5						
Жамбыл																									

	1,3	0,7	5,4	4,6	4,0	2,1	0,6	8,0	8,6	8,3	5,7	5,8	9,0	2,2	4,3	5,0	6,7	3,3	7,1
Қарағанды	5,0	6,6	6,1	9,1	8,2	8,5	8,6	7,2	8,0	5,3	5,6	9,9	9,3	3,9	6,7	1,3	5,8	5,6	4,6
Қостанай	8,1	9,3	8,0	8,4	5,5	7,7	8,5	8,8	5,3	1,4	1,4	2,3	1,6	4,4	2,6	1,8	5,3	5,9	4,7
Қызылорда	6,8	5,1	7,3	8,4	6,3	6,6	7,2	6,4	6,6	2,3	7,3	0,0	8,2	9,5	7,3	4,3	5,7	8,8	4,7
Маңғыстау	1,8	3,5	7,5	3,2	3,5	7,7	7,0	0,4	9,7	1,9	6,0	0,9	2,0	1,9	0,7	3,3	5,7	0,2	7,4
Оңтүстік Қазақстан	1,9	2,1	8,5	8,1	7,8	6,6	3,5	9,4	2,9	2,8	9,7	9,8	3,3	2,7	1,5	6,6	8,6		
Павлодар	0,0	0,2	2,4	3,9	1,7	3,3	2,0	2,1	1,1	0,4	9,6	0,8	0,7	1,1	2,9	2,8	3,2	4,7	4,4
Солтүстік Қазақстан	0,7	2,3	2,9	4,0	3,3	4,4	5,4	3,8	4,8	3,6	3,4	2,6	3,1	6,8	5,6	6,0	8,4	0,3	2,0
Түркістан																		9,0	3,7
Шығыс Қазақстан	5,4	4,3	5,0	4,8	1,9	2,7	2,7	2,6	6,0	5,9	5,3	5,2	6,2	7,2	0,2	8,0	0,2	6,6	8,7
ж. Нұр- Сұлтан	8,5	5,3	0,3	3,3	1,2	0,8	7,6	8,8	8,7	0,8	1,0	1,1	3,5	5,3	8,3	8,2	7,0	1,6	9,9
Алматы қ.	8,0	0,9	9,0	1,3	4,6	9,9	3,6	8,8	0,1	3,2	4,1	5,6	7,6	1,4	9,9	7,9	1,7	7,7	5,4
г. Шымкент																		8,8	7,9
әйелдер	6,4	6,9	6,5	6,0	6,5	6,5	6,3	7,3	7,9	7,2	8,5	7,6	6,9	5,9	3,9	4,2	3,7	3,1	2,4
Қазақстан Республикасы , Остітік	5,1	6,5	5,3	7,7	6,7	8,7	5,1	8,2	8,4	5,0	6,6	5,4	4,3	3,2	1,3	9,8	2,3	1,6	5,1

ж. Нұр-Сұлтан Алматы қ.	2,0	9,1	1,0	8,7	5,4	0,1	6,4	1,2	9,9	6,8	5,9	4,4	2,4	8,6	0,1	2,1	8,3	2,3	4,6
г. Шымкент																		1,2	2,1
қала халқы	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Қазақстан Республикасы, Остітік Қазақстан	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Ақмола	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Ақтөбе	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Алматы	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Атырау	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Батыс Қазақстан	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Жамбыл	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Қарағанды	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Қостанай	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Қызылорда	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Маңғыстау	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0

Оңтүстік Қазақстан	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Павлодар	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Солтүстік Қазақстан																	00,0	00,0	00,0
Түркістан	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Шығыс Қазақстан	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
ж. Нұр-Сұлтан	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Алматы қ.																		00,0	00,0

г. Шымкент

Ерлер												7,5	8,5	7,2	9,7	9,3	2,8	1,2	2,8
Қазақстан Республикасы, Остік Қазақстан												7,9	3,5	6,4	8,6	9,0	3,0	4,6	2,7
Ақмола												7,0	2,0	8,0	2,8	3,3	3,8	5,3	9,3
Ақтөбе												8,0	8,3	5,5	0,3	4,0	0,8	6,8	0,9
Алматы												7,5	1,3	7,5	1,9	9,5	2,3	4,2	2,6
Атырау												2,1	9,0	4,9	9,8	9,1	7,2	0,4	9,9
												7,3	0,2	4,8	3,4	0,0	6,1	4,4	0,2

Батыс Қазақстан																					1,1	2,8	8,2	9,4	7,2	2,2	0,0	5,3		
Жамбыл																						7,6	0,8	7,2	1,1	9,9	2,5	4,4	2,9	
Қарағанды																						8,2	4,2	3,3	2,3	3,4	6,2	2,8	5,2	
Қостанай																						4,4	2,0	9,9	1,1		9,0	5,9	1,7	
Қызылорда																						2,9	8,2	4,8	8,1	4,2	8,5			
Маңғыстау																						8,8	7,4	5,5	5,9	7,7	8,7	1,9	3,4	
Оңтүстік Қазақстан																						6,5	9,0	4,0	7,8	4,9	6,8	7,4	4,4	
Павлодар																														
Солтүстік Қазақстан																						7,4	4,1	4,8	9,4	5,4	7,7	7,4	3,6	
Түркістан																						1,1	6,5	5,3	8,3	8,2	7,0	1,6	9,9	
Шығыс Қазақстан																						5,6	2,4	1,4	9,9	7,9	1,7	7,7	5,4	
ж. Нұр-Сұлтан																														
Алматы қ.																														
г. Шымкент																						2,5	1,5	2,8	0,3	0,7	7,2	8,8	7,2	
әйелдер																						2,1	6,5	3,6	1,4	1,0	7,0	5,4	7,3	
Қазақстан Республикасы																						3,0	8,0	2,0	7,2	6,7	6,2	4,7	0,7	

																4,4	7,6	8,6	0,1	2,1	8,3	2,3	4,6			
Қазақстан ж. Нұр- Сұлтан																								1,2	2,1	
Алматы қ.																										
г. Шымкент ауылдық жер	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Қазақстан Республикасы , Остітік Қазақстан	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Ақмола	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Ақтөбе	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Алматы	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Атырау	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Батыс Қазақстан	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Жамбыл	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Қарағанды	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Қостанай	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Қызылорда	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Маңғыстау																										

	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Оңтүстік Қазақстан Павлодар	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Солтүстік Қазақстан	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0	00,0
Түркістан																						
Шығыс Қазақстан										3,1	3,4	5,1	6,8	6,6	6,8	6,8	6,8	6,8	7,6	8,2		
Ерлер										6,2	5,5	6,9	8,7	0,6	8,9	9,3	5,5					
Қазақстан Республикасы, Остістік Қазақстан										3,8	7,2	6,3	4,6	1,9	0,9	8,7	8,0					
Ақмола										6,1	0,9	2,3	0,6	8,4	2,2	5,4	0,1					
Ақтөбе										7,3	2,7	8,5	0,2	6,5	9,8	0,9	8,7					
Алматы										8,8	3,0	6,2	7,0	6,5	6,5	7,1	8,9					
Атырау										6,8	0,0	3,4	4,4	5,3	6,8	3,8	7,8					
Батыс Қазақстан										3,1	9,7	9,2	8,4	3,6	5,3	5,1	7,0					
Жамбыл										4,2	3,2	6,3	5,1	4,8	6,0	6,1	3,9					
Қарағанды										1,7	2,5	0,0	8,5	3,7	7,0	9,2	5,6					
Қостанай																						

																			5,8	6,8	3,7	4,9	5,2	4,0	3,9	6,1
Қарағанды																			8,3	7,5	0,0	1,5	6,3	3,0	0,8	4,4
Қостанай																			6,2	9,0	9,6	0,4	5,8	2,7	0,0	9,2
Қызылорда																			0,3	7,3	7,5	7,5	4,0	1,4		
Маңғыстау																			8,8	8,1	6,4	6,2	5,5	4,3	4,3	3,9
Оңтүстік Қазақстан																			6,8	5,7	1,8	3,8	3,4	2,0	9,5	7,5
Павлодар																									0,0	5,4
Солтүстік Қазақстан																			5,1	3,7	1,7	9,8	1,4	1,2	2,3	1,8

САУАЛНАМА

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы білім беру жүйесіндегі теңсіздік мәселесі бойынша Қазақстандағы мектеп мұғалімдеріне әлеуметтік зерттеу жүргізеді. Сізден сауалнаманың сұрақтарына жауап беруіңізді және сіздің пікіріңізге сәйкес келетін жауап нұсқасын белгілеуіңізді сұраймыз! Сауалнама жасырын және құпия болып табылады. Барлық ақпарат жалпыланған түрде беріледі.

РЕСПОНДЕНТ ТУРАЛЫ ЖАЛПЫ АҚПАРАТ

1. Сіздің жынысыңыз:

- 1) ер
- 2) әйел

2. Сіздің жасыңыз:

- 1) 18-ден 29 жасқа дейін
- 2) 50 жастан 63 жасқа дейін
- 3) 30 жастан 49 жасқа дейін
- 4) 63 жастан жоғары

3. Білім деңгейі:

- 1) орта арнайы (кәсіптік және техникалық)
- 2) жоғары білім (бакалавр немесе маман)
- 3) жоғары аспирантура (магистратура, академиялық дәреже)

4. Сіздің тұрғылықты жеріңіз:

- 1) Нұр-Сұлтан қаласы
- 2) Алматы
- 3) Шымкент
- 4) Ақмола облысы
- 5) Ақтөбе облысы
- 6) Алматы облысы
- 7) Атырау облысы
- 8) Шығыс Қазақстан облысы
- 9) Жамбыл облысы
- 10) Батыс Қазақстан облысы
- 11) Қарағанды облысы
- 12) Қостанай облысы
- 13) Қызылорда облысы
- 14) Маңғыстау облысы
- 15) Павлодар облысы
- 16) Солтүстік Қазақстан облысы
- 17) Оңтүстік Қазақстан облысы

5.Сіздің елді мекеніңіз:

- 1) республикалық маңызы бар қала (Нұр-Сұлтан, Алматы, Шымкент)
- 2) облыс орталығы
- 3) қала
- 4) аудан орталығы
- 5) село / ауыл

1 қосымша

1-блок-Материалдық-техникалық қамтамасыз ету

1. Сіздің пәніңізде оқу процесін ұйымдастыруға жеткілікті жабдық бар ма?

- 1) Иә
- 2) жоқ
- 3) менің пәнімді оқыту үшін жабдық қажет емес
- 4) басқа _____

2. Мектепте сіздің пәніңіз бойынша мамандандырылған кабинет бар ма?

- 1) Иә
- 2) жоқ
- 3) Біздің мектепте арнайы кабинеттер жоқ
- 4) пәнді оқыту үшін мамандандырылған кабинет қажет емес
- 5) басқа _____

3. Сіздің пәніңіз бойынша жабдықтар мен инвентарь қаншалықты жиі жаңартылады?

- 1) жыл сайын
- 2) үш жылда бір рет
- 3) бес жылда бір рет
- 4) қажеттілігіне қарай
- 5) жаңартылмайды
- 6) жауап беру қиын

4. Мектеп кітапханасында сіздің пәніңіз бойынша қажетті оқу әдебиеті бар ма?

- 1) Иә, қажетті мөлшерде
- 2) әдебиет бар, бірақ ол барлық оқушыларға жетіспейді
- 3) әдебиет бар, бірақ ол жаңартылмайды
- 4) басқа _____

5. Айтыңызшы, сіз сабаққа қосымша, үлестірмелі материалды қалай дайындайсыз (басып шығарасыз, көшіресіз және т. б.)?

- 1) өз есебінен (картридж мен қағазды сатып аламыз)
- 2) мектеп есебінен
- 3) білім алушылардың ата-аналары есебінен

4) білім алушылар өз бетінше дайындайды және өзімен бірге алып келеді

5)

басқа

(көрсетіңіз) _____ **6.**

Сабақтарда заманауи интерактивті жиынтықты (проектор, интерактивті тақта, компьютер және т. б.) пайдалану мүмкіндігіңіз бар ма?

1) Иә, барлық аталған құралдар бар және үнемі пайдаланылады

2) Иә, барлық аталған құралдар бар, бірақ мен оны қалай пайдалану керектігін білмеймін

3) жоқ, кабинеттер техникалық құралдармен жабдықталмаған

4) менің пәнім үшін бұл қажет емес

7. Сіздің мектебіңізде жеткілікті мөлшер бар деп ойлайсыз ба:

	иә	мүмкін,иә	жоқ	мүмкін, жоқ
компьютерлер				
интерактивті тақталар				
асханада отыратын орын				
шешінетін бөлмедегі орын				
дәретханалар				
спорт залдар				
тазартқыштар				

8. Егер сізге мектепке қосымша материалдық ресурстар сатып алу ұсынылса, онда сіз не сатып алар едіңіз? (көрсетіңіз):

---

9. Мектептегі санитарлық-гигиеналық жағдайды қалай бағалайсыз?

1) өте жақсы

2) жақсы

3) жаман

4) өте нашар

5) басқа(көрсетіңіз)

10. Мектеп бөлмелерінің интерьерін (сыртқы түрін) қалай бағалайсыз?

1) ұнамайды, көп нәрсені қайта жасау керек

2) жалпы қалыпты

3) бізде жайлы, әдемі мектеп бар

4)

басқа

(көрсетіңіз)

---

11. Мектеп асханасының сапасын қалай бағалайсыз?

- 1) мектеп асханасындағы тағам дәмді
- 2) сапасы орташа
- 3) мектеп асханасында олар әрдайым нашар дайындалады
- 4) біздің мектепте асхана жоқ

12. Спорт залдарының ыңғайлылығын қалай бағалайсыз?

- 1) өте жақсы
- 2) Жақсы
- 3) жаман
- 4) өте жаман
- 5) басқа

(көрсетіңіз)

---

13. Дәретхана бөлмелерінің ыңғайлылығын қалай бағалайсыз?

- 1) өте жақсы
- 2) Жақсы
- 3) жаман
- 4) өте нашар
- 5) басқа (көрсетіңіз)

---

14. Мүмкіндігі шектеулі балаларға (мүгедектерге) мектепке бару мүмкіндігі бар ма?

- 1) қол жетімді
- 2) қол жетімді емес
- 3) жауап беру қиын

15. Мектептің аумағын жетілдіруді қалай бағалайсыз?

- 1) өте жақсы
- 2) Жақсы
- 3) жаман
- 4) өте нашар
- 5)

басқа

(көрсетіңіз)

2-блок-Ақпараттық қолжетімділік

16. Сіздің мектебіңізде Интернетке жалпыға қол жетімділік бар ма?

- 1) Иә
- 2) жоқ

17. Мектептегі Интернеттің қол жетімділік сапасын қалай бағалайсыз? (жауаптың бір нұсқасы):

- 1) өте жақсы
- 2) Жақсы
- 3) нашар
- 4) өте нашар

5)

(көрсетіңіз)

18. Айтыңызшы, Сіздің жеке меншігіңізде бар ма (сайлау саны шектелмейді):

- 1) планшет
- 2) ноутбук
- 3) смартфон
- 4) стационарлық компьютер

19. Айтыңызшы, Үйдегі Интернеттің жылдамдығы қандай? (жауаптың бір нұсқасы)

- 1) 50 мб/с дейін
- 2) 100 мб/с дейін
- 3) 100 мб/с артық
- 4) жауап беру қиын
- 5) үйде интернет жоқ, мен мобильді интернетті қолданамын
- 6) менде интернет жоқ
- 7)

басқа

(көрсетіңіз)

20. Сіздің мектебіңізде Интернетке жалпыға қол жетімді компьютерлік сынып бар ма?

- 1) Иә
- 2) жоқ

21. Айтыңызшы, сіз жұмыс мәселелері бойынша интернетте күніне қанша уақытыңызды өткізесіз? (сайлау саны шектелмеген):

- 1) 1-2 сағат
- 2) 3-4 сағат
- 3) 5-6 сағат
- 4) 6 сағаттан артық
- 5) мен Интернетті пайдаланбаймын

22. Сіз қандай әлеуметтік желілерде тіркелдіңіз? (сайлау саны шектелмеген):

- 1) Instagram
- 2) Telegram
- 3) Facebook
- 4) "Сыныптастар»
- 5) TikTok
- 6) Twitter
- 7) LinkedIn
- 8) ВКонтакте
- 9) Google +
- 10) мен әлеуметтік желілерді пайдаланбаймын
- 11)

басқа

(көрсетіңіз)

23. Сабаққа дайындық үшін интернеттегі ақпаратты қаншалықты жиі қолданасыз? (сайлау саны шектелмеген):

- 1) Күн сайын
- 2) апта сайын
- 3) ай сайын
- 4) ешқашан
- 5) басқа (көрсетіңіз) _____

24. Сіз өзіңіздің кәсіби қызметіңізде қандай ақпарат көздерін пайдаланғыңыз келеді? (жауаптың 3 нұсқасынан көп емесін көрсетіңіз)

- 1) мектеп кітапханасы
- 2) ауылдық кітапхана
- 3) қалалық кітапхана
- 4) Интернетпен
- 5) фотосуреттер
- 6) газеттер, журналдар
- 7) телебағдарламалармен
- 8) бейнероликтермен
- 9) подкасттар
- 10) презентациялар
- 11) көркем немесе деректі фильмдермен
- 12) _____

басқа

(көрсетіңіз) _____

25. Сіздің мектебіңізде бар ма: (сайлау саны шектелмейді)

- 1) сайт
- 2) газет
- 3) радио
- 4) теледидар
- 5) әлеуметтік желілердегі беттер

26. Айтыңызшы, сіз күні бойы Интернетте қанша уақыт өткізесіз? (жауаптың бір нұсқасы)

- 1) 1-2 сағат
- 2) 3 - 4 сағат
- 3) 5-6 сағат
- 4) 6 сағаттан артық
- 5) мен Интернетті пайдаланбаймын
- 6) _____ басқа _____

(көрсетіңіз)

---

27. Сіз өзіңіз онлайн-тренингтен өттіңіз бе?

- 1) Иә №28 сұраққа көшу
- 2) жоқ №29 сұраққа көшу

28. Егер сіз онлайн оқудан өткен болсаңыз, онда сіз мұны қандай білім беру платформасында жасадыңыз? (сайлау саны шектелмеген)

- 1) Coursera
- 2) Khan Academy
- 3) Arzamas
- 4) Kazmedianet

- 5) Microsoft Virtual Academy
- 6) Универсарий
- 7) LoftBlog
- 8) Лекториум
- 9) HTML Academy
- 10) Codecademy
- 11) 4Brain
- 12)

Басқа

(көрсетіңіз) _____

29. Сабақты дайындау немесе өткізу кезінде қандай сандық білім беру ресурстарын жиі пайдаланасыз? (жауаптың бірнеше нұсқасы болуы мүмкін)

- 1) «BilimLand»
- 2) «BilimAll»
- 3) Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының Интернет-сайты.
- 4) Абай атындағы Қазақ ұлттық университетінің Интернет-сайты.
- 5) "Өрлеу" біліктілікті арттыру ұлттық орталығының Интернет-сайты»
- 6) өңірлік педагогикалық институттың Интернет-сайты
- 7) педагог кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау институтының Интернет-сайты
- 8) мен сандық білім беру ресурстарын пайдаланбаймын
- 9) Басқа (көрсетіңіз) _____

30. Сіздің мына салада жеткілікті біліміңіз бар ма: (белгілеу саны шектелмейді)

31. Сіз оқушының өзіндік жұмысын / тапсырмаларын орындау үшін интернеттен алған ақпаратын біле аласыз ба? (белгілеу саны шектелмейді)

- 1) кейде
- 2) әрқашан
- 3) ешқашан
- 4) бақылау қиын
- 5) _____ басқаларды (көрсетіңіз)

32. Сіз өзіңіздің жұмысыңызда мәтіннің түпнұсқалығын тексеру үшін пайдаланасыз ба (мысалы, antiplagiat.ru және т.б.)?

- 1) иә, әрдайым
- 2) кейде
- 3) жоқ, ешқашан 34-сұраққа көшу
- 4) білмеймін 34-сұраққа көшу
- 5) _____ басқаларды

(көрсетіңіз) _____

33. Мәтіннің түпнұсқалығын тексеру үшін қандай қызметтерді пайдаланасыз? (жауаптың 3 нұсқасынан көп емесін көрсетіңіз)

- 1) antiplagiat.ru

- 2)Text.ru
- 3)Advego Plagiatus
- 4)Monster Antiplagiat Pro
- 5)Content-Watch
- 6)Главред
- 7)eTxt Antiplagiat
- 8)Istio.com
- 9)LanguageTool
- 10)meta.ua orthography
- 11)strike plagiarism
- 12)turnitin.com
- 13)

басқаларды

(көрсетіңіз)

---

34. Айтыңызшы, Интернеттегі кәсіби ақпарат қорын қаншалықты жиі толтырасыз? (сайлау саны шектелмеген):

- 1) Күн сайын
- 2) апта сайын
- 3) ай сайын
- 4) жарты жылда бір рет
- 5) жылына бір рет
- 6) ешқашан
- 7)

басқа

(көрсетіңіз) _____

35. Сіздің мектебіңізде немесе біліктілікті арттыру курстарында Интернетте ақпаратты іздеу және пайдалану ережелері/медиа сауаттылық, ақпараттық сауаттылық бойынша мұғалімдерге арналған семинар/сабақ өткізілді ме? (белгілеу саны шектелмеген)

- 1) Иә
- 2) жоқ
- 3) есімде жоқ
- 4) басқа (көрсетіңіз) _____

36. Сіз қалай ойлайсыз, сіз қаншалықты жақсы білесіз: (әр жол бойынша жауап)

3-Блок-Кадр мәселесі

37. Сіздің білім беру ұйымыңызда қанша мұғалім бар?

- 1) 5-тен 15-ке дейін
- 2) 16-дан 25-ке дейін
- 3) 26-дан 35-ке дейін
- 4) 36-дан 45-ке дейін
- 5) 50-ден астам

6) жауап беру қиын

38. Сіз сапалы оқу процесін қамтамасыз ету үшін мұғалімдердің санын жеткілікті деп санайсыз ба?

- 1) Иә
- 2) мүмкін, иә
- 3) жоқ
- 4) мүмкін, жоқ
- 5) жауап беруге қиналамын

39. Сіз мектепте қандай пәндерді оқытасыз? (белгілеу саны шектелмеген)

- 1) бастауыш сынып мұғалімі
- 2) қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі
- 3) информатика мұғалімі
- 4) математика мұғалімі
- 5) география пәнінің мұғалімі
- 6) физика мұғалімі
- 7) химия пәнінің мұғалімі
- 8) биология мұғалімі
- 9) орыс тілі және әдебиеті мұғалімі
- 10) тарих пәнінің мұғалімі
- 11) шет тілі мұғалімі
- 12) дене шынықтыру мұғалімі
- 13) бейнелеу өнері және сызу мұғалімі
- 14) технология мұғалімі
- 15) әлеуметтік педагог
- 16) басқа _____

40. Сіз оқытатын пәндер сіздің негізгі біліміңізге сәйкес келе ме?

- 1) Иә
- 2) жоқ, біріктіру керек

41. Сіздің мектебіңізде мұғалімдер тапшылығы бар ма?

- 1) Иә
- 2) жоқ №43 сұраққа көшу

42. Олай болса, сіздің мектебіңізде қандай мұғалімдер жетіспейді?

- 1) бастауыш сынып мұғалімі
- 2) қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі
- 3) информатика мұғалімі
- 4) математика мұғалімі
- 5) география пәнінің мұғалімі
- 6) физика мұғалімі
- 7) химия пәнінің мұғалімі
- 8) биология мұғалімі
- 9) орыс тілі және әдебиеті мұғалімі
- 10) тарих пәнінің мұғалімі
- 11) шет тілі мұғалімі
- 12) дене шынықтыру мұғалімі

13) бейнелеу өнері және сызу мұғалімі

14) технология мұғалімі

15) әлеуметтік педагог

16) басқа (көрсетіңіз) _____

43. Сіздің мектебіңізде сыныптар қанша оқушымен толыққан?

1) 5-15 оқушы

2) 20-25 оқушы

3) 25-30 оқушы

4) 30-40 оқушы

5) 40-тан астам оқушы

44. Сіздің мектебіңізде аралас сыныптар бар ма?

1) Иә

2) жоқ №сұраққа көшу

45. Егер солай болса, онда қандай сыныптар бір сыныпқа біріктірілген?

---

46. Сіз аралас сыныпта сабақ бересіз бе?

1) Иә

2) жоқ №49 сұраққа көшу

3) кейде

47. Сіз қандай сыныптарда аралас сабақтар өткізесіз?

1) 1-4

2) 5-8

3) 9-10

4) 11-12

5) басқа (көрсетіңіз) _____

48. Біріктірілген сабақтарды жүргізуде қандай негізгі қиындықтар туындайды?

1) балалардың дайындығының әртүрлі деңгейі

2) бір сыныптағы балалар саны

3) жиынтық-сыныптың барлық топтары үшін бірнеше сабақ жоспарларын дайындау қажеттілігі

4) білім алушылардың әртүрлі жастағы құрамы

5) бірнеше түрлі, әртүрлі деңгейдегі тапсырмаларды дайындау қажеттілігі

6) әртүрлі сыныптардан бірнеше тақырыпты 1 сабаққа немесе 1 тақырыпқа біріктіру

7) басқа (көрсетіңіз) _____

49. Сіз үшін төмендегі жұмыс сипаттамаларының маңыздылығын бағалаңыз?

50. Сіздің мектебіңіз электронды оқытуды, қашықтықтан білім беру технологияларын қолдана отырып, білім беру бағдарламаларын жүзеге асыра ма?

1) Иә

2) жоқ

51. Сіз ауыл мектебінде жұмыс істейсіз бе?

1) Иә №53 сұраққа көшу

2) жоқ №52 сұраққа көшу

3) бұл туралы ойланбадым №53 сұраққа көшу

52. Неге жоқ? (жауаптың 3 нұсқасынан көп емес көрсетіңіз)

1) ауыл мектебінде жалақы төмен

2) Ауылда өмір сүру сапасының төмендігі (орталық жылытудың, сумен жабдықтаудың, әлеуметтік инфрақұрылымның болмауы және т. б..)

3) ауылда, әдетте, шағын жинақты мектептер

4) ауылда кәсіби даму/мансап үшін перспективалар жоқ

5) бұл беделді емес

6)

басқа

(көрсетіңіз)

---

53. Сіздің мектебіңізде үш жыл бұрын бітірген жоғары оқу орындарының түлектері жұмыс істей ме?

1) Иә

2) жоқ

54. Сіз жас мамандардың кәсіби дағдыларына ризасыз ба?

1) ия, олардың білімі жаңаша, қызығушылықпен жұмыс істейді

2) жас мамандарға пәндік салаларда білім жетіспейді

3) жас мамандарға ұйымдастырушылық жұмыс дағдыларын үйретеді

4) жас мамандарға ұжыммен және ата-аналармен қарым-қатынаста тәжірибе жетіспейді

5) жас мамандар барлық техникалық жаңалықтарды оңай меңгереді

6)

басқа

(көрсетіңіз)

---

55. "Дипломмен - ауылға" бағдарламасында тиімді болу үшін нені жетілдіруді ұсынар едіңіз? (жауаптың 3 нұсқасынан көп емес көрсетіңіз)

1) педагогикалық мамандықтар түлектері үшін жұмысты өтеу мерзімін ұлғайту

2) педагогикалық мамандықтар түлектері үшін "көтерме ақы" мөлшерін ұлғайту

3) ауылдың әлеуметтік инфрақұрылымын дамыту (спорт кешендері, мәдени-демалыс мекемелері, интернет, медициналық мекемелер және т. б..)

4) ауылдық жерлерде жұмыс істеу беделін арттыру

5) ауыл мектептерінің материалдық-техникалық жабдықталуын ұлғайту

6) жалпы алғанда, бұл бағдарламаны оның тиімсіздігіне байланысты жою қажет

7)

басқа

(көрсетіңіз)

---

56. Мұғалімнің тек негізгі қызметіне назар аударатындығына кепілдік беретін мұғалімнің жалақы деңгейі қандай?

1) 100-150 мың тг

2) 150-200 мың теңге

- 3) 200-250 мың теңге.
- 4) 250 – 300 мың тг
- 5) 350 - 400 мың теңге.
- 6) басқа _____

57. Еңбек ақысының қандай деңгейі жас перспективалы педагогтарды мектепке тартуға мүмкіндік береді деп есептейсіз?

- 1) 100-150 мың тг
- 2) 150-200 мың теңге
- 3) 200-250 мың теңге.
- 4) 250 – 300 мың тг
- 5) 350 - 400 мың теңге.
- 6) басқа (көрсетіңіз) _____

58. Сіздің ойыңызша, колледждер мен жоғары оқу орындарының педагогикалық мамандықтарының түлектері мектептерге мұғалім болып жұмыс істеуге бармауының себептері неде? (жауаптың 3 нұсқасынан көп емес көрсетіңіз)

- 1) төмен жалақы
- 2) үлкен жұмыс көлемі
- 3) колледжге/Ж-ға мамандық бойынша емес, грантқа түсу үшін
- 4) білім беру жүйесін тұрақты реформалау
- 5) мұғалім еңбегінің беделсіздігі
- 6) басқа (көрсетіңіз) _____

59. Сіз қалай ойлайсыз, мектеп мұғалімдері арасында ғылым магистрлерінің санын көбейту керек пе?

- 1) иә
- 2) мүмкін, иә
- 3) жоқ
- 4) мүмкін, жоқ
- 5) жауап беруге қиналамын

60. Мектептерде жұмыс істеу үшін педагогика ғылымдарының магистрлерін тарту үшін қандай шараларды ұсынар едіңіз?

- 1) жалақыны көтеру
- 2) мектептердің материалдық жабдықталуын жақсарту
- 3) мемлекеттік білім беру грантын пысықтау міндеттелсін
- 4) педагогика ғылымдарының магистрі дәрежесінсіз мектепке жұмысқа қабылдамау міндеттелсін.
- 5) басқа (көрсетіңіз) _____

61. Сіздің ұйымыңызда зейнеткерлік алдындағы және зейнеткерлік жастағы мұғалімдер жұмыс істей ме?

- 1) Иә
- 2) жоқ

62. Зейнеткерлік жасқа дейінгі және зейнеткерлік жастағы мұғалімдердің жұмысына ризасыз ба ?

- 1) Ия, олар барлық мәселелер бойынша тәжірибелі мамандар
- 2) Ия, олар тәлімгерлік функцияларды жақсы орындайды

- 3) жоқ, олар жұмысты жеңе алмайды
 4) жоқ, олар техникалық инновацияларға байланысты жұмыс түрлерін орындай алмайды
 5) басқа (көрсетіңіз) _____

63. Мектеп мұғалімі үшін қандай зейнетке шығу жасын оңтайлы деп санайсыз?

- 1) 45 жаста
 2) 50 жаста
 3) 55 жаста
 4) 60 жаста
 5) 65 және одан жоғары жаста
 6) басқа (көрсетіңіз) _____

64. Сіз өз жалақыңызды (және әлеуметтік игіліктерді) басқа оқу орындарында осындай жұмыс үшін қанша алатынымен салыстырғанда қалай бағалайсыз? (жауаптың 1 нұсқасын көрсетіңіз)

- 1) бәрі маған сәйкес келеді
 2) барлығының жалақысы бірдей
 3) жалақы оқу сағаттарының санына байланысты
 4) неғұрлым көп жұмыс жасасаңыз, жалақы соғұрлым көп болады
 5) жұмыс істеуге көп орын жоқ, Мен бар нәрсеге қанағаттанамын
 6) жалақы төмен, бірақ жағдайларға байланысты мен жұмысты өзгерте алмаймын
 7) басқа _____

65. Қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдай Сізді қосымша табыс көздерін іздеуге мәжбүр ете ме?

- 1) Иә
 2) жоқ
 3) кейде
 4) жауап беруге қиналамын

66. Жұмысқа қанағаттану деңгейін бағалаңыз: (әр жол бойынша жауап)

		қанағаттанарлықсыз	мүмкін қанағаттанарлықсыз	қанағаттанарлық
1	сіздің жұмысыңыз сіздің қажеттіліктеріңізді қанағаттандыруға мүмкіндік береді			
2	бос уақыттың болуы			
3	қолданыстағы жалақы жүйесі сіздің жұмыс белсенділігіңізді қаншалықты ынталандырады?			

4	қолданыстағы жалақы жүйесі сіздің жұмыс белсенділігіңізді қаншалықты ынталандырады?			
5	Сіздің бүгінгі жұмысыңыз сізге болашаққа деген сенімділікті қаншалықты береді?			
6	жалақының тұрақты бөлігі сізді қанағаттандырады ма?			
7	Ұйым ұсынған жеңілдіктер, әлеуметтік пакет сізді қаншалықты қанағаттандырады?			
8	Сіз сыйақы жүйесі мен көрсеткіштерге қанағаттанасыз ба?			
9	қосымша ақылар, үстемеақылар жүйесі мен көрсеткіштеріне қанағаттанасыз ба?			

4-блок-Білім беруді басқару жүйесі

67. Мектептегі еңбекті ұйымдастыру жағдайларына қаншалықты қанағаттанасыз?

- 1) өте жақсы
- 2) Жақсы
- 3) жаман
- 4) өте нашар
- 5)

басқа _____

68. Мектеп әкімшілігінің қызметін қалай бағалайсыз?

- 1) өте жақсы
- 2) Жақсы
- 3) жаман
- 4) өте жаман

69. Сіздің ойыңызша, оқу пәндерінің мазмұны мен оқыту уақыт талаптарына сәйкес келе ме?

- 1) толық сәйкес келеді
- 2) ішінара сәйкес келеді

3) толық сәйкес келмейді

4) жауап беру қиын

70. Сіз қолданыстағы бағалау жүйесімен қанағаттанасыз ба (БЖБ және ТЖБ)?

1) Иә, мұндай жүйе дәл және әділ бағалауға мүмкіндік береді

2) ішінара, өйткені кейбір балалар бағаланбаған бағаларды ала алады

3) Жоқ, бағалау жүйесі оқушының білімін толық көлемде бағалауға мүмкіндік бермейді

71. Сіздің жүктемеңіз қанша оқу сағатын құрайды?

1) аптасына 18 сағаттан кем

2) аптасына 18-36 сағат

3) аптасына 36 сағаттан артық

72. Үй тапсырмаларын тексеруге және сабаққа дайындалуға күніне қанша сағат кетеді?

1) күніне 2-3 сағат

2) күніне 3-5 сағат

3) күніне 6-8 сағат

4) күніне 8 сағаттан артық

73. Сіздің күнделікті кестеңізде күнтізбелік-тақырыптық жоспарлаудан, сабақ жоспарынан, мектеп журналдарынан, күнделіктерден және критериалды бағалау құжаттарынан басқа қосымша есепті толтыру қажеттілігі бар ма?

1) жоқ

2) иә

74. Жаңартылған бағдарлама бойынша оқу кезінде қандай қиындықтарға тап боласыз? (жауаптың 3 нұсқасынан көп емесін көрсетіңіз)

1) дидактикалық материалдың болмауы

2) Басып шығару, көшіру мүмкіндігінің болмауына байланысты үлестірме материалдың жетіспеуі

3) үлкен жұмыс жүктемесіне байланысты дайындыққа уақыттың болмауы

4) білім алушылар бұл технологияны түсінбейді

5) қиындықтар критериалды бағалаудан туындайды, бағалау күн сайын емес

6) білім алушыларда уәждеменің болмауы

7) осы бағдарлама бойынша біліктілікті арттыру курсынан өтпегендіктен

8) басқа _____

75. Сіз оқушыларды критериалды бағалауды қандай платформада жүргізесіз?

1) Kundelik

2) EduMark

3) Google Classroom

76. Сіз бағалауды есепке алудың бұл түрін ыңғайлы деп санайсыз ба?

1) Иә

2) жоқ

77. Сіз электронды журналды қағаз журналмен үйлестіресіз бе?

1) Иә

2) жоқ

78. Мектеп мұғалімдерін аттестациядан өткізу үшін ұлттық біліктілік тестін (ҰБТ) енгізудің тиімділігін қалай бағалайсыз? (мұнда 1-өте жаман, 5-өте жақсы) 1__2__3__4__5

79. Қалалық және ауылдық мектеп оқушыларының білім сапасының алшақтығының негізгі себебі неде деп ойлайсыз? (3 жауаптан көп емес көрсетіңіз)

1) қосымша білім алу мүмкіндігінің болмауы (репетиторлар)

2) оқуға әлсіз уәждеме

3) ата-аналар тарапынан нашар бақылау

4) Интернеттің болмауы

5) ауыл мектептерінің материалдық-техникалық нашар жабдықталуы

6) ауыл мектептерінің кадрлық әлеуетінің төмендігі

7) кадрлардың тұрақтамауы

8) ауылдық және қалалық жерлердегі өмір сүру сапасын салыстыруға болмайды

9) оқушылардың үй шаруашылығынан босамауы

10) басқа (көрсетіңіз) _____

80. Қазақстандағы білім беруді дамыту туралы заңдармен, мемлекеттік бағдарламалармен және Ұлттық баяндамалармен қаншалықты таныссыз? (әр жол бойынша жауап)

	Өте жақсы	жақсы	нашар	Мүлде таныс емеспін
«Білім туралы» заң				
Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесінің жай-күйі және дамуы туралы Ұлттық баяндама				
Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған 2010 жылғы 7 желтоқсандағы мемлекеттік				

бағдарламасы				
Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2020 жылдарға арналған 2016 жылғы 1 наурыздағы мемлекеттік бағдарламасы				
2019 жылғы 27 желтоқсандағы Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы				
2017-2020 жылдарға арналған "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы				
ҚР ШЖМ 2010-2020 жылдарға арналған даму Тұжырымдамасы (жоба)				
Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесін ақпараттандырудың 2020 жылға дейінгі стратегиясы				

81. Мектептің Қамқоршылық кеңесінің жұмысын қалай бағалайсыз?

- 1) өте тиімді
- 2) Тиімді
- 3) тиімді емес
- 4) мүлдем тиімді емес
- 5) жауап беру қиын

82. Сіздің мектебіңіздің Қамқоршылық кеңесінің құрамына кім кіретінін білесіз бе?

- 1) Иә
- 2) жоқ
- 3) жауап беру қиын

5-блок-Білім беруді қаржыландыру

83. Сіз жалақыңыздың мөлшеріне қанағаттанасыз ба?

- 1) Иә
- 2) мүмкін, иә
- 3) жоқ
- 4) мүмкін, жоқ
- 5) жауап беру қиын

84. Сіздің ойыңызша, сіздің мектебіңізді қаржыландыру жеткілікті ме?

- 1) Иә
- 2) мүмкін, иә
- 3) жоқ
- 4) мүмкін, жоқ
- 5) жауап беру қиын

85. Сіздің мектептің бюджеті қалай қалыптасатындығы туралы ақпарат бар ма?

- 1) Иә
- 2) жоқ
- 3) жауап беру қиын

86. Сіз мектептің бюджетін талқылауға қатысасыз ба?

- 1) Иә
- 2) жоқ
- 3) жауап беру қиын

87. Сіздің мектебіңіздің қаржылық дамуына демеушілердің қосқан үлесі туралы ақпаратыңыз бар ма?

- 1) Иә
- 2) жоқ
- 3) жауап беру қиын

88. Сіздің мектебіңізде марапаттау, сыйақы төлеу немесе басқа қаржылық қолдау шаралар жүйесі бар ма?

- 1) Иә
- 2) жоқ

3) жауап беру қиын

6-блок- Қосымша білім беру

89. Сіздің ойыңызша, мектеп мұғалімінің біліктілігін арттыру маңызды ма?

- 1) Иә
- 2) мүмкін, иә
- 3) жоқ
- 4) мүмкін, жоқ
- 5) жауап беру қиын

90. Сізге мұғалім ретінде деңгей көтеру қажет пе:

	Дағды	Өте қажет	Қажет	Қажет емес	Жауап беруге қиналамын
1	Педагогикалық шеберлік				
2	БАҚ – пен және жаңа технологиялармен жұмыс				
3	Пәнді білу				
4	Психологиялық білім				

91. Сіздің ойыңызша, мектеп мұғалімі қаншалықты жиі біліктілігін арттыруы керек?

- 1) жарты жылда бір рет
- 2) жылына бір рет
- 3) екі жылда бір рет
- 4) үш жылда бір рет
- 5) мектеп мұғаліміне біліктілікті арттырудан өтудің қажеті жоқ
- 6) басқа (көрсетіңіз) _____

92. Сіз онлайн-режимде біліктілікті арттыру курстарынан соңғы рет қашан өттіңіз? (жауаптың бір ғана нұсқасы мүмкін)

- 1) бір ай бұрын
- 2) бір жыл бұрын
- 3) екі жыл бұрын
- 4) үш жыл бұрын
- 5) бес жыл бұрын
- 6) онлайн режимде өтпедім
- 7) Басқа (көрсетіңіз) _____

93. Біліктілікті арттыру курстарын қай ұйым онлайн-режимде өткізді? (жауаптың бірнеше нұсқасы болуы мүмкін)

- 1) Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.
- 2) "Өрлеу" біліктілікті арттыру ұлттық орталығы»

- 3) мемлекеттік педагогикалық институты
- 4) педагог кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау институты
- 5) Ресурстық орталық / тірек мектебі
- 6) басқа (көрсетіңіз) _____

94. Сіз біліктілікті арттырудан соңғы рет қашан өттіңіз?

- 1) бір жыл бұрын
- 2) екі жыл бұрын
- 3) үш жыл бұрын
- 4) төрт жыл бұрын
- 5) бес жылдан астам уақыт бұрын
- 6) ешқашан біліктілікті арттырудан өтпеген №93 сұраққа көшу

95. Сіз соңғы рет қандай ұйымда біліктілікті арттырудан өттіңіз?

- 1) "Өрлеу" БАҰО " АҚ»
- 2) Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.
- 3) мемлекеттік(өңірлік) педагогикалық институтта
- 4) педагог кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау

институты

- 5) Ресурстық орталық / тірек мектебі
- 6) басқа (көрсетіңіз) _____

96. Сіз соңғы рет өткен біліктілікті арттыру курстарының сапасын қалай бағалайсыз? (мұнда 1-өте жаман, 5-өте жақсы)

1__2__3__4__5

97. Сіздің мектебіңізде қосымша білім беру үйірмелері/секциялары бар ма?

- 1) Иә
- 2) жоқ
- 3) үйірмелерге қатысқысы келетіндер жоқ
- 4) үйірмелер жүргізетін мамандар жоқ

98. Сіз оқушыларыңыздың қосымша білім алуына қатысасыз ба?

- 1) ИЯ, мен үнемі тақырыптық сынып сағаттарын өткіземін
- 2) Иә, менің пәніммен байланысты тақырыптар бойынша сыныптан тыс іс-шаралар өткіземін
- 3) жоқ, оған уақыт жоқ
- 4) жоқ, бұл менің кәсіби өкілеттіктеріме кірмейді

99. Сіз үлгермеген студенттерге тақырып бойынша материалды түсіндіру үшін қосымша сабақтар өткізесіз бе?

- 1) ия, мен оны үнемі жасаймын

- 2) иә, қажет болған жағдайда қосымша сабақтарға қалдырамын
- 3) жоқ, бұл үшін уақыт жоқ
- 4) жоқ, Мен мұны қажет деп санамаймын

100. Сіз өзіңіздің пәніңіз бойынша оқу сағаттарын жеткілікті деп санайсыз ба?

- 1) ия, бағдарлама мені толығымен қанағаттандырады
- 2) жоқ, менің тақырыбым бойынша сағаттар жеткіліксіз деп санаймын
- 3) басқа _____

101. Мектепте оқушылардың командада жұмыс істеу дағдыларын, көпшілік алдында сөз сөйлеу, өз жұмыстарын таныстыру және ресімдеу дағдыларын (олимпиадалар, конкурстар, дебаттар және т. б.) қалыптастыру үшін іс-шаралар өткізіледі ме?

- 1) ия, біздің мектепте осындай іс-шаралар үнемі өткізіліп тұрады
- 2) иә, мұғалімдер оқушыларды мектептер арасында немесе өңірлік деңгейде өткізілетін іс-шараларға қатысуға үнемі ынталандырады.
- 3) иә, өткізіледі, бірақ сирек және нәтижесіз
- 4) жоғары тұрған инстанциялардың тәртіптемесі бойынша ғана жүргізіледі
- 5) мектепте оқушылар аз болғандықтан бұның мағынасы жоқ
- 6) жоқ, өткізілмейді өйткені оқушылар қатысқысы келмейді

102. Айтыңызшы, қазіргі уақытта тірек мектебінде (ресурс орталығында) отырыстар, сессиялар, оның ішінде онлайн-режимде өткізіле ме?

- 1) әрқашан
- 2) жиі
- 3) кейде
- 4) ешқашан
- 5) басқа (көрсетіңіз) _____

103. Тірек мектептің (ресурс орталығының) қызметі ауылдық шағын жинақты мектепте оқыту сапасын арттыруға (%- бен) қаншалықты көмектеседі деп ойлайсыз?

- 1) 100%
- 2) 50%
- 3) 30%
- 4) 0%
- 5) басқа (көрсетіңіз) _____

104. Мектептегі қосымша білім беру ұйымында нені өзгертуді ұсынар едіңіз?

- 1) бәрі менің көңілімнен шығады
- 2) мектеп қосымша білім берумен айналыспауы тиіс
- 3) басқа _____

105. Қазақстандағы жалпы орта білім беру жүйесінің қызметін ұйымдастыруда нені өзгертуді ұсынар едіңіз?

Сауалнамаға қатысқаныңыз үшін рахмет!

1. Сіздің пәнініз бойынша жабдықтар мен жабдықтар қаншалықты жиі жаңартылады? * Сіздің қоныс аудару түрі: Crosstabulation

	Қоныс аудару түрі	Қоныс аудару түрі		барлығы
		Қала	ауыл	
3. Жабдықты жаңарту қаншалықты жиі жүреді және сіздің пәнініз бойынша түгендеу?	жыл сайын	15,5%	11,4%	12,5%
	үш жылда бір рет	6,7%	5,2%	5,6%
	бес жылда бір рет	5,6%	5,9%	5,8%
	қажеттілігіне қарай жаңартылмайды	27,5%	27,5%	27,5%
	жауап беру қиын	16,9%	22,2%	20,8%
		27,8%	27,8%	27,8%
		100,0%	100,0%	100,0%

2. Мектеп кітапханасында сіздің пәнініз бойынша қажетті оқу әдебиеті бар ма?

	Қоныс аудару түрі:	Қоныс аудару түрі:		жиыны
		Қала	ауыл	
4. Мектеп кітапханасында қажетті заттар бар ма сіздің пәнініз бойынша оқу әдебиеті?	ИЯ, қажет	23,1%	27,3%	26,2%
	қажетті заттар бар ма	61,4%	51,5%	54,1%

саны		15,5%	21,2%	19,7%
әдебиет бар, бірақ ол барлық студенттерге жетпейді		100,0%	100,0%	100,0%

2. Айттыңызшы, сіз сабаққа қосымша, үлестірмелі материалды қалай дайындайсыз (басып шығарасыз, көшіресіз және т. б.)?

	Қоныс аудару түрі		жиын ы
	Қала	ауыл	
5. Айттыңызшы, сабаққа қосымша, үлестірмелі материалдарды қалай дайындайсыз (басып шығарыңыз ,көшіріңіз және т. б.)?	88,3%	92,0%	91,0%
- - картридждер қағазын сағып аламыз	9,5%	5,2%	6,4%
	,7%	,4%	,5%
мектеп есебінен	1,5%	2,3%	2,1%
ата-аналар есебінен	100,0%	100,0%	100,0%

2. Сабақтарда заманауи интерактивті жиынтықты (проектор, интерактивті тақта, компьютер және т. б.)

пайдалану мүмкіндігіңіз бар ма?

	Қоныс аудару түрі		жиынты
	Қала	ауыл	
6. Сізде мүмкіндік бар ма	ИЯ, бәрі бар	62,9%	63,5%
сабақта қолдану	тізімделген		
заманауи интерактивті	қаражат және үнемі		
жинақ (проектор,	пайдаланылады		

интерактивті тақта, компьютер және т. б.)?	Ия, барлық аталған қаражат бар, бірақ мен оны қалай қолдануды білмеймін	2,9%	3,6%	3,4%
	жоқ, кабинеттер осындай техникалық құралдармен жабдықталмаған	28,9%	30,5%	30,1%
	құралдарымен	2,9%	3,0%	3,0%
жиыны		100,0%	100,0%	100,0%

1.1. Сіздің ойыңызша, сіздің мектебiңiзде компьютерлер жеткiлiктi:

	Қоныс аудару түрi		жиын ы
	Қала	ауыл	
7.1. Сiздiң ойыңызша, сiздiң мектебiңiзде жеткiлiктi: компьютерлер iә	58,6%	49,0%	51,5%
	24,0%	25,7%	25,2%
	14,1%	21,5%	19,6%
керiсiнше, жоқ	3,3%	3,8%	3,7%
	100,0%	100,0%	100,0%
Жиыны			%

1.1. Сiздiң ойыңызша, сiздiң мектебiңiзде жеткiлiктi: интерактивтi тақталар

	Қоныс аудару түрi		жиыны
	Қала	ауыл	
7.2. Сiздiң мектебiңiзде жеткiлiктi iә бар деп ойлайсыз	32,6%	27,9%	29,1%
	24,0%	23,4%	23,5%
саны: интерактивтi тақталар жоқ	37,9%	42,9%	41,6%
	5,5%	5,9%	5,8%
Жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

1.1. Сіздің ойыңызша, сіздің мектебіңізде жеткілікті орын бар: асханада отыратын орындар

	Қоныс аудару түрі		Итого
	Қала	ауыл	
7.3. Сіздің мектебіңізде жеткілікті деп ойлайсыз ба саны: асханадағы отыратын орындар иә	60,6%	57,0%	58,0%
	24,1%	25,1%	24,8%
	керісінше, иә	15,6%	15,0%
	Жоқ	2,4%	2,2%
керісінше, жоқ	100,0%	100,0%	100,0%

1.1. Сіздің ойыңызша, сіздің мектебіңізде шешінетін бөлмеде жеткілікті орын бар ма?

	Қоныс аудару түрі:		жиыны
	қала	ауыл	
7.4. Сіздің мектебіңізде жеткілікті деп ойлайсыз ба саны: шешінетін бөлмедегі орындар иә	65,3%	60,8%	62,0%
	23,4%	22,5%	22,7%
	керісінше, иә	14,1%	12,9%
	Жоқ	1,9%	2,5%
керісінше, жоқ	100,0%	100,0%	100,0%

1.1. Сіздің мектебіңізде дәретханалар жеткілікті деп ойлайсыз ба?

	Қоныс аудару түрі		жиыны
	қала	ауыл	
7.5. Сіздің мектебіңізде жеткілікті деп ойлайсыз ба саны: дәретханалар	55,7%	55,5%	55,6%
	24,6%	23,9%	24,1%
	керісінше, иә	16,6%	17,6%
Жоқ	3,1%	2,5%	2,7%
керісінше, жоқ	100,0%	100,0%	100,0%

Сіздің мектебіңізде спортзалдар жеткілікті деп ойлайсыз ба?

	Қоныс аудару түрі		жиыны
	қала	ауыл	
7.7.6. Сіздің мектебіңізде жеткілікті деп ойлайсыз ба саны: спорт залдары иә керісінше, иә	66,3%	61,3%	62,6%
	23,1%	24,0%	23,8%
	8,8%	12,4%	11,4%
Жоқ	1,9%	2,3%	2,2%
керісінше, жоқ	100,0%	100,0%	100,0%

Сіздің мектебіңізде санитарлер жеткілікті деп ойлайсыз ба?

	Қоныс аудару түрі		жиыны
	қала	ауыл	
7.7. Сіздің мектебіңізде жеткілікті деп ойлайсыз ба?	61,7%	61,0%	61,2%
	22,8%	22,9%	22,9%

--	--	--	--	--	--

Санитайзерлер саны	жоқ	13,3%	13,7%	13,6%
		2,1%	2,4%	2,3%
Жиыны		100,0%	100,0%	100,0%

9. Мектептегі санитарлық-гигиеналық жағдайды қалай бағалайсыз? * Сіздің қоныс аудару түрі:

		Қоныс аудару түрі		Жиыны
		қала	ауыл	
9. Мектептегі санитарлық-гигиеналық жағдайды қалай бағалайсыз?	Өте жақсы	45,9%	37,5%	39,7%
	жақсы	50,1%	57,7%	55,7%
	жаман	3,3%	4,1%	3,9%
	Өте жаман	,7%	,7%	,7%
жиыны		100,0%	100,0%	100,0%

10. Мектеп бөлмелерінің интерьерін (сыртқы түрін) қалай бағалайсыз? * Сіздің қоныс аудару түрі:

	қоныс аудару түрі		Жиыны
	қала	ауыл	

10. Мектеп бөлмелерінің интерьерін (сыртқы түрін) қалай бағалайсыз?	ұнамайды	13,3%		15,7%	15,1%
	жақсы	49,0%		50,6%	50,2%
	Өте жақсы	37,7%		33,7%	34,7%
жиыны		100,0%		100,0%	100,0%

11. Мектеп асханасының сапасын қалай бағалайсыз? * Сіздің қоныс аудару түрі:

		Қоныс түрі		жиыны
		қала	ауыл	
Мектеп асханасының сапасын қалай бағалайсыз?	Өте жақсы	37,6%	32,6%	33,9%
	орташа	51,7%	52,3%	52,1%
	Өте жаман	7,8%	7,2%	7,3%
	Асхана жоқ		8,0%	6,6%
жиыны		100,0%	100,0%	100,0%

12. Сіздің мектебінде Интернетке жалпыға қол жетімділік бар ма?

		Қоныс түрі		жиыны
		город	село, аул	
12. Сіздің мектебінде Интернетке жалпыға қол жетімділік бар ма?	иә	81,6%	74,6%	76,5%
	жоқ	18,4%	25,4%	23,5%

жиыны	100,0%	100,0%	100,0%
-------	--------	--------	--------

13. Мектептегі Интернетке қол жеткізу сапасын қалай бағалайсыз?

Мектептегі Интернетке қол жеткізу сапасын қалай бағалайсыз?	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
Өте жақсы жақсы жаман	16,3%	10,9%	12,3%
	53,2%	48,5%	49,7%
	25,3%	32,5%	30,6%
Өте жаман	5,3%	8,2%	7,4%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

18. жеке өзіңізде бар ма?	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
планшет	Column N %	Column N %	
	9,4%	7,3%	
ноутбук	70,2%	72,7%	
	58,5%	59,3%	
смартфон	24,1%	21,8%	
Стационарлы компьютер			

19. Айтыңызшы, Үйдегі Интернеттің жылдамдығы қандай?

119. Айтыңызшы, Үйдегі	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
50 мб.с дейін	16,3%	18,7%	18,1%

Интернеттің жылдамдығы қандай?	100 мб.с дейін	25,8%	20,1%	21,6%
	100 мб.с	21,0%	11,2%	13,8%
	Жауап беруге қиын	20,4%	23,0%	22,3%
	Үйдегі интернет емес, смартфон интернетін қолданамын	16,1%	25,0%	22,7%
	Мүлдем интернет жоқ	0,5%	1,9%	1,6%
жиыны		100,0%	100,0%	100,0%

20. Сіздің мектебінде Интернетке жалпыға қол жетімді компьютерлік сынып бар ма?

	иә	қала	Қоныс түрі	
			ауыл	жиыны
		88,2%	80,7%	82,6%

Сіздің мектебінде Интернетке жалпыға қол жетімді компьютерлік сынып бар ма?	жоқ	11,8%	19,3%	17,4%
	жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

21. Айтыңызшы, сіз жұмыс мәселелері бойынша интернетте күн ішінде қанша уақыт өткізесіз? (сайлау саны шектелмеген):

	Қоныс түрі	Қоныс түрі		жиыны
		қала	ауыл	
21. Айтыңызшы, сіз жұмыс мәселелері бойынша интернетте күн ішінде қанша уақыт өткізесіз? (сайлау саны шектелмеген):	1–2 сағат	14,1%	18,9%	17,6%
	3-4 сағат	29,4%	36,4%	34,5%
	5-6 сағат	24,4%	21,9%	22,5%
	шамамен 6 сағ	31,4%	22,1%	24,5%
	Мүлдем қолданбаймын	0,7%	0,8%	0,8%
	жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
22. қандай әлеуметтік желіге тіркелгенсіз	Column N %	Column N %	
	Instagram	93,3%	94,0%
	Telegram	70,9%	73,8%
	Facebook	72,4%	72,9%
	«Одноклассники»	5,7%	5,2%
	TikTok	1,1%	1,2%
	Twitter	,1%	,1%
LinkedIn	,0%	,0%	

ВКонтакте	4,0%	4,0%
Google +	5,7%	5,1%
Мүлдем тіркелмегенмін	1,7%	1,1%
	0,0%	0,0%

23. Сабаққа дайындық кезінде сіз Интернеттен ақпаратты қаншалықты жиі қолданасыз?

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
Сабаққа дайындық кезінде сіз Интернеттен ақпаратты қаншалықты жиі қолданасыз?	Күн сайын	79,6%	78,1%
	Апта сайын	16,5%	17,5%
	Ай сайын	3,3%	3,6%
Ешқашан	0,6%	1,0%	0,9%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

	Қоныс түрі		Column N %
	қала	ауыл	
24. Сіз кәсіби қызметіңізде қандай ақпарат көздерін қалайсыз?	Мектеп кітапханасы	93,3%	92,0%
	Ауыл кітапханасы	,8%	4,1%
	Қала кітапханасы	3,9%	1,1%
	интернет	93,5%	92,7%
	фотосуреттер	,3%	,7%
	газет	,3%	,3%
бағдарлама	,0%	,0%	

--	--	--	--

бейнеролик	87,2%	86,2%
подкаст	0,0%	0,0%
презентация	1,4%	1,9%
фильм	1,1%	1,0%
Басқа жауап	0,0%	0,0%

жиыны	100,0%	100,0%	100,0%
-------	--------	--------	--------

26. Сіз өзіңіз онлайн-тренингтен өттіңіз бе? * Сіздің қоныс аудару түрі:

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
26. Сіз өзіңіз онлайн-тренингтен өттіңіз бе? * Сіздің қоныс аудару түрі:	иә	61,9%	61,7%
	жоқ	38,1%	38,3%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

Қоныс түрі	
қала	ауыл
Column N %	Column N %

28. Егер сіз онлайн оқудан өткен болсаңыз, онда қай білім беру платформасында жасадыңыз?	Coursera	78,8%	80,8%
	Khan Academy	74,9%	77,9%
	Arzamas	2,2%	2,2%
	Kazmedianet	3,6%	3,3%
	Microsoft Virtual Academy	80,3%	82,8%
	Универсариум	1,8%	1,5%
	LoftBlog	,2%	,3%
	Лекториум	2,3%	2,0%
	HTML Academy	1,9%	1,7%
	Codecademy	,6%	,2%
	4Brain	,8%	,7%
Другое	0,0%	0,0%	

30.1. Сізге ақпараттық технологиялар саласындағы біліміңіз жеткілікті ме?

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
30.1. Сізге ақпараттық технологиялар саласындағы біліміңіз жеткілікті ме?	жеткілікті	49,8%	48,1%
	Жеткілікті толығымен жеткіліксіз	36,9%	37,5%
	жауап беру қиын	9,2%	9,7%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

30.1. Сізге: коммуникациялық технологиялар саласындағы біліміңіз жеткілікті ме

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
30.1. Сізге: коммуникациялық технологиялар саласындағы біліміңіз жеткілікті ме	Толығымен жеткілікті	44,8%	41,3%
	жеткілікті	42,0%	42,8%
	жеткіліксіз	8,6%	9,7%
Жауап беруге қиналамын	4,5%	6,8%	6,2%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

30.1. Сіздің бағдарламалық қамтамасыз ету саласындағы біліміңіз жеткілікті ме?

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
Сіздің бағдарламалық қамтамасыз ету саласындағы біліміңіз жеткілікті ме?	Толығымен жеткілікті	39,3%	36,6%
	жеткілікті	38,4%	38,9%
	жеткіліксіз	15,7%	16,8%
Жауап беруге қиналамын	6,6%	8,2%	7,8%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

**Сізге жүйелік
қамтамасыз ету саладағы біліміңіз жеткілікті ме?**

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
30.5. Сізге жүйелік қамтамасыз ету саладағы біліміңіз жеткілікті ме:	Толығымен жеткілікті	32,8%	33,7%
	жеткілікті	38,4%	38,1%
	жеткіліксіз	17,3%	18,3%
Жауап беруге қиналамын	8,1%	10,5%	9,9%
	100,0%	100,0%	100,0%
жиыны			

30.1. Сізге мына саладағы біліміңіз жеткілікті ме: жергілікті байланыстар?

	Ваш тип поселения:		Итого
	Город	село, аул	
Сізге мына саладағы біліміңіз жеткілікті ме: жергілікті байланыстар?	Толығымен жеткілікті	32,0%	33,2%
	жеткілікті	38,3%	38,6%
	жеткіліксіз	16,0%	17,7%
Жауап беруге қиналамын	9,2%	11,0%	10,5%
	100,0%	100,0%	100,0%
жиыны			

30.1. Сізге мына саладағы біліміңіз жеткілікті ме: Интернет

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
Сізге мына саладағы біліміңіз жеткілікті ме:	49,7%	44,7%	46,0%
	жеткілікті	40,5%	41,4%
	жеткіліксіз	7,8%	9,4%
	Жауап беруге қиналамын	2,0%	3,2%
Итого	100,0%	100,0%	100,0%

31. Оқушының интернеттен алған ақпаратын өз бетінше жұмыс/тапсырмаларды орындау үшін тани аласыз ба?

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
31. Оқушының интернеттен алған ақпаратын өз бетінше жұмыс/тапсырмаларды орындау үшін тани аласыз ба?	41,4%	41,9%	41,8%
	46,7%	42,7%	43,7%
	1,9%	2,8%	2,6%
	10,1%	12,6%	11,9%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

34. Айтыңызшы, Интернеттегі кәсіби ақпарат қорын қаншалықты жиі толтырасыз?

	Ваш тип поселения:		Итого
	Город	село, аул	
34. Айтыңызшы, Интернеттегі кәсіби ақпарат қорын қаншалықты жиі толтырасыз?	Күн сайын	50,2%	50,5%
	Апта сайын	28,9%	28,4%

	Ай сайын	13,8%	13,4%	13,5%
	Жарты жылда бір рет	3,3%	3,2%	3,2%
	Жылына бір рет	1,1%	1,7%	1,6%
	ешқашан	1,6%	3,2%	2,8%
жиыны		100,0%	100,0%	100,0%

34. Сіздің мектебіңізде немесе біліктілікті арттыру курстарында Интернетте ақпаратты іздеу және пайдалану ережелері/медиа сауаттылық, ақпараттық сауаттылық бойынша мұғалімдерге арналған семинар/сабақ өткізілді ме?

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
Сіздің мектебіңізде немесе біліктілікті арттыру курстарында Интернетте ақпаратты іздеу және пайдалану	иә	55,0%	56,6%
	жоқ	20,9%	19,8%

ережелері/медиа сауаттылық, ақпараттық сауаттылық бойынша мұғалімдерге арналған семинар/сабақ өткізілді ме?	Есімде жоқ	22,0%	24,1%	23,5%
	жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

36.1. Сіз қалай ойлайсыз, сіз ақпаратты іздеуді аншалықты жақсы білесіз ?

	Қоныс түрі			жиыны
	қала	ауыл		
Сіз қалай ойлайсыз, сіз ақпаратты іздеуді аншалықты жақсы білесіз ?	Өте жақсы	49,9%	42,5%	44,5%
	жақсы	47,9%	54,3%	52,6%
	жаман	1,1%	1,5%	1,4%
Жауап беруге қиналамын	1,1%	1,7%	1,5%	
	жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

36.1. Сіз қалай ойлайсыз, сіз қаншалықты жақсы білесіз: ақпаратты талдау?

	Қоныс түрі			жиыны
	қала	ауыл		
36.1. Сіз қалай ойлайсыз, сіз қаншалықты жақсы білесіз: ақпаратты талдау?	Өте жақсы	36,4%	28,4%	30,5%
	жақсы	56,5%	62,8%	61,2%
	жаман	4,1%	4,7%	4,5%
Жауап беруге	3,0%	4,1%	3,8%	
жиыны				

қиналамын			
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

36.1. Сіз қаншалықты жоғары деңгейде ойлайсыз: ақпаратты сыни тұрғыдан қайта қарастыруды?

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
Сіз қаншалықты жоғары деңгейде ойлайсыз: ақпаратты сыни тұрғыдан қайта қарастыруды?	Өте жақсы	31,6%	26,6%
	жақсы	57,9%	61,2%
	жаман	5,9%	6,8%
	Жауап беруге қиналамын	4,5%	5,5%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

36.1. Сіздің ойыңызша, сіз қаншалықты жақсы білесіз: ақпаратты түрлендіру/өндеу

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
Сіздің ойыңызша, сіз қаншалықты жақсы білесіз: ақпаратты түрлендіру/өндеу	Өте жақсы	37,1%	31,0%
	жақсы	54,0%	58,9%
	жаман	5,6%	6,3%
	Жауап беруге қиналамын	3,2%	3,8%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

36.1. Сіздің ойыңызша, сіз қаншалықты жақсы білесіз: ақпаратты беру * сіздің елді мекен түріңіз:?

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
36.1. Сіздің ойыңызша, сіз қаншалықты жақсы білесіз: ақпаратты беру * сіздің елді мекен түріңіз:	Өте жақсы	39,1%	34,5%
	жақсы	55,8%	59,1%
	жаман	2,8%	3,7%
Жауап беруге қиналамын	2,2%	2,9%	2,7%
Итого	100,0%	100,0%	100,0%

36.1. Сіздің ойыңызша, сіз қаншалықты жақсы білесіз: ақпарат авторын анықтаңыз?

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
Сіздің ойыңызша, сіз қаншалықты жақсы білесіз: ақпарат авторын анықтаңыз?	Өте жақсы	18,5%	20,2%
	жақсы	50,8%	53,9%
	жаман	16,1%	16,2%
Жауап беруге қиналамын	7,9%	10,2%	9,6%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

36.1. Сіздің ойыңызша, сіз қаншалықты жақсы білесіз: ақпараттың дәлдігі мен сенімділігін бағалау *

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
Сіздің ойыңызша, сіз қаншалықты жақсы білесіз: ақпараттың дәлдігі мен сенімділігін бағалау *	Өте жақсы	27,8%	23,6%
	жақсы	55,0%	57,7%
	жаман	10,4%	11,0%
	Жауап беруге қиналамын	6,8%	7,7%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

36.1. Сіздің ойыңызша, сіз қаншалықты жақсы білесіз: алынған ақпаратты пайдаланудың этикалық нормалары мен ережелерін сақтау

* сіздің елді мекен түріңіз:

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
Сіздің ойыңызша, сіз қаншалықты жақсы білесіз: алынған ақпаратты пайдаланудың этикалық нормалары мен ережелерін сақтау	Өте жақсы	37,8%	32,2%
	жақсы	53,9%	58,1%
	жаман	4,7%	5,2%
	Жауап беруге қиналамын	3,6%	4,5%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

337. Сіздің білім беру ұйымыңызда қанша мұғалім бар? * Сіздің қоныс аудару түрі: Crosstabulation

% within сіздің қоныс түрі:

		Қоныс түрі		жиыны
		қала	ауыл	
Сіздің білім беру ұйымыңызда қанша мұғалім бар?	5 тен 15 ке дейін	3,4%	6,3%	5,6%
	16 дан 25 ке дейін	2,7%	13,6%	10,7%
	26 дан 35 ке дейін	3,6%	15,0%	12,0%
	36 дан 45 ке дейін	11,1%	17,7%	16,0%
	50 ден аса	72,5%	42,1%	50,1%
	Жауап беруге қиналамын	6,6%	5,2%	5,6%
жиыны		100,0%	100,0%	100,0%

37. Сіз сапалы оқу процесін қамтамасыз ету үшін мұғалімдердің санын жеткілікті деп санайсыз ба? * Сіздің қоныс

аудару түрі:

		Қоныс түрі		жиыны
		қала	ауыл	
Сіз сапалы оқу процесін қамтамасыз ету үшін мұғалімдердің санын жеткілікті деп санайсыз ба?	иә	56,1%	53,4%	54,1%
	иә	29,8%	30,8%	30,5%
	жоқ	4,8%	5,3%	5,2%
	жоқ	3,0%	3,7%	3,5%
	Жауап беруге қиналамын	6,3%	6,7%	6,6%
жиыны		100,0%	100,0%	100,0%

	Қоныс түрі		
	қала	ауыл	
	Column N %	Column N %	
39. Қандай пәннен сабақ бересіз?	Бастауыш пәні мұғалімі	25,3%	25,5%
	қазақ тілі және әдебиеті мұғалімі	11,8%	11,4%
	Информатика мұғалімі	6,1%	5,8%
	Математика мұғалімі	10,1%	10,2%
	География мұғалімі	4,4%	4,2%
	Физика мұғалімі	3,4%	3,9%
	Химия мұғалімі	3,0%	4,0%
	Биология мұғалімі	4,6%	4,5%

Орыс тілі және әдебиеті мұғалімі	9,2%	9,2%
Тарих мұғалімі	5,4%	6,5%
Шетел тілі мұғалімі	11,2%	10,1%
Дене шынықтыру мұғалімі	4,4%	5,1%
бейнелеу өнері және сызу мұғалімі	1,1%	1,3%
технология пәнінің мұғалімі	2,8%	3,6%
Әлеуметтік педагог	,9%	1,3%
Басқа жауап	5,3%	6,1%

40. Сіз оқытатын пәндер сіздің негізгі біліміңізге сәйкес келе ме? * Қоныс түрі

		Қоныс түрі		жиыны
		қала	ауыл	
40. Сіз оқытатын пәндер сәйкес келе ме Сіздің негізгі біліміңіз?	иә	95,9%	95,0%	95,2%
	жоқ, біріктіру керек	4,1%	5,0%	4,8%
жиыны		100,0%	100,0%	100,0%

40. Сіздің мектебіңізде мұғалімдер тапшылығы бар ма?

		Қоныс түрі		жиыны
		қала	ауыл	
41. Сіздің мектебіңізде мұғалімдер тапшылығы бар ма?	иә	28,9%	35,5%	33,8%
	жоқ	71,1%	64,5%	66,2%
жиыны		100,0%	100,0%	100,0%

41. Олай болса, сіздің мектебіңізде қандай мұғалімдер жетіспейді?

	Қала	Қоныс түрі		Жиыны
			ауыл	
Олай болса, сіздің мектебіңізде қандай мұғалімдер жетіспейді?	9,6%		4,5%	5,9%
	Бастауыш пәні мұғалімі			
	Қазақ тілі және әдебиеті пәні мұғалімі	8%	1,3%	1,2%
	Информатика мұғалімі	2,8%	2,8%	2,8%
	Математика пәні мұғалімі	5,3%	7,5%	6,9%
	География мұғалімі	6%	1,2%	1,0%
	Физика мұғалімі	3,0%	4,7%	4,2%
	Химия пәні мұғалімі	1,6%	4,4%	3,7%
	Биология пәні мұғалімі	3%	1,0%	9%
	Орыс тілі мұғалімі	6,1%	6,4%	6,3%
	1,1%	1,6%	1,5%	
Тарих мұғалімі				

Шетел мұғалімі	4,4%	5,7%	5,3%
Дене шынықтыру мұғалімі	4%	5%	5%
Бейнелеу өнері және сызу мұғалімі	7%	1,4%	1,2%

Технология мұғалімі	,9%	1,4%	1,2%
Әлеуметтік педагог	62,3%	55,7%	57,4%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

42. Сіздің мектебінде сыныптардың толықтырылуы?

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
41. Сіздің мектебінде сыныптардың толықтырылуы?	5-15 оқушы	9,7%	42,8%
	20-25 оқушы	46,3%	40,2%
	25-30 оқушы	36,3%	12,5%
	30-40 оқушы	5,0%	1,6%
	40-қа жуық	2,7%	2,9%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

Сіздің мектебінде аралас сыныптар бар ма?

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
Сіздің мектебінде аралас сыныптар бар ма?	иә	10,5%	22,1%
	жоқ	89,5%	77,9%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

46. Сіз аралас сыныпта сабақ бересіз бе?

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
Сіз аралас сыныпта сабақ бересіз бе?	иә	14,6%	12,7%
	жоқ	88,0%	82,1%
	кейде	4,5%	5,2%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

46. Сіз қандай сыныптарда аралас сабақтар өткізесіз?

	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
46. Сіз қандай сыныптарда аралас сабақтар өткізесіз?	1-4	21,3%	20,9%
	5-8	14,2%	16,8%
	9-10	23,4%	23,7%
	11-12	3,0%	2,2%
	жоқ	39,4%	36,4%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

102. Айтыңызшы, қазіргі уақытта тірек мектебінде (ресурс орталығында) отырыстар, сессиялар, оның ішінде онлайн-режимде өткізіле ме? * Сіздің қоныс аудару түрі: Crosstabulation %

	Ваш тип поселения:		Итого
	город	село, аул	
Айтыңызшы, қазіргі уақытта тірек мектебінде (ресурс	28,2%	23,9%	25,0%
үнемі жиі	32,5%	29,7%	30,4%

орталығында) отырыстар, сессиялар, оның ішінде онлайн-режимде өткізіле ме?	кейде	32,2%	38,0%	36,5%
	ешқашан	7,2%	8,4%	8,1%
жиыны		100,0%	100,0%	100,0%

103. Тірек мектептің (ресурс орталығының) қызметі ауылдық шағын жинақты мектепте оқыту сапасын арттыруға (%- бен) қаншалықты көмектеседі деп ойлайсыз? * Қоныс түрініз: Crosstabulation

	Қоныс түрініз		жиыны
	қала	ауыл	
Тірек мектептің (ресурс орталығының) қызметі ауылдық шағын жинақты мектепте оқыту сапасын арттыруға (%- бен) қаншалықты көмектеседі деп ойлайсыз? *	100%	50,0%	49,1%
	50%	43,3%	43,1%
	30%	,3%	,2%
	0%	6,5%	7,7%
жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

102. Мектептегі қосымша білім беру ұйымында негізгі өзгертуді ұсынар едіңіз? * Қоныс түрініз: Crosstabulation

	Қоныс түрі	Қоныс түрі	
		қала	ауыл
Мектептегі қосымша білім беру ұйымында негізгі өзгертуді ұсынар едіңіз? *	Барлығы көңілімнен шығады	73,7%	74,3%
	Мектеп қосымша білім берумен айналыспауы тиіс	26,3%	25,7%
жиыны		100,0%	100,0%
			74,1%
			25,9%
			100,0%

Жыныс: * қоныс түрініз: Crosstabulation

% within қоныс түрініз:

Жыныс	Қоныс түрініз	Қоныс түрініз	
		қала	ауыл
ер		10,2%	14,3%
әйел		89,8%	85,7%
жиыны		100,0%	100,0%
			13,2%
			86,8%
			100,0%

Жасыңыз : * қоныс түрініз: Crosstabulation

% within қоныс түрініз

жасыңыз	Қоныс түрі	Қоныс түрі	
		қала	ауыл
18 ден 29 жасқа дейін		21,8%	20,0%
50 ден 63 дейін		18,9%	19,0%
			20,5%
			19,0%

	30 дан 49 дейін	57,4%	59,5%	59,0%
	63 тен жоғары	1,9%	1,5%	1,6%

жиыны	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
-------	--------	--------	--------	--------

Білім деңгейі

Білім деңгейі:	Қоныс түрі	жиыны	
		қала	ауыл
Орта арнайы - кәсіптік және техникалық		7,2%	10,0%
Жоғары-бакалавр немесе маман		83,9%	85,1%
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім-магистр, ғылыми дәрежесі		9,0%	4,8%
жиыны		100,0%	100,0%
			9,3%

Тұрғылықты мекен-жайыңыз

Тұрғылықты мекен-жайыңыз	Қоныс түрі		жиыны
	қала	ауыл	
Нұр-Сұлтан	2%		0%
Алматы	8,8%	1,8%	3,7%
Шымкент	17,8%	1,1%	5,5%

Ақмола облысы	2,1%	2,9%	2,7%
Ақтөбе облысы	2,2%	3,8%	3,4%
Алматы облысы	25,7%	34,3%	32,1%

Атырау облысы	,0%	,3%	,2%
Шығыс Қазақстан облысы	16,1%	18,1%	17,6%
Жамбыл	,2%	2,9%	2,2%
Батыс Қазақстан облысы	,0%	,5%	,4%
Қарағанды облысы	1,5%	6,9%	5,5%
Қостанай	9,4%	11,1%	10,7%
Қызылорда	,0%	,1%	,1%
Маңғыстау облысы	,1%	,3%	,3%
Павлодар	8,8%	5,6%	6,4%
Солтүстік облысы	4,2%	1,3%	2,1%
Түркістан	2,8%	8,9%	7,3%
Жиыны	100,0%	100,0%	100,0%

Сіздің кәсіби тәжірибеңіз:

		Ваш тип поселения:		Итого
		город	село, аул	
Сіздің кәсіби тәжірибеңіз:	1-5 жыл	23,5%	23,5%	23,5%
	6-11 жыл	17,6%	20,3%	19,6%
	12-17 жыл	17,4%	18,5%	18,2%

	18 – 23 жыл	13,2%	12,9%	12,9%
	24 жылдан жоғары	28,3%	24,8%	25,8%
жиыны		100,0%	100,0%	100,0%

Оқыту тілі

		Қоныс түрі		жиыны
		қала	ауыл	
Оқыту тілі	қазақша	52,4%	61,2%	58,9%
	орысша	47,6%	38,8%	41,1%
жиыны		100,0%	100,0%	100,0%

Сіздің біліктілік санатыңыз

		Қоныс түріңіз		жиыны
		қала	ауыл	
Сіздің біліктілік санатыңыз	педагог-модератор	44,2%	49,2%	47,9%
	педагог-сарапшы	23,0%	28,8%	27,3%
	педагог- зерттеуші	30,2%	19,5%	22,3%

	педагог-шебер	2,7%	2,4%	2,5%
жиыны		100,0%	100,0%	100,0%

ҚҰРЫЛЫМЫ

Қысқартулар мен таңбалаулар...	3
Глоссарий	4
Кіріспе.....	7
1. Қала және ауыл мектептердегі білім сапасын кешенді талдау.....	11
2. Ауыл мектептерінде білім сапасын арттыру бойынша халықаралық және отандық тәжірибесі	481
3. Қала және ауыл мектептеріндегі алшақтықты азайтудың негізгі бағыттары, қағидаттары мен тәсілдері («Мобильді мұғалім», «Уақытша отбасы», «Спутник-мектеп», «Нәтижелілігі төмен мектептерге мықты мектептердің қамқорлығын ұйымдастыру» жобалары)	679
4. Қала және ауыл мектептер арасындағы білім сапасындағы алшақтықты азайту қағидаттары мен тәсілдерін қолдану жөніндегі әдістемелік ұсынымдар	767
Қорытынды	782
Пайдаланған әдебиеттер тізімі	786
Қосымша	813

Қала және ауыл мектептеріндегі алшақтықты азайту бойынша тұжырымдамалық тәсілдері

Басуға 15.06.2021 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 120

Подписано в печать 15.06.2021 г. Формат 60×84 1/16.
Бумага офсетная. Печать офсетная.
Шрифт Times New Roman. Усл. п.л. 120.